

**JOGI ALAPISMERETEK TECHNOLÓGIAALAPÚ
VÁLLALKOZÁSOKNAK**

MOLNÁR ISTVÁN

2013

Megjelent a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskolájának és a „*Az SZTE Kutatóegyetemi Kiválósági Központ tudásbázisának kiszélesítése és hosszú távú szakmai fenntarthatóságának megalapozása a kiváló tudományos utánpótlás biztosításával*” című TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0012 pályázat támogatásával

Minden jog fenntartva. A kiadvány egészének vagy bármely részének mechanikus, illetve elektronikus másolása, sokszorosítása, valamint információszolgáltató rendszerben való tárolása és továbbítása előzetes írásbeli kiadói engedélyhez kötött.

Szerzők:

Csótya Mariann (8. fejezet: közbeszerzési jog)

Dr. Bartha Ákos (9. fejezet: büntetőjog általános rész)

Dr. Molnár István (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7. fejezet: védjegyjog, formatervezési mintaoltalmi jog, a technológia-átadási megállapodások joga, 8. fejezet: versenyjog, 9. fejezet: gazdasági visszaélések, gazdasági bűncselekmények, 10. és 11. fejezet)

Dr. Török Ferenc (7. fejezet: szabadalmi és használati mintaoltalmi jog)

© Molnár István, 2013

Lektor: Dr. Antal Tamás

ISBN ...

Felelős kiadó: InnovAID Innovációs és gazdasági Tanácsadó Kft.

6000 Kecskemét, Öntöző u. 9.

e-mail: innovaid.central@gmail.com

Grafikai kivitelezés: ...

Nyomdai kivitelezés:

...

Felelős vezető: ...

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS.....	
1. FEJEZET – Jogi alaptan: a jog alapfogalmai, a jogforrások.....	
2. FEJEZET – Közjog: az államigazgatás felépítése Magyarországon	
3. FEJEZET – Magán- és gazdasági jog I: a polgári jog alapjai, a személyek joga, dologi jog, a magánjogi szerződésekről általában.....	
4. FEJEZET – Magán- és gazdasági jog II: az értékteremtő folyamat szerződési háttere.....	
5. FEJEZET – Magán- és gazdasági jog III: a gazdasági társaságok joga, a gazdálkodó szervezetek számviteli feladatai, pénzügyi jog	
6. FEJEZET – Magán- és gazdasági jog IV: munkajog, a gazdasági társaságok munkaügyi.....	
7. FEJEZET – Technológia jog I: szellemi tulajdonjogok és technológia-átadási megállapodások.....	
8. FEJEZET – Technológia jog II: versenyjog, közbeszerzési jog.....	
9. FEJEZET – Felelősség: a polgári és a büntetőjogi felelősség, gazdasági visszaélések, gazdasági bűncselekmények.....	
10. FEJEZET – Agrár- és környezeti jog I: a termőföldre és a mezőgazdasági tevékenységre vonatkozó jogszabályok	
11. FEJEZET – Agrár- és környezeti jog II: az agrárpiaci tevékenység, a környezet- és természetvédelem joga.....	

BEVEZETÉS

„A jogászok szakmaidegennek tekintik a technikát, a mérnökök pedig a jogot. A jog és a technika azonban csak látszólag idegen fogalmak, rokonságot teremt közöttük az, hogy mindkét képződmény forrása az emberi szellem, egyik sem csak a létező helyzet leíró visszatükrözése, hanem mindkettőnek közvetlenül a gyakorlatra ható, jövőalakító, előíró jellege van, lehetőségeket kifejező cselekvési minták, regulatív jelenségek”¹ Nehéz lenne időtállóbb gondolattal kezdeni a „**Jogi alapismeretek technológialapú vállalkozásoknak**” című felsőoktatási jegyzetet. Bobrovszky akadémiai értekezésében olvasmányos stílusban adresszála a szellemi tulajdonjogok számos aspektusát egy olyan időszakban, amely éppen az iparjogvédelem teljes normatív anyagának az újrakodifikálásával volt jellemezhető. Amióta munkáját olvastam, eltelt 12 év, és nekem viszonylag sokszor kellett tapasztalnom, hogy a mérnöki és jogász gondolkodásmód hasonlósága ellenére a két hivatás művelői idegenkedéssel tekintenek egymás tevékenységére, logikájára. Iskolai végzettségemnél (kutató vegyész és jogász) és szakmámnál (szabadalmi ügyvivő) fogva a két gondolkodásmód közé szorultam úgy, hogy közben szinte csak olyan jogi munkát végeztem, ahol az ügyek főszereplői mérnökök, tudósok, gyakorlati szakemberek, akik a gazdasági értékteremtő folyamatok, a termelés szellemi kiindulópontjai.

Amikor lehetőségem nyílt bekapcsolódni először felnőttoktatásába, majd a felsőoktatás reguláris képzésébe, felismertem, hogy a fenti jelenségért a legkevésbé a mérnökök tanuló és mérnöki hivatásukat betöltő szakemberek a felelősök. Nem egy szubkulturálisan kialakult és beágyazott idegenkedéssel állunk szemben, hanem egy képzési módszertani hiányossággal, amit az érintettek információhiányként, adott esetben a szakterület logikájának a meg nem értéseként élnek meg. A középiskolából kikerült hallgatónak t.i. általában is hiányosak a társadalmi és jogi ismeretei, és ezek is legfeljebb a politikatudomány, alkotmányjog, választási rendszerek – gyakran pontatlan – ismeretét jelentik. Nem kaptak azonban semmilyen iránymutatást arra nézve, hogy **a jog a mikroökonómiai értékteremtő folyamatnak szerves része**, legyen az említett folyamat termelés vagy szolgáltatás. A gazdasági tárgyak oktatásának ezért esetenként polgári-, cégjogi és egyéb ismeretekkel kell kiegészülnie, ami viszont a főtárgy tematikájában jelent illeszkedési problémát.

A jelen **jegyzet kiindulási pontja ezért** – címétől első hallásra eltérően – nem a jog, hanem **a termelés**, az értékteremtő folyamat. Ebben a folyamatban ugyanis megjelenik, és interakcióba kerül egymással a mérnök és a jogász is. Szeretném leszögezni, hogy – amint arra az alábbiakban bemutatandó tematikával is rávilágítok – nem véletlenül szakítottam a nyugati szakirodalom „*technológia jog*” témamegjelölésével. A technológia jog ugyanis tapasztalataim szerint főleg az iparjogvédelemre és esetleg a versenyjogra fókuszál. A jelen munkával igyekeztem felidézni az összes olyan jogterületet, amellyel korábbi gyakorlati tanácsadási tapasztalataim alapján a mérnökök találkoztak vagy találkozhattak, és ez jelentősen túlmutat a klasszikus technológia jog határain. Az értékteremtő folyamat nagyon sok jogterülethez kapcsolódik, és ezek között – *ultima ratio* jelleggel ugyan – megjelenik a büntetőjog is a maga szankciórendszerével. A **másik kiindulópont a norma tartalmával és annak értelmezésével** kapcsolatos. A mérnökben munkája során megfogalmazódik a célkitűzés, a feladat, és a rendelkezésre álló lehetőségeket, természeti törvényszerűségeket, szerszámokat – érthető módon – ennek rendeli alá. A mérnök számára a jog betűje is egy „szerszám”, amelyet aztán

¹ Bobrovszky; 1995. 11. o.

legjobb tudása szerint alárendel a megvalósítandó célkitűzésnek. Csakhogy a jog célját már megadta valaki: ez az alkotmányosan felhatalmazott törvényalkotó, aki legjobb tudása szerint a jog céljához hozzárendeli a törvény betűjét. Ha ez kellően egyértelműre sikeredett, vagy az adott esetben megfelel a feladatcentrikus mérnöki gondolkodásmódnak, akkor nem alakul ki konfliktushelyzet. Ellenkező esetben a mérnöki értelmezés a jog betűjére vagy a **sa-ját** szakmai megfontolásaira, álláspontjára vagy igazságérzetére, de tapasztalataim szerint a legritkábban a teleologikus, a jogalkotó tényleges célja szerinti értelmezésre irányul. Indokoltnak tartom tehát egy olyan – a lehető legkevesebb elméletet tartalmazó – szakkönyv kidolgozását, a (korlátozott) normatív ismereteken túlmenően a helyes jogértelmezés készségét is kialakítja a célcsoportban.

Célom egy olyan szakkönyv kidolgozása volt, amely használható a felsőoktatásban a természettudományos és mérnökképzés graduális és posztgraduális fázisában egyaránt, majd a tanulmányok befejezése után „jogi kisokosként” is módszertani segédletül szolgál a végzett szakembereknek azokon a jogterületeken, amelyekkel professzionális tevékenységük során valószínűleg találkozni fognak. Remélve, hogy a kitűzött célokat legalább részben el fogom érni, tisztelettel kívánok hasznos munkát és – a lehetőséghez képest – kellemes időtöltést a tananyagot forgatóknak.

A jegyzet elkészítésének a feladatát nem tudtam volna elvégezni segítőim áldozatkész munkája nélkül. Ezúton szeretnék köszönetet mondani Sonkoly Tímeának és Dr. Bartha Ákosnak a jegyzet kidolgozását megelőző előadások felépítésében, Csótya Mariannak a közbeszerzési alfejezetért, Dr. Török Ferencnek a szabadalmi jogi tananyagért és Dr. Antal Tamásnak a Szegedi Tudományegyetem adjunktusának a lelkiismeretes lektorálásért. Köszönöm továbbá a Prof. Dr. Jakab Évának a Szegedi Tudományegyetem Római Jogi Tanszéke vezetőjének a jegyzet szegedi kiadásához fűződő, elvülhetetlen érdemeit és erőfeszítéseit.

2013.

Molnár István

1. FEJEZET

JOGI ALAPTAN: A JOG ALAPFOGALMAI, A JOGFORRÁSOK

A jog lényegét tekintve egy társadalmi jelenség, vagy másképpen fogalmazva társadalmi **magatartásirányítási mechanizmus**, amely egyes magatartási mintákat előír, más magatartásokat megtilt, megint másokat éppenséggel lehetővé tesz. A jog egyik fontos tartalmi eleme, hogy a magatartási mintákat nem egyszerűen megállapítja, hanem kötelezően követendővé teszi, függetlenül az egyénnek a magatartási mintáról alkotott személyes véleményétől. A másik igen fontos jelenség, hogy a modern jogrendszerekben a magatartási minta (jogi norma) kikényszeríthetősége érdekében jelen van az állam mint hatalmi tényező, a jog tehát állam által támogatott, állami jellegű társadalmi jelenség. Harmadrészt a jog konkrétan és egyedileg nem meghatározott személyek számára ír elő magatartási mintákat, hanem a személyek meghatározott rendezőelvek szerint kialakított csoportjait célozza meg szabályaival. Ha a jog fejlődéstörténetét tekintjük, létható, hogy a **jog az állati fajfenntartást biztosító, helyesnek bizonyult ösztönszerű viselkedést váltja fel**. Az ösztönszerűség jellemzője, hogy az adott élethelyzetre koncentrált, természetesen nem általánosít, és hogy genetikailag kódolva van az adott faj egyedeibe². A társadalom fejlődésével, az emberi közösségek komplexebbé válásával az ösztönszerű viselkedési normák mellett **fokozatosan megjelennek tanulmányok is**, amelyek az ösztönszerű mintákat egyre nagyobb részben fel is váltják. A komplexebb közösségekben már egyre kevésbé lehet minden élethelyzetet konkrét magatartási mintával lefedni, az adott élethelyzetben az alany **döntési kényszerbe** kerül, amiből később kialakul egyrészt a **jogalkalmazás** jelensége, másrészt a tudatos alanyi **normakövetés és normaszegés**. Megjelennek továbbá **elvont** (absztrakt), támpontszerű **viselkedési normák**, és az egymástól valamennyire különböző, de mégis hasonló, ugyanakkor igen nagy számú élethelyzet megkívánja, hogy a konkrét magatartási mintákat **általános jogi normaként fogalmazzák meg**.

Amint azt fentebb említettük, a jog mint társadalmi jelenség aligha választható el az állam megjelenésétől. A magasabb szintű, nagy lélekszámú közösségekben tudniillik már nemcsak pontos viselkedési mintákat kell adni, de **érvek biztosítása** is szükséges ezek mellett, annak érdekében, hogy a norma által megcélzott alany, aki számára a norma megtartása nagy valószínűséggel kényelmetlenséget jelent, de legalábbis odafigyelést igényel, nehezebben kérdőjelezhesse meg a norma tartalmát. Ennek a modern, kifinomult formája a fejlettebb jogrendszerekben – egyebek mellett – **törvényalkotói indokolásként** van jelen. Mindazonáltal az előírt norma meg nem tartásával, a **normasértéssel** igenis számolni kell, ez teszi szükségessé a **jogkövetkezmények** rendszerét. A jogkövetkezmények is az egyéni szankciók gyökeréről indulnak: kezdetleges szinten a **magánbosszú**, a vérbosszú, a talió elve (szemet szemért, fogat fogért elv), a párbaj stb. szolgált az egyéni sérelmek szankcionálására; ezek sokáig párhuzamosan éltek a **közösségi szintű jogkövetkezményi** rendszerrel. Utóbbinak a korai formái között említhetjük testi fenyítést, megszégyenítést, tükrötvető büntetéseket, a kiközösítést stb. A komplexebb rendszerekben egyrészt a **jogkövetkezmények funkcionális letisztulása** és célorientáltsága (a közösség védelme, a normasértéstől való későbbi tartózkodás kikényszerítése, az elkövetőnek a jogkövető társadalomba való visszavezetése, alapvető emberi jogok érvényesítése stb.) változtat a szankciók jellegén, ame-

² Pokol; 2000. 29. o.

lyek egyidejűleg minden jogalanyra egységessé válnak, másrészt a közösségek vezetőjéhez, vezető rétegéhez (államhoz) kerül a jogkövetkezmény (**szankció**) **gyakorlásának a kizárólagos joga**. A fejlődés az **állami erőszak monopóliuma** alapján megszervezett intézmények, állami erőszakszervezetek (katonaság, rendőrség) kialakulása mellett az **igazságszolgáltatás professzionalizálódását** bíróságszerű intézmények kialakulását eredményezi (Magyarországon ugyanakkor a nemzetközi fejlődéstől egyáltalán nem elmaradva, de még a XIX. sz.-ban is megvoltak, helyi szintű, nem professzionális bíráskodás egyes elemei, sőt ha a jegyzői birtokvédelemre³ vagy a választottbíráskodás jelenségére⁴ gondolunk, akkor láthatjuk, hogy a **független bírói szervezet**, bár központi és garanciális fontossága aligha vitatható, sem diszponál totális jelleggel az igazságszolgáltatás felett.

A jog fejlődésével kapcsolatban még három rendkívüli fontossággal bíró jelenséget kell megemlítenünk. Az első a **hatalmi ágak szétválasztásának** a jelensége. Ezen, az államnak mint a jogot irányító központi szervező erőnek az egyén feletti túlhatalmának megakadályozására szolgáló, alaptörvényi szinten is rögzített⁵ garanciális intézménynek a lényege, hogy egyik hatalmi ág (törvényhozás, végrehajtás, igazságszolgáltatás) sem vonhatja el a másik jogosítványait, és a demokratikus jogállamban **korlátlan és korlátozhatatlan hatalom nem jöhet létre**. A hatalmi ágak kialakításának feltétele a funkcionális, szervezeti és személyi értelemben vett elhatárolás. A hatalmi ágak elválasztása is hosszú történeti folyamat, társadalmi fejlődés eredménye, amelyben a fő társadalmi funkciókra irányuló tevékenységek is elkülönülnek egymástól. A középkorban például még a király gyakorolja törvény- (helyenként: pápens-) alkotást, a kormányzást (végrehajtás), a közigazgatás irányítását; a honvédelem (a király egyben a hadvezér is, ami nem is tűnt el nyomtalanul, pl. az Alaptörvény IX. cikk: (2) bekezdése értelmében „A köztársasági elnök a Magyar Honvédség főparancsnoka.”). De ezután is sokáig fennmarad a hatalmi ágak keveredése, gondoljuk pl. az egyház közhatalmi funkcióira (anyakönyvezés) egészen a XX. századig. A **modern demokráciákban** a hatalmi ágak teljes szétválasztása a jellemző,⁶ és egyes korábbi hatalmi tényezők (lásd, pl. egyház) fontos társadalmi alrendszerként, de semmiképpen sem hatalmi tényezőkként élnek tovább. A főbb hatalmi ágak: a **törvényalkotás**, amely ma Magyarországon az Országgyűlés feladata, a **végrehajtás**, amelyért a kormány és a minisztériumok felelnek, a **közigazgatás** országos és helyi hatáskörű közigazgatási szervek, kormányhivatalok útján, az **igazságszolgáltatás**, hivatásos bíróságokkal, és az **állami vádhatóság** gyakorlása az államnak alárendelt ügyészség útján. A hatalmi ágak tartós szétválasztása elvének érvényesülését az ún. „fékek és ellensúlyok elvén” a köztársasági elnök (az Országgyűlés által alkotott törvények aláírásának megtagadása, megfontolásra visszaküldés), az alkotmánybíróság (utólagos normakontroll) és országgyűlési biztos (ombudsman) intézményei biztosítják. A részletek ismertetése nélkül megemlítjük, hogy a hatalomgyakorlás megosztásának természetes és organikus fejlődés útján kialakult módja a területi **önkormányzatok** működtetése.

³ 228/2009. (X. 16.) Korm. rendelet a jegyző hatáskörébe tartozó birtokvédelmi eljárásról.

⁴ 1994. évi LXXI tv. a Választottbíráskodásról.

⁵ Alaptörvény, Alapvetés C. cikk.

⁶ Megjegyzendő, hogy a szocialista alkotmányok tagadják a hatalmi ágak szétválasztásának létjogosultságát: egy egységes hatalom-felfogás keretében a funkcionális felosztást hirdetik. Ennek következménye a hatalom gyakorlójának megkérdőjelezhetetlensége, a visszaélészerű hatalomgyakorlással, és általában az állammal szembeni egyéni kiszolgáltatottság fokozódása, és nem utolsósorban a hatalmi monopólius elkerülhetetlen gazdaságpolitikai hibáinak a társadalomgazdaságra gyakorolt negatív hatása.

A második jelenség, hogy tagolt társadalom, osztályok, hatalmi elit kialakulásával nemcsak arra vonatkozóan szükségesek érvek, hogy miért az adott tartalommal rendelkező szabályokat (normákat kell betartania a jogalanyoknak, hanem **érvekre van szükség a normaalkotás joga mellett**, azaz miért éppen az adott személy vagy szervezet alkotja meg a normát. Ennek a központi jelentőségű magyarázata a **demokratikus legitimitációban** keresendő, amiről akkor beszélünk, ha a választások és kinevezések láncolata a választópolgároktól a közhatalmat gyakorló szervig/személyig folyamatos. A jelen jegyzet nem foglalkozik választójoggal. Annyit azonban jelzünk, hogy a választójogra vonatkozó, garanciális értékű alapjogok az Alaptörvényben, és ennek felhatalmazása alapján sarkalatos (minősített többséggel megváltoztatható) törvényekben keresendők.

Végül a jog fejlődéséhez fűződő, egyáltalán nem elhanyagolható jelenség, hogy a közösség belső tagoltsága egymás mellett élő, de ellentétes magatartási mintákat, és ebből származóan jogi konfliktushelyzetet eredményez, amely alapul fekvő értékkonfliktus a jogsértések gyakoribb kialakulására, illetve olyan élethelyzetek kialakulására vezethet, amelyeknek „csak vesztesei” vannak. Gondoljunk pl. az abortuszhoz, a halálbüntetéshez vagy éppen az eutanáziához fűződő értékkonfliktusokra, amelyekben a jogalkotónak a helyzetek megoldhatatlansága ellenére általános érvényű magatartási mintákat kell alkotnia. De a gazdasági jog körében sem ritka az értékkonfliktus: például míg a szellemi tulajdonjogok központi rendezőelve egy jogi alapon képzett, gazdasági monopolhelyzet kialakítása⁷ az alkotó számára, addig a versenyjog általános jelleggel éppen a monopolhelyzetek felszámolását tűzi ki célul.⁸

A **jog valójában egy dinamikus rendszer**, amelynek minden eleme kölcsönös feltételezettségben áll minden más elemével, gyakorlati jelentését csak ezekkel való összefüggésben éri el. A jog normatív elemeinek rendszerszintű összességét **jogrendszernek** nevezzük. A jogrendszer kialakulása nagyon leegyszerűsítve akként magyarázható, hogy a korai bírói döntések (precedensek) laza halmazát fokozatosan kiegészíti az általánosabb szokásjog, amelyet igen korán kiegészít, majd felvált a tudatos írott normaalkotás. Az első és a leghíresebb ilyen írott forrás a babiloni uralkodó, **Hammurapi törvényoszlopa** (vagy Hammurapi-sztélé), amely Hammurapi uralkodása idején Kr. e. 1792-1750 vagy Kr. e. 1728-1686 között keletkezett.⁹ Az egyes jogszabályok gyűjteménybe foglalása és összegzése a jog intézményszerű gyakorlásánál később kezdődött, így például az addigra már sok évszázados római jogi fejlődés eredményeként megalkotott **justinianusi kódexek** i.sz. 529-534-ben, vagy a civilisztika legfontosabb forrását képező **Corpus iuris civilis** először csak 1583-ban, Genfben, a francia humanista jogtudós, Dionysius Gothofredus kiadásában jelentek meg.¹⁰ A magyar források között **Tripartitum** (magyarul Hármaskönyv) a legfontosabb szokásjogi gyűjtemény, amelyet az országbírói ítélmesterből nádorrá lett Werbőczy István 1504-ben kezdett el összeállítani, és 1514-ben fejezett be.¹¹

Később a jogalkotás és jogalkalmazás elválik egymástól (a törvényalkotó jogot alkot, míg a bíró jogot alkalmaz), végül kialakul és folyamatosan bővül a törvényi normakincs, aminek az alkalmazása egyre komplexebbé válik. A törvényi normakincset egészíti ki a bírói határo-

⁷ Molnár; 2008. 12. o.

⁸ Lásd: 1996. évi LVII törvény A tisztességtelen piaci magatartás és versenykorlátozás tilalmáról preambuluma.

⁹ http://hu.wikipedia.org/wiki/Hammurapi_t%C3%B6rv%C3%A9nyoszlopa (utolsó letöltés: 2013. február 18.)

¹⁰ Molnár – Jakab; 63. o.

¹¹ Magyar Törvénytár – Werbőczy István Hármaskönyve; Franklin-Társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, Budapest 1897.

zatok lassan felhalmozódó, de annál értékesebb, koherens halmaza, ami álláspontunk szerint a jogrendszer érettségét tükröző, alapvető gazdasági-társadalmi érték. Nem indokolatlan ennek az igen komplex, sokak számára átláthatatlannak tűnő normahalmaz strukturálása. Erre alkalmas a **jog rétegei** elmélete. Ennek értelmében a jog legfontosabb rétegei a következők. Az első réteg a **jog szövegrétege** (a törvényszöveg), amit csak a **jogalkotó** hozhat létre és módosíthat; pl: a Ptk. 6:216 § bekezdése értelmében „*Adásvételi szerződés alapján az eladó a dolog tulajdonjogának átruházására, a vevő a vételár megfizetésére és a dolog átvételére köteles*” E definíció alapján azonban nem feltétlenül világos mindenki számára, vajon a „tulajdon” fogalma mit is takar. Ennek a tisztázását szolgálja a **jogdogmatikai réteg** (másképpen fogalmazva: tisztázó fogalmi háttér), amit általában a jogtudósok hoznak létre. Így a jogdogmatika igen régi fogalma a tulajdonjog, amelynek a tartalmi elemei körébe a birtoklás, a használat, a hasznok szedése, a rendelkezési jog és a terhek és a kárveszély viselése tartozik. A jog harmadik rétege az ún. bírói **precedens- (eset-) jog rétege**: bírósági döntések, amelyeket konkrét ügyekben, bíróságok hoznak. Ilyen bírósági döntés, pl. az hogy „*Az ajánlattól lényegesen nem különböző, kiegészítő feltételeket tartalmazó válasz elfogadásnak minősül*”¹² Utóbbi szabályt meglehetősen egységesen lehet alkalmazni a legtöbb élethelyzetre annak ellenére, hogy sem a Ptk. vonatkozó részében, sem a jogelméleti művekben ez nem található meg.

A jogot gyakorló személyi körrel összefüggésben fontosnak tartjuk, hogy rámutassunk: a modern társadalmi rendszerekben a joggyakorláshoz fűződő felelősséget a jogászság professzionalizálódása kíséri. A professzionális ebben az esetben legalább azt jelenti, hogy a jogot gyakorló személy erre az ismeretkörre szakosodott, és életvitelszerűen a joggyakorlásból él. A jogvégzettség a jogtudományi egyetem elvégzését jelenti, de ez nem eredményez automatikusan képviselői jogot. Utóbbihoz 3 év szakmai gyakorlat, a mindenki számára (bírák, ügyészek, ügyvédek stb.) egységes jogi szakvizsga és az érintett jogi képviselőre szakosodott kamarai tagság szükséges. A legismertebb jogi képviselői kamara Magyarországon a **Magyar Ügyvédi Kamara**. A joggyakorlásának ugyanakkor nem szükséges feltétele a képviselői jog megléte. A **jogászság főbb csoportjai** a következők:

a) a **bírák**: függetlenségüket az Alaptörvény biztosítja¹³; csak ítéleteket hozhatnak, és csak ők hozhatnak ítéleteket; az elválasztott hatalmi ágak fontos tényezői;

b) az **ügyészek**: az állami vádhatóságot képviselik; egyes esetekben nyomozó és törvényességi felügyeleti szerepük is van; szigorú, hierarchikus struktúrában működnek; az ügyészek jogvitát nem döntenek el, büntetőítéletet nem hoznak;

c) a **jogi képviselők** (pl. ügyvédek): színes tevékenységi körű jogi képviselői munkát látnak el a jogban kevésbé jártas megbízóknak az adott jogi helyzetben elfoglalt pozíciójának optimalizálására; csak meghatalmazás alapján járhatnak el, vádat természetesen nem emelhetnek, döntést (a választottbíráskodás speciálisnak mondható esetét kivéve) nem hoznak;

d) a **jogtudósok**: tevékenységük folytatáshoz nem szükséges jogi szakvizsga; a szakmai előrelépés a tudomány mint társadalmi alrendszer sajátos szabályai szerint történik, amelynek egyik legfontosabb mérföldköve az ún. PhD. fokozat megszerzése; a jogtudósokat rendszerint egyetemi és kutatóintézeti státusban alkalmazzák, ahol tanári oktatói, kutatói, elemzői feladatokat látnak el; a jogszabály-előkészítési folyamatban szakértők; az alkotmánybíróság bírói között nagy számban vannak egyetemi katedrával is rendelkező professzorok; - jogi képviselőt nem látnak el, és természetesen az előbbieknél megfelelően tudományos minőségükben nem működnek vádhatóságként vagy döntőbíróként;

¹² BH 1996/6/552.

¹³ Alaptörvény Az Állam 25. cikk.

e) a **jogtanácsosok és a közigazgatás jogásza**i: speciális joggyakorlók, akik körében a jogtanácsosok jogi képviselők, akiknek a működéséhez nem szükséges jogi szakvizsga (a közigazgatásban szükséges hozzá közigazgatási szakvizsga, de ennek nem feltétele a jogi egyetemi végzettség); az alkalmazó szervezet (cég, hivatal) ügyeiben képviselet joggal rendelkeznek, de nem általános a képviseleti jog: csak a cég saját jogi kérdéseiben léphetnek fel képviselőként, más cégek ugyanilyen vagy hasonló ügyeiben még meghatalmazással sem járhatnak el;

f) a **közjegyzői kar**: tevékenységükhöz jogi szakvizsga szükséges, és saját kamarával rendelkeznek; komoly közbizalmi funkciójuk van: az okiratok hitelességét bizonyítják ellenjegyzés útján; hagyatéki ügyekben járnak el, és a gazdasági társaságok szempontjából fontos, viszonylag új feladatuk a fizetési meghagyásos ügyekben való ügyintézés, amely a tartozások felszámolásának hatékony és legális eszköze.

Jogi alaptani ismereteink következő gondolatköre az ún. **jogforrástan**. A jogforrástan arra a kérdésre keresi a választ, hogy egyrészt az adott jogi ügy eldöntéséhez a vonatkozó jogi rendelkezések honnan (kitől, mely szervtől) erednek, másrészt honnan (milyen dokumentum/norma-típusból) ismerhetők meg a rendelkezések? Ennek megfelelően a **jogforrás definíciója** kettős jelentésű: **egyrészt az a hatalmi szerv, amely jogosult megalkotni a normát; másrészt maga az írott norma**. A demokratikus jogállamokban a normaalkotás tisztázottsága a hatalomgyakorlás egyik legfontosabb garanciális eleme, ennek megfelelően alaptörvényi (alkotmányos) szinten szabályozzák a normaalkotással kapcsolatos jogosultságokat. Magyarországon a legfontosabb jogszabályok, amelyek meghatározzák, mely szervek alkothatnak normát: a **Magyar Közlöny 2011. évi 43. számában**, konvencionális törvény-számozás nélkül **megjelent, 2012. január 1-től hatályos Alaptörvény, a jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény és az önkormányzatokról szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény**.

A jogforrások csoportosításának legegyszerűbb módja szerint megkülönböztetünk ún. **írottjogi jogforrásokat** és a **szokásjogi gyakorlat által elismert jogforrásokat**. Az írottjogi jogforrások köre pontosan meghatározott, ahogyan az is, hogy melyik személy vagy szervezet mint jogforrás milyen típusú dokumentumot (normát, jogforrást) alkothat. Ennek megfelelően **Magyarországon „írottjogi” jogforrás**:

- a) az Országgyűlés által alkotott alaptörvény;
- b) az Országgyűlés által hozott határozat;
- c) az Országgyűlés által alkotott törvény;
- d) a kormány rendelete;
- e) a miniszterelnök rendelete;
- f) a miniszter rendelete;
- g) a Magyar Nemzeti Bank elnökének a rendelete
- h) az önkormányzati rendelet;
- i) a Kúria (korábban a Legfelsőbb Bíróság) által hozott jogegységi határozat; és
- j) az Alkotmánybírósági határozata.

A jogforrások típusa elég nagy biztonsággal meghatározza a tárgyi (normatív) kört, amelyben a jogforrás jogot és kötelezettséget teremt az állampolgárok és szervezetek számára. Így az Alaptörvény szabályozza az **állampolgárok alapvető jogait**, amikor – sok egyéb szabály mellett – a **jogegyenlőség** (törvény előtti egyenlőség) megfogalmazásakor kimondja, hogy *„Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás,*

vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja.”¹⁴, vagy az élethez és emberi méltósághoz való jogot a következőképpen fogalmazza meg: „Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg. Senkit nem lehet kényszeríteni, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni, valamint szolgátságban tartani. Tilos az emberkereskedelem. Tilos emberen tájékoztatáson alapuló, önkéntes hozzájárulása nélkül orvosi vagy tudományos kísérletet végezni. Tilos az emberi fajnemesítést célzó gyakorlat, az emberi test és testrészek hasznoszerzési célú felhasználása, valamint az emberi egyedmásolás.”¹⁵ Az Alaptörvény keretében szabályozza továbbá a jogalkotó az **állami berendezkedés és hatalomgyakorlás** legfontosabb intézményi és garanciális szabályait is. A törvényre mint jogforrásra még a jogban kevésbé jártas állampolgárok is számos példát tudnak mondani, mi itt csak a **Polgári Törvénykönyvet** és a **Büntető Törvénykönyvet** emeljük ki. Nem ennyire közvetlenül hat az állampolgárok hétköznapi életére a többi jogforrás, legalábbis kevésbé általánosnak mondható az ismertségük, pedig nagyon is élethez közeli részletszabályok találhatók bennük. Az **országgyűlési határozatok** egy példája a Magyar Nemzeti Bank **monetáris tanácsa tagjainak megválasztásáról**,¹⁶ a **kormányrendeletek** körében megemlíthető például a kötelező legkisebb munkabér (**minimálbér**) és a garantált bérminimum megállapításáról;¹⁷ a rengeteg **miniszteri rendelet** egyike a **szabadalmi bejelentés (...)** **alaki szabályairól**;¹⁸ az **önkormányzatok** helyi jelentőségű ügyekben hozott **rendeleteinek** egy példája a korábbi **fizető parkolási rendelet (...)** módosításáról;¹⁹ a Kúria (korábban Legfelsőbb Bíróság) **jogegységi határozatainak** példája a munkajogi témában a **munkáltatónál történő üzemi tanács** választáskor a jelöltállítás **szabályairól**;²⁰ végül az alkotmánybírói határozatra példa az egyes nagy értékű vagyontárgyakról szóló törvény lakóingatlanokra vonatkozó rendelkezéseinek (**ingatlanadó**) **eltörléséről**.²¹ Az írott jogforrások esetében tehát jól beazonosítható jelenség, hogy a törvények általános, minden állampolgárt érintő szabályokat tartalmaznak, addig a többi jogforrásnál vagy a személyi kör, vagy a jogforrás által lefedett terület korlátozott, vagy éppen a törvényhez képest részletszabályt állapítanak meg. Az Alaptörvény és az AB határozatok a jogforrási struktúrában speciális helyzetben vannak: a bíróságok a jogalkalmazási (ítélkezési) folyamatban csak a törvényre mint legmagasabb szintű jogforrásra hivatkozhatnak; az elvont és általános alkotmányjogi rendelkezéseket tartalmazó Alaptörvényre és AB határozatokra közvetlenül nem. Az AB határozatok továbbá pozitív jogot nem fogalmaznak meg: az Alkotmánybíróság Alaptörvény fényében (kérelemre) vizsgálja az érintett jogszabályt, és amennyiben azt állapítja meg, hogy az ellentétes az Alaptörvénnyel, a vizsgált jogszabályt egészben vagy részben megsemmisíti, és felhívja a jogalkotót az Alaptörvénynek megfelelő norma megalkotására.

A **szakásjogi gyakorlat által elismert jogforrások** Magyarországon valóságos jogforrási minőséggel és elfogadottsággal ma már nem rendelkeznek: jogként hivatkozni rájuk egy adott tényállás eldöntéséhez nem lehet. Számos példa hozható rájuk: a törvényelőkészítési dokumentumok, a **törvényalkotói indokolások**, a **jogtudósok véleményei**, **monográfiák** stb. Más országokban (pl. Skandinávia) ezeknek tényleges jogforrási értéke is lehet. Speciális

¹⁴ Alaptörvény, Szabadság és Felelősség XV. cikk.

¹⁵ Alaptörvény, Szabadság és Felelősség II, III. cikk.

¹⁶ 11/2011. (III. 9.) OGY Határozat.

¹⁷ 333/2010. (XII. 27.) korm. rendelet.

¹⁸ 20/2002. (XII. 12.) IM rendelet.

¹⁹ 60/2010. (XII. 16.) Szeged MJV rendelete.

²⁰ 1/1999. MJE.

²¹ 756/B/2009. AB határozat.

helyzet alakult ki Legfelsőbb Bíróság különböző döntési formái körében: 1997 előtt az LB többféle formában is adott ki jogforrási értékű döntéseket, így elvi döntést, iránylevet vagy kollégiumi állásfoglalást; ezekből ma ilyenekből újat már nem alkotnak, de a régiek még esetenként jogforrási értékkel bírnak. Ma az egyetlen kiadható dokumentumforma a Kúria által hozott jogegységi határozat, de ez az írottjogi jogforrások csoportjába tartozik.

A jogforrásokkal kapcsolatos, iránytű értékű szabályt határoz meg a jogforrási hierarchia fogalma. Ennek értelmében **jogforrások között hierarchikus viszony áll fenn**: a hierarchiában alacsonyabb helyen álló jogforrásból származó norma nem állhat szemben a magasabb rendű jogforrásból származó normával. A hierarchia élén az Alaptörvény áll, ezt követi – bizonyos keretfeltételekkel és értelmezési körben – az alkotmánybírói határozat, majd a törvény, a jegybank elnökének a rendelete, a kormányrendelet, a miniszteri rendelet és az önkormányzati rendelet. Amint az alábbi esetpélda is mutatja, a jogforrási hierarchia megsértése a jogsértő norma megsemmisítésére vezet.

Esetpélda: az 55/1992. (XI. 4.) AB határozat

Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a Kecskemét Megyei Jogú Város Önkormányzatának Közgyűlése által a kereskedelmi, vendéglátóipari üzletek és szolgáltató egységek nyitvatartásának szabályozásáról alkotott 26/1991. (VIII. 29.) Kr. sz. önkormányzati rendelet törvénytértő, ezért azt megsemmisítette. Kecskemét MJV Közgyűlése 1991. augusztus 26-ai ülésén rendeletet alkotott a kereskedelmi, vendéglátóipari üzletek és szolgáltató egységek nyitvatartásáról. E rendeletében kimondja, hogy a város területén kereskedelmi, vendéglátóipari és szolgáltató tevékenységet folytató, szórakoztató, kulturális és egyéb rendezvényeket szervező, lebonyolító jogi személyek, jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságok, egyéni vállalkozók, magánszemélyek és a saját előállítású áruját értékesítő termelő tevékenysége során nem zavarhatja a lakosság nyugalma. Egyúttal felhatalmazza a polgármestert arra, hogy az ilyen tevékenységet végző vállalkozó üzletének nyitvatartását, rendezvényeinek lebonyolítását 6-22 óra közötti időtartamra korlátozza. A rendelet ellen a köztársasági megbízott törvényességi észrevételt tett. A közgyűlés az észrevétellel nem értett egyet, ezért a köztársasági megbízott a helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény (a továbbiakban: Ötv.) 99. § (2) bekezdés a) pontja alapján indítvánnyal fordult az Alkotmánybírósághoz, kezdeményezve a rendelet megsemmisítését. Jogi álláspontja szerint az önkormányzati rendelet olyan társadalmi viszonyokat szabályoz, amelyek már törvény – az egyéni vállalkozásokról szóló 1990. évi V. tv., a belkereskedelemtől szóló 1978. évi I. tv. – által szabályozottak. E törvények egyike sem ad felhatalmazást a helyi önkormányzatoknak arra, hogy végrehajtásukra rendeletet adjanak ki. Így Kecskemét Megyei Jogú Város Közgyűlése az indítvány által támadott 26/1991. (VIII. 29.) Kr. sz. önkormányzati rendelettel túllépte az Ötv. 16. § (1) bekezdésében meghatározott jogkörét.

A **jogforrások** strukturális megismerése után felmerül a kérdés, hogy a gyakorlatban ezek **honnan ismerhetők meg**. Garanciális értékű írott (nyomtatott és online elérhető) forrás a Magyar Közlöny, a köztársaság hivatalos lapja. Innen ismerhetők meg a törvények, kormányrendeletek stb; erre a forrásra (írott formájára) bírósági eljárásban is jogként lehet hivatkozni (szemben pl. az Interneten elérhető jogszabálygyűjteményekkel stb.). A kisebb közösségeket érintő szabályoknál szükségtelen és rendkívüli adminisztrációs terhet jelentő lenne a Magyar Közlöny alkalmazása. Ezért ezeket helyi önkormányzati hivatalos közlönyök és más, „helyben szokásos” megoldások (pl. falragasz) teszik megismerhetővé. Végül a Kúria határozatait a Bírósági Határozatok c. kiadványban szerepelnek. A gyakorlati életben a

jogkeresés könnyen megoldható internetes forrásokból, amelyek közül a kormány által fenntartott www.magyarorszag.hu ajánlható.

Az állampolgárok életét Magyarországon is meghatározza még egy – rendkívül kiterjedt – jogforrási kör: ez az Európai Unió jogforrási rendszere, amit *acquis communautaire*-nek, **közösségi vívmányoknak** is nevezünk. A közösségi vívmányok tágabb fogalom, mint a kötelező érvényű jogforrások: az *acquis communautaire* normákból és joggyakorlatból áll, magában foglalja az ún. elsődleges és másodlagos jogforrásokat, minden olyan jogszabályt, alapvet, egyezményt, nyilatkozatot stb, amely az EU-ra vonatkozik, függetlenül attól, hogy jogilag kötelező-e vagy sem. Az **EU jogforrásai** közül kiemelést érdemelnek az **elsődleges jogforrások**, amelyek a tagállamok által kialakított és aláírt **Alapító Szerződések** [így például az Európai Szén és Acél Közösség (1951), Európai Atomenergia Közösség (1957), Európai Gazdasági Közösség (1957) létrehozásáról szóló szerződések; utóbbit Római szerződésnek is hívjuk; továbbá az Egyesítő szerződés (1965), az Egységes Európai Okmány (1986), az Európai Unióról szóló (maastricht-i) szerződés (1992), az Európai Gazdasági Térségről szóló szerződés (1992), az Európai Unióról szóló szerződés amsterdami változata (1997), az Európai Unióról szóló szerződés nizzai változata (2000) és a helyettük 2009-től hatályba lépett Lisszaboni Szerződés], míg másodlagos jogforrások az EU (Bizottság, Tanács, Parlament, Bíróság stb.) jogalkotásának eredményeként születő európai jogi normák **a rendelet, az irányelv, a határozat és a vélemény**. A **rendelet**, amit európai törvénynek is hívnak kötelező minden tagállamban és **közvetlenül hatályosul**, érvényesüléséhez semmilyen tagállami jogi aktusra nincs szükség, sőt az kimondottan tilos, valamennyi hivatalos nyelven megjelennek a Hivatalos Lapban (Official Journal), és a hatálybalépés kezdete rendszerint, amennyiben azt külön nem tüntetik fel, a megjelenést követő huszadik nap. Az **irányelv** (európai kerettörvény) igen értékes, egyben speciális európai jogi jogalkotási termék (jogforrási forma), és mint ilyen európai jogharmonizáció legfőbb eszköze: meghatározza ugyan, hogy a tagállamoknak milyen célt vagy eredményt kell elérniük bizonyos jogszabályok megalkotásával, de a tagállam maga dönti el, milyen módon teszi a szabályt a nemzeti jog részévé. Az irányelv az EU leggyakoribb szabályozó eszköze. Közvetlenül nem alkalmazható, de bizonyos rendelkezései közvetlenül is hatályosulhatnak. Az irányelveket is az EU Hivatalos Lapjában teszik közzé. Az **európai határozatnak** mindig konkrét címzettje van (ez lehet egy vagy több tagállam), amelyet a határozat kötelez valamire, vagy eltilt valamitől. A versenyjogban gyakran alkalmazott eszköz, amely szintén a Hivatalos Lapban jelenik meg.

Felmerül a kérdés, hogy az **európai integráció miért kíván meg** a nemzeti jogok mellett élő, további bonyolult **jogforrási szintet**, és egyáltalán: **a nemzeti vagy a közösségi jog élvez hierarchikus elsőbbséget?** Erre a választ maga az Európai Bíróság már 1964-ben, egy nevezetes ítéletében²² fogalmazta meg: a tagállamok hatásköröket átruházva saját szuverenitásukat is korlátozták. Ezért **a közösségi jog elsőbbséget élvez a tagállamok belső nemzeti jogrendszerének szabályaival szemben**. Ez azt jelenti, hogy amennyiben a közösségi jog összeütközésben áll a tagállamok egyes jogszabályaival, akkor a közösségi jogot kell alkalmazni. Az elsőbbség nem csak a korábban, de a később megszülető nemzeti jogszabályokkal szemben is érvényesül. A nemzeti jogalkotó a közösségi jogszabályt egyoldalúan nem változtathatja meg, és nem hatálytalaníthatja. A közösségi jog elsőbbsége nem függ attól, hogy a nemzeti jogszabály milyen szinten helyezkedik el, még a tagállam alkotmánya felett is áll. A közösségi joghoz való nemzeti igazodás eszköze a **jogharmonizáció** (moder-

²² EB C 6/64. Costa vs. Enel.

nebb kifejezéssel élve: jogközelítés), aminek különböző fokozatai képzelhetők el. A **totális** harmonizáció alig enged mozgásteret a tagállamoknak (például: az emberi fogyasztásra szánt élelmiszerekben használt kizárólag engedélyezett színezőanyagokról szóló 1962-es irányelv), míg az opcionális harmonizáció valamennyi jogalkotási szabadságot ad a tagállamoknak.

A jogforrások létezése, potenciális létezése vagy múltbéli előfordulása önmagában nem ad kellő támpontot a tényleges alkalmazhatóságukra vonatkozóan, és ez egészen konkrét, hétköznapi problémákat is eredményezhetne két alapfogalom, a **jogszabály érvényessége** és a **jogszabály hatályossága** ismerete nélkül. **A jogszabály érvényes, ha létrehozása során betartották a norma alkotására vonatkozó szabályokat**, azaz a norma létrehozására jogosult szerv hozta létre, és a létrehozásra irányuló eljárásban nem sértették meg az erre vonatkozó szabályokat. A hatályosság előfeltétele az érvényesség: hatályos csak érvényesen létrehozott norma lehet. Az időbeli **hatályosság az az időszak, amely az új norma megalkotása és kihirdetése utáni használatbavételtől a hatályon kívül helyezésig terjed.**

Esetpélda: 14/1992. (III. 3.) AB határozat és a 25/1992. (IV. 30.) AB határozat

A 14/1992. (III. 3.) AB határozat az érvényességgel kapcsolatos, fontos gyakorlati alapelvet fogalmazott meg. A jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény 18. § (1) bekezdése értelmében a jogszabály megalkotása előtt elemezni kell a szabályozni kívánt társadalmi-gazdasági viszonyokat, az állampolgári jogok és kötelezettségek érvényesülését, az érdekütközések feloldásának a lehetőségét, vizsgálni kell a szabályozás várható hatását és a végrehajtás feltételeit. A törvény 27. § c) pontja külön kimondja, hogy a Kormány elé terjesztendő jogszabálytervezetetről az érdekelt társadalmi szervezetek és érdekképviselői szervek véleményét nyilvánítanak. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint, ha a jogszabály-előkészítő szervek a jogalkotásról szóló törvény idézett szabályalkotási követelményeit nem tartják be, ez a kötelezettség megszegése önmagában nem elégséges ok a kiadott jogszabályok alkotmányellenességének megállapítására. A jogszabályok előkészítésére vonatkozó törvényi előírások megsértése csupán a jogalkotó államigazgatási, esetleg politikai felelősségét alapozhatja meg. A jogalkotási törvény rendelkezéseinek figyelmen kívül hagyása csak abban az esetben eredményezheti a jogszabály alkotmányellenességének megállapítását, ha az adott jogszabály egyben az Alkotmány valamely rendelkezésébe is ütközik. Az Alkotmány 7. § (2) bekezdése értelmében ugyan a jogalkotás rendjét törvény szabályozza, ez a rendelkezés azonban nem emelte az Alkotmány szintjére a törvény normáit. A jogszabály hatálya alapján adott időben, területen és személyekre nézve jogviszonyok keletkezhetnek, módosulhatnak és szűnhetnek meg. **A 25/1992. (IV. 30.) AB határozatban az AB az országos érvényű jogszabályok időbeli hatálya vonatkozásában kifejtette**, hogy a Magyar Közlönyben közzétett jogszabály akkor válik törvényesen kihirdetetté, ha bármely állampolgárnak módjában áll a Magyar Közlöny szövegében forgó számát megvásárolni és a reá irányadó jogszabály rendelkezéseit megismerni. Mivel azonban a jogalkalmazó szervekre elviselhetetlen terhet róna az, ha az egyes ügyekben külön-külön kellene megvizsgálni, hogy az adott megyébe, vagy az érintett előfizetőkhöz mikor jutott el Közlöny, vélelem szól amellett, hogy a tényleges kihirdetés időpontja megegyezik a Közlöny megjelenési dátumával (a Kormány kötelessége gondoskodni arról, hogy a Magyar Közlöny a feltüntetett napig vagy legkésőbb azon a napon mind az előfizetőkhöz, mind az előfizetőkhöz eljusson).

IRODALOM

1. ANTAL TAMÁS – Törvénykezési reformok Magyarországon, 1890-1900: ítélőtáblák, bírói jogviszony, esküdtszék, Csongrád Megyei Levéltár, Szeged 2006.
2. BLUTMAN LÁSZLÓ – Az Európai Unió joga a gyakorlatban, HVG-ORAC, Budapest 2010.
3. BOBROVSZKY JENŐ – Iparjogvédelem és csúcstechnika, OTH, Budapest 1995.
4. FARKAS BEÁTA – VÁRNAY ERNŐ – Bevezetés az Európai Unió tanulmányozásába., 3., átdolg. kiadás, JATEPress, Szeged 2011.
5. KISS BARNABÁS – Alkotmányjogi alapismeretek, Szegedi Egyetemi Kiadó, Szeged 2009.
6. KUKORELLI ISTVÁN – Alkotmányjog: jogszabálygyűjtemény – 5., átdolg. kiadás, Osiris, Budapest 2002.
7. MOLNÁR IMRE – JAKAB ÉVA – Római jog, Szeged 2008.
8. MOLNÁR ISTVÁN – Szellemi tulajdon menedzsment és technológia-transzfer, InnovAID Innovációs és Gazdasági Tanácsadó Kft. Kecskemét 2008.
9. POKOL BÉLA – Jogi alaptan Rejtjel Kiadó, Budapest 2000.
10. RUSZOLY JÓZSEF – Európa jogtörténete: az „újabb magánjogtörténet” Közép- és Nyugat-Európában, Püski, Budapest 1997.
11. TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ – SCHANDA BALÁZS – Bevezetés az alkotmányjogba, SZTE ÁJTK – PTE JÁK, Budapest 2010.

2. FEJEZET

KÖZJOG: AZ ÁLLAMIGAZGATÁS FELÉPÍTÉSE MAGYARORSZÁGON

Az állam léte, tevékenysége meghatározott államszervezet működését feltételezi, a hatalomgyakorlás az államszervezeten keresztül, az egyes állami szervek közreműködésével történik. Az államszervezeti modell vizsgálata alapján választ lehet kapni az állam politikai-hatalmi berendezkedésére, a hatalomgyakorlás módjára, illetve az állam céljaira. Az **államszervezet** másrészt a jog, a normatív **jogok gyakorlásának és kötelezettségek teljesítésének is intézményi keretet ad**. Az államszervezet létrehozásának legfőbb jogi normája az Alaptörvény, amely az állami folyamatok rendjét rögzíti, meghatározza az állami (közigazgatási) szerveket, felhatalmazást ad ezeknek a tevékenységükhöz és kijelöli cselekvésük kereteit (hatáskör). A **normatív alkotmányok feladata** ezért az, **hogy az államhatalom szervezetének alapvető sémáját** (mindenkire nézve kötelező jelleggel) **felrajzolja**: megállapítsa a legfontosabb állami, közigazgatási szervek körét, kompetenciájukat, azokat a formákat és eljárás módokat, amelyekben az államhatalom gyakorlása, a politikai akaratképzés és döntéshozatal végbemegy. Mivel azonban az **Alaptörvény maga nem képes minden szervezeti részletkérdést rendezni, a közvetlen rendelkezések mellett felhatalmazást adhat a törvényhozó hatalomnak** (Országgyűlés) arra, hogy állami szerveket hozhassanak létre, és meghatározza azok államszervezetben elfoglalt és működési módját. Az Alaptörvényben az **államszervezeti modell egyszerűsített és komplex** leírása található, **mivel az államszervezetnek csak a normatív vonásait rögzíti**, ebből is csak a legfontosabbat és legjellemzőbbet tartalmazza, és nem az összes részletes szabályt, **ugyanakkor az államszervezet egészének a megragadására törekszik**. Az állami célok elérése konkrét feladatmeghatározást igényel. A feladatok teljesítése, a tevékenység végzése célirányos személyi és anyagi ráfordítást tesz szükségessé és sajátos technikákat és eljárás módokat hoz létre.

Az **állami szervek** tehát akként **definiálhatók**, hogy olyan **képződmények**, amelyekben emberek **sajátos célok elérése érdekében tartósan**, folyamatosan, tudatosan és **összszehangoltan**, rendszerint munkamegosztásos formában, **szabályozottan működnek együtt azért, hogy az állami feladatok és funkciók ellátását teljesítsék**. Történetileg a társadalom fejlődése során az állami szervek feladata, működési módja és tartalma is változott, amely az állami tevékenység differenciálódását eredményezte, ami hosszú fejlődési folyamat során vezetett az egyes szervek elkülönüléséhez (funkcionális differenciálódás). Amennyiben az állami szervek összességét tekintjük, eljutunk az **államszervezethez**: az államszervezet az állam felépítését és megjelenését jelenti – az államszervezet **az állami szervek rendezett összességéeként olyan szervezet, amelyben az egyes szervek és intézmények rendszert alkotnak**. Az **államszervezet struktúráját** maguk az egyes állami szervek határozzák meg, valamint ezeknek az egymáshoz való viszonya, amely alá-, fölé- vagy mellérendeltségi jellegű. Az államszervezet **funkcionális rendszere** (dinamikája) az állam működő szervezetét, az állami mechanizmust (összefüggő, egymás után lejátszódó folyamatok összessége) jelenti.

A **területi tagozódás** az államszervezet felépítésének területi alapját képezi, ami fontos a **hatásköri és illetékességi szabályok megállapításánál**. Magyarországon 2013. január 1-jétől a területi tagozódás a következők szerint alakul: a területi egységek: a főváros (kerüle-

tek), a megyék, a járások, a városok (kerületek) és községek.²³ Ami az állami szervek csoportosítását illeti, vannak az **Alaptörvény által közvetlenül meghatározott állami szervek**, azaz azon szervek, amelyeket maga az Alaptörvény hoz létre, meghatározza azok létrejöttének módját, feladat- és hatásköreit stb, és vannak **nem az Alaptörvény által**, hanem más szerv (Országgyűlés, kormány) kreációs funkciójának gyakorlása következtében **létrejött állami szervek**.

Államigazgatási rendszerünk középpontjában is az államhatalom legfőbb szerve, az Országgyűlés²⁴ áll. Az Alaptörvény értelmében Magyarország legfőbb népképviselői szerve az Országgyűlés. Az Országgyűlés

- a) megalkotja és módosítja Magyarország Alaptörvényét;
- b) törvényeket alkot;
- c) elfogadja a központi költségvetést, és jóváhagyja annak végrehajtását;
- d) felhatalmazást ad a feladat- és hatáskörébe tartozó nemzetközi szerződés kötelező hatályának elismerésére;
- e) megválasztja a köztársasági elnököt, az Alkotmánybíróság tagjait és elnökét, a Kúria elnökét, a legfőbb ügyészt, az alapvető jogok biztosát és helyetteseit, valamint az Állami Számvevőszék elnökét;
- f) megválasztja a miniszterelnököt, dönt a Kormánnyal kapcsolatos bizalmi kérdésről;
- g) feloszlítja az alaptörvény-ellenesen működő képviselő-testületet;
- h) határoz a hadiállapot kinyilvánításáról és a békekötésről;
- i) különleges jogrendet érintő, valamint katonai műveletekben való részvétellel kapcsolatos döntéseket hoz;
- j) közkegyelmet gyakorol;
- k) az Alaptörvényben és törvényben meghatározott további feladat- és hatásköröket gyakorol.²⁵

Az Országgyűlésben a döntéshozatal képviselők útján történik. Az országgyűlési képviselőket a választópolgárok általános és egyenlő választójog alapján, közvetlen és titkos szavazással választják. Az országgyűlési képviselők általános választását az előző Országgyűlés megválasztását követő negyedik év április vagy május hónapjában kell megtartani. Az Országgyűlés megbízatása az alakuló ülésével kezdődik, és a következő Országgyűlés alakuló üléséig tart. Az alakuló ülést – a választást követő harminc napon belüli időpontra – a köztársasági elnök hívja össze. Az Országgyűlés kimondhatja saját feloszlását – ezt népszavazás nem mondhatja ki.

Esetpélda: 2/1993. (I. 22.) AB határozat az Országgyűlés népszavazás útján való feloszlásáról

Az esetpélda szerinti, AB-hez intézett kérdés arra irányult, hogy lehetőség van-e az Országgyűlés népszavazás útján történő feloszlására. Az AB értelmezése szerint az Alkotmány 28. §-ának (2) és (3) bekezdése kimerítően felsorolja azokat az eseteket, amikor az Országgyűlés megbízatása a parlamenti ciklus letelte előtt megszűnik. A megbízatás lejárta előtt, a feloszlás kimondására maga az Országgyűlés jogosult. A feloszlás kimondása a testület szabad elhatározáson alapuló döntése. A feloszlásra való kényszerítés a feloszlással je-

²³ Alaptörvény, Alapvetés F) cikk.

²⁴ Lásd: Alaptörvény és az Országgyűlésről 2012. évi XXXVI. törvény.

²⁵ Alaptörvény, Az Állam I. cikk.

lentene egyet. Ezt a jogot az Alkotmány kizárólag a köztársasági elnök számára tartja fenn [28. § (3) bekezdés]. Az Alkotmány vizsgált 28. § (2) bekezdése értelemszerűen kizárja a jogi eszközzel való kényszerítés lehetőségét, vagyis a feloslás kimondását tartalmazó döntés meghozatalára való kötelezést. Az Országgyűlés népszavazással sem kényszeríthető fogalmilag kizárt döntésre. Mivel az Országgyűlés megbízatásának népszavazás útján történő megszüntetéséről az Alkotmány nem rendelkezik, a feloslás kimondásának népszavazásra bocsátása – ha a népszavazás eredménye kötné az Országgyűlést – a parlamenti megbízatás megszűnésének új, az Alkotmány által eddig nem ismert módját eredményezné, vagyis az Alkotmány burkolt módosítását jelentené. Az Alkotmány módosítása azonban csak az Alkotmányban előírt rendben történhet.

A köztársasági elnök viszont a választások egyidejű kitűzésével feloslathatja az Országgyűlést. Az Országgyűlés feloslásától vagy feloslásától számított kilencven napon belül új Országgyűlést kell választani.

Az Országgyűlés ülései nyilvánosak. A Kormány vagy bármely országgyűlési képviselő kérelmére az Országgyűlés az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával zárt ülés tartásáról határozhat. Az Országgyűlés tagjai sorából elnököt, alelnököket és jegyzőket választ. Az Országgyűlés országgyűlési képviselőkkel álló állandó bizottságokat alakít.

Az Országgyűlés akkor határozatképes, ha az ülésen az országgyűlési képviselőknek több mint a fele jelen van. Az Országgyűlés határozatait általában a jelen lévő országgyűlési képviselők több mint a felének szavazatával hozza meg. Az Országgyűlés a jelen lévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával elfogadott Hárszabályban állapítja meg működésének szabályait és tárgyalási rendjét. A Hárszabály egyes döntések meghozatalát minősített többséghez kötheti. Törvényt a köztársasági elnök, a Kormány, országgyűlési bizottság vagy országgyűlési képviselő kezdeményezhet. Az elfogadott törvényt az Országgyűlés elnöke öt napon belül aláírja, és megküldi a köztársasági elnöknek. A köztársasági elnök a megküldött törvényt öt napon belül aláírja, és elrendeli annak kihirdetését.

Az Országgyűlés jogalkotáson kívüli, fontos feladata a kormányzat ellenőrzése. Ez történhet a plénum előtt, eszközei a beszámoló, a jelentéstétel, tájékoztató és politikai vita, valamint az **interpelláció és a kérdés**; valamint a plénumon kívül: parlamenti bizottságok, parlamenti ellenőrzésre szakosított speciális szervek, parlamenti biztosok és az Állami Számvevőszék útján. Az országgyűlési képviselő **kérdést** intézhet az alapvető jogok biztósához, az Állami Számvevőszék elnökéhez, a legfőbb ügyészhez és a Magyar Nemzeti Bank elnökéhez a feladatkörükbe tartozó bármely ügyben. Az országgyűlési képviselő **interpellációt** és **kérdést** intézhet a Kormányhoz és a Kormány tagjához a feladatkörükbe tartozó bármely ügyben. Az országgyűlési bizottságok kezdeményező, javaslattevő, véleményező szervek: 2010 és 2014 között 20 állandó bizottság működik. Kötelező létrehozni az alkotmányossággal, a költségvetéssel, a külügyekkel és EU-ügyekkel, a honvédelemmel és a mentelmi ügyekkel foglalkozó állandó bizottságokat. Minden képviselőcsoportból legalább egy tagnak részt kell vennie minden állandó bizottságban, amely döntéseit szótöbbséggel hozza.

A **kormány** a **végrehajtó** hatalom általános szerve. A kormány politikailag (értékelhető jogi szankció nélkül) az Országgyűlésnek felelős. A kormány működésében elválik egymástól a politikai kormányzás és a végrehajtást jogi, szakmai alapon végző adminisztráció tevékenysége. A kormány a közigazgatás legfőbb szerve, és a feladatainak végrehajtásához **állam-**

igazgatási szerveket hozhat létre. A kormány **törvényben nem szabályozott tárgykörben,** illetve törvényben kapott felhatalmazás alapján **rendeletet alkot.** A jogforrási hierarchia ismert elvének megfelelően a kormány rendelete törvénnyel nem lehet ellentétes.

A kormány tagjai a miniszterelnök és a miniszterek²⁶. A miniszterelnököt az Országgyűlés a köztársasági elnök javaslatára választja meg. A miniszterelnök megválasztásához az országgyűlési képviselők több mint a felének szavazata szükséges. A miniszterelnök a megválasztásával hivatalba lép. A minisztert a miniszterelnök javaslatára a köztársasági elnök nevezi ki. A miniszterelnök megbízásának megszűnésével a Kormány megbízatása megszűnik. A miniszterelnök megbízatása megszűnik a) az újonnan megválasztott Országgyűlés megalakulásával; b) ha az Országgyűlés a miniszterelnökkel szemben bizalmatlanságát fejezi ki, és új miniszterelnököt választ; c) ha az Országgyűlés a miniszterelnök által kezdeményezett bizalmi szavazáson a miniszterelnökkel szemben bizalmatlanságát fejezi ki; d) lemondásával; e) halálával; f) összeférhetetlenség kimondásával; g) ha a megválasztásához szükséges feltételek már nem állnak fenn.

A minisztériumok felsorolásáról törvény rendelkezik. 2010 és 2014 között a minisztériumok a következők: Belügyminisztérium, Külügyminisztérium, Honvédelmi Minisztérium, Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, Nemzetgazdasági Minisztérium, Emberi Erőforrások Minisztériuma, Nemzeti Fejlesztési Minisztérium és Vidékfejlesztési Minisztérium. A kormány általános hatáskörű területi államigazgatási szerve a **fővárosi és megyei kormányhivatal.**

A miniszter mint politikai vezető²⁷ a kormány általános politikájának keretei között önállóan irányítja az államigazgatásnak a feladatkörébe tartozó ágazatait és az alárendelt szerveket, valamint ellátja a Kormány vagy a miniszterelnök által meghatározott feladatokat. A miniszter törvényben vagy kormányrendeletben kapott felhatalmazás alapján, feladatkörében eljárva, önállóan vagy más miniszter egyetértésével rendeletet alkot, amely törvénnyel, kormányrendelettel és a Magyar Nemzeti Bank elnökének rendeletével nem lehet ellentétes. A miniszter tevékenységéért felelős az Országgyűlésnek, valamint a miniszter a miniszterelnöknek.²⁸ Az ágazat szakmai irányítását a közigazgatási államtitkár végzi.

Magyarország államfője a köztársasági elnök, aki kifejezi a nemzet egységét, és őrködik az államszervezet demokratikus működése felett. A **köztársasági elnök** a Magyar Honvédség főparancsnoka. A köztársasági elnök képviseli Magyarországot; részt vehet és felszólalhat az Országgyűlés ülésein; törvényt kezdeményezhet; országos népszavazást kezdeményezhet; kitézi az országgyűlési képviselők, a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek általános választását, valamint az európai parlamenti választás és az országos népszavazás időpontját; összehívja az Országgyűlés alakuló ülését; feloszthatja az Országgyűlést; az elfogadott törvényt az Alaptörvénnyel való összhangjának vizsgálatára megküldheti az Alkotmánybíróságnak, vagy megfontolásra visszaküldheti az Országgyűlésnek; kinevezi a hivatásos bírákat, a minisztereket, a Magyar Nemzeti Bank elnökét, alelnökeit és az egyetemi

²⁶ 2010. évi XLIII. törvény a központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról.

²⁷ Ebben a funkciójában helyettese a politikai államtitkár.

²⁸ Alaptörvény, Az Állam 16, 18. cikk.

tanárokat; megbízza az egyetemek rektorait; kintüntetéseket, díjakat és címeket adományoz; és gyakorolja az egyéni kegyelmezés jogát.

A **köztársasági elnököt az Országgyűlés öt évre választja**. Köztársasági elnökké megválasztható bármely magyar állampolgár, aki a harmincötödik életévét betöltötte. A köztársasági elnököt e tisztségre legfeljebb egy alkalommal lehet újraválasztani. A köztársasági elnök választását jelölés előzi meg. A jelölés érvényességéhez az országgyűlési képviselők legalább egyötödének írásbeli ajánlása szükséges. Az első szavazás alapján megválasztott köztársasági elnök az, aki az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatát megkapta. Ha az első szavazás eredménytelen volt, második szavazást kell tartani. Ha a második szavazás is eredménytelen, ismételt jelölés alapján új választást kell tartani. A köztársasági **elnöki tisztség összeegyeztethetetlen** minden más állami, társadalmi, gazdasági és politikai tisztséggel vagy megbízással. A köztársasági elnök más keresőfoglalkozást nem folytathat, és egyéb tevékenységéért – a szerzői jogi védelem alá eső tevékenység kivételével – díjazást nem fogadhat el. A **köztársasági elnök megbízatása megszűnik** megbízási idejének lejártával, halálával, ha kilencven napot meghaladó időn át képtelen feladatköreinek ellátására, ha a megválasztásához szükséges feltételek már nem állnak fenn, összeférhetetlenség kimondásával, lemondásával, a köztársasági elnöki tisztségtől való megfosztással.

Ha a köztársasági elnök a törvényt vagy annak valamely rendelkezését az Alaptörvénnyel ellentétesnek tartja, a törvényt az Alaptörvénnyel való összhangjának vizsgálatára az Alkotmánybíróságnak megküldi. Ha a köztársasági elnök a törvénnyel vagy annak valamely rendelkezésével nem ért egyet, a törvényt az aláírás előtt észrevételeinek közlésével egy alkalommal megfontolásra visszaküldheti az Országgyűlésnek. Az Országgyűlés a törvényt újra megtárgyalja, és elfogadásáról ismét határoz. A köztársasági elnök e jogával akkor is élhet, ha az Országgyűlés határozata alapján lefolytatott vizsgálat során az Alkotmánybíróság nem állapított meg alaptörvény-ellenességet. Ha az Alkotmánybíróság a köztársasági elnök kezdeményezésére lefolytatott vizsgálat során nem állapít meg alaptörvény-ellenességet, a köztársasági elnök a törvényt haladéktalanul aláírja, és elrendeli annak kihirdetését.²⁹

Az **Alkotmánybíróság** az alkotmányosság védelmének legfőbb szerve. Az Alkotmánybíróság

a) az Alaptörvénnyel való összhang szempontjából megvizsgálja az elfogadott, de ki nem hirdetett törvényeket, ezt nevezzük **előzetes normakontrollnak**;

b) bírói kezdeményezésre felülvizsgálja az egyedi ügyben alkalmazandó jogszabálynak az Alaptörvénnyel való összhangját;

c) alkotmányjogi panasz alapján felülvizsgálja az egyedi ügyben alkalmazott jogszabálynak az Alaptörvénnyel való összhangját;

d) alkotmányjogi panasz alapján felülvizsgálja a bírói döntésnek az Alaptörvénnyel való összhangját;

e) a Kormány, az országgyűlési képviselők egynegyede vagy az alapvető jogok biztosa kezdeményezésére felülvizsgálja a jogszabályoknak az Alaptörvénnyel való összhangját, ez utóbbi eseteket nevezzük **utólagos normakontrollnak**.

Az Alkotmánybíróság megsemmisíti az Alaptörvénnyel ellentétes jogszabályt vagy jogszabályi rendelkezést vagy bírói döntést. Az Alkotmánybíróság határozata mindenkire nézve

²⁹ Alaptörvény Az Állam 6. cikk.

kötelező, ellene fellebbezésnek helye nincs. Az Alkotmánybíróság **tizenöt tagból álló testület**, amelynek tagjait az Országgyűlés az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával **tizenkét évre** választja. Az Országgyűlés az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával az Alkotmánybíróság tagjai közül elnököt választ, az elnök megbízatása az alkotmánybírói hivatali ideje lejártáig tart. Az Alkotmánybíróság tagjai nem lehetnek tagjai pártoknak, és nem folytathatnak politikai tevékenységet.³⁰

A bíróságok igazságszolgáltatási tevékenységet látnak el. A legfőbb bírósági szerv a Kúria. A bíróság dönt

- a) büntetőügyben, magánjogi jogvitában, törvényben meghatározott egyéb ügyben;
- b) a közigazgatási határozatok törvényességéről;
- c) az önkormányzati rendelet más jogszabályba ütközéséről és megsemmisítéséről;
- d) a helyi önkormányzat törvényen alapuló jogalkotási kötelezettsége elmulasztásának megállapításáról.

A Kúria biztosítja a bíróságok jogalkalmazásának egységét, a bíróságokra kötelező jogegységi határozatot hoz. A bírósági szervezet többszintű. Az ügyek meghatározott csoportjaira - különösen a közigazgatási és munkaügyi jogvitákra – külön bíróságok létesültek.

Ami a bíróságok szervezetét illeti, Magyarországon az jog-/igazságszolgáltatást a következő bíróságok gyakorolják:

- a) a Kúria (korábban Legfelsőbb Bíróság),
- b) négy vidéki és a fővárosi ítéltábla,
- c) 20 a törvényszék (korábban megyei és fővárosi bíróságok),
- d) 111 járásbíróság és a fővárosi kerületi bíróság és
- e) szakosodott bíróságként a közigazgatási és munkaügyi bíróság.³¹

A **járásbíróság** első fokon jár el. A **közigazgatási és munkaügyi bíróság** első fokon jár el a közigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálata iránti és a munkaviszonyból és a munkaviszony jellegű jogviszonyból származó ügyekben. A **törvényszék** – nagyobb súlyú ügyekben – első fokon jár el, és másodfokon elbírálja a járásbíróságok, valamint a közigazgatási és munkaügyi bíróságok határozatai ellen bejelentett fellebbezéseket. Az **ítélőtábla** elbírálja a járásbíróság és a törvényszék határozata ellen előterjesztett jogorvoslatot. Az ítéltáblán tanácsok, büntető, valamint polgári kollégiumok működnek. A **Kúria** elbírálja – kivételes esetben – a törvényszék, továbbá az ítéltábla határozata ellen előterjesztett jogorvoslatot, felülvizsgálati kérelmet, és a bíróságokra kötelező jogegységi határozatot hoz. Alapelv, hogy az egyfokú jogorvoslat után az ítélet jogerőre emelkedik, ezért a Kúria jogorvoslati tevékenysége korlátozott.

Jogállamokban – így Magyarországon – igazságszolgáltatás számos garanciális alapelv mellett történik. Ezek közül a legfontosabb, hogy a **bírák függetlenek**, és csak a törvénynek vannak alárendelve, ítélezési tevékenységükben nem utasíthatóak. A bírákat tisztségükből csak kivételes okból és speciális eljárás keretében lehet elmozdítani. A bírák nem lehetnek tagjai pártoknak, és nem folytathatnak politikai tevékenységet. A hivatásos bírákat – amint fentebb említettük – a köztársasági elnök nevezi ki. Bíróvá az nevezhető ki, aki a harmincadik életévét betöltötte. A Kúria elnöke kivételével a bíró szolgálati jogviszonya az általános

³⁰ Alaptörvény Az Állam 24. cikk.

³¹ 2011. évi CLXI. törvény a Bíróságokról 16. §.

öregségi nyugdíjkorhatár betöltéséig állhat fenn. A Kúria elnökét a bírák közül kilenc évre a köztársasági elnök javaslatára az Országgyűlés választja. A Kúria elnökének megválasztásához az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges. Maga a bírói szervezet is független: a bíróságok igazgatásának központi feladatait az Országos Bírósági Hivatal (korábban: Országos Igazságszolgáltatási Tanács) látja el. További garanciális szabály az **igazságszolgáltatás bírói monopóliuma**: főszabály szerint minden igazságszolgáltatási ügyben kizárólag bírói szervek járhatnak el. Az **igazságszolgáltatás egysége** a jogegyenlőség követelményét elégíti ki: a törvények és más jogszabályok minden bíróságra azonos módon vonatkoznak, törvény szerint senki sem vonható el törvényes bírájától, és a bíróságok szervezése azonos elvek, területi beosztás alapján történik (bár 2012-től kiemelt ügyekben OBH bírókijelölési jogot kapott). A **néprészvétel elve** értelmében laikus bírák, ülnökök vesznek részt az igazságszolgáltatásban az első fokú eljárás egy részében (munkaügyi perek, büntető eljárás). Egyesbíróként és tanács elnökeként azonban csak hivatásos bíró járhat el. A bíróság egyesbíróként első fokú eljárásban járhat el (polgári ügyekben vagy büntető vétségi eljárásban). Fellebbviteli eljárás mindig tanács előtt folyik, a másodfokon eljáró bírói tanács három hivatásos bíróból áll. Ez a **társasbíráskodás elve**. Fontos garanciális szabály a **bírósági tárgyalás nyilvánossága**: a tárgyalásokon az érintettekén túl bárki részt vehet, és azt végig hallgathatja. Kizárható a nyilvánosság, ha pl. az ügyfél vagyoni helyzetére tekintettel kéri. Zárt tárgyalás esetén is nyilvánosan történik az ítélethirdetés. A büntetőeljárás alá vont személyeket az eljárás minden szakaszában megilleti a **védelem joga**. A védelem joga a védőválasztás szabadságát és a védő kötelező részvételét jelenti. A **jogorvoslati jogosultság** mindenkit megillető emberi jog, amely alapján minden bírói, államigazgatási vagy más hatósági döntés ellen lehet fellebbezni. Végül az **ártatlanság véelme** értelmében a büntető igazságszolgáltatásban a „*senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozata nem állapította meg*”. Az elvből következik, hogy a terhelt bűnösségét a vádlónak kell bizonyítania.

Az **ügyészséget** állami vádhatóságnak is nevezik: az igazságszolgáltatás közreműködőjeként az állam büntetőigényét érvényesíti. Az ügyészség üldözi a bűncselekményeket, fellép más jogsértő cselekményekkel és mulasztásokkal szemben, valamint elősegíti a jogellenes cselekmények megelőzését. Az ügyészség jogokat gyakorol a nyomozással összefüggésben, képviseli a közvádat a bírósági eljárásban, és felügyeletet gyakorol a büntetés-végrehajtás törvényessége felett. Az **ügyészi szervezetet a legfőbb ügyész vezeti** és irányítja, kinevezi az ügyészeket. A legfőbb ügyészt az ügyészek közül a köztársasági elnök javaslatára az Országgyűlés választja kilenc évre. A legfőbb ügyész megválasztásához az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges. A legfőbb ügyész évente beszámol tevékenységéről az Országgyűlésnek. Az ügyészek nem lehetnek tagjai pártoknak, és nem folytathatnak politikai tevékenységet. Az ügyészi szervezet csúcsszerve a Legfőbb Ügyészség, alatta sorrendben a fellebbviteli főügyészségek (ítélőtáblák mellett működnek), főügyészségek és a helyi (járási és járási szintű) ügyészségek működnek.³²

A közjog vertikumának bemutatásához szükséges lenne még az alapvető jogok biztosa³³ (ombudsman) intézményének és az **önkormányzatoknak**³⁴ a bemutatása. E két téma is-

³² 2011. évi CLXIII. törvény az Ügyészségekről 8. §.

³³ Alaptörvény 30. cikk.

³⁴ 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól.

mertetését – annak érdekében, hogy a tananyag eredeti célját képesek legyünk tartani – mellőzzük.

A közjog gyakorlásának **szakosított** szerveinek még a felsorolása is meghaladná a jelen jegyzet kereteit. Ezért az alábbiakban csak azokkal foglalkozunk, amelyek a jegyzetben ismertett jogviszonyokban hatóságként megjelennek. A közigazgatás/hatalomgyakorlás klasszikus felosztását szándékosan mellőzzük a továbbiakban annak érdekében, hogy egy helyen tárgyalhassunk olyan intézményeket, amelyek az értékteremtő folyamat mindennapjait jogi szempontból nagy valószínűséggel meghatározzák. A fentiekben a bíróságok felépítését már bemutattuk. A gazdasági társaságok működésével kapcsolatos, speciális hatáskörű és illetékességű bíróságok a **cégbíróságok**. Ezek a rendes bírósági rendszerbe integráltan működnek a törvényszékek mellett. Megyénként egy cégbíróság működik, amelynek illetékessége az adott megyére terjed ki.³⁵ A cégbíróságok eljárása nemperes eljárás, hatáskörükbe tartozó legfontosabb feladatok pedig a) a cégbejegyzési (változásbejegyzési) eljárás lefolytatása és a cégre vonatkozó adat cégjegyzékbe történő bejegyzése, illetve onnan való törlése; b) a cégnyilvántartásból törölt gazdasági társaság volt vezető tisztségviselőjével és cégvezetőjével kapcsolatos adatok³⁶ bejegyzése és törlése; c) a cégjegyzék adatairól, valamint a cégiratokról tájékoztatás nyújtása; d) a cég törvényes működésének biztosítása érdekében törvényességi felügyeleti eljárás lefolytatása; e) döntés a közhasznúvá minősítésről.³⁷ A cégbíróság előtt a céget a vezető tisztségviselő képviseli, mely képviseleti joga főszabály szerint teljeskörű.³⁸ A **cégbejegyzési eljárás** formai és tartalmi vizsgálatból álló két szakaszos eljárás, amelynek eredményeképpen a bíróság dönt a cég bejegyzéséről illetve annak elutasításáról. Amennyiben a bíróság a döntés számára nyitva álló határidőn belül nem határoz, a határidő elteltével a bejegyzés a kérelemnek megfelelően a törvény erejénél fogva létrejön.³⁹

A vállalkozások pénzügyeivel és adófizetési kötelezettségeivel kapcsolatos legfontosabb közigazgatási szerv a **Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV)**. A NAV állami adóztatási szervezet, 2011. január 1-jén hozták létre az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal (APEH) és a Vám- és Pénzügyőrség összevonásával. A NAV három nagyobb részszervezetből tevődik össze. Ezek egyike a civil adóhatóság, regionális adó-főigazgatóságok néven. Emellett a NAV keretei közé tartozik két rendészeti szerv, ezek egyike hivatásos állományú dolgozóival a Vám- és Pénzügyőrség, mely regionális vám- és pénzügyőr főigazgatóságokra oszlik. A Nemzeti Adó- és Vámhivatal újonnan létrehozott, önálló adórendőrségként működő szerve a regionális bűnügyi igazgatóságokra tagozódó Bűnügyi Főigazgatóság, mely adózással kapcsolatos és egyéb pénzügyi-gazdasági bűncselekmények felderítésére szakosodott.⁴⁰

A vállalkozások munkaügyeivel kapcsolatos közigazgatási szerv a **Nemzeti Munkaügyi Hivatal**.

³⁵ <http://www.birosag.hu/birosagi-szervezetek> (utolsó letöltés 2013. február 19.)

³⁶ A cégnek a számviteli törvény szerinti beszámolót elektronikus úton, a kormányzati portál útján kell a céginformációs szolgálat részére megküldeni; ennek során nincs helye a papír alapú beszámoló képi formátumú elektronikus okirattá történő átalakításának. A beszámolóhoz – a cég, a beszámolót benyújtó természetes személy azonosítási hatósága, valamint a benyújtás jogszerűségének igazolása érdekében – elektronikus űrlapot kell mellékelni.

³⁷ 2006 évi V. törvény a Cégnylvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról 1. §

³⁸ Farkas; 2010. 47. o.

³⁹ Farkas; 2010. 49. o.

⁴⁰ http://hu.wikipedia.org/wiki/Nemzeti_Ad%C3%B3-_%C3%A9s_V%C3%A1mhivatal (legutolsó letöltés 2013. február 19.)

A Kormány a 323/2011. (XII. 28.) Korm. rendeletében a munkavédelemmel és a munkaügyi hatósági tevékenységgel kapcsolatos közigazgatási feladatok ellátására 2012. január 1-jei hatállyal munkavédelmi és munkaügyi hatóságként a Nemzeti Munkaügyi Hivatal (NMH) Munkavédelmi és Munkaügyi Igazgatóságát, továbbá a fővárosi és megyei kormányhivatalok munkavédelmi és munkaügyi szakigazgatási szervét (munkavédelmi és munkaügyi felügyelő-ség) jelölte ki. Az NMH jogállását tekintve központi hivatal, amelynek irányítását a foglalkoztatáspolitikáért felelős miniszter látja el; a Munkavédelmi és Munkaügyi Igazgatóság az NMH önálló feladat- és hatáskörrel rendelkező szervezeti egysége. A Munkavédelmi és Munkaügyi Igazgatóságot a miniszter által kinevezett főigazgató-helyettes vezeti. A főigazgató-helyettes a Munkavédelmi és Munkaügyi Igazgatóság szervezeti egységein keresztül ellátja a munkavédelmi és munkaügyi felügyelőségek szakmai irányítását. A fővárosi és megyei kormányhivatal munkavédelmi és munkaügyi szakigazgatási szerveinek munkavédelmi, illetve munkaügyi felügyelőségei változatlanul ellátják az első fokú munkavédelmi, munkaügyi hatósági hatásköröket, illetékességük a kormányhivatalok illetékességéhez igazodik. A munkavállalók munkaviszony kezdetét megelőző bejelentési kötelezettségét a **Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálatnál** kell intézni, ugyanez a szerv foglalkozik az álláskeresőket segélyezésével, a közmunka-programokkal stb.

A munkáltató és munkavállaló közötti munkaügyi tárgyú jogviták rendezése a cégbírósághoz hasonlóan szakosított bíróságokon, a **munkaügyi bíróságokon** történik. A munkaügyi bíróságok megyei szinten szerveződnek és 2013. január 1.-től a közigazgatási bíróságokkal egységesen működnek. A Közigazgatási és Munkaügyi bíróságok a fővárosban és megyéiként működnek és első fokon kizárólag jogosultak eljárni a munkajogi jogvitákban. Döntéseik és eljárásukkal szemben jogorvoslati lehetőséget a megyei Törvényszékek biztosítanak.

A **Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala** a szellemi tulajdon védelméért felelős kormányhivatal, amely a találmányi szabadalmakról szóló 1895. évi XXXVII. tc. 23. §-a alapján, Szabadalmi Hivatal néven jött létre 1896-ban. A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala jogállására, gazdálkodására, feladat- és hatáskörére vonatkozó részletes, jelenleg hatályos szabályokat elsősorban a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény tartalmazza. A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalát kormányhivatalként a Kormány irányítja. A kormányhivatal feletti törvényben meghatározott felügyeletet a miniszterelnök által kijelölt közigazgatási és igazságügyi miniszter látja el. A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala elnökét a miniszterelnök nevezi ki, és menti fel. A Hivatal feladat- és hatáskörébe tartozik: a) az iparjogvédelmi hatósági vizsgálatok és eljárások lefolytatása; b) a szerzői és a szerzői joghoz kapcsolódó jogokkal összefüggő egyes feladatok ellátása; c) az állami dokumentációs és információs tevékenység a szellemi tulajdon területén; d) a szellemi tulajdon védelmét szabályozó jogszabályok előkészítésében való részvétel; e) a szellemi tulajdon védelmére irányuló kormányzati stratégia kidolgozása és érvényesítése, az ehhez szükséges állami intézkedések kezdeményezése, illetve végrehajtása; f) a szellemi tulajdon területén folyó nemzetközi, illetve európai együttműködés szakmai feladatainak ellátása.⁴¹

A **Gazdasági Versenyhivatal** (GVH) az Országgyűlés hozta létre a tisztességtelen piaci magatartás tilalmáról szóló törvény elfogadásával. A GVH létrehozását a gazdasági hatékonyság ösztönzése és a piaci szereplők védelmének biztosítása indokolta. A GVH-nak a

⁴¹ <http://www.sztnh.gov.hu/hivatalrol> (legutolsó letöltés 2013. február 19.)

verseny védelme érdekében folytatott tevékenysége alapvetően három pillérre épül: **versenyfelügyeleti munkája** során érvényesíti a magyar versenytörvény⁴² és a közösségi versenyjog szabályait, **versenypártolás** keretében a rendelkezésére álló eszközökkel igyekszik a verseny érdekében befolyásolni az állami döntéseket, illetve a verseny társadalmi elfogadottsága érdekében a versenypolitikai ismeretek terjesztésével, valamint a verseny közgazdasági és jogi kérdéseivel foglalkozó **szakmai közélet fejlesztésével** hozzájárul a versenykultúra fejlesztéséhez.⁴³

A közbeszerzéssel kapcsolatos jogviszonyok tisztasága felett őrködő szerv a **Közbeszerzési Hatóság**. Szerkezeti felépítését tekintve a Közbeszerzési Döntőbizottságból, a Közbeszerzés Tanácsból és az operatív teendőket ellátó Titkárságból áll. Jogállását tekintve kizárólag az Országgyűlésnek alárendelten működik. 10 tagját egyenlő arányban az ajánlattevői oldal, az ajánlatkérői oldal és egyes közérdekű célok érvényesítésére hivatott szervek képviselői alkotják. A Hatóság elnökét és alelnökét a Hatóság keretében működő Tanács tagjai 5 éves időtartamra választják meg. Míg a Hatóság elnöke e tisztségét főállásban tölti be, addig a többi tag a Hatósággal nem áll közszolgálati jogviszonyban, és a Hatóság részükre javadalmazást sem biztosíthat. (A tagok jellemzően a delegáló szervben viselnek hivatali tisztséget.) A Hatóság keretében működő Tanács tevékenységével kapcsolatos koordinációt, döntéseinek előkészítését és végrehajtását, valamint a kapcsolódó adminisztratív tevékenységet a Hatóság Titkársága végzi a főtitkár irányításával. A Tanács hatáskörét képező legfontosabb feladatok: a) közreműködés a közbeszerzési politika alakításában; a közbeszerzési eljárásokat támogató-segítő funkciók; c) a hirdetmények megjelentetése, ellenőrzése; d) ellenőrzés, jogorvoslat.⁴⁴

Az agrár-szakigazgatás területén központi közigazgatási szerv a **Vidékfejlesztési Minisztérium** és intézményrendszere, melynek feladata az agrárpolitika kialakítása, az agrár és vidékfejlesztés elősegítése, a növény- és állategészségügyi, az élelmiszerbiztonsági feladatok ellátásáért, az erdő-, a vad- és halgazdálkodás ágazati irányításáért, a mezőgazdasági területi vízgazdálkodás és belvízvédelem, valamint a földügyi térképészeti és ingatlan-nyilvántartási feladatok végrehajtásáért.⁴⁵ A minisztérium mellett működő tanácsadó testületek, állami szervek közül kiemelendő hivatalok: **a) Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal; b) Magyar Élelmiszerbiztonsági Hivatal; c) Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal; d) Nemzeti Földalapkezelő Szervezet; e) Földmérési és Távérzékelési Intézet.** A természetvédelemmel kapcsolatos legfőbb teendőket az Országos Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Főfelügyelőség látja el, amely a vidékfejlesztési miniszter irányítása alatt működő központi hivatal, melynek illetékessége az ország egész területére kiterjed.

⁴² 1996. évi LVII. tv. a tisztességtelen piaci magatartás és versenykorlátozás tilalmáról

⁴³ <http://www.gvh.hu/gvh> (legutolsó letöltés 2013. február 19.)

⁴⁴ <http://www.kozbeszerzes.hu/magunkrol> (legutolsó letöltés 2013. február 19.)

⁴⁵ Bobvos – Hegyes; 2011 211. o.

IRODALOM

1. BOBVOS PÁL – HEGYES PÉTER – Agrárjog, JatePress, Szeged 2011.
2. FARKAS CSABA – Társasági jogi alapismeretek, SZTE, Szeged 2010.
3. FICZERE LAJOS (szerk.) – Magyar közigazgatási jog (általános rész), Osiris Kiadó, Budapest 1999.
4. KASZA PÉTER FERENC – A közigazgatási jog alapfogalmai, Universitas Szeged, 2011.
5. PATYI ANDRÁS – Általános közigazgatási jog az Alaptörvény rendszerében, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2012.

3. FEJEZET

MAGÁN- ÉS GAZDASÁGI JOG I: A POLGÁRI JOG ALAPJAI, A SZEMÉLYEK JOGA, DOLOGI JOG, A MAGÁNJOGI SZERZŐDÉSEKRŐL ÁLTALÁBAN

A jogi alapismeretek megszerzése, és a közigazgatás legfontosabb intézményeinek a megismerése után elérkezett az ideje azon ismeretek elsajátításának, amelyek egy gazdálkodó szervezet, egy vállalkozó, vagy egy tudásalapú ágazatban tevékenykedő személy számára a joggal való elsődleges érintkezési felületet jelentik: ez a **magánjog** világa. Ha az eddig ismertetett közjogot és a magánjogot el szeretnénk határolni, alkalmas kiindulópont lehet az, hogy a közjog feladata az állami-önkormányzati, közhatalmi funkciók ellátása, és az ezzel kapcsolatos, állampolgári, gazdálkodó szervezeti jogok gyakorlása és kötelezettségek teljesítése (ide tartozik az alkotmány-, közigazgatás-, büntetőjog, pénzügyi jog), míg a magánjog az autonóm egyéni cselekvés és önszerveződés jogterülete (polgári jog, társasági jog). A jegyzet tematikus felépítéséből következően az előbbi fejezetek szerinti közjoggal nem utoljára foglalkoztunk: a pénzügyi- és adójog, a büntetőjogi felelősség területe és a közbeszerzési jog, de bizonyos aspektusaiban a versenyjog is erős közjogi vonásokkal rendelkezik, bár kétségtelenül a gazdálkodó szervezetek mindennapjaihoz kapcsolódnak. A szabályozás tárgya szerint vizsgálva a két jogterület különbözőségét, elmondhatjuk, hogy a közjog az állam és az állampolgárok, illetve jogi személyek közötti viszonyokat, azaz az **állam irányában fennálló kötelezettségeket**, míg a magánjog jogalanyok **egymás közötti jogviszonyait** (kereskedelmi, gazdasági) szabályozza. A jogterületekkel érintett jogalanyok egymás közötti pozícióját vizsgálva elmondható, hogy a **közjogra** a jogalanyok **alá-fölérendeltsége jellemző**, míg a **magánjogot a mellérendeltség jellemzi**, a jogviszony önkéntesen jön létre a felek között. Ennek felel meg a szabályozás módja is: a közjog a szabályok többsége **kőgens**, azaz kötelező, eltérésre tőlük semmilyen körülmények között nincs lehetőség. A **magánjogban** a szabályok **diszpozitívak**, vagyis a felek közös akarattal eltérhetnek tőlük. A diszpozitivitás nem jelenti azt, hogy a szabály ne lenne kötelező. Ha a felek nem tudnak megegyezni a diszpozitív szabálytól való eltérés jellegében, vagy egyszerűen elmulasztják, hogy az eltérésben megegyezzenek, akkor a diszpozitív szabály kötelező és peresíthető.

A következőkben a magánjog kifejezést szinonimaként használjuk a polgári jog kifejezéssel. A **polgári jog** legfontosabb **jellemzői** a következők: a) autonómia, azaz az alanyok önálló akaratuk kialakítására alkalmas képességekkel, ill. szervezettel rendelkeznek; b) mellérendeltség; c) az alanyok közötti kapcsolatok vagyoni természetűek; d) kiterjed a személyek jogvédelmére; e) a szabályok érvényesülését az állam biztosítja. A polgári jog fő **szabályozási területét** képezik a **vagyoni viszonyok** (tulajdoni viszonyok és áruviszonyok); vagyoni viszonyok alanyainak **jogállása** (személyek joga, gazdálkodó, vagy gazdálkodással is foglalkozó szervezetek); és a **személyek védelme** (személyhez fűződő jogok). A polgári jog rendszerét addig, pontosan 2014. január 1-jéig korszakos jelentőségű magánjogi kódexünk, a **Polgári Törvénykönyvről (Ptk.)** szóló 1959. évi IV. törvény határozta meg. Ez szerkezetét tekintve bevezető rendelkezésekre, a személyek jogára, a tulajdonjogra, a kötelmi jogra és az öröklési jogra tagozódott. A Ptk-t 2014-től felváltja az új Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. tv. A jelen jegyzet már az új Ptk. szabályait ismerteti; a továbbiakban a Ptk. rövidítéssel a 2013. évi V. tv-re utalunk.

A polgári jog világát fontos és szigorú alapelvek határozzák meg. Ezek közül az első a **jóhiszeműség és tisztesség elve**.⁴⁶ A jóhiszeműség szubjektív, tudati állapot. Jóhiszemű az, aki nem tud és a kellő körültekintés mellett sem kellene tudnia a látszattal ellentétes valóságról. Rosszhiszemű ezzel szemben az, aki tud, vagy kellő körültekintés tanúsítása mellett tudnia kellene a látszattal ellentétes jogi helyzetről. A polgári jogi jogviszonyokban mindenkitől elvárt a megfelelő tájékozódás, körültekintés és előrelátás, tények és körülmények megismerése és megfontolása. Tisztesség jelentése az erkölcsösség követelménye, a személy tudatától független. Nem elegendő a magatartások formális jogszerűsége, azoknak **tartalmilag** is jogszerűnek kell lennie. Erkölcsös az a magatartás, amelyet az adott társadalom vagy nagyobb közösség a hatalmi helyzettől függetlenül helyesnek és követendőnek nyilvánít. A **joggal való visszaélés tilalmának elve**⁴⁷ szerint tilos a látszat szerint jogos magatartás, ha az valójában mások érdekeit sérti. A joggal való visszaéléshez nem szükséges a tényleges érdeksérelem, elég a védett érdek veszélyeztetése. Ennek körében említhető a károkozás, veszélyeztetés, felmondási vagy elállási jog gyakorlása illetéktelen előny fejében, nyilvánvalóan érvényesíthetetlen jog érvényesítésének megkísérlése, másik fél indokolatlan bizonytalanságban tartása. Az **együttműködési kötelezettség elve** értelmében jogok gyakorlása és kötelezettségek teljesítése során a felek kötelesek kölcsönösen együttműködve eljárni. Tevőleges magatartás és bizonyos fokú önzetlenség is elvárt a felektől egymás érdekeinek kölcsönös előmozdítása érdekében, az érdekütközések és esetleges károsodások megelőzése céljából. E követelmény fokozottan érvényesül az egymással jogviszonyban álló felek esetén, és ilyen pl. a tájékoztatási, az adatközlési, az értesítési, a válaszadási, a figyelmeztetési kötelezettség szerződések megkötése vagy teljesítése során. Az **elvárható magatartás elve**⁴⁸ a római jog gondos családapjának (*diligens pater familias*)⁴⁹ zsinórmértékére visszavezethető, évezredek szabály: a jogok gyakorlása és kötelezettségek teljesítése során úgy kell eljárni, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható. A magatartást mindig az adott helyzetben kell vizsgálni, ha az elvárhatóság mértékét nem éri el a magatartás, az felróhatónak minősül és általában felelősséget von maga után. (Aki pl. károkozás esetén bizonyítani tudja felróhatósága hiányát, mentesül a kártérítési kötelezettség alól. Emelt szintű az elvárhatóság a veszélyes üzem üzembentartójának károkozása esetén, mivel a károkozó csak akkor mentesül a felelősség alól, ha be tudja bizonyítani, hogy az ilyen tevékenységen kívüli és egyben elháríthatatlan ok vezetett a kár bekövetkezésére.)

A polgári jogi jogviszonyt **alanya, tárgya és tartalma** szerint elemezhetjük. A **jogviszony alanyai azok a személyek, akik között a jogviszony létrejön**. A polgári jogi jogviszony tárgya tekintetében megkülönböztetünk közvetlen és közvetett tárgyat. **Közvetlen tárgy az a magatartás**, amelyet az alanyok kötelesek kifejtetni (tevés vagy tartózkodás), míg **közvetett tárgy az a dolog**, amelyre a magatartás irányul. A jogviszony **tartalma: a felek jogainak és kötelezettségeinek összessége**. Polgári jogviszony alanyai azok a (jogi és nem hétköznapi értelemben vett) személyek, akik vagy amelyek között a jogviszonyok létrejönnek, akik (amelyek) jogok és kötelezettségek hordozói lehetnek. A jogalanyok lehetnek **természetes személyek**, emberek (magánszemélyről beszélünk bármely természetes személy esetében, állampolgár viszont nyilvánvalóan csak magyar állampolgárságú személy lehet; bár a magánjog szabályainak többsége állampolgárságtól függetlenül érvényesül, vannak

⁴⁶ Ptk. 1:3. §.

⁴⁷ Ptk. 1:5. §.

⁴⁸ Ptk. 1:4. §.

⁴⁹ Molnár – Jakab; 249. o.

olyan magánjogi aktusok, amelyek csak magyar állampolgár által gyakorolhatók, ilyen pl. a termőföld-adásvétel), **jogi személyek**; a jogi személyiség a szervezeti jogalanyiság polgári jogi megnyilvánulása (jogi személy képviselője csak belátási képességgel rendelkező természetes személy lehet); és **jogi személyiség nélküli jogalanyok**, amelyek jogképessége a jogi személyekéhez hasonló (pl. közkereseti társaság és betéti társaság).⁵⁰ A jogalanyok közül speciális pozícióban van az **állam**.⁵¹ Speciális jogalany, mivel a többi jogi személy jogképessége az államtól ered (az állam elsődleges, a többi jogi személy e szerint másodlagos jogalany). Polgári jogi szempontból az állam jogalanyisága abban nyilvánul meg, hogy bizonyos vagyontárgyaknak csak az állam lehet a tulajdonosa, egyebekben az állam ugyanolyan elbírálás alá esik, mint a többi jogalany.⁵²

A természetes személy jogalanyok tekintetében két alapfogalom a **jogképesség** és a **cselekvőképesség**. A **jogképesség az a képesség, amely alapján valakinek jogai és kötelezettségei lehetnek**.⁵³ A jogképesség minden ember számára adott, általános, egyenlő és feltétlen. A jogképességet korlátozó szerződés vagy egyoldalú nyilatkozat semmis. Ami a jogképesség időbeliségét illeti, „a jogképesség az embert, ha élve születik, fogamzásának időpontjától kezdve illeti meg”.⁵⁴ A jogalanyiság feltétele az élve születés, a fogamzás időpontja a törvényi vélelem szerint a születéstől visszafelé számított 300. nap. A jogképesség a biológiai halállal megszűnik (ezt akkortól számítjuk, amikortól az emberi agyműködés megszűnik és ez az állapot visszafordíthatatlan). A **cselekvőképesség a természetes személy ügyeinek viteléhez szükséges belátási képesség**, amely szellemi érettséget (életkor, képzettség stb.), szellemi épiséget (fogyatékoság vagy pszichés betegség hiánya) és ésszerű akarat-elhatározásra való képességet (képesség a felelős magatartás tanúsítására) feltételez. Ennek megfelelően a **cselekvőképesség az embernek az a képessége, amelynél fogva saját akarat-elhatározásából, saját nevében jogokat szerezhethet és kötelezettségeket vállalhat**.⁵⁵ Ennek konkrét megnyilvánulásai a szerződésképeség, az ún. végintézkedési képesség és a vétőképesség (károkozás miatti felelősségre vonhatóság). A jogképesség és a cselekvőképesség nem keverendő össze: jogképességgel minden személynek (ember, jogi személy, állam) rendelkezik, azonban cselekvőképes kizárólag az ember lehet. Továbbá minden ember jogképes, de nem mindenki cselekvőképes, ez utóbbit azonban csak törvény korlátozhatja vagy zárhatja ki. A cselekvőképességnek **fokozatai** vannak. **Korlátlanul cselekvőképes** minden nagykorú személy, ha cselekvőképességét törvény nem korlátozza vagy zárja ki (nagykorú, aki 18. életévét betöltötte, vagy házasságkötése révén vált nagykorúvá)⁵⁶. A korlátlanul cselekvőképes személy az előbbi szerződő-, végintézkedési és vétőképesség legmagasabb fokozatával rendelkezik. **Korlátozottan cselekvőképesek** a 14-18 év közötti kiskorúak és azok a nagykorúak, akiket a bíróság cselekvőképességüket korlátozó gondokság alá helyezett (pszichés betegség, fogyatékoság vagy szenvedélybetegség miatt). A korlátozottan cselekvőképes személy csak a **mindennapi élet szokásos szükségleteinek fedezése körébe**

⁵⁰ Ptk 3:138. §, 3:154. §.

⁵¹ Ptk. 3: 405. § (1) bek.

⁵² A kizárólag az állam tulajdonában levő vagyontárgyakat a sarkalatos törvény határozza meg. Ilyenek pl. a) a Szent Korona és a hozzá tartozó jelvények, b) az Országház, c) a föld méhének kincsei természetes előfordulási helyükön, d) a felszín alatti vizek, a felszín alatti vizek természetes víztartó képződményei, a folyóvíz és természetes tavak elhagyott medre és a folyóvízben, természetes tavakban újonnan keletkezett sziget, valamint a folyóvizek, holtágak, mellékágak, természetes tavak és ezek medre stb.

⁵³ Ptk 2:1. § (1) bek.

⁵⁴ Ptk. 2:2. § (1) bek.

⁵⁵ Ptk. 2:8. § (2) bek.

⁵⁶ Ptk. 2:8 § (1) bek), 2:10.§ (1) bek.

tartozó kisebb jelentőségű szerződéseket kötheti meg, de rendelkezhet a munkából származó keresetével.⁵⁷ **Cselekvőképtelenek** a 14 év alatti kiskorúak és azok a 14 év feletti kiskorú és 18 év feletti nagykorúak, akiket a bíróság cselekvőképességüket kizáró gondokság alá helyezett (ha az ügyeik viteléhez szükséges belátási képesség tartósan és teljes mértékben hiányzik). Ők kizárólag **csekély jelentőségű szerződéseket** köthetnek, amelyek megkötése a mindennapi életben tömegesen fordul elő, és különösebb megfontolást nem igényelnek. Előfordul a **cselekvőképtelenség gondokság alá helyezés nélkül**:⁵⁸ aki olyan állapotban van, hogy ügyei viteléhez szükséges belátási képessége – tartósan vagy a jognyilatkozata megtételekor átmenetileg – teljesen hiányzik (pl. alkohol vagy kábítószer hatása miatt), annak jognyilatkozata semmis, tehát az általa ilyen állapotban megkötött szerződés érvénytelen.

A személyek következő, a gazdasági élet szempontjából fontos kategóriáját képezik a **jogi személyek**. A jogi személyek egy csoportjával, a gazdálkodó szervezetekkel külön foglalkozunk. A jogi személyekkel kapcsolatos általános ismeretek kiindulópontja, hogy jogi személy a társadalom által elismert, és a jogrendszer által önálló jogalanyisággal felruházott **célvagyon vagy szervezet**. Ezért a jogi személyeket úgy is nevezhetjük, hogy azok természetes személyek által létrehozott szervezetek **származtatott jogalanyiségének** megnyilvánulásai. A jogi személyekkel szembeni **általános kritériumok** a következők: a) társadalmilag elismert cél, b) állami nyilvántartásba vétel, c) állandó szervezet, d) elkülönült vagyon és e) önálló vagyoni felelősség. Természetesen az egyes jogi személy-típusokra a rájuk vonatkozó jogszabály további speciális feltételeket szabhat. Lássuk, mit is jelentenek ezek a kritériumok! A **társadalmilag elismert cél** jelentése, hogy a jogi személynek társadalmilag hasznos célra kell irányulnia, másként megfogalmazva: **törvény által tiltott tevékenységre jog személy nem létesíthető**. Az **állami nyilvántartásba vételnek** – közhitelű funkcióján túlmenően – vannak **fokozatai**: a **deklaratív** hatályú nyilvántartásba vétel esetén az állam tudomásul veszi és regisztrálja a jogi személy létrejöttét, de a jogi személy ennek hiányában is létrejön. Ilyenkor a nyilvántartásba vétel rendszerint a jövőre nézve (*ex nunc* hatállyal) történik. A **konstitutív** nyilvántartásba vétel esetén a jogi személy az állami nyilvántartásba vétellel, bejegyzéssel jön létre (ez történik a gazdasági társaságok esetében). A nyilvántartásba vétel keletkezteti a szervezetet: ennek hiányában az soha nem is jön létre. A konstitutív nyilvántartásba vétel ugyanakkor hatályaiban visszahat a szervezet keletkezésének dátumára (*ex tunc* hatály). Az **állandó szervezet** jelentése, hogy szükség van a jogi személy belső ügyintéző és külső képviselő szerveinek a létrehozása is. Az **elkülönült vagyon** a gazdasági jog egyik alapvető rendezőelve: jelentése, hogy a jogi személy vagyonának a tagok vagyonától elkülönült vagyonnak kell lennie, ennek a szükséges mértéket jogszabály írja elő. Ez az elv teszi lehetővé az önálló **vagyoni felelősség** elvének érvényre jutását is: ennek alapján a jogi személy (és nem az azt létrehozó tulajdonosok) vagyoni helytállásra köteles a tartozásokért.

A **jogszabály, létesítő határozat vagy létesítő okirat** által létrehozott jogi személyek létesítésének minimumfeltételei a név, a tevékenység, a székhely és a képviselő megjelölése. Hasonlóan, a jogi személy megszűnése jogszabályon, határozaton vagy megszűnést kimondó okiraton alapul. A jogi személy megszűnhet **jogutódlással**, pl. átalakul, másik jogi személlyel összeolvad stb., de megszűnhet **jogutód nélkül** is. Mind jogutódlással, mind jogutódlás nélkül megszűnhet a szervezet **kényszer hatására** (pl. bírósági megszüntetés, felszámolás)

⁵⁷ Ptk. 2:12. § (2) bek.

⁵⁸ Ptk. 2:9. §.

vagy a **felek akaratából** (megszüntetés, végelszámolás). A kényszer hatására történő megszüntetésen belül a felszámolás azt az esetkört foglalja magába, amikor a szervezet vagyona nem elegendő a vele szemben fennálló tartozások kiegyenlítésére.

A jelen fejezetben csak **non-profit jogi személyeket** ismertetünk, amint azt fentebb említettük, a gazdálkodó szervezeteket külön fejezetben taglaljuk. Ezek körében az első típus a **költségvetési szerv**:⁵⁹ ilyet az Országgyűlés, a kormány, miniszter és önkormányzat alapíthat, eszerint: központi, helyi önkormányzati stb. költségvetési szervek léteznek. Ilyenek például az egyetemek, egészségügyi intézmények, közgyűjtemények stb. Az **egyesület**⁶⁰ önkéntesen létrehozott, önkormányzattal rendelkező szervezet, amely az alapszabályában meghatározott célra szervezi tevékenységét, és nyilvántartott tagsággal rendelkezik. (ilyenek pl. a sport-, művelődési, oktatási célra szolgáló egyesületek). A **köztisztviselő**⁶¹ közfeladattal, önkormányzattal és nyilvántartott tagsággal rendelkező szervezet, amelynek létrehozását törvény rendeli el. Ilyen pl. a Magyar Tudományos Akadémia, a kereskedelmi és iparkamarák, az agrárkamarák, az ügyvédi kamarák stb. Az **alapítvány**⁶² személyek által, tartós közérdekű célra, alapító okiratban alapítvány hozható létre. Alapítvány elsődlegesen gazdasági tevékenység folytatása céljából nem alapítható. Ilyen pl. a Gyermekétkeztetési Alapítvány.

A személyek jogának ismertetésekor nem lehet mellőzni a **személyhez fűződő jogok**⁶³ bemutatását. A személyhez fűződő jogok és az alkotmányos alapjogok vagy állampolgári jogok közé nem tehető egyenlőségjel, bár azok izolálása is eredménytelen kísérlet lenne. Példálózó jelleggel kiemelve: alkotmányos alapjog az élethez és emberi méltósághoz való jog, ezen belül a jó hírnévhez való jog, amit aztán személyhez fűződő jogként a polgári jogi is elismer. A választójog állampolgári jog, a közjog területe szabályozza. Az Alaptörvényben rögzített személyiségi jogok mellett a Ptk. külön is rögzíti a **névviseléshez való jogot**,⁶⁴ amely mind természetes, mind pedig jogi személyeket, valamint jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságokat is megillet. Személyiségi jog sérelmét jelenti továbbá – egyebek mellett – a) a testi épség és az egészség megsértése; b) a személyes szabadság, a magánélet, a magánlakás megsértése; c) a személy hátrányos megkülönböztetése; d) a becsület és a jóhírnév megsértése; e) a magántitokhoz és a személyes adatok védelméhez való jog megsértése és f) a képmáshoz és a hangfelvételhez való jog megsértése.⁶⁵ Nagyon fontos, a Ptk-ban általánosan rögzített személyhez fűződő jog a személyek **szellemi alkotáshoz való joga**.⁶⁶ Ezt a jogosultságot részletesen ismertetjük a 8. fejezetben. A személyhez fűződő jogok megsértésének speciális **szankciói** vannak. Ezek két csoportba sorolhatók. Az első csoportot képezik az ún. **objektív jogkövetkezmények**:⁶⁷ ezek lényegében felróhatóságtól függetlenek, beállásukhoz elegendő a jogsértés megtörténte, és nincs a jogot megsértő félnek kimentési oka. Személyiségi jogsértés esetén az, akit jogában megsértettek, kérheti: a) a jogsértés tényének bírósági megállapítását, b) a jogsértés abbahagyására és a jogsértéstől való eltiltásra kötelezést, c) elégtétel adására kötelezést: a jogsértő köteles elismerni cselekményének jog-

⁵⁹ 2008. évi CV. törvény a költségvetési szervek jogállásáról és gazdálkodásáról.

⁶⁰ Ptk. 3:63. § (1).

⁶¹ 1959. évi IV. tv. 65. §.

⁶² Ptk. 3:378. §.

⁶³ Ptk. Második Könyv, Harmadik rész.

⁶⁴ Ptk. 2:49. §.

⁶⁵ Ptk. 2:43. §.

⁶⁶ Ptk. 2:55. §.

⁶⁷ Ptk. 2:51. §.

sértő voltát, d) sérelmes helyzet megszüntetését a jogsértő költségén. A másik jogkövetkezményi kör az ún. **szubjektív jogkövetkezmények**:⁶⁸ ha a jogsértő vétkesen jár el, azaz szándékosan vagy gondatlanul okoz sérelmet, és nem tudja bizonyítani, hogy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben elvárható, kártérítést köteles fizetni – itt a sértett félnek kell bizonyítania a jogsértés tényét és a kár bekövetkezését. Bírságot szabhat ki rá a bíróság, ha a jogsértő magatartás súlyával nem áll arányban a kártérítés címén megillető összeg. A szankciók körében új elem, hogy az új Ptk. elismeri a kártérítés címén megillető összeget. A sérelemdíj fogalmát.⁶⁹ Ennek értelmében akit személyiségi jogában megsértenek, sérelemdíjat követelhet az őt ért nem vagyoni sérelemért. A sérelemdíj fizetésére kötelezés feltételeire – különösen a sérelemdíjra köteles személy meghatározására és a kimentés módjára – a kártérítési felelősség (lásd: később) szabályait kell alkalmazni, azzal, hogy a sérelemdíjra való jogosultsághoz a jogsértés tényén kívül további hátrány bekövetkeztének bizonyítása nem szükséges. A sérelemdíj mértékét a bíróság az eset körülményeire – különösen a jogsértés súlyára, ismétlődő jellegére, a felrőhatóság mértékére, a jogsértésnek a sértettre és környezetére gyakorolt hatására – tekintettel, egy összegben határozza meg.

A magánjogi viszonyok személyek jogát követő, rendkívül fontos területe a **tulajdonjog**. A tulajdonjog központi fogalma a **dolog: a tulajdonjog tárgya**,⁷⁰ aminek általános fogalmával adós maradt a jogalkotó, hiszen annyira sokféle dolog képzelhető el, amire tulajdonjog alapítható. A jogdogmatika is inkább a dolgok **osztályozásával** teremt rendet a fogalmak között. Dolgok **természeti tulajdonságuk** szerint lehetnek egyrészt **ingók** – állagsérelem nélkül mozgítható dolgok; és **ingatlanok** – mozgíthatatlan, vagy jelentős állagsérelem nélkül mozgíthatatlan dolgok. Szintén a természeti tulajdonság alapján különböztetünk meg **élő** és **élettelen dolgokat**. Az **osztható** – **oszthatatlan** dologi minőség lényege a felosztás utáni használhatóság, működőképesség, életképesség. Ennek megfelelően egy építési telek – bizonyos mérethatáron belül – osztható, míg egy személygépkocsi oszthatatlan. Ami a dolognak más dolgokhoz való kapcsolatát illeti, ennek alapján megkülönböztetünk **fődolgot** és **mellékdolgot**: az a dolog, amely a másik dolog jogi sorsát meghatározza, a fődolog. Amelyik dolog a fődolog sorsában osztozik, az a **mellékdolog**. A mellékdolog lehet **alkotórész**:⁷¹ dolog és alkotórésze fizikailag úgy kapcsolódik össze, hogy (jogi) egységet alkot. Ha egy dolognak valamilyen esemény következtében egy másik dolog az alkotórészévé válik, az a dolog az eredeti dolog **növedéke**,⁷² ez jogkövetkezményeit tekintve az alkotórészszel egyenértékű. A **tartozék**⁷³ az a mellékdolog, amely nem alkotórész ugyan, de a fődolog rendeltetészerű működéséhez szükséges (nem látjuk szükségesnek a példaalkotást a tartozéokra, csak megemlítjük, hogy valaha a kerékpárokat pumpatartóval és pumpával értékesítették.) A klasszikus **jogi gyümölcs**⁷⁴ fogalma (a Ptk. szóhasználatával: termény vagy szaporulat)⁷⁵ minden olyan gazdasági előny, ami valamely dolognak vagy jogosítványnak a rendeltetészerű használata során időnként visszatérően keletkezik, anélkül azonban, hogy ezáltal a gyümölcsöző dolognak vagy jogosítványnak a létét, épségét, és további gyümölcsözési képességeit veszélyeztetné. Különbséget teszünk a dolgok és jogok gyümölcse között. A gyümölcs

⁶⁸ Ptk. 2:53. §.

⁶⁹ Ptk. 2:52. §.

⁷⁰ Ptk. 5:14. §.

⁷¹ Ptk. 5:15. §.

⁷² Ptk. 5:51 §.

⁷³ Ptk. 5:16. §.

⁷⁴ Molnár – Jakab; 194. o.

⁷⁵ Ptk. 5:50. §.

állapotától függően lehet: ún. függő, elválasztott, beszedett vagy be nem szedett, még meg-lévő vagy már elfogyasztott. A dolgok csoportosításának másik elve a **forgalomképesség**. Eszerint vannak forgalomképes dolgok, korlátozottan forgalomképes dolgok (elidegeníté-sükhöz pl. hatósági hozzájárulás kell) és forgalomképtelen dolgok (pl. állam kizárólagos tu-lajdonában álló dolgok: országos közutak, vasutak, föld méhének kincsei, távközlési frek-venenciák).

A következő meghatározást igénylő fogalom maga a tulajdonjog: a tulajdon: **abszolút szerkezetű** alanyi jog, amely közvetlenül a törvényből fakad, a törvény által védelemben ré-szesül, rendeletetésének megfelelően szabadon gyakorolható és senki által önkényesen nem korlátozható (negatív tartalom). Abszolút szerkezet azt jelenti, hogy a tulajdonos mint egye-düli jogosított áll szemben mindenki mással, akik a tulajdonjogok gyakorlását túrni kötele-ssek. Így egy karóra tulajdonosa élvezheti a dolog minden előnyét, és – hozzájárulása hiányá-ban – mindenki más köteles tartózkodni attól, hogy a tulajdonost megzavarja vagyontárgya élvezetének a megzavarásától. A tulajdoni jogviszony **alanya** bármely személy lehet: termé-szetes személyek, jogi személyek, pl. gazdasági társaságok stb. **Köztulajdonnak** az állami és önkormányzati tulajdonban álló dolgokat nevezzük. A tulajdonjog tárgyát kétféle értelemben is megfogalmazhatjuk: ezek közül a tulajdonjog **közvetett tárgya** maga a dolog. A tulajdon-jogviszony **közvetlen tárgya** az a magatartás, amelyet a tulajdonos kifejthet és amelyet köte-les kifejtetni (ezt nevezzük a tulajdonjogviszony tartalmának is). Ide a következő jogok és kö-telezettség tartoznak: a) a **birtoklás** joga, a **használat** joga, a **hasznosítás** joga és a **ren-delkezés** joga; továbbá a **terhek és kárveszély** viselésének a kötelezettsége és **szükség-helyzetben a dologban való károkozás tűrésének** a kötelezettsége.⁷⁶ A **birtoklás joga értelmében** a tulajdonos a dolgot **fizikai** értelemben is hatalmában tarthatja, a törvény biz-tosítja a birtok védelmét.⁷⁷ A **használat és hasznok szedése**⁷⁸ azt jelenti, hogy a tulajdonos jogosult a dolgot használni és a dologból folyó hasznokat szedni. a **rendelkezés joga**⁷⁹ lehe-tővé teszi a tulajdonos számára, hogy a dolog birtokát, használatát vagy hasznai szedésének jogát másnak átengedje, továbbá hogy a tulajdonjogát másra átruházza vagy azzal felhagyjon (az ingatlan dolgok tulajdonjogával felhagyni nem lehet). A tulajdonjogot terhelő, előbb em-lített kötelezettségek a **terhek viselése** ezen belül: a) dolog természetéből adódó költségek, karbantartás, a dolgot fenyegető veszélyek elhárításának költségei; b) tulajdonjogi jogosítvá-nyok korlátozása (pl. haszonélvezet), tűrés kötelezettség, elidegenítési és terhelési tilalom; c) a közterhek: adók, illetékek; és a **kárveszélyviselés**: a tulajdonos köteles viselni azt a kárt, amelynek megtérítésére mást nem lehet kötelezni.⁸⁰

A tulajdonjog rendkívül széles jogokat biztosító tartalma mellett korlátozásokkal is ter-helhető, és esetenként terhelt. Ennek körében megkülönböztetünk **magánjogi korlátozá-sokat**, ilyenek a szomszédjogok: a tulajdonos köteles tartózkodni minden olyan magatartás-tól, amellyel másokat, különösen szomszédjait szükségtelenül zavarná a dolog használata so-rán; az elidegenítési és terhelési tilalom: a dolgot – meghatározott okból – nem lehet másra átruházni vagy biztosítékul adni. A másik kategória a **közjogi korlátozások** közül a legje-lentősebb a kisajátítás. A kisajátítás⁸¹ a tulajdonjog – egyébként alaptörvényben is rögzített –

⁷⁶ Ptk. 5:26. §.

⁷⁷ Ptk. 5:21. §.

⁷⁸ Ptk. 5:22. §.

⁷⁹ Ptk. 5:30. §.

⁸⁰ A római jogban „*casus nocet dominum*”: Molnár – Jakab, 243. o.

⁸¹ Ptk. 5:43. §.

alapjogi intézményébe való erőteljes beavatkozás, és mint ilyen csak speciális garanciák mellett történhet: ingatlant csak kivételesen, közérdekből, törvényben megállapított esetekben, módon és célokra sajátíthat ki az állam.

A következő gondolatkör **a tulajdonjog megszerzése**. Ez történhet ún. a) **eredeti tulajdonszerzéssel**, ekkor a dolgon korábban nem állt fenn tulajdonjog, vagy az új tulajdonjog a korábbira tekintet nélkül keletkezik; vagy b) **származékos tulajdonszerzéssel**, ez esetben már létező tulajdonjog száll át más tulajdonosra, azaz alanyváltás (jogutódlás) következik be. Ingók tulajdonjogának **eredeti** megszerzésére a példa az ún. elbirtoklás vagy a találás. Ingatlanok tulajdonjogának eredeti megszerzése történhet pl. árverés, elbirtoklás vagy kisajátítás útján. Az **elbirtoklás jelentése, hogy megszerzi a dolog tulajdonját, aki a dolgot sajátjaként ingatlan esetében tizenöt, más dolog esetében pedig tíz éven át szakadatlanul birtokolja.**⁸² A **találás**⁸³ ténye és jogszerű tulajdonszerzési következménye csak bizonyos feltételek mellett állapítható meg. Ha valaki feltehetően más tulajdonában lévő dolgot talál, és annak tulajdonjogára igényt tart,⁸⁴ csak akkor szerzi meg a tulajdonjogot, ha a) mindent megtett, amit a jogszabály annak érdekében ír elő, hogy a dolgot a tulajdonosa visszakaphassa, és b) a tulajdonos a találástól számított egy éven belül a dologért nem jelentkezett. Az ingók tulajdonjogának **származékos** megszerzésére példa az átruházás (adásvétel), a szaporulat elsajátítása vagy az öröklés. Az ingatlanok tulajdonjogának származékos megszerzése történhet pl. átruházás, beépítés, ráépítés vagy öröklés útján.

A tulajdonjog nemcsak keletkezik, de meg is szűnhet. A tulajdonjog megszűnésének tipikus esete a **tulajdonjog megszerzése más által**: ekkor a tulajdonjog megszűnése relatív, csak a régi tulajdonos viszonylatában szűnik meg. Az **elhagyás** jelentése ingó dolog feletti tulajdonosi hatalommal való tudatos és teljes felhagyás (pl. lomtalanítás), ezen a módon azonban nem lehet ingatlan és állam kizárólagos tulajdonába tartozó dolog tulajdonját megszüntetni. A **megsemmisülés** lényege, hogy ha dolog megsemmisül, a tulajdonjog is megszűnik.

A **közös tulajdon** olyan jogközösség, amelyben **a tulajdonjog ugyanazon a dolgon** meghatározott eszmei hányadrészek szerint **több személyt illet meg**. A közös dolgot a tulajdonostársak közösen birtokolhatják és használhatják, a dolog hasznai tulajdoni hányaduk arányában illeti meg őket. A dolog értékesítése során a tulajdonostársakat külső ajánlat esetén **elővásárlási jog** illeti meg.

A magánjogi fejezet utolsó témája a **szerződések** általános bemutatása. A vagyoni viszonyok jogi normáit a dologi jog és a kötelmi jog együttesen biztosítja. A szerződések kérdéseit a Ptk. kötelmi joggal foglalkozó, hatodik könyve tárgyalja. A kötelem két vagy több személy közötti **mellérendelt jogviszony**, amelynél fogva kikényszeríthető **kötelezettség keletkezik valamely szolgáltatás teljesítésére, ugyanakkor jogosultság a szolgáltatás követelésére.**⁸⁵ [Kötelmi jogviszonyt nemcsak szerződés hozhat létre: a szerződésen kívül egyoldalú jognyilatkozatok (pl. díjkitűzés, tartozáselismerés); közhatalmi aktusok (jogszabály, bírósági és hatósági határozatok) és az ún. jogalap nélküli gazdagodás (aki más-

⁸² Ptk. 5:44. §.

⁸³ Ptk. 5:54. §.

⁸⁴ A klasszikus „*occupatio*”, lásd még: Molnár – Jakab: 189. o.

⁸⁵ A kötelem (*obligatio*) fogalma alapvető, klasszikus és évezredes római jogi szabály, lásd még: Molnár – Jakab; 233. o.

nak rovására jogalap nélkül jut vagyoni előnyhöz, köteles ezt az előnyt visszatéríteni) is kötelmi jogviszonyt eredményez. Ez utóbbiakat ún. kötelemkeletkezettő tényállásoknak is nevezzük. Tehát elmondhatjuk, hogy a kötelem tágabb fogalom, mint a szerződés: minden szerződés kötelem, de nem minden kötelem szerződés.]

A kötelmi jogviszony **alanya** lehet természetes személy, jogi személy és jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság egyaránt. A kötelem két (vagy több) pólusán akár egyidejűleg, akár egymást követő jelleggel több alany is állhat. A **kötelmi jogviszonyt legtöbbször a felek egybehangzó akaratnyilatkozata hozza létre**, amely valamely joghatásra irányuló akarat kifejezése **szóban, ráutaló magatartással vagy írásban**.

A kötelmi jogviszony **tárgya** az a kötelmi jogviszonyban tanúsítandó **magatartás**, amelyet a jogosult a kötelezettől követelhet, illetőleg amelyet a kötelezett a kötelem alapján tanúsítani köteles. A szolgáltatás a kötelmi jogviszony **közvetlen tárgya**, míg – amint azt a tulajdonjoggal kapcsolatban fentebb már megismerhettük – a dolog a **közvetett tárgy**, azaz a szolgáltatás tárgya. A szolgáltatás mint magatartás tipizálása elképzelhető a következők szerint: a) fő- és mellékszolgáltatás; b) tevéleges (adás),⁸⁶ tevékenység kifejtésére (cselekvés)⁸⁷ vagy helytállásra (cselekvés valaki más helyett)⁸⁸ irányuló szolgáltatás, nem tevéleges szolgáltatás (valamitől tartózkodás vagy eltűrés)⁸⁹ c) egyszeri (adásvétel), tartós (bérelt dolog szolgáltatása) vagy időszakonként visszatérő (bérleti díj fizetése) d) visszerthes vagy ingyenes szolgáltatás.

Szerződés a felek akaratának kölcsönös és egybehangzó kifejezésével jön létre (az egyik fél ajánlatát a másik fél elfogadja). A feleknek a szerződés **lényeges elemeiben** meg kell állapodniuk: ilyen a szolgáltatás és ellenszolgáltatás, a szolgáltatás tárgyának mennyiségi és minőségi meghatározása, a szolgáltatások időzítése, valamint minden olyan kérdés, amelyet a felek lényegesnek nyilvánítanak.

Példa

XXV. számú Polgári Elvi Döntés az ingatlan-átruházási szerződés érvényességéhez szükséges lényeges elemekről

Az ingatlan tulajdonjogának átruházására irányuló szerződés érvényes létrejöttéhez a tartalmi követelmények szempontjából szükséges – és egyben elegendő –, ha a szerződésről készült okirat tartalmából a felek személye mellett az ingatlan tulajdonjogának átruházását célzó akaratnyilvánításuk kitűnik, továbbá ha az okirat tartalmazza az ingatlan és az ellenszolgáltatásnak a megjelölését, vagy ha az átruházás ingyenes, ez az okirat tartalmából megállapítható. Egyéb kérdésben létrejött megállapodás írásba foglalásának elmaradása a szerződés érvényességét nem érinti még akkor sem, ha az ebben való megállapodást bármelyik fél lényegesnek minősítette is. (...) Az ingatlan tulajdonjogának átruházását célzó szerződés megkötésére csak írásban lehet ajánlatot tenni az ajánlati kötöttséget eredményező joghatállyal. Ugyanígy csak írásban lehet ilyen értelmű ajánlatot elfogadni azzal a joghatállyal, hogy az a szerződés létrejöttét eredményezze. A szerződést tartalmazó okirat, ha azt az egyik fél írta alá, és másik félnek átadta vagy elküldte, csupán a szerződés megkötésére tett ajánlat-

⁸⁶ *dare*

⁸⁷ *facere*

⁸⁸ *praestare*

⁸⁹ *non facere*

nak minősül, a szerződés érvényes létrejötté tehát attól függ, hogy a másik fél az ajánlatot az okirat aláírásával és visszaküldésével, illetőleg külön írásba foglalt és az ajánlattevőhöz megküldött nyilatkozattal az erre megszabott időben elfogadja-e.

A szerződések egy részéhez nem fűződik joghatás. **Érvénytelen a szerződés, ha nem alkalmas a kívánt joghatás előidézésére** (a szerződést nem létezőnek kell tekinteni). Ennek több esetkőre is ismeretes. A szerződés ugyan létrejön, de a szerződés megkötésekor hibában szenved például a következő okokból: a) **akarathiba**: akarat hiánya vagy fizika kényszer; b) **nyilatkozási hiba**: előírt alakiság megsértése; c) **a célzott joghatás hibája**: a szerződés jogszabályba, jó erkölcsbe ütközik. Itt hívjuk fel a figyelmet két a kereskedelmi-üzleti kapcsolatokban igen gyakran előforduló célzott joghatásbeli hibára: ezek tisztességtelen általános szerződési feltételek⁹⁰ alkalmazása, és a szolgáltatás és ellenszolgáltatás feltűnő értékkülönbsége, aránytalansága. Érvénytelenségi esetén **megtámadható** a szerződés egyes akarathibák esetén: ilyenkor a szerződés a megtámadásig érvényes marad, és alanyi oldalról a szerződést csak az érdekelt támadhatja meg. A szerződés nyilatkozási vagy joghatásbeli hiba miatt **semmis** lesz, a szerződés a megkötésére visszamenő (*ex tunc*) hatállyal lesz érvénytelen. Semmis szerződés érvénytelenségére bárki határidő nélkül hivatkozhat. **Hatálytalanság** esetén a szerződés érvényes ugyan, de joghatás ugyanúgy nem fűződik hozzá, mintha az előbb tárgyalt érvénytelenséggel állnánk szemben. Hatálytalan a szerződés, ha a felek egy **felüggesztő feltétel** bekövetkeztéhez kötik a felek a szerződést (pl. akkor vásárolja meg az ipari partner a kutatás-fejlesztés eredményét képező gyógyszertermékre vonatkozó szellemi alkotást, ha a klinikai fázisvizsgálatokkal képesek lesznek bizonyítani, hogy a gyógyszerjelölt nem rendelkezik káros mellékhatással emberekre). **Bontó feltétel** esetén egy jövőbeli meghatározott esemény vagy időtartam eltelte után a szerződés már nem hatályos. **Relatív hatálytalanságról** beszélünk, amikor csak bizonyos személyek vonatkozásában nem fejtheti ki hatásait a szerződés (a szabadalmi lajstromba be nem jegyzett licencszerződés kizárólagosságára jóhiszeműen jogot szerzett harmadik személlyel szemben a licencvevő nem hivatkozhat).

A **szerződés módosul**, ha a szerződő felek szándékán kívüli okból változás következik be a szerződés alanya, tárgya, tartalma vagy jogcíme vonatkozásában. Szerződést a felek módosítják, ha a változás a felek akaratából történik. Kivételesen bíróság is módosíthatja a szerződést tartalmi elemek vonatkozásában.

A szerződés akkor tölti be rendeltetését, ha a felek elérték azt a célt, aminek érdekében a szerződést létrehozták, azaz a szerződést szerződés szerűen teljesítették. Ekkor a szerződés **megszűnik**, további joghatása nincs. A szerződést a felek **megszüntethetik** a kívánt eredmény megvalósítása előtt is: a) kétoldalú nyilatkozattal: **megszüntetik** a jövőre nézve (ekkor a megszüntetés időpontjáig esedékes szolgáltatásokat teljesíteni kell), vagy **felbontják** a szerződés megkötésének időpontjára visszamenő hatállyal (ekkor az eredeti állapot helyreállításához szükséges mértékű elszámolási kötelezettség keletkezik a felek között). Bizonyos szerződéseket az átadott szolgáltatás irreverzibilis jellege miatt nem lehet felbontani, ilyenek pl. a bérleti vagy használati típusú szerződések, ezeknek csak a megszüntetése lehetséges. Az egyik fél általi egyoldalú nyilatkozattal történő megszüntetés háttérben rendszerint vagy egy

⁹⁰ Ptk. 6:77. § Általános szerződési feltételnek minősül az a szerződési feltétel, amelyet az alkalmazója több szerződés megkötése céljából egyoldalúan, a másik fél közreműködése nélkül előre meghatározott, és amelyet a felek egyedileg nem tárgyaltak meg.

előre rögzített megszüntetési jog gyakorlása vagy a másik fél szerződésszegő magatartása áll. Az egyoldalú nyilatkozattal történő megszüntetés egyik esete a **felmondás** (ami a jövőre nézve szünteti meg a szerződést), a másik az **elállás** (ami visszamenő hatályú). Az elszámolási kötelezettségekre a megszüntetésnél és a felbontásnál ismertettek az irányadók.

Szerződésszegésnek nevezünk minden olyan magatartást, körülményt vagy állapotot, amely a **szerződésbe ütközik, vagy egyébként sérti valamelyik félnek a szerződéssel kapcsolatos jogait**. A szerződésszegés megvalósulhat pl. kötelezetti késedelemmel (ennek jogkövetkezménye lehet pl. késedelmi kötbérfizetési kötelezettség/levonási jog keletkezése); jogosulti késedelemmel (ennek jogkövetkezménye pl. kamatfizetési kötelezettség keletkezése); hibás teljesítéssel (szavatossági kötelezettség: kijavítás, árleszállítás, kicserélés, elállás elfogadása, kártérítés) vagy lehetetlenüléssel (pl. a szolgáltatás egyedileg meghatározott tárgya megsemmisül). A szerződésszegés elkerülését szolgálják az ún. **szerződési biztosítékok**. Ezek körében vannak, amelyek a **teljesítési készség fokozását** szolgálják, ilyen pl. a **foglaló**, amely a szerződés megkötésekor foglalóként átadott pénzösszeg vagy dolog, és jogi természetű, hogy a teljesítés meghúsalásáért felelős fél az átadott foglalót elveszti, az átvett kétszeresen fizeti vissza; vagy az előbb említett **kötbér**, amely a szerződés kötelezettnek felróható nem teljesítése vagy nem szerződésszerű teljesítése esetére írásban kikötött pénzösszeg (és általában a szolgáltatás értékének %-ában kerül meghatározásra). A **teljesítési képesség fokozását** szolgáló biztosítékok pl. a **zálogjog**, amely adott dolgon fennálló, másokat megelőző kielégítési jog arra az esetre, ha a kötelezett nem teljesít; és a **kezesség**, amely esetében a kezes arra vállal kötelezettséget, hogy amennyiben a kötelezett nem teljesít, maga fog helyette a jogosultnak teljesíteni.

A szerződés nem szerződésszerű megszünése, illetve a szerződésszegő magatartás a felek között igen gyakran jogvitát eredményez. Ennek a felelősségi kérdéseivel e helyütt nem foglalkozunk, jegyzetünk 9. fejezete ennek a részletesebb és tágabb kontextusban való bemutatását szolgálja. **A jogviták rendezésének bírósági útja a magánjogi ügyekben a polgári peres eljárás**. Az eljárást **polgári eljárásjognak** hívjuk, és általános jogforrásként a **polgári perrendtartásról szóló, 1952. évi III. tv. (Pp.)** szabályozza. A polgári eljárás tehát a bíróságnak polgári ügyekben az igazságszolgáltatás megvalósítására irányuló, jogilag szabályozott tevékenysége, amelyben közreműködnek a polgári ügyben érintett felek, azok képviselői, valamint más személyek. A polgári eljárásokat két fő ügycsoportra tudjuk tagolni: egyrészt léteznek **peres eljárások**, amelyek keresettel indulnak, másrészt léteznek polgári **nemperes eljárások**, amelyekben nem ítélet születik, általában hiányzik a tárgyalás, és sokszor nincs ellenérdekű fél sem. **A peres eljárást** a bíróság előtt a **felperes** azzal **indítja meg**, hogy **keresettel** fordul az **alperes ellen** valós vagy vélt jogsérelmének orvoslása érdekében. A bíróság a peres felek tevékeny részvétele mellett, a felek kölcsönös meghallgatását biztosító tárgyaláson, a lefolytatott bizonyítási eljárás alapján a tényállítások valóságát vagy valótlanosságát megállapítja, a megállapított tényállásból levonja a jogi következtetést, és döntését érdemi határozatban (ítélet) fejezi ki, valamint szükség esetén intézkedik döntése végrehajtásáról. **A nemperes eljárások** különféle természetűek lehetnek, de minden esetben jellemző, hogy hiányzik a polgári eljárási forma egy vagy több eleme, így nem keresettel, hanem más kérelemmel (panasz, kérelem) indulnak, a íráság rendszerint mellőzi a felek kölcsönös meghallgatását, a felek is más elnevezéssel (pl. kérelmező-kérelmezett, végrehajtást kérő-adós, jogosult-kötelezett stb.) vesznek részt az eljárásban, nem mindig bíró rendelkezik eljárási hatáskörrel (hanem pl. a közjegyző, a bírósági végrehajtó stb.), és sohasem ítélet, hanem egyéb határozat születik. A nemperes eljárások közül több nagy gazdasági jelentőséggel bír, ilyen pl. a **cégeljárás, a csődeljárás vagy a pert pótló eljárások**, így pl. a **fizetési meghagyás**.

A **polgári eljárás tárgya a polgári ügy**, azaz minden olyan ügy, amelynek elbírálása nem a büntető eljárás és nem államigazgatási eljárás keretében történik; ennek megfelelően polgári eljárásnak számít a közigazgatási per és munkaügyi bírósági eljárás is.⁹¹ A polgári eljárás egy célirányosan előrehaladó, egységes folyamat, amely egyértelműen elhatárolódó olyan részekre tagolódik, amelyek önmagukban is lezárt fázisai az egész eljárásnak. Ezzel összhangban a polgári eljárás szakaszai a) a keresetindítás, b) tárgyalás előkészítése, c) a tárgyalás, d) ítélet kihirdetése, e) amennyiben fellebbeznek, a másodfokú eljárás, f) a felülvizsgálati szakasz és g) a végrehajtási szakasz. A **keresetindítási szakasz** eljárás megindításának szakasza, amely általában **a felperes által benyújtott keresetlevéllel kezdődik**.⁹² A keresetlevélben fel kell tüntetni a) az eljáró bíróságot; b) a feleknek, valamint a felek képviselőinek nevét, lakóhelyét és perbeli állását; c) az érvényesíteni kívánt jogot, az annak alapjául szolgáló tényeknek és azok bizonyítékainak előadásával; d) azokat az adatokat, amelyekből a bíróság hatásköre és illetékessége megállapítható; és e) a bíróság döntésére irányuló határozott kérelmet (kereseti kérelem). A keresetlevélhez csatolni kell azt az okiratot, amelynek tartalmára a felperes bizonyítékként hivatkozik, vagy amely a bíróság hatáskörének és illetékességének megállapításához szükséges, kivéve, ha az adatokat személyi igazolvánnyal is lehet igazolni; erre a keresetlevélben utalni kell. Kötelező jogi képviselő esetében a keresetlevélhez csatolni kell a jogi képviselő meghatalmazását. Ha a felperes rendelkezik telefonszámmal, faxszámmal, illetve e-mail címmel, azt a keresetlevélben fel kell tüntetnie.⁹³

A keresetindítási szakasszal összefüggésben merül fel a kérdés, hogy melyik bírósághoz kell benyújtani a keresetlevelet, és ezzel elérkezünk a **hatáskör** és az **illetékesség** fogalmaihoz. **A hatáskör fogalma az ügyek megosztása a bíróságok között**, azaz az egyes polgári ügyekben milyen bíróság: járási bíróság vagy megyei törvényszék jár el. A hatáskör kérdését nem kívánjuk részletesen ismertetni, csak jelezzük, hogy a hatáskörrel rendelkező bíróság meghatározásában különös jelentősége van az ügy perértékének. **Az illetékesség az ügyek megosztása az azonos hatáskörű bíróságok között**, és azt határozza meg, hogy egyes polgári ügyekben a járási bíróságok közül egyik vagy másik jár el. Az illetékesség területi alapon szerveződik. **A tárgyalás előkészítése** keretében a bíróság a keresetlevelet legkésőbb a bírósághoz érkezésétől számított harminc napon belül megvizsgálja annak megállapítása érdekében, hogy nem kell-e azt a félnek hiánypótlásra visszaadni, illetve nincs-e helye pl. a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasításának, és a szükséges előkészítési intézkedéseket megteszi.⁹⁴ A bíróság a keresetlevelet – hiánypótlási felhívás kiadását mellőzve – idézés kibocsátása nélkül elutasítja, ha a jogi képviselővel eljáró fél keresetlevele súlyos tartalmi és formai hiányosságoktól szenved.⁹⁵ Ha nincs szükség hiánypótlásra, vagy a fél hiánypótlási kötelezettségének eleget tett és így a keresetlevél alkalmas a tárgyalás kitűzésére, a bíróság az eljárás gyorsabb lefolytatása érdekében további intézkedéseket tehet a tárgyalás előkészítésére, így pl. a) iratokat szerezhet be más hatóságtól vagy szervezettől; b) előzetes bizonyítást⁹⁶ folytathat le; c) ideiglenes intézkedést⁹⁷ tehet; és d) elrendelheti a felek tárgyaláson kívüli,

⁹¹ Pp. 10. §.

⁹² Pp. 121. § (1) bek.

⁹³ Pp. 121. § (1)-(5) bek.

⁹⁴ Pp. 124. § (1) bek.

⁹⁵ Pp. 124. § (2) bek.

⁹⁶ Pp. 207-211. §.

⁹⁷ Pp. 156. §.

egymás jelenlétében történő előzetes meghallgatását.⁹⁸ A bíróság legkésőbb a keresetlevélnek a bírósághoz való érkezését követő harminc napon belül intézkedik a tárgyalási határnap kitűzéséről, mely határnapra a feleket a keresetlevél másolatának egyidejű kézbesítése mellett megidézi.⁹⁹

A **tárgyalási szakasz** két fő részből áll: az **első fokú eljárás szakasza** és a **fellebbezési szakasz**. Az első fokú eljárás a tárgyalás megnyitásától az első fokú bírósági határozat kihirdetéséig tart, célja a jogvita eldöntéséhez szükséges körülmények tisztázása, a tényállás felderítése, érdemi határozat meghozatala, vagy a per megszüntetése vagy egyezséget jóváhagyó végzés meghozatala. Az első **tárgyalás** kezdetén a felperes vagy az elnök felolvassa vagy ismerteti a keresetlevelet. Ezután a felperes nyilatkozik arra nézve, hogy a keresetlevélben előadott keresetét változatlanul fenntartja-e, illetőleg, hogy azt miként módosítja vagy változtatja meg.¹⁰⁰ A felperes nyilatkozata után az alperes terjeszti elő ellenkérelmét, amely vagy a per megszüntetésére irányul, vagy érdemi védekezést, illetve ellenkövetelést tartalmaz a felperes kereseti kérelmével szemben.¹⁰¹ Az ellenkérelemben elő kell adni az annak alapjául szolgáló tényeket és ezek bizonyítékait. Ha a bíróság az ügyet érdemben tárgyalja, és ha a tényállás már az első tárgyaláson kideríthető, nyomban érdemben határoz.¹⁰² A bíróság – ha ez a tényállás megállapításához szükséges –, a feleket felhívja nyilatkozataik megtételére és lefolytatja a bizonyítási eljárást. A fél köteles a tényállításait, nyilatkozatait, bizonyítékait megfelelően előterjeszteni.¹⁰³ A tanács elnöke az előkészítő iratok és a rendelkezésre álló egyéb adatok alapján – amennyiben ez a per eldöntéséhez szükségesnek mutatkozik – a tárgyalás folytatására kitűzött határnapra a tanúkat, illetve a feleket személyes megjelenési kötelezettséggel megidézi, és ha az irat kiadását a fél közvetlenül nem kérheti, a bizonyító fél kérelmére beszerzi a bizonyítékokul szolgáló iratokat.¹⁰⁴

A bíróság a per érdemében **ítélettel**, a per során felmerült minden más kérdésben **végzéssel** határoz.¹⁰⁵ Az ítéletben foglalt döntésnek ki kell terjednie a perben érvényesített valamennyi kereseti kérelemre.¹⁰⁶ A bíróság a határozatát – ha tanácsban jár el – zárt tanácskozás után szavazással hozza meg. Egyhangúság hiányában a határozatot szavazattöbbséggel dönti el.¹⁰⁷ A fiatalabb bíró az idősebbet megelőzően szavaz, az elnök utolsónak adja le szavazatát. A szavazásnál kisebbségben maradó bíró jogosult különvéleményét zárt borítékban az okirathoz csatolni. A tárgyalás folyamán hozott végzéseket és az ítéletet a tárgyalás napján ki kell hirdetni. A kihirdetést azonban az ítéletre nézve – legfeljebb tizenöt napra – a bíróság elhalaszthatja azzal, hogy a kihirdetés határnapját nyomban ki kell tűzni, és a határozatot a kihirdetés napjáig írásba is kell foglalni.¹⁰⁸ Az írásba foglalt ítéletnek tartalmaznia kell: a) a bíróság megjelölését és a bírósági ügyszámot; b) a feleknek és képviselőiknek nevét, lakóhelyét és perbeli állását; c) a per tárgyának megjelölését; d) az ítélet rendelkező részét és indokolá-

⁹⁸ Pp. 121. § (4) bek.

⁹⁹ Pp. 125. § (1) bek.

¹⁰⁰ Pp. 138. § (1) bek.

¹⁰¹ Pp. 139. §.

¹⁰² Pp. 141. § (1) bek.

¹⁰³ Pp. 141. § (2) bek.

¹⁰⁴ Pp. 141. § (5) bek.

¹⁰⁵ Pp. 212. § (1) bek.

¹⁰⁶ Pp. 213. § (1) bek.

¹⁰⁷ Pp. 214. § (1) bek.

¹⁰⁸ Pp. 218. § (1) bek.

sát; e) az ítélethozatal helyének és idejének megfelelő keltezését.¹⁰⁹ Amennyiben az első fokú határozat ellen nem fellebbeznek, akkor a határozat jogerőre emelkedik.

A **fellebbezési szakasz** fellebbezés benyújtásától a másodfokú bíróság által hozott határozat (amely fellebbezéssel már nem támadható meg) kihirdetéséig tart, és célja, hogy a másodfokú bíróság vizsgálja meg a nem jogerős, első fokú határozat törvényességét, megalkalmazottságát. Az elsőfokú bíróság érdemi határozata ellen a legtöbb esetben fellebbezésnek van helye.¹¹⁰ A fellebbezés **határideje általában a határozat közlésétől számított tizenöt nap**.¹¹¹ A fellebbezésben meg kell jelölni azt a határozatot, amely ellen a fellebbezés irányul, és elő kell adni, hogy a fél a határozat megváltoztatását mennyiben és milyen okból kívánja. A fellebbezésben új tény állítására, illetve új bizonyíték előadására akkor kerülhet sor, ha az új tény vagy az új bizonyíték az első fokú határozat meghozatalát követően jutott a fellebbező fél tudomására, feltéve, hogy az – elbírálása esetén – rá kedvezőbb határozatot eredményezett volna.¹¹² A **fellebbezésnek** a határozat végrehajtására halasztó hatálya van, azaz **késlelteti az ítélet végrehajtását**.¹¹³ Az elsőfokú eljárás lefolytatására vonatkozó szabályok a másodfokú eljárásban is hasonlóan alkalmazandók.¹¹⁴ A másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét a) hatályon kívül helyezheti, és az elsőfokú bíróságot a per újabb tárgyalására és újabb határozat hozatalára utasíthatja;¹¹⁵ vagy b) a fellebbezési tárgyalás alapján az ügy érdemében dönt. Ha az elsőfokú bíróság ítélete érdemben helyes, a másodfokú bíróság ezt helybenhagyja, ellenkező esetben az elsőfokú bíróság ítéletét egészben vagy részben megváltoztatja.¹¹⁶

A **felülvizsgálati szakasz**¹¹⁷ a Kúria határozatával zárul, ha a jogerős ítélet ellen perújítással élnek vagy felülvizsgálati eljárásban jogszabálysértő határozat esetén. Végül a **végrehajtási szakasz** a végrehajtást kérő (jogosult) kérelmével indul és a bíróságnak vagy a bírósági végrehajtónak a végrehajtás eredményességét vagy megghiúsulását tanúsító eljárási cselekményével zárul.

¹⁰⁹ Pp. 220. § (1) bek.

¹¹⁰ Pp. 233. § (1) bek.

¹¹¹ Pp. 234. § (1) bek.

¹¹² Pp. 235. § (1) bek.

¹¹³ Pp. 236. §.

¹¹⁴ Pp. 239. §.

¹¹⁵ Pp. 252. § (1)-(2) bek.

¹¹⁶ Pp. 253. § (1)-(2) bek.

¹¹⁷ Pp. 270. §.

IRODALOM

1. BESENYEI LAJOS – BÍRÓ GYÖRGY – Személyek joga, Pólay Elemér Alapítvány Tansegédletei, Szeged 2009.
2. BESENYEI LAJOS – Kötelmi jog általános rész, Pólay Elemér Alapítvány, JatePress, Szeged 2009.
3. BESENYEI LAJOS – SZEGHŐ KATALIN – Kötelmi jogi példatár, Pólay Elemér Alapítvány, Szeged 2006.
4. BÍRÓ GYÖRGY – A kötelmi jog és a szerződés tan közös szabályai, Novotni Kiadó, Miskolc 1997.
5. BÍRÓ GYÖRGY – LENKOVICS BARNABÁS – Magyar Polgári Jog; Általános Tanok, Novotni Kiadó, Miskolc 1997.
6. CSERBA LAJOS (szerk.) – Gáspárdy László – Nagy Andrea – A magyar bírósági végrehajtás, egyetemi jegyzet, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, Miskolc 2002.
7. GELLÉRT GYÖRGY (szerk.) A polgári Törvénykönyv magyarázata, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1995.
8. KENGYEL MIKLÓS – Magyar polgári eljárásjog 10., átdolg. kiad. Osiris, Budapest 2010.
9. LENKOVICS BARNABÁS – Magyar Polgári Jog; Dologi jog, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest 2008.
10. LENKOVICS BARNABÁS – SZÉKELY LÁSZLÓ – Magyar Polgári Jog; A személyi jog vázlat, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest 2008.
11. MOLNÁR IMRE – JAKAB ÉVA – Római jog, Szeged 2008.

4. FEJEZET

MAGÁN- ÉS GAZDASÁGI JOG II: AZ ÉRTÉKTEREMTŐ FOLYAMAT SZERZŐDÉSI HÁTTERE

A termelés, a szolgáltatás, a logisztika világát gyakran értékteremtő folyamatnak is nevezzük. Az értékteremtő folyamat igen gyakran egy üzleti modellre épül, amelynek a vállalatgazdaságtani, pénzügyi, kontrolling és termelésmenedzsment vonatkozásait más tárgyak és szakterületek részletesen ismertetik. Arról viszonylag kevés szó hangzik el, hogy az értékteremtő folyamat maga is egy jogba ágyazott terület: az üzletileg indokolt, műszakilag működőképes és piacképes termelés és szolgáltatás sem végezhető a jogszabályok figyelmen kívül hagyásával. De **a napi kereskedelmi, vállalkozási, logisztikai, beszállítói teendők is egzakt jogi környezetben zajlanak: ezt biztosítják azok a szerződéstípusok, amelyek az egyes tevékenységeket szabályozzák** a szerződő felek között. A szerződések többsége diszpozitív normatív háttérre épül; ennek megfelelően a felek szerződési szabadsága a meghatározó. A szerződési szabadság komplex fogalom: a szerződés megkötésére vonatkozó elv, amely szerinti a szerződésre lépő alanyok akarata jogi értelemben főszabály szerint nincs megkötve. A szerződési szabadság magában foglalja a **szerződéskötési szabadságot**:¹¹⁸ a felek szabadon dönthetik el, hogy akarnak-e egyáltalán szerződést kötni; a **partnerválasztás szabadságát**: a szerződés megkötése során a felek megválaszthatják, hogy kivel létesítenek jogviszonyt; a **szerződési típuszabadságot**: a felek a Ptk-ban vagy más jogszabályban nevesített vagy nevesítetlen szerződést köthetnek; és az előbb említett **diszpozitivitás elvét**: a jogokat és kötelezettségeket keletkeztető szerződés tartalmát meghatározott keretek között a felek egybeeséssel akaratos magatartásukkal hozzák létre.¹¹⁹

Az értékteremtő folyamat **szerződéseinek** számtalan fajtája képzelhető el. Ezek **csoportosítása** többféle módon valósulhat meg. Az első osztályozási rendezőelv a jogügylet közvetlen tárgya (a magatartás) alapján történő csoportosítás, amelynek keretében beszélünk a) dologszolgáltató (ún. *dare*), b) részére tevékenységet kifejtő (*facere*), más érdekében valamitől tartózkodást magában foglaló (*non facere*) és d) helytállási kötelezettséget magában foglaló (*praestare*) típusú szerződésekről. A következő csoportosítási megoldás a **nevesített** (nominát) - **nevesítetlen** (innominát) szerződések köre. A nominát szerződések azok, amelyeket a Ptk. maga is önálló szerződéstípusként ismertet és szabályoz. A **Ptk-ban nevesített** alaptípusok: a) a tulajdonátruházó szerződések; b) a vállalkozási-típusú szerződések; c) a megbízási-típusú szerződések; d) a használati szerződések; e) letéti szerződések; f) forgalmazási és franchise szerződések; g) a hitel- és számlajogviszonyokat szabályozó szerződések; h) a biztosítéki szerződések; i) a biztosítási szerződések; j) a tartási és életjáradéki szerződések és – a korábbi társasági jogi szabályozástól részben eltérő módon – k) a társasági szerződések.¹²⁰ Az innominát szerződések egy részét **más jogszabály nevesíti**, ilyen pl. a licencszerződés. Az innominát szerződések többféle módon is létrejöhetnek: a) a szerződés rugalmas tartalmú, **együttműködési jellegű szerződés**; b) a szerződés **még nem nevesített**, új szerződéstípus, amely egy új üzleti konstrukciót takar; c) **vegyes jellegű szerződések** (már nevesített szerződések elemeit vegyítik – pl. ajándékozással vegyes adásvétel). A szerződések lehetnek **visszterhes vagy ingyenes szerződések**. Uralkodó elv a **visszter-**

¹¹⁸ Ptk. 6: 59.§.

¹¹⁹ Ptk. 6:58.§.

¹²⁰ Ptk. Hatodik könyv, Harmadik rész.

hesség: a szolgáltatással szemben másik, egyenértékű szolgáltatásnak kell állnia.¹²¹ Az olyan szerződések esetében, ahol **szívességi elemnek** is lehet létjogosultsága, a szerződés főszabály szerint visszerthes, csak kivételképpen ingyenes (pl. kölcsön, de fordítva a magánszemélyek közötti pénzkölcsönél). Végül a **tisztán ingyenes szerződések** nem szerepelnek az árucserre fogalomkörében (ilyen pl. az ajándékozás és a haszonkölcsön). **Az alanyok érdekpozíciója alapján** megkülönböztetünk **polarizált alanyú szerződéseket:** ilyenkor a felek érdekpozíciója ellentétes (pl. bérleti szerződés); és **egypólusú szerződéseket:** a felek érdekpozíciója azonos (pl. társasági szerződés, szindikátusi szerződés). **Időtartam szerint** a szerződés lehet **tartós**, ahol a kötelezett szolgáltatása lehet **folyamatos**, az ellenszolgáltatás pedig **ismétlődő** vagy **szakaszos**; vagy **egyszeri** (prompt). Végül **az akaratnyilatkozat formai szabályai szerint** megkülönböztetünk **szóban** megköthető, **rátaló magatartással** megköthető és **írásbeliséghez kötött** szerződéseket (pl. az ingatlan átruházás valamennyi formájának érvényességi kelléke az írásos forma).

Kiegészítés

Az elektronikus úton történő szerződéskötés szabályairól

Napjainkban az elektronikus kommunikáció a szerződések megkötésében is jelentős szerephez jutott. Az ilyen szerződéskötés ugyanakkor – amint azt lentebb látjuk – nem feltétel nélkül tekinthető írásbeli szerződésnek. Elektronikus úton történő szerződéskötés esetén az elektronikus utat biztosító fél köteles a szerződéskötésre vonatkozó jognyilatkozatának megtételét megelőzően a másik felet tájékoztatni a) a szerződéskötés technikai lépéseiről; b) arról, hogy a megkötendő szerződés írásba foglalt szerződésnek minősül-e, az elektronikus utat biztosító fél rögzíti-e a szerződést, továbbá, hogy a szerződés utóbb hozzáférhető lesz-e; c) azokról az eszközökről, amelyek az adatok elektronikus rögzítése során felmerülő hibák azonosítását és kijávitását a szerződési jognyilatkozat megtételét megelőzően biztosítják; d) a szerződés nyelvéről; és e) ha ilyen létezik, arról a szolgáltatási tevékenységre vonatkozó magatartási kódexről és annak elektronikus hozzáférhetőségéről, amelyet az elektronikus utat biztosító fél magára nézve kötelezőnek ismer el.¹²² Az elektronikus úton tett szerződési jognyilatkozat akkor válik hatályossá, amikor az a másik fél számára hozzáférhetővé válik. Az elektronikus utat biztosító fél köteles a másik fél szerződési jognyilatkozatának megérkezését elektronikus úton késedelem nélkül visszaigazolni. A fél mentesül az ajánlati kötöttség alól és a szerződés teljesítésére nem kötelezhető, ha a visszaigazolás a másik félhez nem érkezik meg késedelem nélkül.¹²³

A kereskedelmi kapcsolatok legegyszerűbb és legjellemzőbb szerződésai a **tulajdonátruházásra irányuló szerződések**. A tulajdonátruházásra irányuló szerződésekben a materiális szolgáltatás nyújtására kötelezett fél valamely dolog tulajdonjogának átruházására vállal kötelezettséget. Jellemző tulajdonátruházásra irányuló szerződések **az adásvételi szerződés, a csereszerződés és az ajándékozási szerződés**. **Adásvételi szerződés** alapján a **dolog tulajdonosa arra vállal kötelezettséget, hogy vételár ellenében valamely forgalomképes dolog tulajdonjogát a vevőre átruházza**.¹²⁴ Az adásvétel közvetett tárgya bármely ingó vagy ingatlan dolog (vagy jogosultság) lehet, amennyiben az forgalomképes. Ingatlan esetén a szerződés írásba foglalás szükséges. Az eladó főkötelezettsége a do-

¹²¹ 6:61. §.

¹²² Ptk. 6:82. §.

¹²³ Ptk. 6:84. §.

¹²⁴ Ptk. 6:221. §.

log átadása mellett helytállási kötelezettség a dolog hibátlanságáért, illetve rendeltetésszerű használhatóságáért(jog- és kellékszavatosság).

Példa

XXV. számú Polgári Elvi Döntés az ingatlan-átruházási szerződés érvényességéről

Az írásba foglalt szerződés érvényességének nem feltétele, hogy a felek a megállapodásukat közokiratba vagy teljes bizonyító erejű magánokiratba foglalják, kivéve ha ezt külön jogszabály írja elő. Az ingatlan tulajdonjogának átruházására irányuló szerződés írásba foglaltnak akkor tekinthető, ha szerződési nyilatkozatát mindegyik szerződő fél aláírta. A szerződés érvényességét azonban nem érinti, ha nem ugyanaz az okirat tartalmazza valamennyi fél szerződési nyilatkozatát, hanem mindegyik szerződő fél külön okiratba foglalt nyilatkozata révén jön létre a felek kölcsönös és egybehangzó akaratnyilvánítása. Az ingatlan tulajdonjogának átruházását célzó szerződés megkötésére csak írásban lehet ajánlatot tenni az ajánlati kööttséget eredményező joghatállyal. Ugyanígy csak írásban lehet ilyen értelmű ajánlatot elfogadni azzal a joghatállyal, hogy az a szerződés létrejöttét eredményezze. A szerződést tartalmazó okirat, ha azt az egyik fél írta alá, és másik félnek átadta vagy elküldte, csupán a szerződés megkötésére tett ajánlatnak minősül, a szerződés érvényes létrejötte tehát attól függ, hogy a másik fél az ajánlatot az okirat aláírásával és visszaküldésével, illetőleg külön írásba foglalt és az ajánlattevőhöz megküldött nyilatkozattal az erre megszabott időben elfogadja-e.

Az eladó mellékkötelezettsége a dologgal kapcsolatos tájékoztatási kötelezettség, okirati szolgáltatás és az átadás költségeinek viselése. A vevő főkötelezettsége a vételár megfizetése, mellékkötelezettség a dolog átvétele, és az ezzel járó kiadások fizetése. Az eladó a tulajdonjogát a vételár kiegyenlítéséig fenntarthatja. Ha az eladó az adásvétel tárgyát képező ingatlan birtokát a vevő tulajdonjogának az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzése előtt a vevőre átruházza, a vevő a birtokátruházás napjától kezdve szedi a dolog hasznait, viseli terheit és a dologban beállott azt a kárt, amelynek megtérítésére senkit sem lehet kötelezni. Az eladó viseli a birtokátruházással és az ingatlan-nyilvántartásban feltüntetett állapot rendezésével kapcsolatos költségeket. A dolog átvételének és a tulajdonváltás ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzésének költségei a vevőt terhelik. Ha az eladó vállalkozás és a vevő fogyasztó, és az eladó vállalja a dolog vevőhöz történő eljuttatását, a kárveszély akkor száll át a vevőre, amikor a vevő vagy az általa kijelölt harmadik személy birtokba veszi a dolgot. A kárveszély a fuvarozónak történő átadáskor átszáll a vevőre, ha a fuvarozót a vevő bízta meg, feltéve, hogy a fuvarozót nem az eladó ajánlotta. A **csereszerződés**¹²⁵ specialitása az adásvételhez képest, hogy mindkét cserélő fél tényleges dologszolgáltatást teljesít, azaz mindkét fél eladó és vevő. A szolgáltatott dolgok tulajdonjogát a felek kölcsönösen egymásra ruházzák. A termelő folyamatokban kevésbé, a kereskedelmi szolgáltató folyamatokban –gyakran a reklám és a marketing részeként viszont nagyon is jellemző az **ajándékozási szerződés**¹²⁶, amelynek alapján az ajándékozó dolog tulajdonjogának ingyenes átruházására, a megajándékozott a dolog átvételére köteles. Az ingyenesség itt fogalmi elem, az ajándékozásért semmiféle ellenszolgáltatás nem járhat. A szerződés alakszerűsége függ a szerződés (közvetett) tárgyától: pl. ingatlan ajándékozása csak írásos szerződés formájában történhet. Fontos, hogy

¹²⁵ Ptk. 6:234.§.

¹²⁶ Ptk. 6:235.§.

főszabály szerint a megajándékozottól annak magatartása miatt az ajándék visszakövetelhető, kivéve a szokásos mértékű ajándékot.

A **használati szerződések** alapján a kötelezett valamely dolog használatának határozott vagy határozatlan ideig tartó átengedésére vállal kötelezettséget. Jellemző használati szerződések a bérlet, a lakásbérlet, a haszonbérlet, és a haszonkölcsön. **Bérleti szerződés**¹²⁷ alapján **a bérbeadó köteles a dolgot időlegesen a bérlő használatába adni, a bérlő pedig bért fizetni.** A bérlő időleges használati jogot kap (de nem kapja meg a tulajdonjoghoz fűződő többi jogosítványt). A bérlet tárgya lehet ingó és ingatlan (pl. lakásbérlet) dolog. A bérbeadó köteles a dolgot a bérlő birtokába adni, valamint a szerződés időtartama alatt helytáll (szavatosság), illetve viseli a dolog állagával kapcsolatos költségeket és közterheket. A bérlő köteles fizetni és a dolog fenntartásával kapcsolatos kisebb kiadásokat viselni. A bérlet különös nemeként a **lakásbérleti szerződés**¹²⁸ a bérbeadó és a bérlő megállapodásával jön létre. Nincs alakszerűséghez kötve, kivéve az önkormányzati és állami tulajdonban lévő lakásingatlanokat, ahol a szerződés érvényességéhez egyszerű írásbeli forma szükséges. A bérbeadói és bérbevevői oldalon is több személy állhat: így beszélünk **bérlőtársi** jogviszonyról: itt mindegyik bérlő jogosult az egész lakás használatára; és **társbérleti** jogviszonyról: a bérlők az egyes szobákat kizárólagosan, a közös helyiségeket közösen használják. A használati szerződések legjelentősebb csoportját – és egyben számos származékos szerződés bázisát – képezik a **haszonbérleti típusú szerződések.** **Haszonbérlet**¹²⁹ esetén **a haszonbérbeadó hasznat hajtó dolgot, ingót vagy ingatlant (mezőgazdasági földterületet is), vagy jogot (pl. vadászati jog) időlegesen használatra és a dolog hasznai szedésére átadja a haszonbérletbe vevőnek ellenérték fejében.** A haszonbérlet a dolgot használhatja, de az egyszerű bérlőhez képest annak hasznait is szedheti (pl. haszonbérbe vett zongorán a zenetanár gyakorolhat és órákat is adhat, a bevétel az övé lesz). A bérbeadó köteles a dolgot átadni, szavatossági kötelezettség és csak rendkívüli felújítási és javítási kötelezettség terheli. **Haszonkölcsön-szerződés** alapján a **kölcsönadó köteles a dolgot a szerződésben meghatározott időre ingyenesen a kölcsönvevő használatába adni, a kölcsönvevő pedig köteles azt a szerződés megszűnésekor visszaadni.** A szerződés tárgya egyedileg meghatározott, elhasználhatatlan dolog lehet, jellemzően ingó dolog. A haszonkölcsön szívességi, bizalmi viszonyon alapul, ezért a használat főszabály szerint személyhez kötött, a haszonkölcsönbe adó engedélye nélkül a dolgot nem lehet harmadik személy használatába adni.

Az értékteremtő folyamatok következő igen jelentős szerződéstípusát képezik a **vállalkozási típusú szerződések.** **Vállalkozási**¹³⁰ **szerződés alapján a vállalkozó valamely dolog tervezésére, elkészítésére, feldolgozására, átalakítására stb. vagy munkával elérhető más eredmény létrehozására, a megrendelő pedig a szolgáltatás átvételére és díjfizetésre köteles.** A vállalkozási szerződés alanyai a megrendelő és a vállalkozó, és a vállalkozói pozíció esetenként szakképzettséghez, gyakorlathoz vagy engedélyhez kötött. A vállalkozási szerződés **eredménykötelem: a szerződés teljesítése valamely eredmény létrehozásával valósul meg,** nem elegendő a gondos eljárás, azaz a **vállalkozó szavatol az eredmény bekövetkezéséért.**

¹²⁷ Ptk. 6: 331.§.

¹²⁸ Ptk. 6:342. §.

¹²⁹ Ptk. 6: 349. §.

¹³⁰ Ptk. 6: 238. §.

Példa

XXXII. számú Polgári Elvi Döntés a vállalkozói díjjal kapcsolatos egyes kérdésekről

A vállalkozó a szerződésben meghatározott díjért mindazokat a szolgáltatásokat köteles nyújtani, amelyek a szerződés szerű teljesítéséhez, a megrendelt mű rendeltetésszerű használatának biztosításához szükségesek. A vállalkozó olyan szolgáltatása esetén, amelyre a felek kifejezetten nem állapodtak meg, a bíróságnak körültekintően vizsgálnia kell, hogy a szerződés nem terjedt-e ki erre a szolgáltatásra is. A szerződés valóságos tartalmának a megállapításánál figyelembe kell venni a szerződés megkötését megelőző tárgyalásokat, a megkötéskor vagy utóbb tett nyilatkozatokat, a felek ráutaló magatartását, a vállalkozás tárgyát, a mű jellegét és általában az eset összes körülményeit. Vizsgálni kell azt is, hogy a felek a szerződésüknek akár kifejezett nyilatkozattal történt, akár pedig ráutaló magatartásukból megállapítható módosításával nem terjesztették-e azt ki az említett szolgáltatásra is. Ha a szerződés – az említettek szerint – valamely szolgáltatásra kiterjed, a vállalkozó azért csak akkor követhet külön díjazást, ha aggálytalanul megállapítható, hogy a vállalkozási díj meghatározásánál erre a szolgáltatásra nem voltak tekintettel. Ebben az esetben a megrendelő a vonatkozó jogszabályokban meghatározott díjat, ilyenek hiányában pedig a szolgáltatás mennyiségének és minőségének megfelelő díjat köteles a vállalkozónak megfizetni.

A vállalkozó a megrendelő utasítása szerint köteles eljárni. Az utasítás nem terjedhet ki a tevékenység megszervezésére, és nem teheti a teljesítést terheesebbé. Ha a megrendelő célszertűlen vagy szakszertűlen utasítást ad, a vállalkozó köteles őt erre figyelmeztetni. Ha a megrendelő a figyelmeztetés ellenére utasítását fenntartja, a vállalkozó a szerződéstől elállhat vagy a feladatot a megrendelő utasításai szerint, a megrendelő kockázatára elláthatja. A vállalkozó köteles megtagadni az utasítás teljesítését, ha annak végrehajtása jogszabály vagy hatósági határozat megsértéséhez vezetne, vagy veszélyeztetné mások személyét vagy vagyont. Ha a tevékenységet a megrendelő által kijelölt munkaterületen kell végezni, a megrendelő köteles azt a tevékenység végzésére alkalmas állapotban a vállalkozó rendelkezésére bocsátani. A vállalkozó a tevékenység megkezdését mindaddig megtagadhatja, amíg a munkaterület a tevékenység végzésére nem alkalmas. Ha a megrendelő a munkaterületet a vállalkozó felszólítása ellenére nem biztosítja, a vállalkozó elállhat a szerződéstől, és kártérítést követhet. A megrendelő a tevékenységet és a felhasználásra kerülő anyagot bármikor ellenőrizheti. A vállalkozó nem mentesül a szerződésszegés jogkövetkezményei alól amiatt, hogy a megrendelő a vállalkozó tevékenységét nem vagy nem megfelelően ellenőrizte. Ha ugyanazon a munkaterületen egyidejűleg vagy egymást követően több vállalkozó tevékenykedik, a munkák gazdaságos és összehangolt elvégzésének feltételeit a megrendelő köteles megteremteni.

A vállalkozási szerződés Ptk-ban nevesített, speciális típusai az ún. vállalkozási szerződés különös nemei, amelyek a) tervezési szerződés; b) kivitelezési szerződés; c) kutatási szerződés; d) utazási szerződés; e) mezőgazdasági vállalkozási szerződés és f) közüzemi szerződés. **Tervezési szerződés**¹³¹ alapján a vállalkozó műszaki tervező munka elvégzésére és a tervdokumentáció átadására, a megrendelő annak átvételére és díj fizetésére köteles. **Kivitelezési szerződés**¹³² alapján a kivitelező építési, szerelési munka elvégzésére és az előállított mű átadására, a megrendelő annak átvételére és díj fizetésére köteles. **Közszolgáltatási szerző-**

¹³¹ Ptk. 6:251. §.

¹³² Ptk. 6:252. §.

dés¹³³ Közzolgáltatási szerződés alapján a szolgáltató általános gazdasági érdekű szolgáltatás nyújtására, a felhasználó díj fizetésére köteles. A szerződés jellegzetessége, hogy a szerződéskötés partnerválasztási szabadsága a közzolgáltató lokális monopolhelyzetéből adódóan sérelmet szenved, ezért szolgáltatót szerződéskötési kötelezettség terheli. Az innovációs folyamatok kiemelt jelentőségű szerződéstípusa a **kutatási szerződés**¹³⁴, amelynek alapján a **kutató kutatómunkával elérhető eredmény megvalósítására, a megrendelő annak átvételére és díj fizetésére köteles**. Az új Ptk. a korábbi szabályokhoz képest fordítva állapítja meg a keletkező szellemi alkotások jogi sorsára vonatkozó – diszpozitív – főszabályt. Ha az eredmény szerzői jogi védelemben részesül vagy iparjogvédelmi oltalomban részesíthető, a kutató a védelemből eredő vagyoni jogokat köteles a megrendelőre átruházni. Ha a vagyoni jog átruházását jogszabály kizárja, a kutató a megengedett legszélesebb terjedelmű felhasználási jog engedélyezésére köteles. Kifejezetten problematikus szabálynak tartjuk, hogy a kutatási szerződésben a jogszavatosság kizárása vagy korlátozása semmis. A szerződéssel összefüggő üzleti titok jogosultja a megrendelő. A kutatómunka alapján elkészített szellemi alkotás nyilvánosságra hozatalához a megrendelő előzetes hozzájárulása szükséges. Ha a felek abban állapodnak meg, hogy a díj a kutatás eredménytelen befejezése esetén is jár, a kutatás végzésére és a kutató díjigényére a megbízás szabályait kell alkalmazni. **Utazási szerződés**¹³⁵ alapján a vállalkozó utazás és az út egyes állomásain való tartózkodás megszervezésére, továbbá kapcsolódó szolgáltatások nyújtására, a megrendelő a szolgáltatások átvételére és díj fizetésére köteles. A mezőgazdasági tevékenységgel összefüggő speciális vállalkozási szerződés-típus a **mezőgazdasági vállalkozási szerződés**¹³⁶, amelynek alapján a vállalkozó a megrendelő tulajdonában álló állat nevelésére, vagy terményének a megrendelő tulajdonában álló területen való megtermelésére, a megrendelő pedig díj fizetésére köteles.

Nem speciális vállalkozási szerződés, de vállalkozási típusú szerződés még a fuvarozási szerződés, amely a logisztikai kapcsolatok alapvető szerződéstípusa. **Fuvarozási szerződés**¹³⁷ alapján a **fuvarozó díjazás ellenében köteles a küldeményt rendeltetési helyére továbbítani és a címzettnek kiszolgáltatni, míg a feladó díj fizetésére köteles**. Az áru-fuvarozásra irányuló szerződés rendszerint valamely alapügylet (adásvétel, szállítás, vállalkozás) teljesítését segíti elő. A személyfuvarozás nem tekinthető fuvarozási szerződésnek, arra vállalkozási szerződést kell kötni. A Ptk. nem a vállalkozási típusú szerződések körében szabályozza a fuvarozási bizománynak is nevezett **szállítmányozási szerződést**¹³⁸, amelynek alapján a szállítmányozó a saját nevében a megbízó javára küldemény továbbításával összefüggő szerződések megkötésére és jognyilatkozatok megtételére, a megbízó díj fizetésére köteles.

Megbízási szerződés¹³⁹ alapján a megbízott a megbízó által rábízott feladat ellátására, a megbízott megbízási díj megfizetésére köteles. A megbízási szerződés – szemben a vállalkozási szerződéssel – **gondossági kötelem: a szerződés nem valamely eredmény létrehozására irányul**, a megbízott főszabály szerint személyes **ügyellátásra** köteles, fokozott együttműködési és rendszerint titoktartási kötelezettség is terheli, valamint köteles a megbí-

¹³³ Ptk. 6:256. §.

¹³⁴ Ptk. 6:253. §.

¹³⁵ Ptk. 6:254. §.

¹³⁶ Ptk. 6:255. §.

¹³⁷ Ptk. 6:257. §.

¹³⁸ Ptk. 6:302. §.

¹³⁹ Ptk. 6:272. §.

zó utasításainak megfelelően ellátni az ügyet. **A megbízó díjfizetésre köteles, főszabály szerint akkor is, ha az eljárás nem vezetett eredményre, de a tevékenység gondos és szakszerű kifejtése megtörtént.** A megbízott köteles a megbízó utasításait követni. A megbízott a megbízó utasításától akkor térhet el, ha ezt a megbízó érdeke feltétlenül megköveteli, és a megbízó előzetes értesítésére már nincs mód. Ilyen esetben a megbízót késedelem nélkül értesíteni kell. Ha a megbízó célszerűtlen vagy szakszerűtlen utasítást ad, a megbízott köteles őt erre figyelmeztetni. Ha a megbízó a figyelmeztetés ellenére utasítását fenntartja, a megbízott a szerződéstől elállhat, illetve a szerződést felmondhatja, vagy a feladatot a megbízó utasításai szerint, a megbízó kockázatára elláthatja. Meg kell tagadnia az utasítás teljesítését, ha annak végrehajtása jogszabály vagy hatósági határozat megsértésére vezetne, vagy veszélyeztetné mások személyét vagy vagyonát. A megbízó köteles megtéríteni az utasítás teljesítésével kapcsolatban felmerült költségeket. A megbízott az utasítás teljesítését megfelelő biztosíték adásához kötheti. Ha a megbízó nem ad megfelelő biztosítékot, a megbízott az utasítás teljesítését megtagadhatja.

Példa

3/2006. PJE¹⁴⁰ a megbízási szerződésről

A Ptk. szerint a megbízási szerződés alapján a megbízott köteles a rábízott ügyet ellátni, valamint a megbízást a megbízó utasításai szerint és érdekének megfelelően kell teljesíteni. A szerződés a megbízás teljesítése nélkül is megszűnik, ha valamelyik fél a szerződést felmondja. A megbízó a szerződést bármikor azonnali hatállyal felmondhatja, köteles azonban helytállni a megbízott által már elvállalt kötelezettségekért. A szerződést a megbízott is bármikor felmondhatja; a felmondási időnek azonban elegendőnek kell lennie ahhoz, hogy a megbízó az ügy intézéséről gondoskodhasson. Amennyiben a megbízó súlyosan megszegi a szerződést, a felmondás azonnali hatályú is lehet. Ha azonban a megbízás felmondása alapos ok nélkül történt, az okozott kárt meg kell téríteni, kivéve, ha a megbízás ingyenes volt, és a felmondási idő elegendő volt ahhoz, hogy a megbízó az ügy intézéséről gondoskodhasson. Nem kétséges: még a visszterhes megbízási szerződés is elsődlegesen a megbízó érdekét szolgálja és a megbízott a megbízó utasításának és érdekének megfelelően köteles eljárni, azaz, hogy a megbízási szerződés alapvetően bizalmi viszonyt feltételez. Ennek megfelelően a Ptk. biztosítja a megbízó számára azt a jogot, hogy a szerződést időben bármikor, azonnali hatállyal felmondja. A felmondás érvényességéhez és ebből eredően a szerződésnek a megbízás teljesítése nélküli megszűnéséhez a megbízónak az azonnali hatályú felmondását indokolnia sem kell. Annak a ténynek azonban, hogy a megbízó a szerződést bármikor azonnali hatállyal felmondhatja, kizárólag a felmondás érvényessége szempontjából van jelentősége. Az alapos ok nélkül gyakorolt felmondás miatt fennálló kártérítési felelősséget az indokolja, az alapos ok nélküli jog gyakorlása nem felel meg annak az általános jogelvnek, hogy a polgári jogi viszonyokban úgy kell eljárni, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható. Amennyiben az ilyen magatartás a megbízottnak kárt okoz, a megbízó köteles azt megtéríteni. A megbízó által, alapos ok nélkül gyakorolt azonnali hatályú felmondás következményeként a jogszabály által rendelt kártérítő felelősség tehát megfelel a Ptk. általános elveinek és nem áll ellentétben a megbízási szerződés alapvető bizalmi jellegével, azzal, hogy a megbízási szerződést a megbízó bármikor felmondhatja.

A hitelviszonyokat szabályozó legjelentősebb szerződések a **bankhitelszerződés¹⁴¹**, amellyel a **pénzüntézet arra vállal kötelezettséget, hogy jutalék ellenében meghatáro-**

¹⁴⁰ A Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiumának jogegységi határozata.

zott hitelkeretet tart a másik szerződő fél rendelkezésére, és a keret terhére kölcsön-szerződést köt, vagy egyéb hitelműveletet végez; a bankkölcsönszerződés, amely alapján a pénzügyi intézet köteles meghatározott pénzüsszeget az adós rendelkezésére bocsátani, az adós pedig köteles kamattal a kölcsön összegét a szerződés szerint visszafizetni; és a lízing-szerződés¹⁴², amely alapján a lízingbevevő díj fizetése ellenében a lízingbeadó tulajdonában álló lízingtárgy hasznos élettartamát elérő vagy meghaladó ideig való használatára illetve – ha a használat időtartama ennél rövidebb – a szerződés megszűnésekor a dolog tulajdonjogának ellenérték nélkül vagy forgalmi értékénél alacsonyabb áron történő megszerzésére jogosult.

Biztosítási szerződés¹⁴³ alapján a biztosító köteles a szerződésben meghatározott kockázatra fedezetet nyújtani, és ez alapján a biztosítási esemény bekövetkezése esetén a szerződésben meghatározott szolgáltatást teljesíteni, a biztosítóval szerződő fél díj fizetésére köteles. Biztosítási esemény lehet különösen: a) a szerződésben megállapított károsító esemény; b) halál bekövetkezése, meghatározott életkor elérése; c) testi sérülést, rokkantságot vagy halált okozó baleset. A biztosítási szerződés írásbeli megállapodással jön létre. A biztosítási összeg nem haladhatja meg a biztosított vagyontárgy értékét. A biztosított érdek értékét meghaladó részben a biztosítási összegre vonatkozó megállapodás semmis, és a díjat megfelelően le kell szállítani. E rendelkezés ellenére is lehet biztosítási szerződést kötni valamely vagyontárgy várható értéke, továbbá helyreállításának vagy új állapotban való beszerzésének értéke erejéig. Ha ugyanazt az érdeket több biztosító egymástól függetlenül biztosítja, a biztosított jogosult igényét ezek közül egyhez vagy többhöz benyújtani. A biztosítók a (megtérítési igény alapján a kifizetett kárt egymás között azokkal a feltételekkel és biztosítási összegekkel arányosan viselik, amelyeknek megfelelően az egyes biztosítók a biztosított irányában külön-külön felelnének.

Jogbérleti (franchising) szerződés alapján a jogbérletbe adó védjegy-, szerzői-, és iparjogvédelmi jogok valamint védett ismeret átengedésére, a jogbérletbe vevő termékeknek, illetve szolgáltatásoknak a védjegy-, szerzői-, és iparjogvédelmi jogok valamint védett ismeret felhasználásával történő előállítására, illetve értékesítésére és díj fizetésére köteles. A franchise vállalkozó ellenszolgáltatásként egyszeri, és általában időszakos díjat is köteles fizetni. Forgalmazási szerződés alapján a gyártó meghatározott ingó dolognak a forgalmazó részére történő eladására, a forgalmazó a termékek a gyártótól történő megvételére és annak saját javára történő eladására köteles. A felek kötelesek a jogbérletbe adó által a szerződés szerinti szerzői és iparjogvédelmi jogokkal, valamint védett ismeretekkel összefüggően adott felhasználási, hasznosítási és használati engedélyekkel létrehozott hálózat és az előállított, illetve értékesített termékek és szolgáltatások jó hírnevét megővni.

Az atipikus szerződések lényege, hogy a Ptk. nem rendelkezik róluk, nem sorolja azokat a nevesített szerződések közé. Az ilyen szerződéseket vagy más jogszabályok szabályozzák (lásd: később licencia), vagy hibrid szerződések más nevesített szerződésekből kombinálva, vagy jogforrás nem tartalmazza őket, létjogosultságukat a felek szerződési szabadsága adja meg. Az új Ptk. kodifikációjával számos atipikus szerződés nevesített szerződéssé vált (pl. faktoring szerződés, pénzügyi lízing szerződés, franchising szerződés).

¹⁴¹ Ptk. 6:382. §.

¹⁴² Ptk. 6:409. §.

¹⁴³ 6:439. §.

IRODALOM

1. BÁRDOS PÉTER – MENYHÁRD ATTILA – Kereskedelmi jog, HVG-Orac, Budapest 2008.
2. BARTA – FAZEKES – HARSÁNYI – KAR CZUB – KOVÁCS – MISKOLCZI (szerk.) – OSVÁTH – UJVÁRINÉ – Kereskedelmi szerződéstípusok, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, Miskolc 1997.
3. BESENYEI LAJOS – A bérleti szerződés, 2., átdolg. kiad. KJK-Kerszöv, Budapest 2003.
4. BESENYEI LAJOS – Civiljogi alapismeretek, jegyzet kommunikáció szakos hallgatók részére, Szegedi Tudományegyetem, Budapest Média Intézet, Budapest 2000.
5. BESENYEI LAJOS (szerk.) SZEGHŐ KATALIN – Kötelmi jogi példatár, Pólay Elemér Alapítvány, Szeged 2006.
6. BÍRÓ GYÖRGY – A kötelmi jog és a szerződés tan közös szabályai, Novotni Kiadó, Miskolc 1997.
7. BÍRÓ GYÖRGY – Szerződési alaptípusok, Novotni Kiadó, Miskolc 1998.
8. NOCHTA T. (szerk.) – KECSKÉS A. – MÁRTON M. – Kereskedelmi magánjog, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs 2009.
9. NOCHTA TIBOR (szerk.) – JUHÁSZ LÁSZLÓ – SZÉCSÉNYI LÁSZLÓ – A gazdaság jogi szabályozása, Dialóg Campus, Budapest-Pécs 2008.
10. NOCHTA TIBOR (szerk.) KOVÁCS BÁLINT, NEMESSÁNYI ZOLTÁN – Magyar polgári jog: kötelmi jog, különös rész, 2., átdolg. kiad.: Dialóg Campus, Budapest-Pécs 2010.

5. FEJEZET

MAGÁN- ÉS GAZDASÁGI JOG III: A GAZDASÁGI TÁRSASÁGOK JOGA, A GAZDÁLKODÓ SZERVEZETEK SZÁMVITELI FELADATAI, PÉNZÜGYI JOG

Ha a magánjog struktúrájában való elhelyezkedésüket vizsgáljuk, a gazdasági társaságok a személyek jogánál szerepelnek azokban a kódexekben, amelyek a gazdasági társaságokat a polgári jog többi szabályával egységes szerkezetben, együtt tárgyalják. A régi Ptk. rendkívül szűk körben ismertette a gazdasági társaságokat a többi személyre vonatkozó szabályok között, és a társasági jog részletszabályait a gazdasági társaságokról szóló törvényben mint *lex specialis*-ban szabályozta. Az új Ptk. szabályozási modellje szakít ezzel a megoldással: a társasági jog anyagi jogi szabályai a Ptk. részévé váltak (3:88-3:325 §§-ok). A társasági jognak az értékteremtő folyamatban betöltött kiemelkedő szerepére való tekintettel külön fejezetben tárgyaljuk a gazdasági társaságokra vonatkozó alapvető, anyagi jogi normákat. Nem maradtunk azonban a magánjog területén. Mint jegyzetünk több más helyén is, a gazdasági társaságokkal összefüggésben is átlépünk a közjog világába, amikor a cégek számviteli és pénzügyi feladatait ismertetjük. Visszatérve az előző, az értékteremtő folyamatban betöltött szerepre való utalásra: látható, hogy a termelő-gazdálkodó, üzleti, kereskedelmi tevékenységet egy modern gazdaságban aligha magánszemélyek végzik. A termelő-értékteremtő folyamatok alapvető alanya a magánszemélytől eltérő gazdálkodó szervezet, a vállalkozás. Látjuk majd, hogy a vállalkozások rendelkezhetnek jogi személyiséggel, vagy lehetnek jogi személyiség nélküliek, önálló vagyonuk, elsődleges felelősségük a tevékenységükért professzionalizálja őket, és megteremtí a létjogosultságukat egy korszerű piacgazdaságban. (A vállalkozások elleni intézkedések, a vállalkozás szabadságának a felszámolása a szabadságjogok elleni egyik legdurvább támadás, és – amint az a totalitárius rendszerek példáján látható – egyúttal egy természetellenes állami berendezkedés egyes számú indikátora.)

Ami a **társasági jog forrásait** illeti, amint az fentebb említettük, az új Polgári törvénykönyv harmadik könyvének (Jogi személy) harmadik része (A gazdasági társaság) a korábbi gazdasági társaságokról szóló 2006. évi IV. törvény (Gt.) anyagát teljes egészében beemeli a Ptk. szöveganyagába. Hatályban marad ugyanakkor a részletszabályokat rendező, cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény (Ct.). A **gazdasági társaság természetes személy, jogi személy, jogi személyiség nélküli gazdasági társaság üzletszerű közös gazdasági vagy nonprofit tevékenység folytatására, a törvényben meghatározott formában és módon létrejövő társulása**. A definíció fogalmi elemei ennek megfelelően: a) gazdasági társaságot alapítók köre, b) a gazdasági társaság célja; c) a társulási forma; és a társulási mód.¹⁴⁴ Gazdasági társaságot főszabály szerint bárki alapíthat, de bizonyos alanyi korlátok érvényesülnek. Így például a gazdasági társaság alapításához legalább két tag szükséges, kivéve a korlátolt felelősségű társaságot és a részvénytársaságot, amelyek lehetnek egyszemélyesek. Előtársaság, azaz olyan társaság, amelyet még a cégbíróság nem jegyzett be, gazdasági társaságot nem alapíthat, abban tagként nem vehet részt.¹⁴⁵ A cégalapítási feltételeknek csak a már bejegyzett teljes körű jogalanyisággal rendelkező gazdasági társaság felel meg.¹⁴⁶ Az üzletszerűség tartós haszonszerzésre törek-

¹⁴⁴ Farkas – Jenovai – Nótári – Papp; 2009. 42. o.

¹⁴⁵ Ptk. 3:84. § (2) bek.

¹⁴⁶ EBH 2003. n883.; BH 2003. 471.

vést, nyereségorientáltságot jelent, amelyek elérése érdekében a tagoknak együtt kell működniük. Az, hogy mi minősül gazdasági tevékenységnek, a TEÁOR08¹⁴⁷-ban találjuk meg. A **nonprofit gazdasági társaság, illetve nonprofit jellegű tevékenység** nem önálló társasági, illetve célforma, hanem minden gazdasági társaság működhet nonprofit jelleggel. Nonprofit gazdasági társaság nem törekszik nyereségre, üzletszerű gazdasági tevékenységet csak kiegészítő jelleggel folytathat; a tevékenységből származó nyereség a tagok között nem osztható fel, hanem az a társaság vagyonát gyarapítja, azt a tevékenységre kell fordítani.¹⁴⁸ A **társasági formák tekintetében** szigorú formakényszer érvényesül, gazdasági társaság a Ptk-ban meghatározott formákban alapítható csak, **így megkülönböztetünk: a) közkereseti társaságot, b) betéti társaságot, c) korlátolt felelősségű társaságot, d) zártkörűen működő részvénytársaságot és e) nyilvánosan működő részvénytársaságot.**¹⁴⁹

A gazdasági társaságok alapításának két esete különböztethető meg: az eredeti alapítás, amikor minden jogi előzmény nélkül jön létre a társaság, és a származtatott alapítás, amikor korábban már létezett egy vagy több társaság, amelyekből kiválással vagy összeolvadással új társaság, társaságok mint jogutódok jönnek létre. **A társaságok alapítása** a felek részéről egy **alapító okirattal történik**, amelynek elnevezése a közkereseti társaság, a betéti társaság, a korlátolt felelősségű társaság esetében **társasági szerződés**, míg a részvénytársaságnál **alapszabály**.

A **közkereseti társaság** (kkt.) létesítésére irányuló társasági szerződés megkötésével a társaság tagjai arra vállalnak kötelezettséget, hogy a társaság gazdasági tevékenységének céljára a társaság részére vagyoni hozzájárulást teljesítenek, és a társaságnak a társasági vagyon által nem fedezett kötelezettségeiért korlátlanul és egyetemlegesen helytállnak.¹⁵⁰ A **betéti társaság** (bt.) létesítésére irányuló társasági szerződéssel a társaság tagjai arra vállalnak kötelezettséget, hogy a társaság gazdasági tevékenységének céljára a társaság részére vagyoni hozzájárulást teljesítenek, továbbá legalább az egyik tag (beltag) vállalja, hogy a társaságnak a társasági vagyon által nem fedezett kötelezettségeiért a többi beltaggal egyetemlegesen köteles helytállni, míg legalább egy másik tag (kültag) a társasági kötelezettségekért általában nem tartozik felelősséggel.¹⁵¹ E két társasági forma esetében a törvény nem állapít meg tőkeminimumot az alapításhoz. A **korlátolt felelősségű társaság** (kft.) olyan gazdasági társaság, amely előre meghatározott összegű törzsbetétekből álló törzstőkével alakul, és amelynél a tag kötelezettsége a társasággal szemben csak törzsbetéteinek szolgáltatására és a társasági szerződésben esetleg megállapított egyéb vagyoni hozzájárulás szolgáltatására terjed ki. A törvényi tőkeminimum a kft. esetében 3 millió Ft. A **társaság kötelezettségeiért** a törvényben meghatározott kivételtől eltekintve **a tag nem köteles helytállni.**¹⁵² A **részvénytársaság** olyan gazdasági társaság, amely előre meghatározott számú és névértékű részvényből álló alaptőkével működik, és a részvényes kötelezettsége a részvénytársasággal szemben

¹⁴⁷ 2007. január 19-én hatályba lépett a gazdasági tevékenységek statisztikai osztályozásáról, az úgynevezett NACE Rev. 2 rendszerének létrehozásáról szóló új rendelet (1893/2006/EK). Az új rendelet a 3037/90/EGK tanácsi rendeletet, valamint az egyes meghatározott statisztikai területekre vonatkozó EK-rendeleteket módosította. A jogszabály 2008. január 1-jétől minden tagállam számára előírja az új tevékenységi osztályozás kötelező alkalmazását a statisztikai adatgyűjtésekben és a nyilvántartásokban. A NACE Rev. 2 magyar megfelelője a TEÁOR'08 elnevezésű rendszer. (forrás: <http://www.euvoal.hu> legutolsó letöltés: 2013. március 5.)

¹⁴⁸ Farkas – Jenovai – Nótári – Papp; 2009. 43. o.

¹⁴⁹ Ptk. 3:72. §.

¹⁵⁰ Ptk. 3:123. §.

¹⁵¹ Ptk. 3:139. §.

¹⁵² Ptk. 3:159. §.

a részvény névértékének vagy kibocsátási értékének szolgáltatására terjed ki. A részvénytársaság kötelezettségeiért a részvényes – ha a törvény eltérően nem rendelkezik – nem köteles helytállni.¹⁵³ Az a részvénytársaság, amelynek részvényeit tőzsdére bevezették, **nyilvánosan működő részvénytársaságnak** (nyrt.), az a részvénytársaság, amelynek részvényei nincsenek bevezetve tőzsdére, **zártkörűen működő részvénytársaságnak** (zrt.) minősül.¹⁵⁴ A törvényi tőkeminimum zrt. esetében 5, nyrt. esetében 20 millió Ft.

A gazdasági társaságok **szervezetének** vizsgálatakor meg kell különböztetnünk a társaság **legfőbb szervét**, az ún. operatív szervet vagy a leggyakrabban **vezető tisztségviselőt**, e kettő minden társaság esetében, kivétel nélkül megvan. Bár lehetséges a létrehozása, nem minden társaságnál működik **felügyelőbizottság** és **könyvvizsgáló**, de vannak esetek, amikor a törvény kötelezővé teszi e szervek működtetését is. A **legfőbb szerv** a társaság akarat-elhatározó és stratégiai döntést hozó szerve. A tulajdonosok a gazdasági társaságot érintő érdemi döntéseket a legfőbb szerv ülésén hozzák meg. Minden tulajdonos résztvevője lehet a legfőbb szervnek, akiket alapításkor alapítóknak, a működés során belépőknek nevezünk. A legfőbb szerv elnevezése a közkereseti társaságnál és a betéti társaságnál **tagok gyűlése**, a korlátolt felelősségű társaság esetében **taggyűlés**, és a részvénytársaságnál **közgyűlés**.¹⁵⁵ **Ügyvezetésnek** minősül a társaság irányításával összefüggő döntések meghozatala, amely a törvényi szabályok vagy a létesítő okirat alapján nem tartozik a társaság legfőbb szervének, vagy más szervnek a hatáskörébe. A gazdasági társaság ügyvezetését operatív szervnek is nevezzük, amelynek a hatáskörébe tartozó feladatokat a **vezető tisztségviselő**, vagy vezető tisztségviselőkből álló testület látja el. A **vezető tisztségviselő** elnevezései közkereseti és betéti társaság esetén eddig üzletvezető volt, az új Ptk-val betéti, közkereseti és korlátolt felelősségű társaságnál **ügyvezető**, míg a részvénytársaság esetében a személyi ügyvezetést a **vezérigazgató** látja el, de – az alapító dokumentumban megállapított hatásköri megosztás mellett – testületi szervként **igazgatóság** is működik, amelynek elnöke van.¹⁵⁶

A **vezető tisztségviselő feladatai** közül a legfontosabb a társaság **képviselése** harmadik személyek irányában. A gazdasági társaság a vezető tisztségviselő útján köt szerződéseket, tesz vagy fogad el jognyilatkozatokat. Általában a vezető tisztségviselő gyakorolja a társaság munkavállalói felett a **munkáltatói jogokat**. Ha több természetes személy látja el, a vezető tisztségviselői posztot, akkor ki kell jelölni azt, amelyik jogosult lesz ellátni a munkáltatói jogokat. A **vezető tisztségviselő felelősségét** két szempontból kell vizsgálnunk. Az egyik a vezető tisztségviselő felelőssége **külső jogviszonyokban**. A vezető tisztségviselő a gazdasági társaság belső szervezeti egysége, így ha külső jogviszonyokban a társaság nevében eljáró vezető tisztségviselő másoknak kárt okoz, akkor ezért a gazdasági társaságnak kell helytállnia. A károsultak így nem jogosultak kártérítési igényt támasztani közvetlenül a vezető tisztségviselővel szemben. Azonban a gazdasági társaság csak akkor fog felelni harmadik személyekkel szemben, ha a vezető tisztségviselő a tisztségével összefüggésben okozta az adott kárt. A vezető tisztségviselő felelősségre vonásának feltételei a **társaság belső jogviszonyaiban az általános kártérítési szabályok** szerint alakulnak. Amennyiben testületi ügyvezetés működik, a vezető tisztségviselők felelőssége egyetemleges. A társasággal szembeni felelősség alóli mentesülés eszköze az ún. **felmentmény**. Ha a társaság legfőbb szerve

¹⁵³ Ptk. 3:210. §.

¹⁵⁴ Ptk. 3:211. §.

¹⁵⁵ Ptk. 3:142. §, 3: 188. §, 3:268. §.

¹⁵⁶ Ptk. 3:283. §.

a vezető tisztségviselő kérésére a beszámoló elfogadásával egyidejűleg az előző üzleti évben kifejtett ügyvezetési tevékenység megfelelőségét megállapító felmentvényt ad, a társaság a vezető tisztségviselő ellen akkor léphet fel az ügyvezetési kötelezettségek megsértésére alapozott kártérítési igényrel, ha a felmentvény megadásának alapjául szolgáló tények vagy adatok valótlanok vagy hiányosak voltak. Amennyiben a létesítő okirat rendelkezik a felmentvényről, akkor a társaság legfőbb szerve a gazdasági év lezárását követően értékelheti a vezető tisztségviselő munkáját. Amennyiben az éves beszámolót elfogadja, úgy elfogadja a vezető elmúlt évi tevékenységét és megadja a számára a felmentvényt és mentesíti a felelősség alól¹⁵⁷. Eltérően alakul a vezető tisztségviselő felelőssége, ha a társaság **fizetéseképtelenségével fenyegető helyzet** áll elő. Innentől kezdve a vezető tisztségviselő már nem a társaság, hanem a **hitelezők érdekeinek elsődlegessége** alapján kell, hogy a döntéseit meghozza.

A **felügyelő bizottság** a gazdasági társaságon belül az ügyvezetés tevékenységének folyamatos ellenőrzésére hivatott szerv. Legfőbb feladata, hogy belső ellenőrző szervként segítse a tulajdonosokat az ügyvezetés tevékenységének a megítélésében. testületi szerv, amit csak meghatározott esetekben kötelező létrehozni.¹⁵⁸ A felügyelő bizottság a) felvilágosítást kérhet a társaság vezető tisztségviselőitől, vezető állású munkavállalóitól, b) szakértőt vehet igénybe ellenőrzési tevékenysége ellátása során c) széles körű betekintési joggal rendelkezik a társaság irataiba, d) az éves beszámolóhoz írásbeli jelentést készíthet. A **könyvvizsgáló** (amely nem azonos a könyvelővel) a társaság külső ellenőrző szerve, legfőbb feladata, hogy a társaság éves beszámolójának ellenőrzésében segítséget nyújtson. Felel azért, hogy a társaság gazdasági helyzete nyomon követhető legyen, ezáltal egyfajta közérdekvédelmi funkciót is ellát.¹⁵⁹

A következő táblázatban összefoglaljuk a három legfontosabb gazdasági társaság működésével kapcsolatos alapvető szakkifejezéseket.

1. táblázat: A gazdasági társaságok összehasonlítása

Aspektus	Betéti társaság	Kft.	Részvénytársaság
Alapító dokumentum	társasági szerződés	társasági szerződés	alapszabály
Törvényi tőkeminimum	-	törzstőke: 3 millió Ft ¹⁶⁰	alaptőke: 5 millió Ft (zrt.) 20 millió Ft (nyrt.) ¹⁶¹
Jogi személyiség	nincs	van	van
Legfőbb szerv	tagok gyűlése	taggyűlés	közgyűlés
Vezető tisztségviselő	ügyvezető	ügyvezető	vezérigazgató vagy igazgatóság

A gazdasági társaságok termelő-szolgáltató, azaz értékteremtő tevékenységüket szigorú szabályok betartásával kötelesek dokumentálni. A dokumentálás alapfogalma a **beszámolási kötelezettség**, amit a cégek többségének a **számvitelről szóló 2000. évi C. tv.** rendelkezései szerint kell elvégezniük. A számviteli törvény meghatározza a hatálya alá tartozók beszámolási és könyvvezetési kötelezettségét, a beszámoló összeállítását, a könyvek vezetése során érvényesítendő elveket, az azokra épített szabályokat, valamint a nyilvánosságra hozza-

¹⁵⁷ Ptk. 3:117. §.

¹⁵⁸ Ptk. 3:121. §.

¹⁵⁹ Ptk. 3:129. §, valamint lásd még Farkas – Jenovai – Nótári – Papp; 2009. 180. o.

¹⁶⁰ Ptk. 3:161. §.

¹⁶¹ Ptk. 3:212. §.

talra, a közzétételre és a könyvvizsgálatra vonatkozó követelményeket.¹⁶² A **törvény hatálya kiterjed** a gazdaság minden olyan résztvevőjére, amelynek működéséről a nemzetgazdaság más szereplői tájékoztatást igényelnek (**2. § (1)**). Ennek megfelelően a törvény hatálya alá tartozik a **gazdálkodó**.¹⁶³ Gazdálkodó – egyebek mellett – a vállalkozó, azaz minden olyan szervezet, amely a saját nevében és kockázatára nyereség- és vagyonszerzés céljából üzletszerűen, ellenérték fejében termelő vagy szolgáltató tevékenységet végez, továbbá a nonprofit gazdasági társaság. A számviteli törvény **hatálya nem terjed ki** az egyéni vállalkozóra, továbbá arra a jogi személyiség nélküli gazdasági társaságra (közkereseti társaság, betéti társaság) amely nyilvántartásait az egyszerűsített vállalkozói adóról szóló törvény előírásai szerint vezeti.¹⁶⁴

A **gazdálkodó működéséről**, vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetéről az üzleti év könyveinek zárását követően, e törvényben meghatározott könyvvezetéssel alátámasztott **beszámolót köteles készíteni**.¹⁶⁵ A beszámolónak megbízható és valós összképet kell adnia a gazdálkodó vagyonáról, annak összetételéről (eszközeiről és forrásairól), pénzügyi helyzetéről és tevékenysége eredményéről.¹⁶⁶ A **törvényben előírtakon túlmenő információkat a kiegészítő mellékletben kell megadni**, amennyiben e törvény előírásainak alkalmazása, a számviteli alapelvek érvényesítése nem elegendő a megbízható és valós összképnek a mérlegben és az eredménykimutatásban történő bemutatásához.¹⁶⁷ A beszámoló formája az éves nettó árbevétel.¹⁶⁸ nagyságától, a mérleg főösszegétől, a foglalkoztatottak létszámától, mindezek határértékeitől függ.¹⁶⁹ A beszámoló ennek megfelelően lehet a) éves beszámoló, b) egyszerűsített éves beszámoló, c) összevont (konszolidált) éves beszámoló és d) egyszerűsített beszámoló. Egyszerűsített éves beszámolót készíthet a vállalkozó, ha két egymást követő üzleti évben a mérleg fordulónapján a következő, a nagyságot jelző három mutatóérték közül bármelyik kettő nem haladja meg az alábbi határértéket: a) a mérlegfőösszeg az 500 millió forintot, b) az éves nettó árbevétel az 1 millárd forintot, c) az üzleti évben átlagosan foglalkoztatottak száma az 50 főt. Az **üzleti év** az az időtartam, amelyről a beszámolót kell készíteni.¹⁷⁰ Az üzleti év időtartama általában megegyezik a naptári évvel. Az üzleti év a naptári évtől eltérhet, amennyiben azt a működés jellemzői (különösen pl. egy külföldi anyavállalat információs igénye) indokoltá teszik.¹⁷¹

A beszámoló elkészítésekor a **számviteli törvényben meghatározott alapelveket kell érvényesíteni**.¹⁷² A **törvényben rögzített alapelvek alapján ki kell alakítani** és írásba kell foglalni a gazdálkodó adottságainak, körülményeinek leginkább megfelelő, a törvény végrehajtásának módszereit, eszközeit meghatározó **számviteli politikát**.¹⁷³ A számviteli politika keretében írásban rögzíteni kell azokat a gazdálkodóra jellemző szabályokat, előírásokat, módszereket, amelyekkel meghatározza, hogy mit tekint a számviteli elszámolás, az

¹⁶² Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 1. §.

¹⁶³ Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 2. § (2). bek.

¹⁶⁴ Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 2/A 1.§.

¹⁶⁵ Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 4.§ (1) bek.

¹⁶⁶ Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 4.§ (2) bek.

¹⁶⁷ Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 4.§ (3) bek.

¹⁶⁸ Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 8.§ (1) bek.

¹⁶⁹ Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 8. § (1) bek.

¹⁷⁰ Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 11. § (1) bek.

¹⁷¹ Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 11. § (2) bek.

¹⁷² Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 14. § (1) bek.

¹⁷³ Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 14. § (3) bek.

értékelés szempontjából lényegesnek, jelentősnek, nem lényegesnek, nem jelentősnek, továbbá meghatározza azt, hogy a törvényben biztosított választási, minősítési lehetőségek közül melyeket, milyen feltételek fennállása esetén alkalmaz, az alkalmazott gyakorlatot milyen okok miatt kell megváltoztatni.¹⁷⁴ A számviteli politika keretében el kell készíteni: a) az eszközök és a források leltárkészítési és leltározási szabályzatát; b) az eszközök és a források értékelési szabályzatát; c) az önköltségszámítás rendjére vonatkozó belső szabályzatot; d) a pénzkezelési szabályzatot.¹⁷⁵

Ami a törvényi alapelveket illeti, a beszámoló elkészítésekor abból kell kiindulni, hogy a gazdálkodó a belátható jövőben is fenn tudja tartani működését, folytatni tudja tevékenységét, nem várható a működés beszüntetése vagy bármilyen okból történő jelentős csökkenése **(a vállalkozás folytatásának elve)**¹⁷⁶ (15. § (1)). A gazdálkodónak könyvelnie kell minden olyan gazdasági eseményeket, amelyeknek az eszközökre és a forrásokra, illetve a tárgyévi eredményre gyakorolt hatását a beszámolóban ki kell mutatni ideértve azokat a gazdasági eseményeket is, amelyek az adott üzleti évre vonatkoznak, amelyek egyrészt a mérleg fordulónapját követően, de még a mérleg elkészítését megelőzően váltak ismertté, másrészt azokat is, amelyek a mérleg fordulónapjával lezárt üzleti év gazdasági eseményeiből erednek, a mérleg fordulónapja előtt még nem következtek be, de a mérleg elkészítését megelőzően ismertté váltak **(a teljesség elve)**.¹⁷⁷ A beszámolóban szereplő tételeknek a valóságban is megvalósulhatónak, bizonyíthatónak, kívülállóknak által is megállapíthatónak kell lenniük **(a valódiság elve)**.¹⁷⁸ A beszámolót áttekinthető, érthető, a törvénynek megfelelően rendezett formában kell elkészíteni **(a világosság elve)**.¹⁷⁹ A beszámoló tartalma és formája, valamint az azt alátámasztó könyvvezetés tekintetében az állandóságot és az összehasonlíthatóságot biztosítani kell **(a következetesség elve)**.¹⁸⁰ Az üzleti év nyitóadatainak meg kell egyezniük az előző üzleti év megfelelő záróadataival **(a folytonosság elve)**.¹⁸¹ Az adott időszak eredményének meghatározásakor a tevékenységek adott időszaki teljesítéseinek elismert bevételeit és a bevételeknek megfelelő költségeit (ráfordításait) kell számításba venni, **függetlenül a pénzügyi teljesítéstől**. A bevételeknek és a költségeknek ahhoz az időszakhoz kell kapcsolódniuk, amikor azok gazdaságilag felmerültek **(az összemérés elve)**.¹⁸² Nem lehet eredményt kimutatni akkor, ha az árbevétel, a bevétel pénzügyi realizálása bizonytalan. Az eredmény meghatározása során az értékvesztés elszámolásával, a céltartalék képzésével kell figyelembe venni az előrelátható kockázatot és feltételezhető veszteséget. Az értékcsökkenéseket, az értékvesztéseket és a céltartalékokat el kell számolni, függetlenül attól, hogy az üzleti év eredménye nyereség vagy veszteség **(az óvatosság elve)**.¹⁸³ A bevételek és a költségek (ráfordítások), illetve a követelések és a kötelezettségek egymással szemben csak a törvényben szabályozott esetekben számolhatók el **(a bruttó elszámolás elve)**.¹⁸⁴ Az eszközöket és a kötelezettségeket a könyvvezetés és a beszámoló elkészítése során egyedileg kell

¹⁷⁴ Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 14. § (4) bek.

¹⁷⁵ Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 14. § (5) bek.

¹⁷⁶ Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 15. § (1) bek.

¹⁷⁷ Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 15. § (2) bek.

¹⁷⁸ Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 15. § (3) bek.

¹⁷⁹ Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 15. § (4) bek.

¹⁸⁰ Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 15. § (5) bek.

¹⁸¹ Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 15. § (6) bek.

¹⁸² Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 15. § (7) bek.

¹⁸³ Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 15. § (8) bek.

¹⁸⁴ Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 15. § (9) bek.

rögzíteni és értékelni (**az egyedi értékelés elve**).¹⁸⁵ Az olyan gazdasági események kihatásait, amelyek két vagy több üzleti évet is érintenek, az adott időszak bevételei és költségei között olyan arányban kell elszámolni, ahogyan az az alapul szolgáló időszak és az elszámolási időszak között megoszlik (**az időbeli elhatárolás elve**).¹⁸⁶ A beszámolóban a gazdasági eseményeket, ügyleteket a tényleges gazdasági tartalmuknak megfelelően kell bemutatni, illetve annak megfelelően kell elszámolni (**a tartalom elsődlegessége a formával szemben elve**).¹⁸⁷ Lényegesnek minősül a beszámoló szempontjából minden olyan információ, amelynek elhagyása vagy téves bemutatása befolyásolja a beszámoló adatait felhasználók döntéseit (**a lényegesség elve**).¹⁸⁸ A beszámolóban (a mérlegben, az eredménykimutatásban, a kiegészítő mellékletben) nyilvánosságra hozott információk hasznosíthatóságának arányban kell állnia az információk előállításának költségeivel (**a költség-haszon összevetésének elve**).¹⁸⁹

A kettős könyvvitelt vezető vállalkozó az üzleti évről az üzleti év utolsó napjával, mint mérlegfordulónappal **éves beszámolót** köteles készíteni, illetve a törvényben meghatározott feltételek esetén egyszerűsített éves beszámolót készíthet.¹⁹⁰ Az éves beszámolóban a vállalkozó vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetéről és azok változásáról megbízható és valós képet kell mutatnia. Tartalmaznia kell minden eszközt, a saját tőkét, a céltartalékot és minden kötelezettséget (figyelembe véve az időbeli elhatárolások tételeit is), továbbá az időszak bevételeit és ráfordításait, az adózott és a mérleg szerinti eredményt, valamint azokat az adatokat, szöveges indoklásokat, amelyek a vállalkozó valós vagyoni, pénzügyi helyzetének, működése eredményének bemutatásához szükségesek.¹⁹¹ **Az éves beszámoló mérlegből, eredménykimutatásból és kiegészítő mellékletből áll,** továbbá egyidejűleg üzleti jelentést is kell készíteni. Az egymást követő üzleti évek éves beszámolóinak összehasonlíthatóságát a mérleg és az eredménykimutatás szerkezeti felépítésének, tagolásának és tartalmának, valamint a mérlegtételek értékelési elveinek és eljárásainak következetes megtartásával kell biztosítani. A mérlegben és az eredménykimutatásban minden tételnél fel kell tüntetni az előző üzleti év megfelelő adatát. Ha az adatok nem hasonlíthatók össze, akkor ezt a kiegészítő mellékletben be kell mutatni és indokolni kell. Amennyiben az **ellenőrzés** az előző üzleti év éves beszámolójában elkövetett jelentős összegű **hibát állapított meg,** akkor az előző évre vonatkozó módosításokat a mérleg és az eredménykimutatás minden tételénél az előző év adatai mellett be kell mutatni, de azok nem képezik részét az eredménykimutatás tárgyevi adatainak. Ebben az esetben a mérlegben is, az eredménykimutatásban is külön-külön oszlopban szerepelnek az előző üzleti év adatai, a lezárt üzleti évre vonatkozó módosítások, valamint a tárgyevi adatok.¹⁹² Az éves beszámolóban az adatokat ezer forintban kell megadni. Amennyiben a vállalkozó éves beszámolója mérlegének mérlegfőösszege meghaladja a száz milliárd forintot, akkor az adatokat millió forintban kell megadni.¹⁹³ **Az eredménykimutatás a vállalkozó tárgyevi mérleg szerinti, a vállalkozónál maradó adózott**

¹⁸⁵ Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 16. § (1) bek.

¹⁸⁶ Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 16. § (2) bek.

¹⁸⁷ Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 16. § (3) bek.

¹⁸⁸ Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 16. § (4) bek.

¹⁸⁹ Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 16. § (5) bek.

¹⁹⁰ Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 17. § (1) bek.

¹⁹¹ Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 18. §.

¹⁹² Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 19. § (1)-(3) bek.

¹⁹³ Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 20. § (2) bek.

eredményének levezetését tartalmazza, az eredmény keletkezésére, módosítására ható főbb tényezőket, valamint a mérleg szerinti eredmény összetevőit, kialakulását mutatja be.¹⁹⁴

A cégnek a számviteli törvény szerinti beszámolót elektronikus úton, a kormányzati portál útján kell a céginformációs szolgálat részére megküldeni.¹⁹⁵ A céginformációs szolgálat haladéktalanul továbbítja az elektronikus űrlapot az állami adóhatóság részére.¹⁹⁶ Az állami adóhatóság a cég mulasztása esetén felhívja a cég figyelmét a mulasztásra, és felszólítja, hogy törvényes kötelezettségének 15 napon belül tegyen eleget. A felhívás eredménytelensége adójogi jogkövetkezményeket vonhat maga után. Az adójogi szankciók sikertelenségét követően az adóhatóság a cégbírósághoz fordul, amely végső soron határozatában a céget megszüntnek nyilváníthatja.¹⁹⁷

A gazdálkodó szervezetek másik, a magánjogi viszonyoktól független kötelezettsége a közteherviseléshez való hozzájárulás, más néven az **adó- és járulékfizetési kötelezettség**. Az adózás rendjét *lex generalis*-ként a **2003. évi XCII. törvény** (Art.) szabályozza, amelynek célja az adózás rendjének, az eljárás törvényessége és eredményessége érdekében az adózók és az adóhatóság jogainak és kötelezettségeinek egységes szabályozása.¹⁹⁸ Az Art. alanyi körébe tartoznak a magánszemélyek és – jogi személyiségtől függetlenül – a vállalkozások is. (A magánszemélyek adózásának legfontosabb szabályait a munkajogról szóló fejezetben ismertetjük.) A jelen fejezetben a cégeket érintő legfontosabb adónemeket tekintjük át részletes szabályok ismertetése nélkül. Az **egyes adónemek** a következők szerint csoportosíthatók: a) **jövedelem és nyereségadók**; b) **fogyasztáshoz kapcsolt adók**; **vagyoadók és önkormányzati adóbevételek**; és d) **társadalombiztosítási alapok és az elkülönített állami pénzalapok adójellegű bevételei**.

A gazdasági társaságok esetében a jövedelem- és nyereségadó neve **társasági és osztalékadó**, amit a **1996. évi LXXXI. törvény** (Tao.) szabályoz. Ennek értelmében Magyarországon a jövedelem- és vagyonszerzésre irányuló, vagy azt eredményező gazdasági tevékenység (vállalkozási tevékenység) alapján a Tao törvényben meghatározott társasági adó kötelezettségnek a társasági adó teljesítésével kell hozzájárulni. A társasági adó tárgya tehát a **vállalkozási tevékenység**. Az adóalapot ún. korrekciós eszközökkel kell meghatározni, aminek a lényege, hogy a gazdasági társaság a számviteli résznél ismertetett eredménykimutatás elvei alapján, az adóbevallásban megállapítja a bevételeit és a kiadásait, és ezek szembeállítása után a kiadásokkal nem lefedett bevételi oldalra (pozitív adóalap) %-ban meghatározott mértékű adót köteles fizetni. Az adó mértékét differenciáltan határozza meg a jogalkotó: 2013-ban 500 millió forintot meg nem haladó éves bevételű cégeknek a pozitív adóalap 10 %-a, 500 millió forint feletti forgalom esetén részre 19 %. A törvény kedvezményeket is ad társasági adóból – egyebek mellett – fejlesztési tevékenységet végző szervezetek részére.¹⁹⁹ Az **osztalékadó** nem a gazdasági társaság által, hanem a nyereségosztalékban részesülő magánszemély által fizetendő adó, aminek mértéke megegyezik az Szja. adókulccsal (2013-ban 16 %), és egészségügyi hozzájárulás is terheli (2013-ban 14 %). A **fogyasztást terhelő adók** a bevételhez (értékesítéshez) kötődnek. Ezen adófajták tekintetében a nyereség elérése, a ha-

¹⁹⁴ Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 70. § (1) bek.

¹⁹⁵ Ctv. 18. § (1) bek.

¹⁹⁶ Ctv. 18. § (2) bek.

¹⁹⁷ Ctv. 87. § (2) bek.

¹⁹⁸ Art. 1.§ (1) bek.

¹⁹⁹ Tao 22/B. §.

szon, nem kritérium. A fogyasztást terhelő adók szabályozásának középpontjában tipikusan az államháztartás bevételi érdekei állnak, mivel az államháztartás, de legalábbis a központi költségvetés meghatározó részét ezen adókból származó bevételek adják. Ide tartozik például az **általános forgalmi adó** és a jövedéki adó. Az általános forgalmi adót (ÁFA) **a 2007. évi CXXVII. törvény szabályozza**. Az ÁFA olyan többfázisú nettó forgalmi adó, amelyet a forgalmazás és szolgáltatás nyújtásakor minden fázisában meg kell fizetni a hozzáadott érték után. Az ÁFA-fizetés alapelve, hogy a törvény által meghatározott **termékkértékesítés vagy szolgáltatásnyújtás** után a vállalkozó **ÁFÁ-t számít fel, amit azután adóként befizet** az államháztartásnak. Másrésztől, amennyiben **olyan terméket vásárol, vagy szolgáltatást vesz igénybe, amelynek ÁFA-tartalma van, akkor ezzel az összeggel csökken az ÁFA-fizetési kötelezettsége**. Ezért hívjuk az ÁFÁ-t többfázisú nettó forgalmi adónak. A vállalkozásoknak számos **speciális adófizetési kötelezettsége** lehet, amit a vállalkozások árbevétele és gazdálkodási sajátosságai (pl. egyszerűsített vállalkozói adó),²⁰⁰ a tevékenységi körükbe bevont termékek (pl. jövedéki adó),²⁰¹ elhelyezkedésük (helyi adók)²⁰² stb. határozzák meg. Ezekkel részletesen helyhiány miatt nem foglalkozunk.

A **vállalkozások társadalombiztosítási alapok számára befizetendő kötelezettségei** körében a legfontosabbak az egészségbiztosítási és a nyugdíjalap számára befizetendő tételek. Ezeket klasszikusan járulékoknak hívják; Magyarországon ezen tételek egy része adó, egy része járulék, ennek a jegyzetünk szempontjából nincs magyarázandó jelentősége. A cégek által megfizetendő szociális karakterű befizetések alapelve, hogy azokat **a munkaviszonyban foglalkoztatott munkavállalók után kell befizetni**. Ennek központi formája 2012-től a **szociális hozzájárulási adó**, amely a 2012 előtti nyugdíjbiztosítási járulék (24%), természetbeni egészségbiztosítási járulék (1,5%), pénzbeni egészségbiztosítási járulék (0,5%) és munkaerőpiaci-jarulék (1%) kombinálásával létrehozott adó, amelynek mértéke 2013-ban **27%**, alapja munkaviszonyban a bruttó munkabér. További, kisebb jelentőségű tételek is vannak, mint amilyen pl. a **szakképzési hozzájárulás** (a bruttó munkabér 1,5%-a) és a **rehabilitációs hozzájárulás**.

²⁰⁰ Az egyszerűsített vállalkozói adóról szóló 2002. évi XLIII. törvény.

²⁰¹ A jövedéki adóról és a jövedéki termékek forgalmazásának különös szabályairól szóló 2003. évi CXXVII. törvény.

²⁰² A helyi adóról szóló 1990. évi C. törvény.

IRODALOM

1. BESENYEI LAJOS – MISKOLCZI BODNÁR PÉTER (szerk.) et al. – A gazdasági társaságokról szóló törvény magyarázata átd. kiad., KJK-Kerszöv, Budapest 2002.
2. FARKAS – JENOVAI – NÓTÁRI – PAPP – Társasági jog, Szeged 2009.
3. Fazekas – Harsányi – Miskolczi – Ujváriné – Gazdasági társaságok joga, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, Miskolc 1996.
4. FÖLDES GÁBOR (szerk.) – Pénzügyi jog, KJK Kerszöv, Budapest 2000.
5. NOCHTA TIBOR – Társasági jog 2. bőv., átd. kiad. – Dialóg Campus, Budapest-Pécs 2011.
6. NOCHTA TIBOR, ZÓKA FERENC, ZUMBOK FERENC (szerk.) – A gazdasági társaságokról szóló 2006. évi IV. törvény magyarázata – Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest 2006.

6. FEJEZET

MAGÁN- ÉS GAZDASÁGI JOG IV: MUNKAJOG, A GAZDASÁGI TÁRSASÁGOK MUNKAÜGYEI

A munkajog a humán erőforrásnak az értékteremtő folyamatba való bevonásának a jogterülete. A humán erőforrás különleges erőforrási minősége következtében a munkajog kiemelt jelentőséggel bír a cégek gazdálkodásában. A munkajog – erős állami kontrollja ellenére, és összhangban a gazdasági jog eddig ismertetett részeivel – a magánjog része. Mindazonáltal, amint ezt az egyes fejezetekbe foglalt speciális magánjogi területeknél már tapasztalhattuk, ennek a jogterületnek is megvannak az alapul fekvő jogviszony által meghatározott jellegzetességei. A munkajogot jellemzi, hogy – bár a munkaszerződés egy horizontális jogviszonyt szabályoz – a munkaviszony alanyai egymásnak kölcsönösen kizárólagos helyzetben vannak. A korábbi szakirodalom a munkaviszony sajátosságaként azt a függőnek nevezett helyzetet emelte ki, ami a munkáltató gazdasági erőfölényéből származott. A gazdasági erőfölénnyel aligha lehet vitatkozni, és a munkajognak a gyáripari termelés kialakulásának korszakáig visszanyúló, fokozatosan kialakult, munkavállalót védő, garanciális szabályai lényegében ezt a helyzetet hivatottak kompenzálni. A tudásintenzív ágazatokban – és az értékteremtő folyamatok nagy része éppenséggel ilyen – kialakul ugyanakkor egy fordított irányú függőség is: a munkáltatónak a munkavállaló tudásától való függősége. A képzett, hosszú időn keresztül, szervezetben belüli tanulás elért kompetenciákkal rendelkező humán erőforrás rendkívüli érték: szemben a tömegtermelésen alapuló gyáripar alacsony képzettségű, lényegében korlátlanul helyettesíthető humán erőforrásával szembeni, a tudásintenzív humán erőforrás nehezen és drágán helyettesíthető és pótolható. Az idők folyamán rendkívüli módon megnövekedett, európai alapjoggá emelkedett társadalmi mobilitás éles versenyhelyzetbe hozta a vállalatokat, amelyek számára a munkaviszony ezen kihívásoknak megfelelő jogi szabályozása (és a munkavállaló egyéb eszközökkel való megtartása) egyes számú kihívássá lépett elő. Másrészt a munkavállaló tudása kétszeresen is érték: érték az a tudás, amivel képes ellátni a feladatát, és érték az az érzékeny technológiai, üzleti, céges kultúrára vonatkozó stb. információ, ami a szervezetben belüli tanulás eredményeképpen jut a munkavállaló birtokába, és amit munkaviszony megszűnése után adott esetben továbbvihet. Utóbbi jelenségek miatt úgy véljük, hogy **a modern munkajogban a felek pozícióját sokkal inkább a kölcsönös függőség, semmint a munkáltató egyoldalú erőfölénye jellemzi.** Ezt a jelenséget tükrözik a korábban folyamatosan szélesedő munkavállalói jogokkal szemben a munkáltatót védő garanciális elemek és biztonsági intézkedések megjelenése az új munkajogi szabályozásokban.

A **munkajog magyarországi jogforrásainak** központi eleme a **Munka Törvénykönyvéről** szóló **2012. évi I. törvény** (Mt.). A munkaviszonnnyal hasonló, ún. munkavégzésre irányuló jogviszonyok rendezését speciális munkáltatói jogalanyok esetében külön törvények szabályozzák. Így a közalkalmazottak jogállását a szóló 1992. évi XXXIII. törvény rendezi (itt a munkáltató egy költségvetési szerv, pl. egy felsőoktatási intézmény), a közszolgálati tisztviselőkről szóló 2011. évi CXCV. törvény az állami közszolgák munkavégzésre irányuló jogviszonyát intézi, ahol speciális törvény a kormánytisztviselők jogállásáról szóló 2010. évi LVIII. törvény. Háttérzabályként a magánjogi viszonyok *lex generalis*-aként a Ptk. szerepel.

A munkaviszony a munkavállaló és a munkáltató között munkaszerződés alapján létrejövő jogviszony, amelynek fogva a munkavállaló a munkáltató részére munkavégzésre, a munkáltató pedig foglalkoztatásra és ellenszolgáltatásként munkabérfizetésre köteles. A munkaviszony jellemzően tartós jogviszony.²⁰³ A munkaviszony alanyai a munkáltató és a munkavállaló. Munkáltató az a jogképes személy, aki munkaszerződés alapján munkavállalót foglalkoztat. Munkavállaló az a természetes személy, aki munkaszerződés alapján munkát végez. Munkavállaló az lehet, aki a tizenhatodik életévét betöltötte. Ettől eltérően munkavállaló lehet – az iskolai szünet alatt – az a tizenötödik életévét betöltött tanuló, aki nappali rendszerű képzés keretében tanulmányokat folytat.²⁰⁴ A gyámhatóság engedélye alapján a jogszabályban meghatározott kulturális, művészeti, sport-, hirdetési tevékenység keretében a tizenhatodik életévét be nem töltött személy is foglalkoztatható. A munkaviszony munkaszerződéssel jön létre. A munkaszerződés alapján a) a munkavállaló köteles a munkáltató irányítása szerint munkát végezni, b) a munkáltató köteles a munkavállalót foglalkoztatni és munkabért fizetni. A munkaszerződés – jogszabály eltérő rendelkezése hiányában – a törvényben megfogalmazott főszabályoktól a munkavállaló javára eltérhet. A munkaszerződést írásba kell foglalni. Az írásba foglalás elmulasztása miatt a munkaszerződés érvénytelenségére csak a munkavállaló – és ő is cska a munkába lépést követő harminc napon belül – hivatkozhat.²⁰⁵ A munkaszerződésben a feleknek meg kell állapodniuk a munkavállaló alapbérében és munkakörében. A munkaviszony időtartamát, amely lehet határozatlan vagy határozott idejű, a munkaszerződésben kell meghatározni. Külön kikötés hiányában a munkaviszony határozatlan időre jön létre. A munkavállaló munkahelyét is meg kell határozni a munkaszerződésben. Ennek hiányában munkahelynek azt a helyet kell tekinteni, ahol munkáját szokás szerint végzi. A munkaviszony főszabály szerint általános teljes napi munkaidőben történő foglalkoztatásra jön létre. A felek a munkaszerződésben a munkaviszony kezdetétől számított legfeljebb három hónapig terjedő próbaidőt köthetnek ki. Ennél rövidebb próbaidő kikötése esetén a felek a próbaidőt legfeljebb egy alkalommal meghosszabbíthatják. A próbaidő tartama a meghosszabbítása esetén sem haladhatja meg a három hónapot.²⁰⁶ A próbaidő lényege, hogy időtartama alatt bármelyik fél azonnali hatállyal indoklás nélkül jogosult felmondani a jogviszonyt.

A munkáltató legkésőbb a munkaviszony kezdetétől számított tizenöt napon belül írásban köteles tájékoztatni a munkavállalót a) a napi munkaidőről, b) az alapbérén túli munkabérről és egyéb juttatásokról, c) a munkabérről való elszámolás módjáról, a munkabérfizetés gyakoriságáról, a kifizetés napjáról, d) a munkakörbe tartozó feladatokról, e) a szabadság mértékéről, számítási módjáról és kiadásának, valamint f) a munkáltatóra és a munkavállalóra irányadó felmondási idő megállapításának szabályairól, továbbá g) arról, hogy a munkáltató kollektív szerződés hatálya alá tartozik-e, valamint h) a munkáltatói jogkör gyakorlójáról. Nem terheli a tájékoztatási kötelezettség a munkáltatót, ha a) a munkaviszony tartama az egy hónapot, vagy b) a munkaidő a heti nyolc órát nem haladja meg. A munkáltatói jogkör gyakorlójának személyéről azonban mindig köteles tájékoztatni a munkavállalót.²⁰⁷

²⁰³ Hajdú – Kun Munkajog I. 2011. 93. o.

²⁰⁴ Mt. 32.§-34.§.

²⁰⁵ Mt. 42.§-44.§.

²⁰⁶ Mt. 45. §.

²⁰⁷ Mt. 46. §.

A **munkaviszony kezdetének** napját a munkaszerződésben kell meghatározni. Ennek hiányában a munkaviszony kezdete a munkaszerződés megkötését követő nap. A felek a munkaszerződés megkötése és a munkaviszony kezdetének napja közötti időszakban nem tanúsíthatnak olyan magatartást, amely a munkaviszony létrejöttét meghiúsítaná. A munkaviszony kezdete és a szerződés megkötése közti időtartam alatt a munkaszerződéstől bármelyik fél elállhat, ha a munkaszerződés megkötését követően körülményeiben olyan lényeges változás következett be, amely a munkaviszony teljesítését lehetetlenné tenné vagy aránytalan sérelemmel járna.²⁰⁸

A **munkavállaló köteles**²⁰⁹ a) a munkáltató által előírt helyen és időben munkára képes állapotban megjelenni, b) munkaideje alatt – munkavégzés céljából, munkára képes állapotban – a munkáltató rendelkezésére állni, c) munkáját személyesen, az általában elvárható szakértelemmel és gondossággal, a munkájára vonatkozó szabályok, előírások, utasítások és szokások szerint végezni, d) a munkakörének ellátásához szükséges bizalomnak megfelelő magatartást tanúsítani és munkatársaival együttműködni.²¹⁰ A **munkáltató köteles** a) a munkavállalót a munkaszerződés és a munkaviszonyra vonatkozó szabályok szerint foglalkoztatni, b) továbbá a munkavégzéshez szükséges feltételeket biztosítani, c) a munkavállalónak azt a költségét megtéríteni, amely a munkaviszony teljesítésével indokoltan merült fel, d) a munkavállalót olyan munkára alkalmazni, amely testi alkatára vagy fejlettségére tekintettel rá hátrányos következményekkel nem jár, e) biztosítani az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkavégzés követelményeit. A munkába lépést megelőzően és a munkaviszony fennállása alatt rendszeres időközönként köteles ingyenesen biztosítani a munkavállaló munkaköri alkalmassági vizsgálatát. A fogyasztóssággal élő személy foglalkoztatása során gondoskodni kell az ésszerű alkalmazkodás feltételeinek biztosításáról.²¹¹

A munkaviszony **megszűnik**²¹² a) a munkavállaló halálával, b) a munkáltató jogutód nélküli megszűnésével, c) a határozott idő lejártával, d) a munkáltató személyében bekövetkezett olyan változás miatt, amely következtében a munkáltató nem tartozik az Mt. hatálya alá. **A munkaviszony megszűnése esetében nincsen szükség a felek nyilatkozatára**, az objektív körülmények miatt a jogviszony automatikusan megszűnik.²¹³ A megszűnés bekövetkezhet a felek nyilatkozata alapján is. A munkaviszony ennek megfelelően **megszüntethető**: a) közös megegyezéssel, b) felmondással, c) azonnali hatályú felmondással. A megszüntetés okának az indokolásból világosan ki kell tűnnie. A megszüntető jognyilatkozat indokának valóságát és okszerűségét a nyilatkozattevő bizonyítja. A munkavállalót általában a munkáltató felmondása esetén meghatározott munkavégzés alóli felmentés idejére járó távolléti díjnak megfelelő összeg illeti meg. A megszüntetés során irányadó általános kötelezettségek: a) írásba foglalási kötelezettség, b) indokolási kötelezettség, c) a jogorvoslatra vonatkozó tájékoztatás, d) a megszüntetés időpontjának pontos meghatározása, e) a munkáltatói jogkör gyakorlójának megjelölése és aláírása, f) a nyilatkozatot közölni kell a munkavállalóval.²¹⁴ **Azonnali hatályú** felmondással a bármelyik fél a következő esetekben élhet: a) a munkaviszonyból származó **lényeges kötelezettségét** szándékosan vagy súlyos gondatlan-

²⁰⁸ Mt. 48-49. §§.

²⁰⁹ Farkas – Jenovai – Nótári – Papp 2009 43. o.

²¹⁰ Mt. 52. § (1) bek.

²¹¹ Mt. 51. §.

²¹² Hajdú-Kun Munkajog II. 17. o.

²¹³ Mt. 63. §.

²¹⁴ Hajdú-Kun Munkajog II. 2011. 22-23.o.

sággal **jelentős mértékben megszegi**, vagy b) egyébként olyan magatartást tanúsít, amely a munkaviszony fenntartását lehetetlenné teszi. Nem szükséges az azonnali hatályú felmondást indokolni, ha a) a fél a munkaviszonyt a **próbaidő** alatt, b) a munkáltató a **határozott idejű** munkaviszonyt szünteti meg.²¹⁵ A munkaviszonyt mind a munkavállaló, mind a munkáltató **rendes felmondással** megszüntetheti. A felek megállapodása esetén – legfeljebb a munkaviszony kezdetétől számított egy évig – a munkaviszony felmondással nem szüntethető meg.²¹⁶ Kivételesen határozott tartamú munkaviszony is megszüntethető rendes felmondással a) a felszámolási- vagy csődeljárás tartama alatt vagy b) a munkavállaló képességére alapított okból vagy c) ha a munkaviszony fenntartása elháríthatatlan külső ok következtében lehetetlenné válik. A munkáltató a határozatlan tartamú munkaviszony felmondással történő megszüntetését nem köteles indokolni, ha a munkavállaló nyugdíjasnak minősül. A munkáltató felmondással nem szüntetheti meg a munkaviszonyt a) várandósság, a szülési szabadság, b) a gyermek gondozása céljából igénybe vett fizetés nélküli szabadság, c) a tényleges önkéntes tartalékos katonai szolgálatteljesítés, valamint d) a nő jogszabály szerinti, az emberi reprodukciós eljárással összefüggő kezelésének, de legfeljebb ennek megkezdésétől számított hat hónap tartama alatt. A **felmondási idő harminc nap**, mértéke a munkaviszonyban töltött a) három év után öt nappal, b) öt év után tizenöt nappal, c) nyolc év után húsz nappal, d) tíz év után huszonöt nappal, e) tizenöt év után harminc nappal, f) tizennyolc év után negyven nappal, g) húsz év után hatvan nappal meghosszabbodik. A felek hosszabb, legfeljebb hat havi felmondási időben is megállapodhatnak.²¹⁷ A munkavállalót **végkielégítés** illeti meg, ha munkaviszonya a) a munkáltató felmondása, b) a munkáltató jogutód nélküli megszűnése, vagy c) a munkáltató személyében bekövetkezett olyan változás miatt szűnik meg, amely következtében a munkáltatója a továbbiakban nem tartozik az Mt. Hatálya alá. A **végkielégítésre való jogosultság feltétele**, hogy a munkaviszony a felmondás közlésének vagy a munkáltató jogutód nélküli megszűnésének időpontjában **legalább 3 éve fennálljon**.²¹⁸ Nem jár végkielégítés a munkavállalónak, ha a) a felmondás közlésének vagy a munkáltató jogutód nélküli megszűnésének időpontjában nyugdíjas, vagy b) a felmondás indoka a munkavállaló munkaviszonyával kapcsolatos magatartása vagy a nem egészségi okkal összefüggő képessége. A végkielégítés legkisebb mértéke 1 havi bér, amely a munkáltatónál töltött minimum 3 év munkaviszony után jár. A végkielégítés mértéke a törvényben meghatározott mértékben, a munkaviszony tartamával arányosan nő.²¹⁹ A munkáltató köteles megtéríteni a munkaviszony jogellenes megszüntetésével összefüggésben okozott kárt. A munkaviszony körében elmaradt jövedelem címén igényelt kártérítés nem haladhatja meg a munkavállaló tizenkét havi távolléti díjának összegét. A munkavállaló mindezen túlmenően jogosult a végkielégítés összegére, ha munkaviszonya a) jogellenesen nem felmondással szűnt meg, vagy b) munkaviszonya megszűnéskor a munkavállaló munkaviszonyával kapcsolatos magatartása, vagy a nem egészségi okkal összefüggő képessége alapján nem részesült végkielégítésben. A munkavállaló kártérítés és végkielégítés helyett követelheti a munkáltatói felmondás esetén irányadó felmondási időre járó távolléti díjnak megfelelő összeget. A munkavállaló kérelmére a bíróság a munkaviszonyt helyreállíthatja a törvényben meghatározott esetekben, pl. ha a munkaviszony megszüntetése sértette az egyenlő bánásmód követelményét.²²⁰ A **munkavállaló, ha munkaviszonyát jogellenesen szüntette meg**, köteles

²¹⁵ Mt. 78-79. §§.

²¹⁶ Mt. 65. § (1)-(2) bek.

²¹⁷ Mt. 69. §.

²¹⁸ Mt. 77. §.

²¹⁹ Mt. 77. §.

²²⁰ Mt. 82. § (4) bek., 83. §.

a munkavállalói felmondás esetén irányadó felmondási időre járó távolléti díjnak megfelelő összeget megfizetni. A munkavállaló, ha a határozott tartamú munkaviszonyát szünteti meg jogellenesen, a határozott időből még hátralévő időre járó, de legfeljebb háromhavi távolléti díjnak megfelelő összeget köteles megfizetni. A munkáltató követelheti a fenti fizetési kötelezettségek mértékét meghaladó kárának megtérítését is. Ezek együttesen nem haladhatják meg a munkavállaló tizenkét havi távolléti díjának összegét. A jogellenes munkaviszony-megszüntetés szabályait kell megfelelően alkalmazni, ha a munkavállaló munkakörét nem az előírt rendben adja át.²²¹

A munkajogi szabályozás fontos eleme a **munkaszerződés alanyait terhelő felelősségi szabályok** meghatározása. A **munkavállaló kártérítési felelősségének az esetei:** a) **felelősség a vétkesen okozott kárért**, b) **a megőrzési felelősség**, c) **a több munkavállaló együttes felelőssége**, és d) **felelősség a leltárhiányért**. A **munkavállaló vétkesen okoz kárt**, ha a munkaviszonyból származó kötelezettségének megszegésével okoz kárt, amit köteles megtéríteni, ha nem úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható. Ezen feltételek fennállását, a kárt, valamint az okozati összefüggést a munkáltatónak kell bizonyítania. A kártérítés mértéke nem haladhatja meg a munkavállaló négyhavi távolléti díjának összegét. Szándékos vagy súlyosan gondatlan károkozás esetén a teljes kárt kell megtéríteni. Nem kell megtéríteni azt a kárt, amelynek bekövetkezése a károkozás idején nem volt előrelátható, vagy amelyet a munkáltató vétkes magatartása okozott, vagy amely abból származott, hogy a munkáltató kárenyhítési kötelezettségének nem tett eleget.²²² **A megőrzési kötelezettség** körében a munkavállaló köteles megtéríteni a kárt a megőrzésre átadott, visszaszolgáltatási vagy elszámolási kötelezettséggel átvett olyan dologban bekövetkezett hiány esetén, amelyeket állandóan őrizetben tart, kizárólagosan használ vagy kezel. Mentésül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a hiányt részéről elháríthatatlan ok idézte elő. A munkavállaló a kárt akkor köteles megtéríteni, ha a dolgot jegyzék vagy elismervény alapján, aláírásával igazoltan vette át. A dolog több munkavállaló részére, megőrzés céljából történő átadásánál a jegyzéket vagy elismervényt valamennyi átvevő munkavállalónak alá kell írnia. A munkavállaló meghatalmazhatja az átvevőt, hogy a dolgot helyette és nevében átvegye. A pénztárost, a pénzkézelt vagy értékkézelt jegyzék vagy elismervény nélkül is terheli a felelősség az általa kezelt pénz, értékpapír és egyéb értéktárgy tekintetében. Ha a megőrzésre átadott dologban megrongálódása folytán keletkezett kár, a munkavállaló mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható. **Több munkavállaló együttes felelősségéről beszélünk**, amikor a kárt a munkavállalók vétkességük arányában, ha ez nem állapítható meg, közrehatásuk arányában viselik. A kárt a munkavállalók egyenlő arányban viselik, ha a vétkesség vagy a közrehatás arányát nem lehet megállapítani. A több munkavállalónak megőrzésre átadott dologban bekövetkezett hiányért a munkavállalók munkabérük arányában felelnek. Egyetemleges kötelezésnek van helye, ha a kárt többen szándékosan okozták.²²³ **A leltárhiányért** a munkavállaló vétkességére tekintet nélkül felel. A leltárhiányért való felelősség feltételei: a) a leltáridőszakra vonatkozó leltárfelelősségi megállapodás megkötése, b) a leltári készlet szabályszerű átadása és átvétele, c) a leltárhiánynak a leltározási rend szerint lebonyolított, a teljes leltári készletet érintő leltárfel-

²²¹ Mt. 84. §.

²²² Mt. 179. § (1)-(4) bek.

²²³ Mt. 181. §.

vétel alapján történő megállapítása, továbbá d) legalább a leltáridőszak felében az adott munkahelyen történő munkavégzés.²²⁴

A **munkajogi jogviták a Közigazgatási és Munkaügyi Bíróságokon** érvényesíthetők, amelyek a törvényszékek mellett működnek. A munkajogi vitás esetek érzékeny jellegére tekintettel vannak bizonyos eltérések az általános magánjogi perekétől a tárgyalás során. Így ha a tárgyaláson a felek személyesen vagy képviselőik útján megjelentek, a tárgyalás a felek megegyezésére irányuló **egyeztetéssel kezdődik**. Ebből a célból az elnök a jogvita egészét – az összes körülmény szabad mérlegelésével – a felekkel megtárgyalja. Ha az egyeztetés eredménytelenül végződött, a bíróság a tárgyalást nyomban megtartja. A felperes keresetétől az alperes hozzájárulása nélkül is bármikor elállhat.²²⁵

A munkaviszonnyal összefüggésben fontos közjogi kötelezettség az **adó- és járulékfizetés** kötelezettsége. Ennek mind a munkáltató, mind a munkavállaló részéről vannak elemei. A **személyi jövedelemadóról szóló 1995. évi CXVII törvény értelmében** Magyarországon a magánszemélyek a jövedelmükből a közterhekhez való hozzájárulás alkotmányos kötelezettségének elsősorban a személyi jövedelem adó fizetésével tesznek eleget. Ezen adónem célja, az arányosság és a méltányosság elvének érvényesítésével az állami feladatok ellátásához szükséges adóbevétel biztosítása, kivételesen egyes társadalmi, gazdasági célok megvalósulásának elősegítése.²²⁶ A munkáltató ilyen irányú kötelezettségeit a cégjoggal összefüggésben ismertettük. Ami a munkavállaló adózási kötelezettségét illeti, ennek két alapfogalma a **bruttó munkabér** és a **nettó munkabér**. A bruttó munkabér a levonások nélküli munkabért jelenti, ez szerepel a munkaszerződésben. A nettó munkabér az a bér, ami valójában ténylegesen kifizetésre kerül, miután a bruttó bérből levonták a nyugdíjjárulékot, egészségbiztosítási és munkaerőpiaci járulékot és a személyi jövedelemadót. A **nyugdíjbiztosítási járulék** alapja a bruttó bér, mértéke **10%**. A **természetbeni egészségbiztosítási járulék** alapja a bruttó bér, mértéke **4%**. A **pénzbeli egészségbiztosítási járulék** alapja a bruttó bér, mértéke **3%**. A **személyi jövedelemadó (SZJA)** alapja a bruttó munkabér, mértéke **16%**. (Amint az látható, a korábban egymással a közterhek szempontjából versengő munka- és vállalkozói jogviszony terhei kiegyenlítődték: vö. a 27 %-os ÁFA-t a 27 %-os munkáltatói járulékfizetési kötelezettséggel, illetve pl. a vállalkozói kb. 10 + 30 % körüli adóterhet a munkavállaló kb. 16 + 17 %-os terhével.) Megjegyezzük, hogy 2013-ban a magánszemélyek adózáásával kapcsolatos alternatívaként rendelkezésre áll **az egyszerűsített közteherviselési hozzájárulásról szóló 2005. évi CXX. törvény által szabályozott, EKHO-nak rövidített adónem**. A törvényben meghatározott foglalkozást űző magánszemélyek egyszerűbb módon tehetnek eleget az adó és közteherviselési kötelezettségüknek. A művészeti életben, a kultúra, sajtó és sport területén dolgozók kiválthatják az őket és foglalkoztatójukat terhelő közterheket. Az adónem a foglalkozás jogcímétől (megbízás, munkaviszony) függetlenül választható. Az ekho a központi költségvetés javára teljesítendő adókötelezettségeket és a társadalombiztosítási alapokba teljesítendő járulékfizetési kötelezettségeket határoz meg, egyesít, mértéke főszabály szerint: 15 %. A munkabér a fejlett piacgazdaságokban nem lehet alacsonyabb meghatározott szintnél, ezt hívjuk **minimálbérnek**. A minimálbért a jogalkotó kormányrendeletben²²⁷ évente határozza meg. 2013-ban a minimálbér, ami

²²⁴ Mt. 182. §.

²²⁵ 1952. évi II. törvény a Polgári perrendtartásról, 355-357. §§.

²²⁶ Szja. tv. 1 § (1)-(3) bek.

²²⁷ Mt. 153. § (1) bek.

a tárgyhónap első napján érvényes, a teljes munkaidőben foglalkoztatott munkavállalók részére fizetendő kötelező legkisebb személyi alapbér, **98 000 Ft**. A **garantált bérminimum**, ami a legalább középfokú iskolai végzettséget igénylő munkakörben foglalkoztatott alkalmazott részére kifizetendő garantált bér 2013-ban **114 000 Ft**.²²⁸

Kiegészítés

Így figyelhetik meg Önt a munkahelyen

A korábbi állásfoglalásokhoz és gyakorlathoz képest újdonság, hogy a hatóság álláspontja szerint az elektronikus megfigyelőrendszerekkel kapcsolatos adatkezeléshez a munkáltatónak – bizonyos korlátok között – „legitim érdeke” fűződhet - hívják fel a figyelmet a Noerr & Társai Ügyvédi Iroda szakértői.

A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság (NAIH) nemrégiben közzétette honlapján a munkahelyi elektronikus megfigyelőrendszerekkel kapcsolatos ajánlását. Ez elsősorban olyan munkáltatók, cégek számára nyújthat értékes iránymutatást, amelyek elektronikus megfigyelőrendszerekkel kívánják gyártási, munkavégzési folyamataikat vagyoni- és személybiztonsági szempontból ellenőrizni.

A munkahelyi elektronikus megfigyelőrendszerek (például a kamera) használatával szükségszerűen együtt jár, hogy a munkáltató a munkavállaló személyes adatait is kezeli, ennek során a munkáltató köteles a vonatkozó adatvédelmi szabályokat betartani. Az új hatósági ajánlás az adatvédelmi szabályok betartásával kapcsolatban próbál a piaci szereplőknek is iránymutatást adni.

A korábbi állásfoglalásokhoz és gyakorlathoz képest mindenképpen újdonságnak számít, hogy a hatóság álláspontja szerint az elektronikus megfigyelőrendszerekkel kapcsolatos adatkezeléshez a munkáltatónak – bizonyos korlátok között – „legitim érdeke” fűződhet. Ennek elsősorban az a gyakorlati következménye, hogy a szigorú, kifejezett hozzájáruláson alapuló adatkezelési szabályoktól a munkáltató – legitim érdeke figyelembevételével – eltekinthet az elektronikus megfigyelőrendszer kiépítésekor. Ugyanakkor kiemelendő, hogy elektronikus megfigyelőrendszereket a munkáltató csak szigorú korlátok között, előre meghatározott célokból használhat.

Az ajánlás a releváns korlátok között kiemeli, hogy a munkajogi szabályokkal összhangban az elektronikus megfigyelőrendszereket csak a munkaviszony rendeltetésével közvetlenül összefüggő okból szabad alkalmazni. A megfigyelés célja továbbá kizárólag olyan, kiemelten fontos érdek, mint az élet, testi épség védelme, valamint a vagyonvédelem lehet (például egy gyártási folyamat ellenőrzése). Ugyanakkor az ajánlás több ponton is kiemeli, hogy az elektronikus megfigyelőrendszer adatvédelmi szabályokkal való összeegyeztethetőségét minden esetben és egyedileg a munkáltatónak kell szavatolnia.

A megfigyelés alapvető és végső korlátját az emberi méltóság tiszteletben tartása jelenti. Az ajánlás szerint ebből konkrétan az következik, hogy a megfigyelőrendszert továbbra sem lehet egy meghatározott munkavállaló munkavégzésének ellenőrzésére használni, a kamerás megfigyelés célja nem lehet a munkavállaló viselkedésének befolyásolása, illetve olyan helyi-

²²⁸ 390/2012. (XII. 20.) Korm. rendelet a kötelező legkisebb munkabér (minimálbér) és a garantált bérminimum megállapításáról.

ségekben, ahol ez különösen sértheti az emberi méltóságot (például öltözőkben, zuhanyzóknál, pihenésre szolgáló helyiségekben stb.), nem lehet kamerás megfigyelést alkalmazni. Bár gyakorlati szempontból minden bizonnyal problémákat okozhat a szabályszerű megvalósítása, fontos kiemelni, hogy a munkáltató köteles figyelemfelhívást „elhelyezni” az elektronikus megfigyelésről, amelynek pontosan meg kell jelölnie, hogy az adott kamerát milyen célból helyezték el, milyen terület megfigyelésére. Nem elég tehát pusztán annak feltüntetése, hogy a munkáltató elektronikus megfigyelést alkalmaz a munkahelyen. Fontos továbbá, hogy a megfigyelőrendszerek által rögzített adatok csak rövid ideig (általában 3 munkanap) tárolhatóak, illetve ahhoz csak egy szűk kör szerezhethet hozzáférést.

Mindenképpen pozitívumnak tekinthető, hogy az ajánlás kifejezetten támogatja és a munkáltatók részére előírja, hogy az elektronikus megfigyelőrendszerekkel kapcsolatos részletszabályokat belső munkahelyi szabályzatukban határozzák meg. A gyakorlatban ezek az adatvédelmi szabályzatok bizonyultak a legmegfelelőbb eszköznek arra, hogy a munkahelyi adatkezelés részletszabályait adott vállalkozásra szabva ki lehessen alakítani. A belső szabályzatok a munkavállalók részére is megfelelő tájékoztatást adnak arról, hogy az adott munkahelyen a személyes adataikat a munkáltató miként kezelheti. A munkahelyi megfigyelőrendszerek alkalmazásának ugyanis az ajánlás által megfogalmazott alapvető, elengedhetetlen feltétele, hogy a munkavállalók teljes körű, előzetes írásbeli tájékoztatást kapjanak a személyes adataik kezeléséről.²²⁹

A fenti cikkszemle is mutatja, hogy a munkaviszonyban nagyon erőteljes jog- és érdekkonfliktusok alakulhatnak ki. A modern technológia szerepe a termékek minőségellenőrzésében, a munkafolyamatok kontrolljában, a köz- és vagyonbiztonságban vitathatatlan. A folyamatok kamerás megfigyelése és rögzítése ugyanakkor fontos személyhez fűződő jogokat, így az emberi méltósághoz való jogot a képmáshoz való jogot stb. sértheti. Az adatvédelem általános jogforrása az adatvédelmi törvény, a **2011. évi CXII. törvény az információs önrndelkezési jogról és az információszabadságról**. A konfliktushelyzet megoldása a viszszaélészerű magatartások tilalmában, és a felek kölcsönös tájékoztatáson alapuló, közös megegyezésében keresendő.

²²⁹ http://www.napi.hu/magyar_gazdasag/igy_figyelhetik_meg_ont_a_munkahelyen.546058.html (legutolsó letöltés: 2013. március 16.)

IRODALOM

1. HÁGELMAYER ISTVÁNNÉ – A gazdasági társaságok munkajogi kérdései, – AGROCENT, Budapest 1994.
2. HAJDÚ JÓZSEF – KUN ATTILA – Munkajog I. Patrocinium Kft. Budapest 2011.
3. HAJDÚ JÓZSEF – KUN ATTILA – Munkajog II. Patrocinium Kft. Budapest 2011.
4. MIHOLICS TIVADAR – Munkajogi kézikönyv gazdálkodó szervezeteknek, vállalkozóknak 3., átdolg., bőv. kiad., Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest 1997.
5. RADNAY JÓZSEF – Kézikönyv menedzsereknek: munkajogi útmutató vezetők számára szerződésmentákkal 2., átdolg. kiad. HVG-ORAC, Budapest 1996.
6. RADNAY JÓZSEF – Munkajog 8. kiad., Szent István Társulat, Budapest 2009.

7. FEJEZET

TECHNOLÓGIA JOG I: SZELLEMI TULAJDONJOGOK ÉS TECHNOLÓGIA- ÁTADÁSI MEGÁLLAPODÁSOK²³⁰

A szellemi tulajdon védelmével és menedzselésével foglalkozó fejezet bevezetése önmagában meghaladhatná a jegyzet terjedelmét. Ezért kénytelenek vagyunk a szellemi tulajdon fogalmának rövid magyarázatára szorítkozni, hogy aztán az oltalmi formák és a szerzői jog konkrétumait ismertethessük. A **Szellemi Tulajdon Világszervezete** (WIPO)²³¹ definíciója szerint a szellemi tulajdon tág értelemben azon jog, amely ipari, tudományos, irodalmi és művészeti területeken a szellemi tevékenység eredményeként keletkezik. Másképpen: a szellemi tulajdon az ész szüleményeit foglalja magában: ennek körébe tartoznak a találmányok, az irodalmi és művészeti alkotások és szimbólumok, nevek, képek és formatervek, amelyeket a **kereskedelemben** alkalmaznak. A WIPO-t létrehozó stockholmi egyezmény (1967) szerint a szellemi tulajdon körébe tartoznak: a) irodalmi, művészeti és tudományos művek; b) előadóművészek előadásai, felvételeik és ezek közvetítései; c) találmányok; d) tudományos felfedezések; e) formatervezési minták; f) védjegyek, kereskedelmi nevek és megjelölések; g) a tisztességtelen piaci magatartás elleni védelem; h) és minden más **jog, ami** ipari, tudományos, irodalmi és művészeti területeken a **szellemi tevékenység eredményeként** keletkezik. Az előzők közül nem áll módunkban minden egyes oltalmi és védelmi konstrukciót részletesen ismertetni. Ami a szellemi tulajdonhoz fűződő anyagi jogosultság megnyilvánulásait illeti, a személyek és a tulajdonjog ismertetésekor egymástól meglehetősen eltérő tulajdonságú jogosultságokkal találkoztunk. A szellemi tulajdonjogban – eltérően a klasszikus tulajdonjogtól – a személyhez fűződő és vagyoni jogok kombináltan jelennek meg. Ahogy azt Bobrovsky fogalmazta meg: „*A szellemi tulajdon vagyoni oldala tehát egy tulajdonjog, ami jogilag kikényszeríthető hatalom arra, hogy a gazdasági források, szellemi termék, elsajátításával (interiorizálásával) annak élvezetéből másokat kizárhassunk, vagy élvezetét mások számára engedélyhez kössük.*” (Bobrovsky, 1995). A vállalkozások gazdasági tevékenysége szempontjából a vagyoni jogokból származó **monopolhelyzetnek** van jelentősége: ennek alapján kap a jogosult **kizárólagos** jogot a saját szellemi alkotásának hasznosítására. A személyek, az alkotók, a munkavállalók stb. helyzete szempontjából ugyanakkor a legkevésbé sem elhanyagolhatók a szellemi alkotásokhoz kapcsolódó személyhez fűződő jogok. A szellemi tulajdonjog mint jogág két fő területet foglal magában: az **iparjogvédelmet** és a **szerzői jogot**. A következőkben az iparjogvédelem főbb oltalmi formáival ismerkedünk meg.

A **szabadalom**²³² a **találmányok jogi védelmét szolgálja** úgy, hogy az adott ország területén **20 évre kizárólagos jogot** ad arra, hogy eltilthassunk másokat a szabadalmazott találmány **hasznosításától**. A **szabadalmi rendszer alapvető gazdasági rendeltetése** tehát abban áll, **hogy biztosítsa a kutatási és fejlesztési ráfordítások megtérülését, valamint ösztönözze az alkotótevékenységet**. A szabadalmi jog területiális, azaz csak azokban az országokban áll fenn, ahol a találmányra megadták a szabadalmat, és azt a bejelentő évente rendszeres díjfizetéssel fenntartja. Szabadalom szerzhető termékre (pl. vegyületekre) vagy előállítási eljárásra, biotechnológiai találmányra, eszközre, berendezésre stb, ha **az új, feltalálói tevékenységen alapul, és iparilag alkalmazható**.

²³⁰ Török – Molnár – Ujvári – Siklós 2011.

²³¹ <http://www.wipo.org>

²³² A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény (Szt.) 19. § (1) bekezdése.

A szabadalmi törvény (Szt.) 2. §-a szerint **új a találmány, ha nem tartozik a technika állásához**, azaz korábban sem írásbeli közlés, sem szóbeli ismertetés, sem nyilvános gyakorlatba vétel útján, sem más módon nem vált bárki számára hozzáférhetővé. Más szóval, az újdonság a technika állásához tartozó korábbi megoldásoktól való különbözőséget jelent. Nem árt tudni, hogy a technika állásába nem csak a korábbi elsőbbségű **publikus** megoldások tartoznak, hanem azon bejelentések tartalma is, amelyek ugyan **nem** hozzáférhetőek (azaz nem publikusak) a köz számára saját bejelentésünk napján, de azokat már korábban benyújtották az eljáró szabadalmi hivatalhoz. Ezt a megközelítést (ahol a korábbi **publikus** megoldások körét kiterjesztik az eljáró hivatalhoz korábban benyújtott, de **még nem publikus** bejelentések tudásanyagával is), teljes kiterjesztésű technika állásának nevezzük.

Példa

Vegyünk példának egy olyan esetet, amikor a technika állásából ismert egy A, B és C növényi komponenst tartalmazó, nyugtató hatású teák készítésére használható gyógynövénykeverék, továbbá egy másik, olyan gyógynövénykeverék, amely szintén nyugtató hatású, de A, B és D gyógynövényből áll. Újnak minősül-e egy A, B, C és D gyógynövényből álló keverék? A válasz igen, mert a keverék összetétele új a korábbi ismert megoldásokhoz képest, pontosan ilyen összetételű keverék korábban nem volt ismert.

A feltalálói tevékenységről az Szt. 4. §-a rendelkezik, amikor kimondja, hogy **feltalálói tevékenységen alapul a találmány, ha a technika állásához képest a szakember számára nem nyilvánvaló**. A feltalálói tevékenység **szubjektív** kritérium. Mi nyilvánvaló és mi nem egy „szakember” számára? A szakember egy átlagos tudású szakember, aki a szakterület átlagos művelője, és átlagos tudással rendelkezik. Feltételezett, hogy hozzáfér minden szakirodalomhoz, különösen azokhoz, amiket az újdonságvizsgálati jelentésekben felhoztak a bejelentéssel szemben. Igen lényeges tulajdonsága, hogy bár ismeri az egész szakirodalmat, nem képes azok alapján nem nyilvánvaló ötletekhez jutni. Miért volt szükség egy ilyen, láthatóan sok gondot okozó szabadalmazhatósági kritérium felállítására? A választott jogi megoldás értelme abban rejlik, hogy aránylag könnyen biztosítható egy megoldás újdonsága: egy lényegtelen változtatás segítségével általában meg lehet teremteni a formális újdonságot egy másik megoldáshoz képest. Ezen visszaélésekre lehetőséget adó megközelítés kivédésére kellett bevezetni a feltalálói tevékenység fogalmát. Ha változtatás nem bír jelentőséggel a korábbi megoldás lényege szempontjából, avagy azt egy átlagos tudású szakember az ismert megoldások alapján létrehozhatta, akkor feltalálói tevékenység hiánya miatt nem jár oltalom az új megoldás kidolgozójának.

Példa

Van egy 4-5 komponensű hatásos gyógyszerészeti készítményünk. Tegyük fel, hogy kicsit változtatunk a komponensek arányán, azaz hozzáteszünk semlegesnek tekinthető vagy a hatás szempontjából nem lényeges egyéb hatóanyagokat. Ez a megoldás új lesz a korábbihoz képest, miközben alapvetően a korábbi találmányi ötleten alapul, mivel felhasználom a valóban hatásos komponenseket nyilván abban az arányban, amely mutatja a

megfelelő, már ismert hatást. Az ilyen jellegű „nyilvánvaló” (azaz nem várt műszaki hatást nem hordozó) megoldást nem lehet szabadalmaztatni.²³³

Ami a harmadik szabadalmazhatósági kritériumot, az ipari alkalmazhatóságot illeti, a törvényi meghatározás szerint **iparilag alkalmazható a találmány, ha az ipar vagy a mezőgazdaság valamely ágában előállítható, illetve használható**. Mint az látható, az ipari alkalmazhatóság kritériuma eléggé egzakt fogalom ahhoz, hogy ritkán okozzon gyakorlati problémát. Széleskörű konszenzus létezik abban a tekintetben, hogy az „ipar” fogalmát tágan kell értelmezni. Az iparilag amúgy szabadalmazható találmányok köréből azonban bizonyos találmánytípusok ki vannak zárva, például közrendbe, közérkölcsebe ütköző megoldások (erre hivatkozva kerülnek kizárásra például az ember „integritását” sértő találmányok, így az ember klónozására szolgáló eljárások, az ember csírvonalának genetikai azonosságát módosító eljárások, illetve az emberi embrió alkalmazása ipari vagy kereskedelmi célra).²³⁴

Az Szt. rögzíti, hogy a **szabadalom a feltalálót** vagy jogutódját **illeti meg**. Amíg jogerős bírósági ítélet vagy hatósági határozat mást nem állapít meg, azt a személyt kell igényjogosultnak tekinteni, aki **a találmányt korábbi elsőbbséggel jelentette be**. Ha többen közösen alkották a találmányt, a szabadalom a feltalálót, illetve jogutódjaikat közösen illeti meg. Több igényjogosult esetén – ellenkező megjelölés hiányában – a szabadalmi igény részarányát egyenlőnek kell tekinteni. Ha nem a feltaláló nyújtja be a bejelentést, akkor a bejelentő (mint a vagyoni jogok jogosultja) már jogutódnak tekintendő. Csupán a félreértések elkerülése végett: magát a feltalálói minőséget nem lehet átruházni, mivel az a bevezetésben említett, személyhez fűződő jog. Vagyis akárhányszor is változik a bejelentés avagy a szabadalom tulajdonosa, a feltalálói lista változatlan marad. A találmányhoz fűződő jogok tulajdonosa a szabadalom engedélyezéséig a **bejelentő**. A szabadalom engedélyezése eredményekép-

²³³ A feltalálói tevékenység meghatározása, a szabadalmaztatni kívánt új megoldások ilyen jellegű elbírálása az európai szabadalmi jogban is számos problémát okozott. Megpróbálták valamilyen szinten „gépesíteni”, konkretizálni ennek a kritériumnak a vizsgálatát. Ebből a célból kidolgozták az ún. „**probléma és megoldás**” **megközelítést** (*problem and solution approach*). Eszerint a vizsgálat során a következő lépéseket kell végrehajtani.

a) Meg kell határozni a technika állásából a legközelebbi dokumentumot.

b) Meg kell határozni, hogy mi az a műszaki probléma, amelyet sikerült megoldani a találmánnyal. Itt kiindulhatunk technikai jellegű eredményekből és/vagy többlethatásból; de az lehet például „csupán” annyi, hogy sikerült bővíteni a vérnyomáscsökkentő szerek körét egy új molekulával.

c) Meg kell határozni azt a technikai jellegű különbséget, ami a b) pont szerinti probléma megoldásához vezetett. Azaz itt kell vizsgálni, hogy mégis milyen különbségeket mutat a szabadalmaztatni kívánt megoldás a legközelebbi ismert megoldáshoz képest.

d) Lényegi lépés: meg kell vizsgálni, hogy egy szakember javasolhatta volna-e a c) pont szerinti konkrét technikai különbség megvalósítását azon célból, hogy megkapjuk a b) pont szerinti különbséget (többlethatást).

Itt ránézésre egy dokumentummal szemben kell csupán küzdeni, azonban a helyzet nem ilyen egyszerű. Amikor meghatároztuk azt a bizonyos technikai jellegű különbséget, amely a probléma megoldását eredményezte, akkor ezen lényegi lépésre nézve sajnos felhozható egyéb dokumentum, amely sugallja a technikai jellegű különbség megvalósítását a felmerült probléma megoldására. Ha van ilyen dokumentum, és ennek és a legközelebbi dokumentumnak a kombinálásával el lehet jutni a találmány szerinti megoldáshoz, a feltalálói tevékenység hiányára hivatkozva elutasítják bejelentésünket.

²³⁴ Az élettudományok és gyógyszeripar területén tevékenykedők számára nem érdektelen oltalmi forma a kiegészítő oltalmi tanúsítvány (supplementary protection certificate, SPC) szabadalmi oltalommal védett és ténylegesen forgalomba hozott gyógyszerek vagy növényvédő szerek oltalmi idejének meghosszabbítására szolgál. Az Európai Unióban a gyógyszerek kiegészítő oltalmi tanúsítványát a Tanács 1768/92/EGK rendelete, növényvédő szerek kiegészítő oltalmi tanúsítványát az Európai Parlament és a Tanács 1610/96/EK rendelete vezette be. Az SPC az alapszabadalommal azonos jogokat biztosít, időtartama az alapszabadalom oltalmi idejének lejártakor kezdődik, és alapszabadalom iránti bejelentés benyújtásának napja és a termék EU-n belüli első forgalomba hozatalára vonatkozó engedély keltezésének napja közötti időszak mínusz 5 évig, de legfeljebb 5 évig tart.

pen pedig a bejelentőből **szabadalmas** lesz. Létezik egy igen lényeges kivétel, amely esetében **nem a feltalálót illeti meg a kidolgozott találmány tulajdonjoga**. A törvényalkotó megkülönbözteti azt az esetet, amikor a feltaláló **munkaviszonyból** eredő kötelessége a találmány tárgykörébe eső megoldások kidolgozása. Az ilyen találmányokat nevezzük szolgálati találmányoknak, amelyek esetében az Szt. maga rendelkezik a jogutódlásról, mivel kimondja, hogy a **szolgálati találmányra a szabadalom a feltaláló jogutódjaként a munkáltatót illeti meg**. Az Szt. még egy speciális találmányi kategóriát állít fel, ugyanis kimondja, hogy alkalmazotti találmány annak a találmánynak, aki – anélkül, hogy ez munkaviszonyból eredő kötelessége lenne – olyan találmányt dolgoz ki, amelynek hasznosítása munkáltatója tevékenységi körébe tartozik. A gyakorlatban komoly problémát vet fel a munkaköri kötelesség fogalmának értelmezése. A jelenlegi bírósági gyakorlat²³⁵ szerint a munkaköri kötelesség fogalmát kiterjesztően kell értelmezni. A munkaköri leírásban rögzítettek mellett megalapozza az ilyen jellegű jogviszonyt az is, ha a feltaláló felettese utasítást ad a találmány tárgyának kidolgozására, azaz a körülményekből egyértelműen kitűnik, hogy munkáltatója bízta meg a feltalálót a találmány kidolgozásával. Ebben az esetben nem száll át a találmány tulajdonjoga a munkáltatóra, csupán azt teszi számára lehetővé, hogy a **saját gazdasági tevékenységi körében hasznosíthassa a találmányt**. Ezt a jogát a munkáltató másra nem ruházhatja át, és hasznosítási engedélyt sem adhat. A szolgálati és alkalmazotti találmányra az Szt. sok egyéb részletszabályt is megállapít, amelyek ismertetésétől a helyütt eltekintünk, de hivatkozunk pl. korábbi munkáinkra²³⁶. A szolgálati és alkalmazotti találmány értékesítése esetén a feltalálót **díj** illeti meg. A találmányi díjszerződést és az alkalmazotti találmány hasznosítása esetén járó díjazásra irányadó szerződést írásba kell foglalni. Vagyis ezen a területen nem elegendőek a szóbeli megegyezések, nyilatkozatok.

Példa

Ha egy kutatóintézetben egy feltaláló saját osztályának alaptevékenységén belül, kapcsolódva hétköznapi tevékenységéhez kidolgoz egy találmányt (például egy alkalmazott szintetikus vegyész megoldja egy vegyület sóképzésének problémáját), akkor nyilvánvalóan szolgálati találmányról van szó. Azonban ha a kutatóintézet teljesen más területén dolgozó kollégája – például a számítástechnikai osztály egy alkalmazottja – tudomást szerez a kutatási témáról és a felmerült problémáról, és arra megfelelő megoldást talál ki, miközben az nyilvánvalóan nem tartozik tevékenységi körébe (csak volt egy jó ötlete egyéb szaktudása alapján), akkor már ugyanazon találmányra nézve csak az alkalmazotti jelleg áll meg.

A mezőgazdaság és a biotechnológiai kutatás területén jelentős a növényfajtákra alkalmazható, ún. **növényfajta-oltalom**,²³⁷ ami egy különálló oltalmi forma, amennyiben a növényfajta²³⁸ **megkülönböztethető, egynemű, állandó és új**. A **növényfajta-oltalom**²³⁹ egy speciális oltalmi forma, amelyet kérelmezni lehet növényfajta és szaporítóanyagra egyaránt. **Növényfajta** alatt a következőket értjük: a legkisebb besorolású önálló növényrend-

²³⁵ Az ellentmondásos bírói ítéletekre tekintettel született egy ún. elvi bírósági határozat 2003-ban (EBH 2003.948), amely számos elbírálási alapelvet rögzít.

²³⁶ Lásd: Molnár 2008.

²³⁷ A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény 105. §-115/C §.

²³⁸ Az a legkisebb besorolású önálló növényrendszertani egységen belüli növénycsoportosítás, amely adott genotípusból vagy genotípusok kombinációjából kifejeződött jellemzők által meghatározható, bármely más növénycsoportosítástól legalább egy ilyen kifejeződött jellemző tekintetében megkülönböztethető, és jellemzőit megőrző, szaporításra alkalmas egységet alkot.

²³⁹ Szt. 105/C §.

szertani egységen belüli növénycsoportosítás, amely adott genotípusból, vagy genotípusok kombinációjából kifejeződött jellemzők által meghatározható, bármely más növénycsoportosításból legalább egy ilyen jellemző tekintetében megkülönböztethető és jellemzőit megőrző szaporításra alkalmas egységet alkot. **Szaporítóanyag** a teljes növény termesztésére, vagy egyéb módon való előállítására alkalmas egész növény, mag, vagy más növényrész. Az **oltalom tárgyát képezheti** minden növényrendszertani nemzetséghez és fajhoz tartozó **fajta**, beleértve a hibrideket is. **Megkülönböztethető** a növényfajta, ha jellemzőiben határozottan eltér bármely más, az **elsőbbség napján már közismert fajtától**. Közismertnek tekinthető a növényfajta, amennyiben más növényfajta-oltalom tárgya volt, vagy növényfajta-oltalomra vonatkozó hivatalos nyilvántartásba vették. **Egyneműnek** minősül a növényfajta, ha az egyedei, a megkülönböztethetőség vizsgálatánál alapul vett jellemzőikben azonosak. **Állandónak** minősül a növényfajta, ha egyedeinek jellemzői ismételt szaporítás után változatlanok maradnak. **Újnak** abban az esetben nevezhető a növényfajta, ha a növény nemesítője, illetőleg annak jogutódja, továbbá bárki más az ő hozzájárulásával hasznosítás végett a növényfajta szaporítóanyagát, vagy terményét nem adta el az elsőbbségi napot megelőző 1 évnél korábban, külföldön pedig szőlő és fa esetében az elsőbbségi napot megelőző 6 évnél, más növény esetében 4 évnél korábban. A **növényfajta-oltalom** (melynek jogosultja a nemesítő) időtartama **szőlők és fák** esetében **30 év**, az **egyéb növényfajták** esetében pedig **25 év**. Ezen oltalmi idő alatt a jogosult kizárólagos jogában áll a növényfajta hasznosítani, ami ténylegesen a növényfajta szaporítóanyagának a gazdasági életben történő felhasználását jelenti.

A következő oltalmi formát, a **használati mintaoltalmat**²⁴⁰ szokás kis szabadalomnak is nevezni, mert a szabadalmazható találmány színvonalát el nem érő új műszaki megoldások védelmére szolgáló oltalmi forma, ahol a műszaki megoldás valamely tárgy kialakításában, szerkezetében vagy részeinek elrendezésében nyilvánul meg. A használati minta **egy tárgy kialakítására, szerkezetére, illetőleg részeinek az elrendezésére vonatkozó megoldások összessége**. Csak akkor részesülhet ez a használati minta oltalomban, ha az **újnak** minősül, **feltalálói lépésen** alapul, és az **iparban alkalmazható**. Akkor beszélhetünk feltalálói lépésen alapuló használati mintáról, ha az a technika állásához képest – a mesterségében járatos személy számára – nem nyilvánvaló. Iparilag pedig akkor alkalmazható, ha valamely iparágban, illetőleg a mezőgazdaságban, ha az előállítható, valamint használható. **Nem minősül újnak** a használati minta, ha azt az elsőbbségi időpont előtt már írásban közölték, továbbá belföldi gyakorlatba vétel révén bárki számára hozzáférhetővé vált, valamint akkor sem, ha azt a már megadott elsőbbségi időpontot követően tettek közzé, vagy hirdettek meg. Eljárásokra általában nem lehet használati mintaoltalmat szerezni, ahogyan vegyületekre, biológiai anyagra vagy formai (esztétikai) kialakításra sem. A használati mintaoltalom előnye, hogy az engedélyezési **eljárás lényegesen gyorsabb** (általában 6-18 hónap) és **szabadalmi eljárásnál egyszerűbb**, az oltalom fenntartása pedig olcsóbb, mint a szabadalom esetében. A használati minták esetében **az oltalom ideje** a szabadalmi oltalom időtartamának csak fele, azaz **10 év**. Ezen idő elteltével – a korábban oltalom alatt álló – használati minta közkinccsé, és bárki hasznosíthatóvá válik. Fontos szabály, hogy a Magyarországon bejelentett használati minta alapján 12 hónapon belül lehetőség van külföldi szabadalmi bejelentés megtételére. A használati mintaoltalomhoz fűződő speciális megoldás **a szabadalmi bejelentésből való származtatás**, amely az igényelt oltalmi forma megváltoztatásnak a lehetőségét jelenti. A mintaoltalmi bejelentést akkor illeti meg a származtatás alapján a szaba-

²⁴⁰ A használati minták oltalmáról szóló 1991. évi XXXVIII. törvény.

dalmi bejelentés elsőbbsége és napja, ha a származtatott mintaoltalmi bejelentést a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalához a **szabadalmi bejelentést elutasító határozat jogerőre emelkedésétől számított 3 hónapon belül** benyújtják. A használati mintaoltalmi bejelentés származtatásának csak a **szabadalmi bejelentés napjától számított 10 éven belül van helye.**

A negyedik itt említett oltalmi forma a **formatervezési mintaoltalom** az **esztétikai** és nem a műszaki **alkotások jogi védelmét** szolgálja, ahol az alkotó munka a termék, a használati tárgy esztétikus, sőt esetenként művészi értékű megjelenésének, jellegzetes és egyedi külső formájának kialakításában rejlik. Nem részesülhet formatervezési mintaoltalomban ezért az olyan külső jellegzetesség, amely kizárólag a termék műszaki rendeltetésének következménye. Formatervezési mintának minősül valamely termék **egészének**, vagy akár **egy részének megjelenése**, illetőleg **a terméknek, vagy díszítésének külső megjelenése**, amelyet a következők eredményezhetnek: a rajzolatok, a körvonalak elrendezése, a színek, és az alakok, a felületek, továbbá a felhasznált anyagok jellegzetességei. A fentiek vonatkozásában **terméknek** minősül, minden az iparban, illetőleg a kézműiparban előállított árucikk, továbbá a csomagolás, a kikészítés módja, a grafikai jelzések, a nyomdai betűformák, azok részei is, amelyeket valamely összetett termékben való előállításra szántak, valamint ami olyan alkotóelemekből áll, melyek eltávolításával az adott termék szétszedhető, majd pedig újra összerakható. A **mintaoltalom a bejelentés napjától számított öt évig tart**, és **legfeljebb négy alkalommal újabb öt-öt éves időtartalomra lehet meghosszabbítani**. Mintaoltalom tehát a bejelentés napjától számított legfeljebb huszonöt éven keresztül állhat fenn. Mintaoltalom szerezhető nemzeti bejelentéssel, a Hágai Megállapodás alapján benyújtott nemzetközi formatervezési minta bejelentéssel, vagy az Európai Unió minden tagországra érvényes Közösségi Formatervezési Minta formájában is. Érdemes megjegyezni, hogy a formatervezési minták esetében az újdonságot mint oltalmazhatósági feltételt enyhítette a jogalkotó, amikor lehetővé tette, hogy az alkotó az elsőbbség előtt legfeljebb 12 hónappal maga hozza nyilvánosságra a mintát, anélkül, hogy ezzel rontaná saját újdonságát. (Amint arra a szabadalmknál rámutattunk, az elsőbbségi időpontot megelőző bármely önálló nyilvánosságra-hozatali aktus, így különösen a korábbi szakirodalmi-tudományos publikáció rontja a szabadalmi bejelentés újdonságát, és mint ilyen az egyik leggyakoribb veszély.) Az oltalom megszerzését egyszerűsíti, hogy nincs szükség leírás és igénypontsorozat készítésére, mivel elegendő a védendő tárgy, kialakítás három nézetből történő ábrázolását (általában fényképét) benyújtani (természetesen azért léteznek egyéb lényeges tudnivalók, amelyek szükségesek egy szabályszerű bejelentés elkészítéséhez, amikre itt nem tudunk kitérni).²⁴¹

A szabadalomtól mint tipikus, műszaki alkotásokat védő oltalmi formától fokozatosan távolodunk el a műszaki karakter mint jellemző tekintetében a használati mintán és a formatervezési mintán keresztül, hogy elérkezzünk a megjelöléseket oltalmazó jogi megoldásokhoz. Ezek közül a legfontosabb a védjegy. **Védjegynek**²⁴² **minősül**, és **oltalomban** részesíthető minden **grafikailag ábrázolható megjelölés**, amely alkalmas arra, hogy valamely árut, illetőleg szolgáltatást **megkülönböztessen** más árujától, illetőleg szolgáltatásától. Ilyenre megjelölések különösen a **szó, szóösszetétel** (ideértve a személyneveket és a jelmondatokat), **betű, szám, ábra, kép, sík- vagy térbeli alakzat**, beleértve az **áru, vagy csomagolás formáját, szín, színösszetétel, fényjel, hologram, hang**, illetőleg az említett-

²⁴¹ A formatervezési minták oltalmáról szóló 2001. évi LXVIII. törvény.

²⁴² A védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról szóló 1997. évi XI. törvény.

tek **összetételei**²⁴³. A **védjegy** mint legáltalánosabban használt árujelző segít abban, hogy a kereskedelmi forgalomban az egyes áruk és szolgáltatások egymástól megkülönböztethetők, illetve azonosíthatók legyenek, valamint segíti a fogyasztókat a tájékozódásban. A védjegy – megkülönböztető funkciójánál fogva – segíti a piaci versenyt, kapcsolatot teremt a termék és gyártója között. Fontos szerepe van a marketing és a reklám területén is. Eredet- és minőségjelző, valamint reklámfunkciói révén a védjegy a vállalkozás elismertségének, goodwilljének elsődleges hordozója. A védjegynek fontos bizalmi szerepe van a technológia- és know-how-átadásban és a licencia-forgalom serkentésében is.

Védjegyoltalom a védjegynek – a jogszabályban meghatározott eljárás keretében történő – **lajstromozásával**, a bejelentés napjára **visszaható hatállyal** keletkezik. Ezen oltalom jogosultja lehet bármely természetes személy, jogi személy, jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság tekintet nélkül arra, hogy ténylegesen folytat-e gazdasági tevékenységet. Az **oltalmi idő** a bejelentés napjától számított **10 évig** tart, és a jogosult kérelmére – **10-10 évente** – **korlátlanul megújítható**. Megújítás esetén az oltalmi idő a korábbi oltalmi idő lejáratát követő napon kezdődik el. Léteznek olyan esetek, amikor semmilyen körülmények között nem kaphat a megjelölés védjegyoltalmat, ezeket nevezzük **feltétlen kizáró okoknak**. **Nem részesülhet védjegyoltalomban** az olyan védjegy, amely **nem alkalmas a megkülönböztetésre**, így különösen, ha kizárólag olyan jelekből áll, amelyeket a forgalomban az áru, vagy a szolgáltatás fajtája, minősége, illetve egyéb jellemzője feltüntetésére használhatnak, vagy pedig amelyeket az általános nyelvhasználatban szokásosan alkalmaznak. Az a védjegy sem részesülhet oltalomban, amely kizárólag olyan formából áll, amely az áru jellegéből következik. Azon védjegy **sem részesülhet oltalomban**, amely a **közrendbe**, illetőleg a **közérdekekbe ütközik**, az áru, illetve a szolgáltatás fajtája, minősége, földrajzi származása, vagy egyéb tulajdonsága tekintetében **a fogyasztók megtévesztésére alkalmas**, valamint amelyet **rosszhiszeműen jelentettek be lajstromozásra**.

Az említetteken felül, **ki van zárva a védjegyoltalomból** az a megjelölés is, amely kizárólag állami **felségjelből** áll, vagy olyan **kitüntetésre, jelvényre, címerre**, illetve **hivatalos szavatossági, vagy hitelesítési jegyre** vonatkozik, és amelynek **használatához közérdek** fűződik. Nem részesíthető oltalomban azon védjegy sem, amely valamely **vallási**, illetőleg **egyéb meggyőződést** erőteljesen kifejező **jelképből** áll. A jogszabály szabályozza a **viszonylagos kizáró okokat** is. **Nem engedélyezhető oltalom** tehát az olyan megjelölésre, amely azonos áruk, illetve szolgáltatások tekintetében, **a korábbi védjeggyel azonos későbbi elsőbbségű megjelölés**, azon megjelölésre sem, amelyet a fogyasztók **összetéveszhetnek** a korábbi védjeggyel a megjelölés és a védjegy azonossága vagy hasonlósága, valamint az érintett áruk, illetőleg szolgáltatások azonossága, illetve hasonlósága miatt. Szintén nem lajstromozható a **belföldi jó hírnevet élvező korábbi védjeggyel azonos**, vagy **ahhoz hasonló** későbbi megjelölés, ha annak **használata** a jó hírű védjegy megkülönböztető képességét, vagy hírnevét **sértené vagy tisztességtelenül kihasználná**. **Nem nyújtható oltalom** annak a megjelölésnek sem, amely **másnak a személyhez fűződő jogát** sértené, illetőleg amely **más korábbi szerzői vagy iparjogvédelmi jogába ütközne**, amelyet **más lajstromozás nélkül** korábbról fogva ténylegesen használt, a megjelölés, amely olyan védjeggyel azonos vagy ahhoz hasonló, amelynek oltalma korábban **lejárat miatt megszűnt**, ha a **megszűnés óta 2 év még nem telt el**. A viszonylagos kizáró okok esetében lehetséges, hogy a megjelölés lajstromozásához a korábbi akadályozó jogosult hozzájárul.

²⁴³ A védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról szóló 1997. évi XI. törvény 1.§ (2) bekezdése.

A védjegyjog jogosultjának kizárólagos joga van a védjegy használatára az árujegyzékben²⁴⁴ szereplő árukkal kapcsolatban, illetve erre másnak (védjegy-licencia szerződés keretében) engedélyt adhat. A **kizárólagos használati jog alapján** a jogosult **bármivel szemben felléphet, aki engedélye nélkül** – gazdasági tevékenység körében használ – a **védjeggyel azonos megjelölést** olyan árukkal, illetőleg szolgáltatásokkal kapcsolatban, amelyek azonosak a védjegy árujegyzékében szereplőkkel, továbbá olyan **megjelölést**, amelyet a fogyasztók a védjeggyel **összetéveszhetnek**.

A védjegyjog megszűnik ha az oltalmi idő megújítás nélkül **lejárt**, az oltalmi idő **lejártát követő napon**; ha a védjegy jogosult az oltalomról **lemondott**; ha a védjegyet **törölték** a keletkezésére **visszaható hatállyal**; ha a védjegy jogosultja a védjegy **tényleges használatát elmulasztotta**; ha a védjegy **elveszítette megkülönböztető képességét vagy megtévesztővé vált**, a megszűnés megállapítására irányuló **eljárás megindítására visszaható hatállyal**; ha a védjegyjogosult jogi személy vagy jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság **jogutód nélkül megszűnt**, a megszűnés napjára **visszaható hatállyal**.²⁴⁵

A mezőgazdaság és az élelmiszeripar területén jelentős, hogy **földrajzi árujelzőként oltalomban részesülhet** a kereskedelmi forgalomban a termék földrajzi származásának feltüntetésére használt **földrajzi jelzés** és **eredetmegjelölés**. A **földrajzi jelzés** valamely **táj, helység neve**, amelyet az **e helyről származó** – meghatározott földrajzi helyen termelt, feldolgozott, illetve előállított – olyan **termékek** megjelölésére használnak, amelynek **különleges minősége, hírneve, vagy pedig egyéb jellemzője lényegileg** ennek a **földrajzi származásnak** tulajdonítható. Az **eredetmegjelölés** valamely **táj, helység neve**, amelyet az **e helyről** olyan **termékek** megjelölésére használnak, amelynek **különleges minősége, hírneve, vagy pedig egyéb jellemzője kizárólag, vagy lényegében az adott földrajzi környezet, az arra jellemző természeti és emberi tényezők következménye**. A **mezőgazdasági termékek és az élelmiszerek** földrajzi árujelzői akkor részesülhetnek oltalomban, ha azok **a termékek**, amelyeken a földrajzi árujelzőt használják, **megfelelnek a termék-leírásban foglalt feltételeknek is**. Az **eredetmegjelölések** esetében a termékek **hírnevének kialakulásában** – az adott földrajzi környezeten kívül – az arra jellemző természeti, és emberi tényezők (lokális know-how) is fontos szerepet játszanak. A földrajzi árujelzőre oltalmat kaphat minden **természetes személy, jogi személy, továbbá jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság**, amely az árujelzővel feltüntetett földrajzi területen olyan **terméket termel, dolgoz fel, vagy állít elő**, amelynek megjelölésére a földrajzi árujelzőt használják. A kizárólagos használati jog alapján **a jogosultak bármelyike felléphet bármivel szemben**, aki a kereskedelmi forgalomban az oltalom alatt álló földrajzi árujelzőt vagy az azzal összetéveszhető megnevezést **nem az annak megfelelő földrajzi területről származó termékeken** használja; vagy az oltalom alatt álló földrajzi árujelzőt a **termékjegyzékben nem szereplő**, de azokhoz **hasonló termékeken** használja, és ezáltal

²⁴⁴ A védjegyekkel ellátható termékek és szolgáltatások osztályozására jött létre 1957-ben a Nizzai Megállapodás, amely az árukat és szolgáltatásokat a védjegyjog oltalom, a védjegybejelentés tárgya szerint osztályozza. A Megállapodás 34 osztályt állított fel árukra, és 11 osztályt szolgáltatásokra. Ezenfelül a Megállapodás egy betűrendes listát is tartalmaz mintegy 10 ezer ismert áruajtáról és ezerféle szolgáltatásról. 2002-től a 8. kiadása van érvényben. A törvényből nem tűnik ki az áruosztályok jelentősége, hiszen csak az 50. §-ban tárgyalt bejelentési kellékek között szerepel először: az árujegyzék azoknak az áruknak, illetve szolgáltatásoknak a felsorolása, amelyekkel kapcsolatban a megjelölésre a védjegyjog oltalmat igénylik.

²⁴⁵ A védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról szóló 1997. évi XI. törvény 30.§.

sérti vagy kihasználja az oltalom alatt álló földrajzi árujelző **hírnevét**; továbbá bármely módon **utánozza vagy arra utaló módon használja** az oltalom alatt álló földrajzi árujelzőt, vagy bármely egyéb, a termék valóságos földrajzi származásával kapcsolatban a **fogyasztókat megtévesztő cselekményt** valósít meg. **Megszűnik** az oltalom, ha **törlik** az oltalmat (a keletkezésére visszaható hatállyal); ha a jogosultak **megsértették** a termékleírásban előírt követelményeket, egyébként ez az oltalmi forma **korlátlan ideig tart**.²⁴⁶

A területi korlátok ellenére sem áll módunkban eltekinteni az iparjogvédelmi oltalom-szerzés néhány eljárási szabályának az ismertetésétől. A szabadalmi oltalom megadására irányuló eljárás az **SZTNH-hoz benyújtott szabadalmi bejelentéssel** indul meg.²⁴⁷ A bejelentési kérelemben meg kell adni a legalább egy bejelentő azonosítását és elérhetőségét biztosító adatokat (alapértelmezésben nevét és címét, de meg lehet adni képviselőjének adatait is), a találmány leírását, továbbá utalni kell arra, hogy szabadalmi oltalmat kérnek. A további kellekeket elegendő a későbbiekben pótolni. A szabadalmi bejelentéssel esedékessé válik a **bejelentési és kutatási díj** is, amit azonban elegendő a bejelentés napját követő 2 hónapon belül leróni. A bejelentés benyújtását követően a szabadalmi bejelentést **alaki vizsgálatnak** vetik alá. Ennek során ellenőrzik, hogy megfelel-e azoknak a formai/tartalmi követelményeknek, amelyeket jogszabály rögzít.²⁴⁸ A bejelentő szükség esetén felhívást kap a felmerülő hiányosságok pótlására. A következő lépésben az **SZTNH újdonságkutatást végez**, és a talált releváns iratok alapján újdonságkutatási jelentést készít. Ebben megjelölik a technika állásához tartozónak talált iratokat, és betűkóddal jelölik azokat. Mint korábban már kitértünk rá, a technika állásához tartoznak mindazok a megoldások, amelyek a bejelentés napját megelőzően bárki számára hozzáférhetővé váltak. Nagyon lényeges az újdonságkutatás elvégzéséről történő hatósági tájékoztatás dátuma, amely az SZTNH hivatalos lapjában, a Szabadalmi Közlöny és Védjegyértesítőben jelenik meg. Az SZTNH a bejelentő kérelmére írásos véleménnyel kiegészített újdonságkutatási jelentést készít. Ez az írásos vélemény egy indokolást is tartalmazó előzetes megállapítás arról, hogy az újdonságkutatási jelentésben megjelölt iratokra és adatokra figyelemmel a találmány kielégítheti-e az újdonság, a feltalálói tevékenység és az ipari alkalmazhatóság követelményeit. A tényleges szabadalmazhatóság kérdéséről majd a későbbiekben lefolytatandó érdemi vizsgálat során dönt az SZTNH, azaz ez az írásos vélemény nem köti a hivatalt. A szabadalmi bejelentést a legkorábbi elsőbbség napjától számított 18 hónap elteltével **közzéteszik**. Az újdonságkutatási jelentés elkészültéről szóló hatósági tájékoztatástól számított 6 hónapon belül kérelmezni kell az **érdemi vizsgálat** megindítását. Az érdemi vizsgálat során tekintik át, hogy **a találmány kielégíti-e a szabadalmazhatósági feltételeket, nincs-e kizárva a szabadalmi oltalomból, illetve a bejelentés megfelel-e a törvényben megszabott egyéb feltételeknek**. Ezt követően az SZTNH kijelölt ügyintézője megvizsgálja a bejelentést, és amennyiben az minden feltételnek eleget tesz, a hivatal kiadja a szabadalmat engedélyező határozatot.

Amint azt fentebb említettük, a szellemi tulajdonjogok alapvető tulajdonsága, hogy ezek területileg meghatározott jogok, csak abban az országban érvényesek, ahol ezeket bejelentették és fenn is tartják. A külföldi szabadalmi oltalomszerzés három pillére említhető meg: a

²⁴⁶ A védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról szóló 1997. évi XI. törvény 108.§ (2).

²⁴⁷ A kérelem, illetve a szabadalmi leírás és mellékleteinek alaki szabályait a 20/2002. (XII. 12.) IM rendelet részletezi.

²⁴⁸ Lásd: a korábban már hivatkozott 20/2002. (XII. 12.) IM rendeletet.

Párizsi Uniós Egyezmény (PUE), a Szabadalmi Együtműködési Szerződés (Patent Cooperation Treaty, PCT) és az Európai Szabadalmi Egyezmény. A **Párizsi Uniós Egyezménynek** Magyarország 1909. január 1-jétől az Egyezmény tagja. Az Egyezmény alapvető célja az, hogy megkönnyítse a szabadalmi jogok külföldi államok területén való biztosítását, elsősorban az egyenlő elbánás elvének és az uniós elsőbbség intézményének rögzítésével. Megjegyezzük, hogy történetileg az 1873-as Bécsi Világkiállítás sikertelensége vezetett ennek az általános szabadalomjogi egyezménynek az aláírásához, mert a külföldi szabadalmazás megoldatlansága következtében kialakult „másolási láz” miatt a feltalálók inkább titokban tartották innovatív termékeiket, minthogy megismertették volna a nagyközönséggel. A PUE szerinti **egyenlő elbánás elve** értelmében a tagállamok iparjogvédelmi szempontból **ugyanazokat a jogokat nyújtják a többi tagállam állampolgárainak és szervezeteinek, mint saját állampolgáraiknak és szervezeteiknek.** Ez azt jelenti, hogy a magyar feltalálóknak, vállalatoknak, intézeteknek az adott ország állampolgáraival azonos jogállásuk van. Az **uniós elsőbbség intézménye** arra nyújt lehetőséget, hogy miután a bejelentő valamely szerződő állam területén először jelentette be megoldását szabadalmazásra vagy mintaoltalom szerzésére (alapbejelentés), 12 hónapon²⁴⁹ belül szabadalmat vagy mintaoltalmat igényelhet bármely más szerződő állam területén is, azzal a kikötéssel, hogy ezt az utóbbi bejelentést, illetve bejelentéseit **az elsőbbség szempontjából** (azaz a vele szemben felhozható újdonságot és feltaláló tevékenységet megkérdőjelező anyagok szempontjából) **tekintsék úgy, mintha az alapbejelentés napján tette volna meg az illető tagállamban is.** Külföldi szabadalmi oltalmat közvetlenül lehet megszerezni a megcélzott országhoz szabadalmi hivatalainál benyújtott szabadalmi bejelentések segítségével. Ilyen esetekben az államok szabadalmi hivatalai egymásra és nemzetközi szervezetekre való tekintet nélkül járnak el, ezért végeredményben egymástól meglehetősen eltérő szövegű és oltalmi körű szabadalmi okiratok is keletkezhetnek.

A **Szabadalmi Együtműködési Szerződés**²⁵⁰ (PCT) következtében azonban lehetőség van a külföldi szabadalmazás további jelentős egyszerűsítésére. A PCT nyújtotta lehetőség igénybevételének lényege, hogy egyetlen bejelentéssel több országban lehet biztosítani az oltalom megszerzésének jogát (anélkül, hogy önmagában a PCT eljárásban oltalomhoz juthatnánk). A **PCT rendszer** legfontosabb előnye, hogy – bár nem helyettesíti az országról országra végigvitt külön nemzeti oltalomszerzési eljárásokat – **egyszerűbbé, összességében olcsóbbá és megbízhatóbbá teszi a találmányok nemzetközi jogi oltalmának elnyerését.** Egyetlen bejelentéssel biztosítható a szabadalom megszerzésének elindítása a PCT az összes tagországában. A PCT eljárásnak **két fő szakasza van: az I.** (kutatási) és a **II.** (elővizsgálati) fázis, ezeket összefoglaló néven nemzetközi fázisnak hívjuk. A nemzetközi szakasz a PCT bejelentés benyújtásával kezdődik. A **bejelentést** az adott esetben illetékes (ún. **átvevő**) **hivatalnál kell benyújtani.** A bejelentést magyar, angol, francia, német vagy orosz nyelven kell benyújtani (magyar nyelvű bejelentés esetén rövid időn belül valamelyik felsorolt másik nyelvre történő fordítást is be kell nyújtani²⁵¹). Egyúttal meg kell fizetni az esedékes díjakat. A bejelentésnek tartalmaznia kell a bejelentő nevét, valamint a bejelentés leírását és legalább egy igénypontot. A követelmények kielégítését elősegíti, hogy a bejelentést formanyomtatványon kell benyújtani. A nyomtatványok kitöltését segíti a **PCT SAFE**

²⁴⁹ Ipari minta, gyári vagy kereskedelmi védjegy esetén 6 hónap.

²⁵⁰ Patent Cooperation Treaty (PCT), Magyarországon kihirdette az 1980. évi 14. törvényerejű rendelet.

²⁵¹ A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény 84/R. § (3) bekezdése alapján a nemzetközi szabadalmi bejelentés – a kérelem kivételével – magyar nyelven is benyújtható. Ebben az esetben a bejelentés átvételétől számított egy hónapon belül be kell nyújtani a bejelentés fordítását, az előírt nyelvek valamelyikén.

softver, aminek segítségével teljesen elektronikus benyújtásra is van lehetőség. Az érvényes bejelentés egy példányát az átvevő hivatal haladéktalanul továbbítja a nemzetközi irodának és a **nemzetközi kutatási hatóságnak** (ez utóbbit mi határozhatjuk meg, ezért általában az Európai Szabadalmi Hivatallal végeztetjük el ezt a feladatot). A nemzetközi kutatási hatóság elkészíti és a bejelentőnek megküldi az **újdonságkutatási jelentést** (ISR²⁵²), amelyhez egy **írásos véleményt** (WOISA²⁵³) is csatol, amely állásfoglalást tartalmaz a bejelentés tárgyának szabadalmazhatóságáról. A nemzetközi iroda a bejelentés elsőbbségi napját követő 18 hónap eltelte után a bejelentést közzéteszi (ha az addigra elkészült, a kutatási jelentéssel együtt). A bejelentőnek általában a WOISA keltétől számított 3 hónapon belül vagy (ha ez későbbi)²⁵⁴ az elsőbbségi naptól számított 22 hónap letelte előtti kérelmére a nemzetközi elővizsgálati hatóság a szerződésben meghatározott díj megfizetése mellett ún. **nemzetközi elővizsgálati jelentést** (IPRP²⁵⁵) készít, ami lényegében egy előzetes állásfoglalás a találmány szabadalmazhatóságának kérdésében a nemzetközi kutatási jelentésben szereplő adatok figyelembevételével. Ez a lépés nem kötelező, de sok esetben célszerű pénzt áldozni erre a lehetőségre, mivel az IPRP kibocsátása előtt érvelhetünk találmányunk szabadalmazhatósága mellett, változtathatunk az igényelt oltalmi körön és a leíráson (de nem bővíthetjük az eredeti nyilvánítást ennek során, azaz nem építhetünk be új anyagot), így szerencsés esetben kedvező tartalmú IPRP-t kaphatunk igen kedvezőtlen kutatási jelentés után. Ez azért lehet fontos, mert az IPRP-t igen gyakran etalonként használják a nemzeti hivatalok a későbbi szabadalomengedélyezési eljárásban. Az ún. **„nemzeti szakaszt”** mindazon kiválasztott államokban, amelyekben a bejelentő oltalmat kívánt szerezni, **az elsőbbség napjától számított 30 vagy 31 hónapon belül kell megindítani**. Ehhez ezen országok nemzeti hivatalánál be kell nyújtani a bejelentés fordítását az ország hivatalos nyelvén, és meg kell fizetni a nemzeti illetékeket. Ebben a szakaszban a kiválasztott országok hivatalai általában figyelembe véve a nemzetközi kutatási jelentésben foglaltakat, saját nemzeti joguk alapján döntenek a szabadalmi oltalom engedélyezéséről. A nemzeti szakasz eredményeként megadott, egymástól független nemzeti szabadalmak fenntartására annak az országnak a joga irányadó, amely szerint az oltalmat megadták.²⁵⁶

Magyarország 2003. január 1-je óta a tagja az **Európai Szabadalmi Egyezménynek**; ettől az időponttól kezdve a külföldön indult európai szabadalmi bejelentésekben Magyarország is megjelölhető, és központosított engedélyezés után a megszerzett oltalom Magyarországon is érvényesíthető. Az európai szabadalmi rendszer fő előnye, hogy **egyetlen közös eljárásban lehet akár 39 országban érvényesíthető európai szabadalmat szerezni**. Ez négy vagy öt ország megjelölése esetén már jelentős költségmegtakarítást eredményez.

²⁵² International Search Report az arra kijelölt nemzetközi kutatási szerv által elvégzett újdonságkutatás eredményének eredményét tartalmazó irat.

²⁵³ Written Opinion of the International Searching Authority a hivatal által a bejelentőnek küldött írásos vélemény a szabadalmazhatóságról (azaz megfelel-e a találmány az újdonság, a feltalálói tevékenység és az ipari alkalmazhatóság követelményének, egységes-e stb.).

²⁵⁴ PCT 54. bis szabály.

²⁵⁵ International Preliminary Report on Patentability a nemzetközi elővizsgálat során, a nemzetközi kutatási jelentés alapján vizsgált a nemzetközi bejelentés tárgyának szabadalmazhatósági feltételeiről (újdonság, feltalálói tevékenység, ipari alkalmazhatóság) és ennek eredményéről készült jelentés. Az IPRP már véleményt is tartalmaz a szabadalmazhatósági feltételeket illetően.

²⁵⁶ Itt jegyezzük meg, hogy a „nemzeti” szakaszt precízen nemzeti/regionális” szakasznak kell hívni, mert egyes országcsoportok esetében (amelyek a kérdéses régiót alkotják) lehetőség van az oltalomszerzést megkönnyítő, közös eljárásra. Ilyen esetben a nemzeti szakaszba lépés során a regionális szabadalmi eljárást lefolytató hivatalnál intézzük a szabadalmazási eljárást, és azon keresztül szerezünk meg a végcélként megjelölt országokban az oltalmat. A legismertebb regionális hivatal az Európai Szabadalmi Hivatal.

A **bejelentést** az elsősorban az Európai Szabadalmi Hivatalnál lehet benyújtani. A **bejelentéseket alaki vizsgálatnak vetik alá**, majd **egységesség és szabadalmazhatóság tekintetében vizsgálják**. Ez utóbbi tevékenység keretében először a szabadalmazhatóságra vonatkozó írásos véleményt is tartalmazó **kutatási jelentést** adnak ki, majd később érdemben is vizsgálják a szabadalmazhatóságot. A bejelentéseket az elsőbbség napjától számított 18 hónap eltelte után **közzéteszik**. A bejelentés **érdemi vizsgálatát** a kutatási jelentés közzétételétől számított 6 hónapon belül kell kérni. Ennek elmulasztása a bejelentés megszűnését eredményezi. Az érdemi vizsgálat kérelmezése után az európai elővizsgáló **végzésben közli kifogásait**, amelyekre a bejelentőnek válaszolnia kell. A végzések és viszontválaszok száma nincs megkötve. Amikor az elővizsgáló a bejelentést szabadalmazhatónak találja, kilátásba helyezi a szabadalom engedélyezését. Ezután az **igénypontokat a másik két hivatalos nyelvre is le kell fordítani**. Az engedélyezés után esedékes díj befizetése után a szabadalmat engedélyezik. Az engedélyezés napjától számított 9 hónapon belül **felszólalást** lehet benyújtani azon az alapon, hogy a szabadalom tárgya nem felel meg az előírt követelményeknek, a leírás nem kielégítő, vagy az elővizsgálati eljárás alatt új anyagot iktattak be a leírásba. Az európai bejelentés megadott európai szabadalmat **az egyes megjelölt tagországokban még külön eljárásban kell érvényesíteni**. Ezek a szabadalmak innen nemzeti szabadalmakként élnek tovább. Tehát 2013-ban még ezen az úton nem lehet egységes („közösségi”) szabadalmat szerezni, csupán egyes nemzeti szabadalmak „köteget” kapjuk.²⁵⁷

A használatiminta-oltalmi eljárás igen hasonló a szabadalmi eljáráshoz. Itt is bejelentéssel indul a megadási eljárás, **azonban a vizsgálati eljárás sokkal egyszerűbb**. A bejelentési nap elnyeréséhez elegendő az olyan leírás és abban hivatkozott rajz benyújtása is, amely alakilag még nem megfelelő. Fontos azonban, hogy a minta tárgyára vonatkozó összes információ szerepeljen benne, mert a bejelentés a továbbiakban új tartalom bevitelével nem bővíthető. Fontos különbség, hogy az **SZTNH nem végez újdonságkutatást**, és csak megadás után publikálják a leírást.²⁵⁸

A formatervezési mintaoltalom megszerzésére irányuló eljárás a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalához benyújtott **bejelentéssel** indul. A bejelentésnek tartalmaznia kell a **bejelentési kérelmet, a minta ábrázolását, a minta szerinti termék megnevezését**, és adott esetben egyéb mellékleteket. Ahogyan a szabadalmak és a védjegyek esetében, a formatervezési mintáknak is van nemzetközi osztályozása (ez az ún. Locarno-i Osztályozás). A mintaoltalmi bejelentésben **több mintára** is igényelhető oltalom, feltéve, hogy a minták szerinti termékek a nemzetközi osztályozás azonos osztályába tartoznak. A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala a mintaoltalmi bejelentés **benyújtását követően megvizsgálja**, hogy a bejelentés megfelel-e a bejelentés befogadásához előírt formai feltételeknek, és megfizették-e a bejelentési díjat. A mintaoltalmi bejelentésről a Hivatal hivatalos lapjában hatósági tájékoztatást ad (**adatközlés**). Ezt követően az SzTNH – a szabadalmakhoz hasonlóan – megvizsgálja a bejelentést abból a szempontból, hogy az kielégíti-e a törvényben meghatározott **alaki** követelményeket. Ha a mintaoltalmi bejelentés megfelel az alaki feltételeknek, az SzTNH elvégzi az **újdonságkutatást**. A mintaoltalmi bejelentést a legkorábbi elsőbbség napjától számított **kilenc hónap elteltével közzé kell tenni**. Eltérően a szabadalmi jogtól a bejelentő kérelmére a közzétételt el lehet halasztani, de a mintaoltalmi bejelentés közzététele nem

²⁵⁷ Török – Molnár – Ujvári – Siklós 2011. 26-33. o.

²⁵⁸ Török – Molnár – Ujvári – Siklós 2011. 39. o.

halasztható a legkorábbi elsőbbség napjától számított harmincadik hónapon túl. A mintaoltalom megadására irányuló eljárásban a közzétételt követően bárki **észrevételt** nyújthat be az SzTNH-hoz arra vonatkozóan, hogy a minta, illetve annak bejelentése nem felel meg az e törvényben meghatározott valamely feltételnek. A következő lépésben az SzTNH elvégzi a mintaoltalmi bejelentés érdemi vizsgálatát. Ha a mintaoltalmi bejelentés nem felel meg a vizsgált követelményeknek, az MSZH a bejelentőt **hiánypótlásra, nyilatkozattételre**, hívja fel. Végül a közzétételtől számított legalább egy hónap elteltével a Hivatal a bejelentés tárgyára mintaoltalmat ad, ha a minta és a mintaoltalmi bejelentés megfelel a vizsgálat körébe tartozó valamennyi követelménynek, ezt bejegyzik a mintaoltalmi lajstromba és mintaoltalmi okiratot állítanak ki.²⁵⁹

Mintaoltalom szerezhető a Párizsi Unió Egyezmény alapján **nemzeti bejelentéssel**, a **Hágai Megállapodás** alapján benyújtott nemzetközi formatervezési minta bejelentéssel, vagy az Európai Unió minden tagországra érvényes **Közösségi Formatervezési Minta** formájában is. A nemzetközi bejelentés útján megszerezhető oltalom a megjelölt Szerződő Fél területén **azonos hatályú a nemzeti úton megadott mintaoltalommal**. Valamely megjelölt szerződő állam az oltalmat saját területére nézve elutasíthatja azonban, ha a nemzetközi bejelentésben oltalmazni kívánt minta nem felel meg a saját jogszabályaiban rögzített oltalmazhatósági követelményeknek. Ezek a követelmények azonban a megállapodás szövegében foglaltaktól nem lehetnek eltérőek, vagy azokat meghaladóak. A **közösségi** formatervezési mintaoltalom területi hatálya az egész Európai Közösség területére kiterjed, a tagállamok mindegyike tekintetében **azonos a jogosultja**, és a tagállamok mindegyike tekintetében **egyidejűleg és egységesen keletkezik**, illetőleg **szűnik meg**. A közösségi védjegy- és mintaoltalmi-rendszert a **Belső Piaci Harmonizációs Hivatal (BPHH)** működteti. A közösségi mintaoltalom olyan jogi eszköz, amely fontos szerepet tölt be az egységes belső piac működésében oly módon, hogy megkönnyíti az áruknak és szolgáltatásoknak tagállamok közötti áramlását.²⁶⁰ A közösségi formatervezési minta oltalmának **két fontosabb típusát** különböztetjük meg: van **lajstromozás nélkül**, és van **lajstromozással** keletkező oltalom is. A közöttük lévő lényegi különbség abban rejlik, hogy míg a **lajstromozás nélküli oltalom** minden külön eljárás nélkül biztosít valamennyi tagállamra kiterjedő hatályú egységes oltalmat (amely oltalom az EU-n belüli első nyilvánosságra jutással keletkezik), addig a lajstromozott oltalom esetén a mintára a BPHH-hoz benyújtott bejelentés alapján a közösségi rendeletben szabályozott eljárás lefolytatásával, vagyis a minta lajstromozásával szerezhető oltalom. A magyar formatervezési mintaoltalmi időhöz képest **eltérés mutatkozik** a közösségi oltalmi idő tekintetében, mivel a lajstromozás nélküli oltalmi idő ezen esetben **3 év** lehet. További érdekesség a **közösségi lajstromozás nélküli oltalomhoz** fűződő igényérvényesítés esetében, hogy a formatervezési minta **oltalma versenyjogi természetű**, azaz a mintaoltalom jogosultja csak akkor léphet fel a minta engedély nélküli hasznosításával szemben, ha e cselekmény a **minta utánzásával** valósultak meg, ebből következően az oltalom **kizárólag a szándékosnak minősülő másolás ellen** jelent védelmet. Az előbb említettekkel ellentétben a **lajstromozott minta** oltalma esetében – az oltalom jogosultja – nem pusztán a szándékos cselekmények elkövetőivel, hanem a jóhiszemű független fejlesztőkkel szemben is egyaránt jogosult fellépni. A lajstromozott közösségi formatervezési mintaolta-

²⁵⁹ Török – Molnár – Ujvári – Siklós 2011. 51. o.

²⁶⁰ A közösségi oltalmi rendszert a közösségi formatervezési mintáról szóló 6/2002/EK tanácsi rendelet hívta életre, amely 2003. április 1-én lépett hatályba, és amelynek végrehajtását a 2245 és a 2246/2002/EK bizottsági rendelet szabályozza, és 2003. január 1-étől szerezhetőek mintaoltalmak.

lom előnye abban nyilvánul meg, hogy egyetlen bejelentéssel, nyelven, és díjfizetés ellenében az egész Európai Unió (mind a 27 tagállam vonatkozásában) területére egyidejűleg, és egyetlen eljárással szerezhető meg a kívánt oltalom. Ezzel szemben a lajstromozás nélküli formatervezési mintaoltalom a gyors ütemben változó, illetőleg avuló termékeket előállító iparágak (könnyűipar) esetében jelent előnyös megoldást. Itt jegyezzük meg, hogy kockázatos lehet egy esetleges jogvitában az oltalom keletkezési időpontja körüli bizonytalanság, vagyis a nyilvánosságra hozatal időpontjának és annak a bizonyítása, hogy az oltalom valójában mire is vonatkozik, illetőleg nem áll-e fenn a szándékos másolás esete.²⁶¹

A védjegy-lajstromozási eljárás a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalához intézett **kérelmmel** indul meg. Egy bejelentésben csak egyetlen **megjelölésre** igényelhető oltalom. A védjegybejelentésben meg kell határozni az **árujegyzéket**, azaz azt, hogy a védjegy milyen árukra vagy szolgáltatásokra vonatkozzon. Az SzTNH a bejelentés benyújtását követően **megvizsgálja, hogy elismerhető-e bejelentési nap**, továbbá megfizették-e a bejelentési díjat. Ezt követően az **alaki feltételek** meglétét vizsgálja a Hivatal. Ha a bejelentés alakilag rendben van, a Hivatal elvégzi a **korábbi jogokra vonatkozó kutatást**, és kutatási jelentést készít, amit megküld a bejelentőnek. A **kutatási jelentésben** szerepelnek azok a korábbi elsőbbségű védjegyek, amelyeket a bejelentett megjelölés oltalomképesége szempontjából figyelembe kell venni. Ezt követően kerül sor az **érdemi vizsgálatra**. A Hivatal megvizsgálja, hogy nem áll-e fenn valamilyen **feltétlen kizáró ok, a viszonylagos kizáró okokat** azonban csak akkor vizsgálja, ha felszólalás érkezik. A Hivatal ezt követően **meghirdeti** a védjegybejelentést a Szabadalmi Közlöny és Védjegyértesítőben. A meghirdetést követően a lajstromozással szemben **felszólalást** lehet benyújtani, amelyben viszonylagos kizáró okok alapján lehet kérni a védjegybejelentés elutasítását. A Hivatal írásbeli előkészítés után szóbeli tárgyaláson dönt a felszólalásról és ezzel együtt arról, hogy a bejelentett megjelölést lajstromozza-e avagy elutasítja. Ha a védjegybejelentés megfelel a vizsgálat körébe tartozó valamennyi követelménynek, a Hivatal a megjelölést védjegyként **lajstromozza, és védjegyként állít ki**.

Mint az összes nevesített iparjogvédelmi oltalmi forma, a védjegy is egy-egy területre szól, ennek következtében felmerül a kérdés, hogy mit tegyen az, aki a védjegyre szerinti terméket vagy szolgáltatást **külföldön** szeretné értékesíteni. Már a fentebb bemutatott **Párizsi Uniós Egyezmény** is foglalkozik a védjegyekkel; az **uniós elsőbbség határideje védjegyek esetében 6 hónap**, ennyi idő áll rendelkezésére a védjegybejelentőnek, hogy az uniós elsőbbséghez fűződő kedvezményeknek érvényt szerezzen a maga számára.

A Párizsi Uniós egyezmény mindazonáltal, hogy megteremti a külföldi oltomszerzés lehetőségét, önmagában nem ad módot arra, hogy **egyetlen bejelentéssel**, egyszerre **több országban** is védjegyoltalmat szerezzünk. Ezt a hiányt pótolja a védjegyek nemzetközi lajstromozásáról szóló **Madridi Megállapodás** és az azt kiegészítő **Madridi Jegyzőkönyv**. Nemzetközi lajstromozás iránti kérelmet a Megállapodást aláíró tagországok valamelyikében honos bejelentők nyújthatnak be már **oltalom alatt álló védjegyükre** vonatkozóan a saját nemzeti szabadalmi hivataluknál. A nemzeti hivatal a kérelmeket érdemben nem bírálja el, hanem a **Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO) Nemzetközi Irodájához** továbbítja, amely a védjegyeket **lajstromozza** és a lajstromozott védjegyeket hivatalos lapjában közzéteszi. Ennek alapján a nemzetközi védjegyet valamennyi kiválasztott tagállamban

²⁶¹ Török – Molnár – Ujvári – Siklós 2011. 55-57. o.

ugyanaz az oltalom illeti meg, mintha a védjegyet ott közvetlenül, „nemzeti úton” (a Párizsi Unió Egyezmény alapján) jelentették volna be. A **tagállamok hivatalai** a nemzetközi lajstromozástól számított **egy éven** belül **emelhetnek kifogást** a lajstromozással szemben. A nemzetközileg lajstromozott védjegy (szemben a később bemutatandó közösségi védjeggyel) **nemzeti védjegyek „kötege”**, amelyek az egyes országok törvényeinek hatálya alá tartoznak. A nemzetközi védjegy oltalmi ideje mindazonáltal egységesen **húsz év** mindazokban az országokban, amelyekre az oltalom kiterjed. A Madridi Megállapodást kiegészíti az 1989-ben aláírt, 1995. december 1-jén hatályba lépett Madridi Jegyzőkönyv. A jegyzőkönyv továbbfejleszti a megállapodást pl. **az oltalmi idő húszról tíz évre csökken** (amely természetesen korlátlanul megújítható). A Megállapodás és a Jegyzőkönyv által létrehozott madridi Rendszer tehát eszközt nyújt a védjegybejelentőnek, hogy az elsőbbségi bejelentése segítségével egy, több vagy az összes másik tagállamban „nemzetközi” védjegyoltalmat szerezzen. Ez lényegesen egyszerűbb és olcsóbb is, mintha a célzott államokban egyenként kellett volna lefolytatni a lajstromozási eljárást. A központi eljárás ugyanakkor ha nem is hátránnyal, de **kockázattal** mindenképpen jár. Fontos tudnivaló, hogy ha az alapbejelentés vagy alapul szolgáló védjegy a nemzetközi lajstromozástól számított 5 éven belül elutasítás, visszavonás vagy lemondás következtében megszűnik, vagy akár csak bizonyos áruosztályokra korlátozódik, akkor megszűnés vagy korlátozás ugyanilyen mértékben kihat a nemzetközi bejelentésre is. Például, ha az alapbejelentés ruházatra és lábbelire szólt, de a lábbelit törölték belőle, akkor a nemzetközi védelem is csak ruházatra szól majd. Ha az alapbejelentést elutasítják, a nemzetközi bejelentést is el kell utasítani. Ez ad lehetőséget egy **„központi támadásnak”** nevezett eljárásra, aminek a lényege, hogy az alapbejelentést támadják meg, és ha ez sikeres, akkor ezzel megszüntetik az összes nemzetközi ekvivalens bejelentést is. Ezt enyhíti a Jegyzőkönyv azon rendelkezése, hogy a nemzetközi bejelentés bizonyos feltételek mellett nemzeti bejelentésekké alakítható. Ezt hívják **transzformációs** eljárásnak.

A **közösségi védjegy** olyan védjegy, amelynek oltalma az Európai Unió minden tagállamában egységesen fennáll. A közösségi védjegyrendszert – ahogyan a közösségi design intézményét is – a Belső Piaci Harmonizációs Hivatal (BPHH) működteti. Közösségi védjegybejelentések kizárólag a BPHH-nál lehet tenni (a nemzeti szabadalmi hivatalok csak továbbítják a közösségi védjegybejelentéseket). A BPHH közösségi védjegybejelentéseket 1996. január 1-je óta fogad. A közösségi védjegy intézménye lehetővé teszi, hogy **egyetlen bejelentéssel és egységes eljárással az Európai Unió összes tagállamának területére** nézve védjegyoltalmat lehessen szerezni. A létrejött oltalom az összes tagállamban egységesen áll fenn, azt **területi alapon megosztani nem lehet**. Amennyiben a közösségi védjegy oltalma megszűnik, akkor ez valamennyi tagállam tekintetében egységesen következik be. A közösségi védjegy lajstromozására irányuló eljárás egyszerűbb, annak **költségei kedvezőbbek**, mintha a bejelentő az oltalmat – nemzeti vagy nemzetközi úton – több tagállamban kívánná megszerezni. A meglévő oltalom fenntartását célzó tevékenység (védjegyhasználat, megújítás) feltételei is kedvezőbbek, ha nem minden egyes érintett országban külön-külön történik a védjegybejelentés. Ugyanakkor **hátrányok** is származhatnak a közösségi védjegy egységes jellegéből. Az **egész közösségi védjegybejelentést el kell utasítani**, ha olyan **feltétlen kizáró ok** merül fel, amely kizárólag **egyetlen** tagállam tekintetében áll fenn. Hasonló okból már oltalom alatt álló, lajstromozott közösségi védjegy utólagos megszüntetésére is sor kerülhet azzal, hogy ilyenkor szintén a teljes oltalom megszűnik, még akkor is, ha az adott, lajstromozást gátló ok csak egy tagállam tekintetében áll fenn. Ilyen esetekben különösen hasznos lehet, hogy a közösségi védjegy és a tagállami védjegyrendszerek között „szabad az átjárás”, azaz lehetőség van arra, hogy az elutasított közösségi védjegybejelentést

vagy megszüntetett közösségi védjegyet nemzeti védjegybejelentéssé alakítsák át. A közösségi védjegyoltalom 10 évig tart, és korlátlanul megújítható. A bejelentési és lajstromozási eljárás eléggé hasonlít a magyar védjegnél megismert eljáráshoz, főbb lépései a következők: **bejelentés**: az EU bármely hivatalos nyelvén, így magyarul is benyújtható; a **bejelentést követő vizsgálat**, ami a formai kérdéseken kívül a megjelölés védjegyként való elfogadhatóságának a vizsgálatára és a védjegyesztályozásra is kiterjed; a **védjegykutatói** jelentés kibocsátása; a **közzététel**. A közzétételtől számított három hónapon belül lehetőség van a védjegy ellen felszólalni. Ennek hiányában vagy sikertelen felszólalás esetén a közösségi védjegyet lajstromozzák.

Az iparjogvédelem mellett a szellemi tulajdonjog másik fő jogterülete a szerzői jogok világa. **A szerzői jog az irodalom, a tudomány és a művészet körébe tartozó szellemi alkotások védelmének a szabályait** foglalja magában²⁶². A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. tv. (Szt.)²⁶³ nem taxatív felsorolást ad a szerzői művekre. Ha az előző általános definíció keretében maradvá szeretnénk csoportosítani az Szt.-ben nevesített műtípusokat, akkor a következő eredményt kapjuk. Az **irodalmi művek** körébe tartozik a) az irodalmi (pl. szépirodalmi, szakirodalmi, tudományos, publicisztikai) mű és a b) a nyilvánosan tartott beszéd. A **tudományos** (álláspontunk szerint inkább mérnöki, műszaki) **alkotások** körébe tartozik a) a számítógépi programalkotás és a hozzá tartozó dokumentáció (szoftver), ideértve a felhasználói programot és az operációs rendszert is, b) a térképmű és más térképészeti alkotás, c) az építészeti alkotás és annak terve, valamint az épületegyüttes, illetve a városépítészeti együttes terve, d) a műszaki létesítmény terve, e) az iparművészeti alkotás és annak terve és f) a gyűjteményes műnek minősülő adatbázis. Itt jegyezzük meg, hogy az iparjogvédelemtől való elhatárolásban klasszikusnak mondható szempont, miszerint a szerzői művek nem műszaki, míg az iparjogvédelmi oltalom tárgyai műszaki alkotások. Álláspontunk szerint az előbb felsoroltak legalább annyira műszaki alkotások, mint amennyire pl. a védjegy nem műszaki, ezért a modern kori jogi tárgyak tekintetében műszaki-nem műszaki elhatárolási ismérvet a magunk részéről túlhaladottnak tartjuk. A harmadik kategória, a **művészeti alkotások** körébe tartozik a) a színmű, a zenés színmű, a táncjáték és a némajáték, b) a zenemű, szöveggel vagy anélkül, c) a rádió- és televíziójáték, d) a filmalkotás és más audiovizuális mű, e) a rajzolás, festés, szobrászat, metszés, kőnyomás útján vagy más hasonló módon létrehozott alkotás és annak terve, f) a fotóművészeti alkotás és g) a jelmez- és díszlet-terv.²⁶⁴

Vannak **a szerzői jogból kizárt alkotásfajták**.²⁶⁵ Ezek közül a legfontosabbak a) a jogszabályok; az állami irányítás egyéb jogi eszközei; b) a bírósági vagy hatósági határozatok, hivatalos közlemények és az ügyiratok; c) a szabványok; d) a sajtótermékek alapjául szolgáló tények vagy napi hírek; e) az- ötlet, az elv, az elgondolás, az eljárás, a működési módszer vagy a matematikai művelet; a folklór kifejeződései (ez azonban nem érinti a népművészeti ihletésű, egyéni, eredeti jellegű mű szerzői jogi védelmét).

²⁶² Csécsy; 2002. 28. o.

²⁶³ A szerzői jog normatív hátterét – sok más norma mellett – az Szt, az – egyebek mellett – a szerzői jogi védelemben részesíthető művek kategóriáiról, a szerző személyhez fűződő jogairól, a védelmi időről és a szabad felhasználás esetéről rendelkező Berni Uniói Egyezmény (Magyarország 1975. évi. 4. tvr-rel csatlakozott hozzá) és az – egyebek mellett – a számítógépi programok, adatgyűjtemények védelmére vonatkozó szabályozási követelményeket tartalmazó TRIPS egyezmény (Magyarország: 1994 óta tagja) biztosítja.

²⁶⁴ Szt. 1. § (2).

²⁶⁵ Szt. 1. § (4)-(7) bek.

A szerzői jogi tárgyak körében érdemes néhány szót említeni a **szoftverről**. Nyilvánvalóan műszaki alkotásként bontja a szerzői jogi tárgyak konvencionális rendezőelvét. Ami a megjelenési formáit illeti, védelemben részesül forráskódban vagy bármilyen más formában rögzítve, és a szoftverhez annak dokumentációja is hozzáértendő, védett továbbá a felhasználói program és az operációs rendszer is. A köznyelv gyakran említi a szoftverszabadalmakat, annak ellenére, hogy a szoftver mint olyan a szabadalmazásból kizárt jogi tárgy. Védelemben az ún. számítógéppel megvalósított találmányok részesülnek; ezekben a hardver és a szoftver együttes, nem várt többelthatást eredményező megoldása részesülhet szabadalmi oltalomban. Ekkor tehát szükség van olyan **hardverre** is, amelynek a működését a szoftver olyan mértékben képes megváltoztatni, hogy az már a szabadalmazhatóság pozitív kritériumait is kielégítse. A számítógéppel kapcsolatos találmányok esetén a **szabadalmi leírásban** egy hardvert vezérlő szoftver esetén ki kell derülnie, hogy **mi az a műszaki többelthatás**, amely a feltalálói tevékenységet megalapozza. A- **folyamatábrák** és **pszeudokód-leírások** általában hasznosak, és a leírás tartalmazhat **adatfolyam-tervet**, amelyben az adatokra és adathordozókra vonatkozó összetartozó események sorrendje megismerhető.²⁶⁶

A szerzői jog **alanya (alkotónként) a szerző**.²⁶⁷ Az alanyi körbe beléphet az, akit a szerző jogutódjaként megjelöl. Ha a mű több személy együttes tevékenységének eredményeképpen jön létre:²⁶⁸

a) **szerzőtársról** beszélünk, ha a közös mű részei önállóan nem használhatók fel; ilyenkor a jog együttesen (arányosan) illeti meg őket, és a jog érvényesítésére mindegyikük önállóan is felléphet;

b) **társszerzőről** beszélünk, ha a mű részei önállóan is felhasználhatók; ilyenkor a saját rész tekintetében a szerzői jogok önállóan is gyakorolhatók;²⁶⁹és

c) **gyűjteményes a mű**, ha a mű egészére vonatkozóan a jogok a szerkesztőt illetik meg. Az egyes részekre vonatkozó jogok a szerzőkéi.²⁷⁰

A szerzői jogok – eltérően az iparjogvédelem bejelentési és lajstromozási elven történő megszerzési modelljétől – a megalkotás pillanatában **a törvény erejénél fogva (*ipso jure*) keletkeznek**.²⁷¹ **A védelmi idő a szerző életében és a szerző halálától számított 70 évig tart**; szerzőtársak esetében az utoljára elhunyt szerző halálától kell számítani a 70 évet.²⁷²

A szerzői jogi védelem alapkövetelménye a mű egyéni eredeti jellege: a műben individualitás mutatkozzék meg. Megkülönböztetünk **elsődleges műveket**: ezek tartalmukban és formájában egyaránt önállóak (ilyen pl. egy eredeti regény), és **másodlagos műveket**: ezek tartalmukban vagy formájukban egy másik műtől függnek (ilyen pl. az előbbi regény fordítása). Ezekben az esetekben – bár a másodlagos mű maga is szerzői jogi tárgy – az elsődleges mű alkotójának engedélyre szükegés a másodlagos mű felhasználásához. A szerzői jogi védelem jogi konstrukciója azonos a tulajdonjognál és az iparjogvédelemnél bemutatottal: szigorú, abszolút szerkezetű és negatív tartalmú tulajdonjogi pozíció a szerző oldalán, kiegészítve az iparjogvédelemnél látottnál szélesebb körű személyhez fűződő jogokkal. A

²⁶⁶ http://www.szabadalmi.hu/szoftver_oltalom.html (legutolsó letöltés 2013. február 16.)

²⁶⁷ Csécsy; 2002. 31. o.

²⁶⁸ Csécsy; 2002. 31. o.

²⁶⁹ Csécsy; 2002. 31. o.

²⁷⁰ Csécsy; 2002. 31. o.

²⁷¹ Csécsy; 2002. 30. o.

²⁷² Sztj. 31. § (1)-(2) bek.

szerző személyhez fűződő jogai körébe tartoznak a) a nyilvánosságra hozatal joga, e tekintetben a szerző megjelölhet későbbi, halála utáni időpontot is; b) a visszavonás joga, amely szerint a szerző megtilthatja, hogy művét a továbbiakban felhasználják (művészi, szakmai felfogás megváltozása); c) a név feltüntetésének joga, amely történhet saját névvel, felvett névvel, név nélküliség (anonimitás) mellett; d) a mű integritásához való jog, amelynek tartalma a mű lényegének megóvása, a torzításmentesség.²⁷³ A személyhez fűződő jogok **időben korlátlanok**, forgalomképtelenek, másra nem ruházhatók, nem örökölhetők, és a szerző halála után e jogok védelmében a hagyaték kezelője léphet fel. **A szerző vagyoni jogai körében a szerzőnek kizárólagos joga van a mű felhasználására és ennek engedélyezésére.** A felhasználás alapelve a kötelező, bevétellel arányos díjazás a szerzőnek. A vagyoni jogok a fenti védelmi időnek megfelelően **időben korlátozottak**, bizonyos feltételekkel átruházhatók, örökölhetők. **A mű felhasználása** a) a többszörözés, azaz másolat készítése (számítógéppel is, építészeti tervek kivitelezése, utánépítése); b) a terjesztés: a mű nyilvánosság számára való hozzáférhetővé tétele; c) a nyilvános előadás: a mű érzékelhetővé tétele jelenlévők számára; d) a nyilvánossághoz való közvetítés: sugárzással való közvetítés (TV, rádió); e) az átdolgozás: fordítás, színpadi, zenei átdolgozás → eredeti műből másodlagos) mű jön létre; f) a kiállítás: a mű tulajdonosa köteles időlegesen a szerző rendelkezésére bocsátani.²⁷⁴

A szerzői jog sem korlátlan ugyanakkor: **a szerzői jogok fontos korlátja a szabad felhasználás.**²⁷⁵ A szabad felhasználás körében említendő a) az idézés joga: már nyilvánosságra hozott művet, indokolt terjedelemben, az eredetihez híven, a szerző megjelölésével lehet idézni; b) az átvétel, amely iskolai oktatás céljából, a forrás, szerző megjelölésével történhet; c) a magáncélú felhasználás, amely nem szolgálhatja jövedelemszerzést, és a magáncélú másolás, továbbá tilos a számítógéppel történő másolás; d) művek előadása műkedvelő színpadi csoportok, iskolai előadás, időskori gondozás keretében, nemzeti ünnepeken, egyházi szertartásokon stb; e) a nyilvános könyvtárak általi kölcsönbe adás; és a bírói eljárásban bizonyítási eszközként történő felhasználás. A szoftverek esetében a magáncélú másolatkészítésnek speciális szabályai vannak: a felhasználó egyetlen ún. biztonsági másolatot készíthet, lehetséges a szoftver tanulmányozása, megfigyelése és a mérnöki visszafejtés, továbbá a fejlesztési célú többszörözés, fordítás.

A munkaviszonyban létrehozott szerzői művek esetében az ipari tulajdonjogoknál megismertektől kevés eltérést találunk: a vagyoni jogok a munkáltatóra szállnak, és a szerzőt díjazás illeti meg a felhasználáskor. A személyhez fűződő jogok korlátozottságára fel kell hívni a figyelmet: a) nyilvánosságra hozatal joga annyiban változik, hogy nem kötelezhető a szerző a nyilvánosságra hozatalra, de ha átadta a művet a munkáltatónak, az a nyilvánosságra hozatalhoz való hozzájárulásnak minősül; b) integritáshoz való jog korlátozása, hogy a felhasználás érdekében a munkáltató átalakíthatja a művet.²⁷⁶

Az ipari tulajdonjogoknál nem ismert kategória a szerzői jogban meglévő szomszédos jogok esetköre. A szomszédos jogok azoknak a tevékenységét védik, akik a szerzői alkotás felhasználására szolgáló gyártást, forgalmazást, közvetítést végzik. Ide tartozik a) az előadó-

²⁷³ Csécsy; 2002. 33. o.

²⁷⁴ Csécsy; 2002. 36-40. o.

²⁷⁵ Csécsy; 2002. 41-43. o.

²⁷⁶ Sztj. 30. §.

művészek védelme (hozzájárási jog az előadás rögzítéséhez stb.); a hangfelvételek előállítóinak a védelme (hozzájárási jog a többszörözéshez, sugárzáshoz, kölcsönzéshez stb.); c) a rádió-televízió szervezetek és filmgyártók védelme (hozzájárási jog műsorok rögzítéséhez, többszörözéséhez, közvetítéséhez stb.) A szomszédos jogok védelmi ideje a nyilvánosságra hozattalól számított 50 év.²⁷⁷

Mivel a szerzői jogok nem bejelentési és lajstromozási elven keletkeznek, a jogérvényesítésnek vannak speciális vonásai, eszközei. A lajstromozás hiánya miatt már a keletkezés időpontjának a bizonyítása is speciális eszközöket igényel, ezek közül mi egynek a megemléstésre szorítkozunk: ez az ún. **önkéntes műnyilvántartás**.²⁷⁸ Az SzTNH által kiállított tanúsítvány sem szerzői jogi, sem a szellemi alkotásra vonatkozó más jogi védelmet nem keletkeztet, csupán bizonyítási eszközként szolgál annak igazolására, hogy a kérelmező által a sajátjaként nyilvántartásba vett szerzői mű a tanúsítvány kiállításának napján a tanúsítványhoz hozzáfűzött műpéldány szerinti tartalommal létezett. A tanúsítvány igénylése formanyomtatványon történik, és szükséges hozzá egy műpéldány leadása, továbbá az igazgatási szolgáltatási díj megfizetése. A peres jogérvényesítéstől különböző, másik megoldás az ún. **közös jogkezelő szervezetek** működtetése, ahol a szerzői jogok a felhasználás körülményei stb. miatt egyedileg nem gyakorolhatók. A közös jogkezelő szervezet²⁷⁹ egy olyan intézmény, amely szerződéses vagy jogszabályi felhatalmazás alapján sok (adott esetben az összes) szerző azonos típusú szerzői jogait gyakorolja. A közös jogkezelők adják meg az alkotások felhasználásához szükséges engedélyeket, és beszedik, majd a jogosultaknak továbbutalják a jogdíjat.

A technológiák átadására irányuló szerződések közül a legjelentősebb a licenciaszerződés, ezért jegyzetünkben csak ezt ismertetjük. Az Szt. 27. § (1) bekezdése értelmében hasznosítási szerződés (szabadalmi licenciaszerződés) alapján a szabadalmas **engedélyt ad** a találmány hasznosítására, a hasznosító pedig köteles ennek fejében **díjat fizetni**. A többi oltalmi forma esetében is lényegében az Szt. szabályai az irányadók. A hasznosítási szerződéseknek alapja az a tény, hogy a szabadalmas vagy licenciadó olyan – rendszerint műszaki jellegű – ismeretek birtokában van, amelyek a licencievevő számára gazdasági értéket jelentenek, és ezek átadására jogosultsággal rendelkezik. A licenciaszerződés célja tehát a kérdéses ismeret átadása, illetőleg annak a licencievevő tevékenységi körében történő tényleges hasznosítása.

A hasznosítás engedélyezését megelőzően a **jogosultnak célszerű mérlegelnie a licenciaszerződéssel járó előnyöket**, a szerződéskötés indokoltságát, és a szerződést kísérő esetleges kockázatokat egyaránt. Az a vállalkozás, amely maga kellő kapacitással nem képes vagy nem kívánja az oltalmazott terméket gyártani, azzal, hogy a technológia hasznosítását engedélyezni, nagyobb bevételt szerezhet a leendő partnerei gyártási kapacitására, elosztó rendszerére, helybeli ismeretére és humán erőforrására vagy szakértelmére alapozva, mintha e tevékenységeket maga végezné. Ha a licenciadó felsőoktatási intézmény vagy kutatóintézet, igen gyakran a saját hasznosítás szóba sem jöhet, és a licencia a hasznosítás egyedüli le-

²⁷⁷ Csécsy; 2002. 52-54. o.

²⁷⁸ 26/2010. (XII. 28.) KIM rendelet az önkéntes műnyilvántartás részletes szabályairól.

²⁷⁹ Közös jogkezelő szervezet az ARTISJUS Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület, a FILMJUS Filmszerzők és Előállítók Szerzői Jogvédő Egyesülete, a Magyar Hanglemezkiadók Szövetsége (MAHASZ), a Magyar Szak- és Szépirodalmi Szerzők és Kiadók Reprográfiai Egyesülete (MASZRE), a Repropress Magyar Lapkiadók Reprográfiai Egyesülete stb.

hetséges módja. A licenciadó ilyenkor a szellemi alkotás tulajdonosa marad, a hasznosításból közvetlenül bevétele származik, jellemzően a licenciatulajdonos által fizetett, az értékesítési ár százalékában meghatározott licenciadó (royalty) formájában. A licenciatulajdonos részéről előny, hogy a már kész vagy azonnal hozzáférhető technológia átvételével hamarabb elérheti a célpiacokat, továbbá, ha a vállalkozásnak nincs megfelelő forrása arra, hogy saját kutatási és fejlesztési tevékenységet folytasson, licenciatulajdonos útján hozzáférhet azokhoz a technikai újításokhoz, amelyek új vagy fejlettebb termékek létrehozásához szükségesek. Így a licenciatulajdonos a saját aktuális technológia-portfoliójához képest az új technológia segítségével új termékeket és szolgáltatásokat hozhat létre, amely számára is új piaci lehetőségeket jelent. A licenciadó pedig a licenciatulajdonos révén hatékonyabban és könnyebben kiterjesztheti működési körét új, adott esetben másképp elérhetetlen piacokra. A hasznosítás engedélyezése révén a korábbi versenytársak vagy a bitorló szövetségessé vagy üzlettárrá válhatnak, ezzel a bizonytalan kimenetelű, költséges és időigényes peres eljárást ki lehet küszöbölni, mivel a felek saját maguk állapodnak meg a korábbi vitát okozó helyzet megoldásának feltételeiben.

Ami a licenciatulajdonos **tárgyát** illeti, annak sajátosságai alapján három variánst különböztethetünk meg. Az első a **klasszikus** szabadalmi (vagy más oltalmi formára irányuló) **licenciatulajdonos**. A második variáns a kizárólag **know-how** szolgáltatására irányuló licenciatulajdonos, amelynél az írott információ átadása mellett kiszélesedik a licenciadó bejelentési szolgáltatásainak köre. A leggyakoribb változat, a tipikus **licenciatulajdonos vegyes (hibrid)** jellegű, elsősorban az első két változatot (önálló, lajstromozott oltalmi formával védett megoldás és know-how) olvasztja össze. Itt érdemes kitérni néhány szóban a licenciatulajdonosnak más, hasonló szerződésektől való **elhatárolására**. A **kutatási szerződések** esetében a szerződés megkötésekor még nincs megalkotott szellemi termék, és a létrejövő szellemi alkotások tulajdonjogának kulcsa a rendelkezési jog kikötése, a megbízási jellegű díjazás pedig elsősorban munkavégzését, és nem elsősorban a hasznosítási jogok átengedéséért jár. A **találmány-átruházási** szerződéssel – szemben a licenciatulajdonossal – bekövetkezik a szellemi termék feletti mindennemű vagyoni (tulajdon-) jog irreverzibilis transzfere, és a jogutódlás következtében a tulajdonhoz fűződő minden jog és kötelezettség átszáll. A licenciatulajdonosok kizárólagosság szerinti szokásos felosztása alapján **kizárólagos** és **egyszerű licenciatulajdonos** beszélhetünk. Egyszerű licenciatulajdonos esetén a szerződés tárgyát képező műszaki megoldást a licenciatulajdonos hasznosíthatja, de a licenciadó egyrészt maga is megőrzi hasznosítási jogát, másrészt mással is köthet azonos tárgyú licenciatulajdonos. Kizárólagos licenciatulajdonos esetén a licenciadó a licenciatulajdonoson kívül más részére nem adhat engedélyt, sőt adott esetben a megoldást maga sem hasznosíthatja.²⁸⁰ Említést érdemel még az **alllicenciatulajdonos** esete, amikor is a licenciatulajdonos a szerződés alapján jogosult a szerződés tárgya tekintetében további licenciatulajdonosok kötésére. Ez a kizárólagos licenciatulajdonos esetén szokásos gyakoribb szerződési feltétel. Az Szt. mind a kizárólagos, mind az alllicenciatulajdonos csak a felek erre irányuló kifejezett akarata esetén ismeri el.

A definíció túl a licenciatulajdonosok megkötésével kapcsolatos valamennyi részletszabályt a magyar jogban az Szt. tartalmazza. A jogszabály azonban igen szűkszavú a szerződési feltételeket illetően, ráadásul a szabályok többsége ún. diszpozitív szabály, tehát a felek egyező akarattal eltérhetnek tőlük. Célszerű ezért a licenciatulajdonosokat úgy megkötni, hogy

²⁸⁰ Ismeretes a kizárólagos licenciatulajdonosnak egy enyhébb változata is, amikor a licenciadó nem jogosult ugyan mással azonos tárgyú szerződést kötni, de nincs eltűntve a kérdéses megoldásnak saját tevékenységi körében történő további hasznosításától.

azok minél több részletről rendelkezzenek. Ami a szerződő felek jogait és kötelezettségeit illeti, a licenciadónak világosan meg kell határoznia, és ismertetnie kell a licenciaszerződés tárgyát képező műszaki információt. A licenciadó legfontosabb kötelezettsége a **hasznosítás engedélyezése**. A licenciadó a hasznosítási szerződés egész tartalma alatt **szavatol** azért, hogy harmadik személynek nincs a szabadalomra vonatkozó olyan joga, amely a hasznosítást akadályozza vagy korlátozza, továbbá, hogy a találmány műszakilag megvalósítható. Licenciadói kötelezettségként határozható meg, bár törvényileg nem kötelező a **szerződés szabadalmi lajstromba való bejegyeztetése**. Ha a licenciadó a licenciatulajdonos által végrehajtott fejlesztésekre igényt tart, akkor ő is a **licenciadói fejlesztések licenciatulajdonosával való megosztására kötelezhető**. Végül licenciadói kötelezettség a **szabadalom fenntartására** és más járulékos költségek viselésére, amitől a felek szintén egyező akarattal rendelkezhetnek úgy, hogy e költségek viselését a licenciatulajdonos átvállalja. A licenciatulajdonos alapvető kötelezettsége a **licenciadíj megfizetése**. Az ellenérték megfizetésének kötelezettsége alapján a licenciadónak fizetendő licenciadíjat bizonyos időszak alatt várt többletjövedelem vagy megtakarítás alapján célszerű meghatározni. Az ellentételezés fizetési módja lehet pl. ún. **egyösszegű kifizetés, „mérőföldkő”** (meghatározott eredmény eléréséhez kötött, egyösszegű kifizetés) vagy **értékesítési forgalom-arányos, százalékban kifejezett** (royalty-típusú) licenciadíj, vagy ezek kombinációja. A licenciadó megkövetelheti a licenciatulajdonostól, hogy **megőrizze azokat a bizonylatokat**, amelyek a fizetendő ellentételezés számításának alapját képezik, különösen folyamatos fizetésű licenciadó esetében. Mivel a licenciatulajdonos engedélyt kap a licenciadó tulajdonához tartozó szellemi alkotás hasznosítására, a licenciatulajdonos kötelezettsége, hogy azt **hatékonyan alkalmazza**, jövedelmet termeljen belőle, és egy részét ellentételezésként juttassa vissza a licenciadónak. Know-how licenciaszerződés esetében nélkülözhetetlen, hogy a licenciatulajdonos **biztosítsa a know-how titkosságát** annak érdekében, hogy megőrizze a know-how technológiai értékét. A licenciatulajdonos köteles **megfelelni a termékleírásnak és a szabványoknak**, amelyeket a licenciadó határozott meg különösen abban az esetben, amikor az engedélyezett termékek értékesítésre szánt késztermékek, mivel azok közvetlenül fogyasztói értékelés tárgyát képezik.

Az Sztj. rendelkezik a licenciatulajdonos szerzői jogi megfeleléséről. Ez két szerződéstípust foglal magában. A felhasználás általános engedélyezése felhasználási szerződés segítségével történik. **A felhasználási szerződés alapján a szerző engedélyt ad művének a felhasználására, a felhasználó pedig köteles ennek fejében díjat fizetni**. A kereskedelemben vásárolt szoftver esetét kivéve a szerződést kötelező írásba foglalni, egyebekben a tartalmát a felek szabadon állapítják meg. Az ipari tulajdonjogok hasznosításának engedélyezésénél megismert főszabállyal egyezően a felhasználási jog itt sem kizárólagos. Felhasználási szerződés jövőben megalkotandó műre is köthető, ekkor a kijavításra a vállalkozási szerződésnél megismert analógia alkalmazandó. A személyhez fűződő jogok védelmét szolgálja, hogy a felhasználásra engedélyezett szerzői mű : átdolgozása, felhasználási jogának átruházása csak a szerző kifejezett engedélyével lehetséges. A fizetési klauzulában felhasználási szerződési specifikum az ún. *best seller* klauzula, amelynek értelmében az előzetesen kialakított licenciadíjon felüli prémium követelhető, ha a mű az eredeti elvárásokhoz képest váratlan piaci sikerre vezetne. A modell háttérében a szolgáltatás és ellenszolgáltatás arányosságára vonatkozó általános magánjogi követelmény áll. Speciális felhasználási szerződés a **kiadói szerződés, amelynek alapján a szerző köteles a művet a kiadó rendelkezésére bocsátani, a kiadó pedig jogosult azt kiadni, valamint forgalomba hozni és köteles a szerzőnek díjat fizetni**. A szerződéstípus alapelve a többszörözésre korlátozott felhasználási

jog. E szerződéstípus esetén a többi hasznosítási jogot engedélyező szerződéssel ellentétben főszabályként kizárólagos jogok keletkeznek.

Az információs technológia eszköztárával és a szerzői művek digitális többszörözésének és terjesztésének a világában alakult ki egy speciális licencki konstrukció: ez a creative commons licence (CCL). A CCL egy standardizált megoldás a szerzői jogi védelem alá eső művek felhasználásának engedélyezésére, egyben középút a klasszikus szerzői jog és a szabad felhasználási igény között. A licenz segíti az alkotót fenntartani jogokat, egyidejűleg engedélyezi a másolást, a terjesztést, bizonyos felhasználásokat – legalább nem kereskedelmi felhasználásra. A CCL technológiai alapú újítása a háromrétegű licenz: a) legal code, a jogilag megfogalmazott szöveg; b) human readable, érthetően megfogalmazott feltételek; c) machine readable a weben a számítógép által felismerhető kód, ami jelzi, hogy a mű a CCL tárgya. Az engedély felhasználás különböző fokozatait teszi lehetővé, amely fokozatokat érthető üzenetekkel fogalmazza meg, pl: a) Nevezd meg! b) Nevezd meg! Így add tovább! c) Nevezd meg! Ne változtasd! d) Nevezd meg! Ne add el! Ne változtasd! stb. A CCL alkalmazási nehézsége akkor válik érzékelhetővé, amikor a jogosult a felhasználást díj fizetésétől teszi függővé.

Érdeemes szót ejteni a licenciaszerződések **tárgyalási folyamatáról**. A szerződésbe foglalandó rendelkezéseket, feltételeket a licenciadó és licencivevő körülmények tárgyalások során, együtt határozzák meg, amelynek végső célja az, hogy a felek között kölcsönösen kielégítő és gyümölcsöző kapcsolat jöjjön létre. Ennek elérése érdekében mindkét félnek tisztában kell lennie azokkal az értékekkel, amelyeket kapcsolatukban megosztanak egymással. A tárgyalások alapja tehát a felek értékeinek és igényeinek megfelelő megismerése. Minden tárgyalás alapvetően négy fázisra tagolható, ezek az **előkészítés, a tárgyalás, az ajánlattétel és a szerződéskötés**, amelyek között az átmenet gyakran elmosódik, azonban nem árt mindig tisztában lenni azzal, hogy a tárgyalás melyik aktuális fázisában állnak a felek. Az **előkészítés** során igen körültekintően kell eljárni, ugyanis a nem megfelelő előkészület miatti hiányosságokat a későbbiekben már igen nehéz pótolni és helyrehozni. Mind a licenciadónak, mind a licencivevőnek meg kell győződnie egyrészt arról, hogy a technológia átadása és átvétele a saját gazdasági célkitűzéseinek megvalósítását szolgálja, valamint arról is, hogy a másik fél megfelelő partner abban, hogy kiegészítse, megerősítse és teljesítse a közös üzleti elvárásokat. A **tárgyalás** folyamán a leendő licenciadó ismerteti a technológia előnyeit és az általa megvalósítható lehetőségeket, a leendő licencivevő pedig titoktartási megállapodás aláírása után át tanulmányozza az ezt megalapozó dokumentumokat és egyéb információkat. A vevő előadhatja, hogy miért érdeklődik a technológia iránt, és hogy véleménye szerint az a saját vállalkozása részére mekkora értéket képvisel. Az **ajánlattétel** és **szerződéskötés** fázisaiban a felek feltérképezik a leendő kapcsolatot és meghatározzák az alapvető üzleti feltételeket: kulcskérdések hangzanak el, stratégiai célokat határoznak meg és megállapítják a fontosabb határokat. Mivel a tárgyalás e fázisában igen sok összefüggő, de változó és megváltoztatható elemből (például kizárólagosság, területi hatály, fizetési összegek, feltételek és határidők) áll össze a kölcsönösen elfogadható megállapodás, a tapasztalt felek ezek tudatos alakításával érhetik el azt, hogy a tárgyalási folyamat legvégén mindkét oldal a saját elképzeléseivel egyezőnek ítéli a megállapodást.

Fejezetünk végén hadd szóljunk a **vállalkozások értékteremtő folyamatában a szellemi tulajdon szerepéről**. A vállalkozások termelő-értékteremtő tevékenysége – vagy ahogyan a közgazdászok nevezik – az értéklánc sokféle feladatot foglal magában. Ezek körében

az innováció, a technológiai fejlesztés tipikusan a támogató tevékenységek közé tartozik, amelyet – különösen gazdasági válság idején – látszólag anélkül lehet elhanyagolni, hogy azt a vállalkozás a bevételek elmaradása miatt megérezné. Ez azonban csak a látszat. Az innovációra áldozni képtelen vállalkozások közép és hosszútávon piaci versenyképességüket kockáztatják, és ez akár a vállalkozás megszűnéséhez is vezethet. Az innováció fontosságát felismerő vállalkozások esetében gyakran felmerül a kérdés, hogy az innovációs ráfordítások eredményét, a szellemi tulajdonjogokat hogyan tegyék a vállalati vagyon, sőt a vállalati kultúra részévé. A szellemi tulajdon-centrikus gondolkodásmód elsősorban az **iparjogvédelemnek a vállalkozások életében betöltött szerepének helyes felismerését jelenti**. Hadd mutassunk rá: az **iparjogvédelem** nem több és nem kevesebb, mint egy **eszköz a vállalkozás piaci helyzetének optimalizálására**. Mint ilyen kulcsfontosságú a vállalati tudás védelme, a vállalat versenyképességének, valamint piaci pozíciójának szempontjából. A szellemi tulajdon védelme az értékteremtő folyamatokban a vállalati tudás lehető legnagyobb mértékű, kereskedelmi célú kiaknázásának eszközeként szerepel azáltal, hogy az iparjogvédelmi oltalom **a vállalat immateriális javait kereskedelmi értékkel bíró vagyontárgyakká minősíti át**. Azonban számolni kell azzal is, hogy a vállalkozások iparjogvédelmi költségeinek egy része a védett, ám hasznosítás nélkül maradó szellemi termékek miatt elsüllyed, és a sikeres termékek árát növelve a versenyképességét csökkenti. Az **iparjogvédelmi ráfordításoknak ezért minden esetben az üzleti modellt kell szolgálniuk**, ellenkező esetben az iparjogvédelem haszontalan, céltalan, pazarló, és mint ilyen felesleges intézkedéssorozat. A szellemi tulajdon-centrikus gondolkodásmódnak az üzletfejlesztés és a vállalati stratégia kialakítása fontos elemeként a termék fejlesztésétől a termék kialakításáig, a marketingen, a pénzügyi források megszerzésén, és a cég vagy az exportfolyamatok kiterjesztésén át minden egyes folyamatban úgy kell megjelennie, hogy az iparjogvédelmi intézkedések ne okozzanak felesleges többletkiadást, de a versenytársakkal szembeni, ipari tulajdonjogokon alapuló monopólium minden szükséges szellemi alkotásra a lehető legszélesebb tartalommal meglegyen. Másrészt nem árt utalnunk arra, hogy az iparjogvédelmi aspektusok szokásos csoportosítása vállalkozásoktól elvárt intézkedések szempontjából speciális olvasatba kerül. Ez alatt azt kell érteni, hogy az iparjogvédelem klasszikusan csoportosított, oltomszerzés, -fenntartás és jogérvényesítés körébe tartozó, meglehetősen specializált szakfeladatai rendszerint elvégezhetők hivatásos képviselő igénybevételével. Vannak ugyanakkor olyan **iparjogvédelmi feladatok**, amelyek semmilyen körülmények között sem helyezhetők a vállalati döntéshozatal körén kívül, és mint ilyenek **a vállalati stratégia szerves részei**. Ezek közül a következők a legfontosabbak: az iparjogvédelem hozzáillesztése az üzleti modellhez; az iparjogvédelmi bejelentési, területi és időzítési stratégiák meghatározása; a vállalati szellemi tulajdon portfólió menedzsmentje; a szellemi tulajdon transzfer-stratégia meghatározása; és a vállalati erőforrások és az iparjogvédelmi jogérvényesítés összhangjának a biztosítása.

Az iparjogvédelemnek mint eszköznek tehát az üzleti modellt, a vállalkozás nyereségességét kell szolgálnia. Az üzleti modellnek ugyanakkor szintén segítenie kell a hatékony iparjogvédelmet, és ez nem egyszerűen azt jelenti, hogy több pénzeszközt kell rendelkezésre bocsátani a vállalkozás erőforrásaiból. Sokkal fontosabb, hogy **az iparjogvédelmi tudatosság része legyen** a vállalati stratégiának és **üzleti modellnek**. Kisvállalkozásoknál sajnos jelenleg kevésbé gyakori, de közfinanszírozású kutatóhelyeken és nagyvállalatoknál szinte nélkülözhetetlen eszköz az iparjogvédelmi stratégia hatékony megvalósításához az írott vállalati **szellemi tulajdon-kezelési szabályzat**, amely útmutatóul szolgál a vállalkozás alkalmazottai számára a vállalaton belül létrejött szellemi termékek kezelésére vonatkozóan. Az ilyen szellemi tulajdon-kezelési szabályzat hasonló szerepet tölt be, mint a vállalati számviteli poli-

tika. Utóbbi a számviteli törvény által lehetővé tett mozgástérben a vállalatra jellemző, szisztematikusan ismétlődő számviteli megoldásokat foglalja össze úgy, hogy a napi gyakorlatban egységesen, tudatosan és problémamentesen lehessen elvégezni a számviteli feladatokat. A szellemi tulajdon-kezelési szabályzat célja szintén az szellemi tulajdonjogok napi szintű, megfelelő gyakorlati alkalmazása, ezek keresztül pedig a szellemi tulajdonjogok iráni vállalati elkötelezettség fokozása és demonstrálása.

A vállalati innováció tervezésekor és megvalósításakor több okból sem árt tisztában lenni **a cégen belüli fejlesztésnek a már megalkotott világtudáshoz**, szabadalmi szakkifejezéssel élve a technika állásához **való viszonyával**. Mindenekelőtt ha újdonságrontó megoldást tartalmaz a technika állása, a szabadalmi oltalomszerzés minden bizonnyal felesleges ráfordítás lenne. A legnagyobb felelősséggel járó tevékenység ugyanakkor mégis a szabadalomtisztasági kutatás vagy ún. freedom to operate analízis, amely az innovatív technológia hasznosítását készíti elő. Ebben az esetben a cél annak megállapítása, hogy az alkalmazni kívánt technológia ütközik-e más védett szellemi tulajdonába. Szemben a szabadalmazhatóság megállapítására szolgáló újdonságkutatással, ahol a teljes nyilvánosságra jutott világtudást figyelembe kell venni, tekintet nélkül a közlés módjára, helyére vagy az információ védettségére, a szabadalomtisztasági analízis már „csak” a célpiacon védett szellemi tulajdonjogokat érinti. Az ilyen kutatási és elemző munkálatok elvégzését célszerű iparjogvédelmi szakemberre, szabadalmi ügyvivőre bízni, de az elemzés alapján a stratégiai döntést csak maga a vállalkozás hozhatja meg.

Az előbbieken láttuk, hogy ipari tulajdonjogokat országonként, esetleg nagyobb területi egységenként engedélyeznek. Mivel az oltalomszerzés és -fenntartás költséges dolog, körültekintően kell mérlegelni, hogy mely államokban kívánunk ipari tulajdonjogokat szerezni. Ezt hívják az iparjogvédelem **területi stratégiájának**. A területi stratégiát szellemi alkotásonként újra és újra át kell gondolni. Amennyiben az anyagi erőforrások lehetővé teszik, úgy kell eljárni, hogy a technológia **a legnagyobb piacokon oltalomban részesüljön**. Ha erre nincs lehetőség, akkor azokat a területeket kell megcélozni, ahol a technológia **értékesítése a legvalószínűbbnek mutatkozik**. **A szellemi tulajdon portfóliómenedzsment** arra irányuló döntés-előkészítő műveletek és döntések sorozata, hogy a vállalkozás a lehető legnagyobb értékű, legtöbb jövedelem termelésére képes szabadalom-, védjegy- stb. állománnyal rendelkezzen a költségek ésszerű keretek között tartása mellett. A portfóliómenedzsmentnek is az az alapelve, hogy a védelmi stratégiának mindig közvetlen kapcsolatban kell állnia az üzleti célokkal és megfontolásokkal. Mindig tudatában kell lennünk annak, hogy az iparjogvédelem rendkívül költséges folyamat, és pl. a területi stratégiába akár eggyel több ország bevonása is jelentősen megnövelheti a költségeket. Ezért ésszerű döntés az iparjogvédelem költségeit mindig betervezni a K+F költségvetésbe (például K+F támogatási pályázatokban ilyen költségek beiktatásával).

Az oltalomszerzéssel és -fenntartással fontos lépést tesz meg a vállalkozás az iparjogvédelmi tudatosság útján. Ez azonban korántsem elegendő, ha annak a követelménynek is meg kívánunk felelni, hogy a vállalati stratégiával összhangban, költséghatékonyan járjunk el. Ennek eszköze a **technológia-monitoring**, amely a vállalkozás versenyképességének megőrzésében szintén kulcsszerepet játszhat, hiszen segítségével figyelemmel kísérhetők az új technológiák és technikai fejlesztések, ezeken keresztül a versenytársak lépései, technológiai fejlesztései, ezáltal jövőbeli tervei, és akár piaci stratégiája is. Az adatbázisok segítségével továbbá könnyebben azonosíthatók a potenciális licencipartnerek és a vállalkozás szellemi tu-

lajdonjogainak potenciális jogsértői is. Az adott technológia (termék, eljárás vagy gyártási folyamat) alkalmazását gátló szabadalmak feltárásával pedig elkerülhető, hogy a vállalkozás mások szabadalmas jogait megsértse. Egy vállalatnak bizonyos időszakonként javasolt továbbá **saját technológiáit is felülvizsgálni** annak érdekében, hogy kiszűrje az üzleti szempontból elértéktelenedett szabadalmakat, vagy másfajta oltalom alatt álló elemeket, hiszen azok fenntartása felesleges költséget jelent a vállalat számára. A felülvizsgálat további feladata a vállalaton belül újonnan fejlesztett technológiák, termékek, szolgáltatások azonosítása, valamint azok gazdasági értékének felmérése is akár saját hasznosítás, akár licenciába adás céljából.

Az ipari tulajdonjogok **érvényesítésével** összefüggésben a vállalatnak számolnia kell egyfelől a piacon megjelenő **hamisított árukból származó veszteségekkel**, másfelől a szellemi tulajdon-védelmi **jogviták magas költségeivel** is. Ezért a jogsértőkkel szembeni fellépés megtervezésekor és végrehajtásakor a lehető legnagyobb körültekintéssel célszerű eljárni. A potenciális jogsértések kockázatának csökkentésére költséghatékony megoldás lehet a védettség és a szellemi tulajdon-centrikus szemlélet **kommunikálása és az árukön való feltűntetése**. A tényleges vagy potenciális bitorló később **licenciavevővé** is válhat, de számolnia kell azzal is, hogy éppenséggel megsemmisítési eljárást kezdeményez a szabadalmunkkal szemben.

IRODALOM

1. CSÉCSY GYÖRGY – Szellemi alkotások joga, Novotni Kiadó, Miskolc 2002.
2. JAKAB ÉVA – Szerzők, kiadók, kalózok, Akadémiai Kiadó, Budapest 2012.
3. LONTAI ENDRE – A licencszerződések alapvető kérdései, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1978.
4. LONTAI ENDRE – Magyar polgári jog: A szellemi alkotások joga, Eötvös József Kiadó, Budapest, 1998.
5. LONTAI ENDRE – Polgári jog: A szellemi alkotások joga – Szerzői jog és iparjogvédelem, egységes jegyzet – 11. kiad., Tankönyvkiadó, Budapest, 1994.
6. MOLNÁR ISTVÁN – Esettanulmányok a szellemi tulajdon-védelem és –menedzsment köréből, InnovAID Innovációs és Gazdasági Tanácsadó Kft. Kecskemét 2010.
7. MOLNÁR ISTVÁN – Szellemi tulajdon menedzsment és technológia-transzfer, InnovAID Innovációs és Gazdasági Tanácsadó Kft. Kecskemét 2008.
8. MOLNÁR- SIKLÓS – TÖRÖK – UJVÁRI– Alapfokú iparjogvédelmi tankönyv, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest 2011.
9. POSTEINERNÉ TOLDI MÁRTA (szerk.) – Iparjogvédelem, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest 2012.

8. FEJEZET

TECHNOLÓGIA JOG II: VERSENYJOG, KÖZBESZERZÉSI JOG²⁸¹

A modern nemzetgazdaságokban, de a szupranacionális gazdasági térségekben is különösen jelentős társadalmi érdek fűződik a tisztességes versenyen alapuló, sokszereplős piachoz, a visszaélésszerű versenymagatartás tanúsításának a tiltásához. A **versenyjog** alapvető célkitűzése a tisztességtelen piaci verseny, a versenykorlátozás és az erőfölénnyel való visszaélés felszámolása. A versenyjog magyar jogforrásaként a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló **1996. évi LVII. törvény** (Tpv.), míg alapvető EU jogforrásként az Európai Unió működéséről szóló szerződés 101 és 102. cikke említendő.²⁸² (Talán szükségesnek megjegyeznünk, hogy a magyar versenyjog az európai versenyjoghoz harmonizálva van.) A versenyjog egyrészt védi a közérdeket, amelyet optimális esetben az intenzív verseny léte testesít meg, másrészt a tisztességes vállalkozások és a fogyasztók érdekeinek védelmét is szolgálja. Az imént említett közérdek alapján van lehetősége az államnak, hogy versenyre vonatkozó jogszabályok útján beavatkozzon a piaci folyamatokba. A jogalkotó célja pedig a verseny tisztaságának és szabadságának védelme.²⁸³ A Tpv. céljaként megjelöli, hogy „*A gazdasági hatékonyságot és a társadalmi felemelkedést szolgáló piaci verseny fenntartásához fűződő közérdek, továbbá az üzleti tisztesség követelményeit betartó vállalkozások és a fogyasztók érdeke megköveteli, hogy az állam jogi szabályozással biztosítsa a gazdasági verseny tisztaságát és szabadságát. Ehhez olyan versenyjogi rendelkezések elfogadása szükséges, amelyek tiltják a tisztességes verseny követelményeibe ütköző, illetve a gazdasági versenyt korlátozó piaci magatartást, valamint megakadályozzák a vállalkozásoknak a versenyre hátrányos összefonódását, gondoskodva a szükséges szervezeti és eljárási feltételekről is.*”²⁸⁴ E célkitűzésnek megfelelően a Tpv. **több tényálláson** keresztül szabályozza a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmát.

Tilos gazdasági tevékenységet tisztességtelenül – különösen a versenytársak, üzletfelek, valamint a fogyasztók törvényes érdekeit sértő vagy veszélyeztető módon vagy az üzleti tisztesség követelményeibe ütközően – folytatni.²⁸⁵ Ebbe a tényállásba tartozik különösen a) a hírnévrontás, b) az üzleti titok megsértése, c) a bojkott, d) a szolgálai utánzás, e) a versenyztetés tisztaságának megsértése, amelynek speciális esetét képezi különösen a következőkben ismertetendő közbeszerzési szabályok megsértése és e) az árverés, tőzsdei ügylet tisztaságának megsértése.²⁸⁶

Tilos a gazdasági versenyben az üzletfeleket megtéveszteni.²⁸⁷ A megtévesztésnek a fogyasztóvédelem szempontjából is jelentősége van. Megtévesztésnek minősül különösen, ha a) az áru ára, lényeges tulajdonsága – így különösen összetétele, használata, az egészségre és a környezetre gyakorolt hatása, valamint kezelése, továbbá az áru eredete, származási helye, beszerzési forrása vagy módja – tekintetében valótlan tény vagy valós tény megtévesztésre alkalmas módon állítanak, az árut megtévesztésre alkalmas árujelzővel látják el, vagy az áru lényeges tulajdonságairól bármilyen más, megtévesztésre alkalmas tájékoztatást adnak; b)

²⁸¹ Csótya Mariann

²⁸² Az Európai Unió működéséről szóló szerződés.

²⁸³ Posteinerné, 2012.

²⁸⁴ Tpv. preambulium.

²⁸⁵ Tpv. 2. §.

²⁸⁶ Tpv. II. fejezet.

²⁸⁷ Tpv. III. fejezet, 8. §.

elhallgatják azt, hogy az áru nem felel meg a jogszabályi előírásoknak vagy az áruval szemben támasztott szokásos követelményeknek, továbbá, hogy annak felhasználása a szokásostól lényegesen eltérő feltételek megvalósítását igényli; c) az áru értékesítésével, forgalmazásával összefüggő, az üzletfél döntését befolyásoló körülményekről - így különösen a forgalmazási módokról, a fizetési feltételekről, a kapcsolódó ajándékokról, az engedményekről, a nyerési esélyről - megtevéstésre alkalmas tájékoztatást adnak; d) különösen előnyös vásárlás hamis látszatát keltik.²⁸⁸ Tilos az üzletfél választási szabadságát indokolatlanul korlátozó üzleti módszerek alkalmazása. Ilyen módszernek minősül különösen, ha olyan körülményeket teremtenek, amelyek jelentősen megnehezítik az áru, illetve az ajánlat valós megítélését, más áruval vagy más ajánlattal történő tárgyszerű összehasonlítását.

Tilos a vállalkozások közötti megállapodás és összehangolt magatartás, amely a gazdasági verseny megakadályozását, korlátozását vagy torzítását célozza, vagy ilyen hatást fejthet, illetve fejt ki (kartelltilalom). (Nem minősül ilyennek a megállapodás, ha egymástól nem független vállalkozások között jön létre.)²⁸⁹ A tilalom vonatkozik különösen a) az árak, valamint az egyéb üzleti feltételek közvetlen vagy közvetett meghatározására; b) az előállítás, a forgalmazás, a műszaki fejlesztés vagy a befektetés korlátozására vagy ellenőrzés alatt tartására; c) a beszerzési források felosztására, illetve a közülük való választás lehetőségének korlátozására, valamint a fogyasztók, üzletfelek meghatározott körének valamely áru beszerzéséből történő kizárására; d) a piac felosztására, az értékesítésből történő kizárásra; e) a piacra lépés akadályozására; f) arra az esetre, ha azonos ügyletek tekintetében az üzletfeleket megkülönböztetik; g) a szerződéskötés olyan kötelezettségek vállalásától történő függővé tételére, amelyek természetüknél fogva, illetve a szokásos szerződési gyakorlatra figyelemmel nem tartoznak a szerződés tárgyához.²⁹⁰ A versenyjogot felügyelő hatóság a Gazdasági Versenyhivatal (GVH, lásd később) hatósági szankciókat fűz a az előbbi tilalom megszegéséhez. Ezeket ugyanakkor együttesen kell alkalmazni a Polgári Törvénykönyvben a jogszabályba ütköző szerződésre előírt jogkövetkezményekkel, azaz az ilyen típusú megállapodások semmiesek.²⁹¹ Nem esik a tilalom alá a megállapodás, ha csekély jelentőségű.²⁹² Csekély jelentőségű a megállapodás, ha a megállapodást kötő feleknek az együttes részesedése az érintett piacon a tíz százalékot nem haladja meg, ahol az érintett piacot a megállapodás tárgyát alkotó áru és a földrajzi terület figyelembevételével kell meghatározni.²⁹³ A gazdasági erőfölény megítéléséhez vizsgálni kell különösen azt, hogy az érintett piacra való belépés és az onnan történő kilépés milyen költségekkel és kockázattal jár, illetve, hogy milyen műszaki, gazdasági vagy jogi feltételek megvalósítását igényli; a vállalkozás, illetve vállalkozáscsoport vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetét, illetve annak alakulását; az érintett piac szerkezetét, a piaci részesedések arányát, a piac résztvevőinek magatartását, valamint a vállalkozásnak, illetve vállalkozáscsoportnak a piac alakulására gyakorolt gazdasági befolyását. A versenyjogba ütköző megállapodások ugyanakkor nem ritkán más, olyan társadalmi érdeket szolgálnak, aminek következtében felmerül, hogy – a versenykorlátozás negatív hatásánál lényegesen jelentősebb egyéb társadalmi haszna miatt – a megállapodások egy részét mégis csak engedélyezzék.

²⁸⁸ Tpv. 8. § (2) bek.

²⁸⁹ Tpv. IV. fejezet.

²⁹⁰ Európai Bíróság C 74/04 p.sz. ügy.

²⁹¹ Tpv. 11. §.

²⁹² Tpv. 13. § (1) bek.

²⁹³ Tpv. 14. §.

Ennek megfelelően a megállapodások meghatározott csoportjait a kormány rendeletben mentesítheti az általános tilalom alól. A szellemi tulajdonjogok és az azokkal összefüggő megállapodások tipikusan az előbb említett csoporthoz tartoznak. A szellemi tulajdonjog ismert módon monopóliumhelyzet kialakítására, a versenyjog a monopóliumhelyzet felszámolására irányul. „Ennek megfelelően a versenyjogi gyakorlatban a szellemi tulajdonjogok komoly jelentőséggel bírnak, és azok életciklusának megfelelően tartozhatnak a versenykorlátozó megállapodások vagy az erőfölénnyel való visszaélés „tényállásába”. Ehhez kapcsolódóan érdemes felvetni azt a kérdést, hogy a szellemi tulajdonjog és a versenypolitika kapcsolatrendszerében azok konkuráló vagy egymást kiegészítő jellege kerekedik felül. A két terület mögöttes elméletei és gyakorlata mindkét megközelítést alátámaszthatják. Ez abból is látható, hogy léteznek olyan helyzetek, amelyekben a versenyjog kifejezetten pozitívan értékeli a szellemi tulajdonjog létezését, más esetben azonban egy piaci szereplővel szemben marasztaló döntés születik egy ilyen monopóliumjoggal való nem megfelelő rendelkezés miatt. (...) Mára ezt a látszólagos konfliktust hangsúlyozó általánosító szemlélet túlhaladottá vált. A jelenleg elfogadott megközelítés szerint a két jogterületnek, a szellemi tulajdonvédelemnek és a versenyjognak közösen kell abba az irányba hatniuk, hogy a fogyasztók számára új termékek, technológiák és szolgáltatások váljanak elérhetővé kedvezőbb áron. Ezzel egyidejűleg a K+F fejlesztések megtérülési lehetőségének a biztosításával kell elősegíteni, hogy mindig újabb és újabb innovációk biztosítsák a gazdasági-társadalmi fejlődést. Vagyis mindez azt is jelenti, hogy a szellemi tulajdonjog létezése, valamint annak rendelkezészerű használata alapvetően nem ütközhet a versenyjogi előírásokba.”²⁹⁴

A vállalkozások összefonódásához a Gazdasági Versenyhivaltól engedélyt kell kérni,²⁹⁵ ha valamennyi érintett vállalkozáscsoport előző üzleti évben elért nettó árbevétele együttesen a tizenöt milliárd forintot meghaladja, és az érintettek között van legalább két olyan érintett, amelynek az előző évi nettó árbevétele ötszázmillió forint felett van. Az összefonódások fajtái a) a fúzió, amely megvalósulhat összeolvadás, beolvadás révén, illetve, ha a vállalkozás egy része válik egy másik vállalkozás részévé; b) az irányításszerzés más vállalkozás felett, ahol az irányítás lehet közvetett és közvetlen is; c) tevékenységfolytató új vállalkozás létrehozása; d) átmeneti irányítás és vagyonszerzés.²⁹⁶

A fenti tényállásokkal összefüggésben a versenyjog különböző eljárásokat ismer. Az első típus a **bíróságok versenyfelügyeleti eljárása**. A második típusba **Gazdasági Versenyhivatal eljárásai** tartoznak amelyből többféle lehet, így a) az **ágazati vizsgálat**, b) a **versenyfelügyeleti eljárás** és c) **eljárás bejelentés és panasz esetén**. A megyei törvényszékek hatáskörébe tartozó eljárás típus. A bíróságok előtti eljárás kereset útján kezdeményezhető. Az eljárás jogalapja tisztességtelen piaci magatartás (a tisztességtelen verseny tilalmába ütköző magatartás²⁹⁷) lehet. A keresetbenyújtási jog elévül a jogsértő magatartástól (illetve annak abbahagyásától), a jogsértő állapot megszüntetésétől számított 6 hónap elteltével, illetve, ha a tudomásszerzés később történt, legfeljebb a magatartás tanúsításától számított 5 év elteltével.²⁹⁸ Az érdekelt a keresetben a) követelheti a jogsértés megtörténtének megállapítását, b) követelheti a jogsértés abbahagyását és a jogsértő eltiltását a további jogsértéstől, c) követelheti, hogy a jogsértő adjon elégtételt, és szükség esetén a jogsértő részéről vagy költségén az elégtételnek megfelelő nyilvánosságot biztosítsanak, d) követelheti a sérelmes helyzet megszüntetését, a jogsértést megelőző állapot helyreállítását, továbbá a jog-

²⁹⁴ Posteinerné, 2012.

²⁹⁵ Tpv. VI. fejezet.

²⁹⁶ Tpv. 23. §.

²⁹⁷ Tpv. 2-7. §§.

²⁹⁸ Tpv. 88. § 1-2. bek.

sértéssel előállított vagy forgalomba hozott áruk jogsértő jellegétől való megfosztását, vagy – ha ez nem lehetséges – megsemmisítését, e) kártérítést követelhet a polgári jog szabályai szerint, illetve f) követelheti, hogy a jogsértő szolgáltatson adatot a jogsértéssel érintett áruk előállításában, forgalmazásában résztvevőkről, valamint az ilyen áruk terjesztésére kialakított üzleti kapcsolatokról. Nyilvánosságra hozatalon kell érteni különösen az országos napilapban, illetve az Internet útján történő közzétételt. A bíróság a fentiekén kívül bírságot is kiszabhat.²⁹⁹

A Gazdasági Versenyhivatal elnöke, **amennyiben az ármozgások vagy más piaci körülmények arra utalnak, hogy az adott ágazathoz tartozó valamely piacon a verseny torzul**, vagy korlátozódik – a piaci folyamatok megismerése és értékelése céljából – végzéssel **ágazati vizsgálatot** indít. Az ágazati vizsgálatot elrendelő végzés indokolásában meg kell jelölni, hogy mely piaci körülményekre tekintettel szükséges az ágazati vizsgálat megindítása. A vizsgálatindító végzést hirdetményi úton kell közölni, a Gazdasági Versenyhivatal internetes honlapján való közzététellel. Az ágazati vizsgálatban a Gazdasági Versenyhivatal elnöke által erre kijelölt köztisztviselők vesznek részt.³⁰⁰ A vizsgálat eredményeként a GVH jelentést készít. A jelentést ésszerű időn belül kell meghozni, de nem kötelező nyilvánosságra hozni. Amennyiben nyilvánosságra hozzák, úgy nem tartalmazhat semmilyen üzleti titkot. A jelentés érintettjei észrevételeket tehetnek, amelyeket szintén kötelező nyilvánosságra hozni. Ha a piaci zavar valamely vállalkozásnak felróható, az ágazati vizsgálat **következményeként versenyfelügyeleti eljárás megindítására kerülhet sor**. Olyan piaci zavar esetén, amely már versenyfelügyeleti eljárás során nem orvosolható, a következő lépések tehetők: a) az Országgyűlés illetékes bizottságának megkeresése, b) a minisztérium megkeresése, c) valamely hatóság megkeresése.³⁰¹

A **versenyfelügyeleti eljárás** szakaszai a) a vizsgáló eljárása, b) a versenytanács eljárása, c) az utóvizsgálat és d) a végrehajtás. Versenyfelügyeleti eljárás indulhat hivatalból vagy kérelemre. Hivatalból a vizsgáló rendeli el végzéssel. A végzésben meg kell jelölni azokat a tényeket, körülményeket, (törvény rendelkezéseit sértő tevékenység, magatartás vagy állapot, közérdek védelme) amelyek miatt az eljárás megindult. Kérelemre indulhat az eljárás, vállalkozások összefonódásának engedélyezése iránt, valamint átmeneti irányítás vagy vagyonszerzés egy éves határidejének meghosszabbítása végett.³⁰² A vizsgáló eljárását követően vagy végzéssel megszünteti az eljárást, ha nem állapítható meg törvényt sértés, illetve az eljárás lefolytatásától sem várható eredmény, vagy jelentést készít, melyet a versenytanács elé terjeszt. A jelentés tartalmazza vizsgálat tárgyának megjelölését és a megállapított tényállást (bizonyítékokkal), továbbá indítványt az eljárás további menetére. Az ügyet érdemben a **versenytanács** bírálja el. Az elbírálást követően a versenytanács határozatában meghatározott esetleges kötelezettségek betartását a versenyhivatal utóvizsgálat útján ellenőrzi. A GVH eljárhat **bejelentés és panasz**³⁰³ esetén is. Ezen eljárások nem részei a versenyfelügyeleti eljárásnak. Bárki élhet velük, amennyiben a versenytörvény (Tpvt.) tényállásainak, az EU alapító szerződésének versenyjoggal foglalkozó 101. és 102. cikkeinek vagy a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló törvény³⁰⁴ sérelmét észleli. A beje-

²⁹⁹ Tpvt. 86-87. §§.

³⁰⁰ Tpvt. 43/B §. (1) bek.

³⁰¹ Tpvt. 43/E.§.

³⁰² Tpvt. X. fejezet.

³⁰³ Tpvt. IX. fejezet.

³⁰⁴ 2008. évi XLVII. törvény a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról.

lentes formailag kötött, kitöltött úrlapon, csak névvel ellátva adandó be. A bejelentés elbírálási határideje 2 hónap, ami 2 hónappal meghosszabbítható. A bejelentéshez jogorvoslati lehetőség társul. Panasz minden, ami nem minősül bejelentésnek. A panasz elbírálása 22 munkanap, de meg nem határozott időtartammal meghosszabbítható. Az eredménytelen panaszhoz nem társul jogorvoslati jog. A versenyjog külön tárgyalandó részét képezi az európai uniós versenyjog. Ennek tárgyalásától helyhiány miatt eltekintünk, az érdeklődő Olvasó a fejezet végén ismertetett szakirodalomban kellő útmutatást találhat.

Az értékteremtő folyamatok esetében különös jelentősége van az innovációnak, az innovatív technológiák beszerzésének. Ez a modern nemzetgazdaságokban innovációtámogató tevékenységek segítségével is zajlik, ami az esetek nagy részében állami pénzek (támogatások) felhasználását jelenti. A támogatások tisztességes, hatékony és versenyjogilag is megkérdőjelezhetetlen felhasználásához jelentős társadalmi érdek fűződik. Ezt szolgálja a **közbeszerzési jog**.

A **közbeszerzés** fogalmát tekintve **meghatározott tárgyú és értékű beszerzések megvalósítása érdekében lefolytatott eljárás, amelyet az ajánlatkérőként meghatározott szervezet köteles lefolytatni visszerthes szerződés megkötése céljából**. Az ilyen beszerzések közös jellemzője, hogy az ellenszolgáltatás **közpénzből** történik és értékük több milliós nagyságrendű. Közbeszerzésről akkor beszélünk, amikor a beszerzők bizonyos szolgáltatás, árucikk vagy építési beruházás iránti igényük teljesítésével nem egy szabadon választott gazdasági szereplőt bíznak meg, hanem arra közbeszerzési pályázatot írnak ki; vagyis az állami, közpénzből történő megrendelésekért a piaci szereplők egymással versenyeznek. A közbeszerzés lehetővé teszi a közpénzek ésszerű és hatékony felhasználását, a nyilvános ellenőrizhetőség lehetőségét, valamint hozzájárulhatnak a legolcsóbb vagy az összességében legelőnyösebb ajánlathoz.

A **közbeszerzés története nem** nyúlik vissza hosszú időre. Az európai integráció egy fontos mérföldköve, a 1957-ben aláírt és 1958. január 1-jén hatályba lépett Római szerződés közbeszerzési szabályokat nem, de más nagyon fontos alapelveket tartalmazott, amelyek a következők: áru, szolgáltatások, tőke és munkaerő szabad áramlása, a verseny tisztasága és nyilvánossága, a diszkrimináció tilalma, valamint a nemzeti elbánás. Ezen alapelvek érvényesülése hívta életre a közbeszerzési jogot, amelynek a versenyjoggal közös rendezőelve a szabad verseny, az egyenlő feltételekkel történő ajánlattétel lehetősége és az átláthatóság. Az **első magyar közbeszerzési törvény** 1995. évi XL. tv. számozással 1995. november 1. napján lépett hatályba. Az első magyar közbeszerzési jogszabálynak a közösségi irányelvek figyelembevételével gyakorlatilag hazai előzmények nélkül kellett megteremtenie egy új versenyzetési modell alapjait és kialakítania az ahhoz szükséges intézményi struktúrát. Az új, 2004-ben hatályba lépett, 2003. évi CXXIX. törvény teljes jogharmonizációt valósított meg. A hazai gyakorlati tapasztalatok alapján szükségessé vált a törvényben a kiigazítások elvégzése és az új közösségi irányelvek átültetése, ezért 2006-ban megtörtént a Kbt. átfogó módosítása. A törvény többszöri évenkénti módosítása folyamatos, nemkívánatos jogbizonytalanságot eredményezett a közbeszerzés alanyai (ajánlatkérők, ajánlattevők, közösen ajánlattevők, alvállalkozók) körében, a cél a törvényi stabilitás volt. A Kbt. korábbi átfogó módosítása, 2009. április 1. napján lépett hatályba. A módosítás érintette a közbeszerzési rendelkezések kiigazítását, a nyilvánosságra vonatkozó követelmények szigorítását, az átláthatóbb közbeszerzési rend kialakítását és a jogorvoslati rend gyorsítását. A gyakorlati tapasztalatok alapján azonban szükségessé vált a törvény újbóli átfogó módosítása. Az új, 2012. év január 1-jétől

hatályos közbeszerzési törvény (2011. évi CVIII. törvény) készítése során fontos szerepet kapott a törvény szerkezetének a korábbinál átláthatóbb kialakítása, a törvény terjedelmének csökkentése, továbbá az egyes eljárástípusok megújítása.

A **közbeszerzéssel kapcsolatos jogszabályok** és a jogforrásnak nem minősülő, jogalkalmazást elősegítő anyagok (elnöki tájékoztatók pl. az adott évre irányadó közbeszerzési értékhatárokról, ajánlások, tájékoztatók, állásfoglalások, valamint a Közbeszerzési Értesítőben közzéteendő hirdetések, stb.) elérhetők és letölthetők a Közbeszerzési Hatóság (korábban: Közbeszerzések Tanácsa) <http://kozbeszerzes.hu/> oldalon megtalálható honlapjáról.

A **közbeszerzési törvény célja**, hogy garantálja a közpénzek és köztulajdon törvényes és ésszerű felhasználását, hogy a közpénzekkel való gazdálkodás átlátható és széleskörű nyilvánosság által ellenőrizhető legyen, a verseny tisztaságának biztosítása, a korrupció megakadályozása, megelőzése. A törvény további, újként megjelent célja „*a mikro-, kis- és középvállalkozások közbeszerzési eljárásban való részvételének, a fenntartható fejlődés, az állam szociális célkitűzései és a jogszerű foglalkoztatás elősegítése.*”³⁰⁵

A közbeszerzési törvény szabályozási jellegét tekintve **kógens**, azaz eltérést nem engedő jogszabály, ami azt jelenti, hogy a közbeszerzésekre vonatkozó szabályoktól csak ott és csak annyiban lehet eltérni, ahol és amilyen mértékben azt a törvény kifejezetten megengedi. Ezt az általános rendelkezést a törvény 3. §-a tartalmazza, amely szerint „*e törvény szabályaitól csak annyiban lehet eltérni, amennyiben e törvény az eltérést kifejezetten megengedi.*” A szabályozás eltérést nem engedő jellege biztosítja a törvény céljainak megvalósulását, **alapelveinek** érvényesülését. A jogszabályi alapelvek iránymutatásul szolgálnak a jogalkalmazók számára, azaz a törvény egyes szabályait mindig az alapelvekre tekintettel kell értelmezni. Az alapelveket a teljes közbeszerzési eljárás során érvényre kell őket juttatni, megsértésük jogi szankciót von maga után. A **törvény alapelveit** a jogszabály 2. §-a tartalmazza, amelyek a következők.

a) Az ajánlatkérő köteles biztosítani, a gazdasági szereplők (a korábbi szabályozás szerint „ajánlattevők”) pedig köteles tiszteletben tartani a verseny tisztaságát, átláthatóságát és nyilvánosságát.

b) Az ajánlatkérőnek az esélyegyenlőséget és egyenlő bánásmódot kell biztosítania a gazdasági szereplők számára.

c) Az ajánlatkérő és a gazdasági szereplők a jóhiszeműség és tisztesség, valamint a rendeltetésszerű joggyakorlás követelményeinek megfelelően kötelesek eljárni.

d) Az ajánlatkérő a hatékony és felelős gazdálkodás elvét köteles szem előtt tartani.

e) Az Európai Unióban letelepedett gazdasági szereplők és a közösségi áruk számára nemzeti elbánást kell nyújtani.

f) A közbeszerzési eljárás nyelve a magyar, ugyanakkor az ajánlatkérő lehetővé teheti (de nem követelheti meg) más nyelv használatát is.

Az alapelvekből is látható, hogy bár a közbeszerzési jog is a közjog területére tartozik, az általa szabályozott jogviszonyok alapvetően magánjogi karaktere miatt a magánjog fogalmával és alapelveivel operál. Ez tehát egy újabb jogterület a sorban, ahol a magánjog és a közjog fogalom-, cél- és kategóriarendszere keveredést mutat.

³⁰⁵ Kbt. 1. §.

A **törvény felépítése** alapvetően szakít a korábbi Kbt. szerkezetével. A jogszabály Első részében rögzítésre került általános rendelkezések minden közbeszerzésre irányadóak. A törvény Második része az uniós értékhatárt elérő értékű közbeszerzések szabályait tartalmazza. A törvény harmadik részében az uniós értékhatárt el nem érő és egyben a nemzeti értékhatárt elérő értékű közbeszerzésekre irányadó nemzeti eljárásrend szabályai kerültek rögzítésre. A negyedik rész a közbeszerzési szerződésekkel kapcsolatos rendelkezéseket tartalmazza. (Itt érdemes ismét megemlíteni, hogy a hazai jogrendszerben a szerződés alapvetően polgári jogi kategória, a közbeszerzési eljárás alapján megkötésre kerülő szerződések – amellet, hogy Kbt. szerinti sajátosságokat mutatnak – polgári jogügyletek, így azokra a Ptk. rendelkezéseit kell megfelelően alkalmazni³⁰⁶.) Az ötödik rész a közbeszerzésekkel kapcsolatos jogorvoslat szabályait, míg a hatodik rész a törvényben meghatározott célok érvényesülésének biztosítása érdekében létrehozott Közbeszerzési Hatóság működésének szabályait tartalmazza.

A közbeszerzés szempontjából lényeges fogalom-meghatározásokat a törvény 4. §-a tartalmazza. Ezek közül az alábbiakban csak a leglényegesebbeket emeljük ki:

a) **ajánlattevő**: az a gazdasági szereplő, amely a közbeszerzési eljárásban ajánlatot nyújt be;

b) **alvállalkozó**: az a gazdasági szereplő, amely a közbeszerzési eljárás eredményeként megkötött szerződés teljesítésében az ajánlattevő által bevontan közvetlenül vesz részt;

c) **gazdasági szereplő**: bármely természetes személy, jogi személy, jogi személyiség nélküli gazdasági társaság, stb. amely a piacon építési beruházások kivitelezését, és/vagy építmények építését, áruk szállítását vagy szolgáltatások nyújtását kínálja;

d) a **közbeszerzési eljárás előkészítése**: az adott közbeszerzési eljárás megkezdéséhez szükséges cselekmények elvégzése, így különösen az adott közbeszerzéssel kapcsolatos helyzet- és piacfelmérés, a közbeszerzés becsült értékének felmérése, az eljárást megindító hirdetmény, felhívás és a dokumentáció előkészítése;

e) a **közbeszerzési eljárás megkezdése**: a közbeszerzési eljárást megindító hirdetmény feladásának időpontját, a közvetlen részvételi felhívás [38. § (1) bekezdés] megküldésének időpontját, a hirdetmény nélküli tárgyalásos eljárás esetében pedig az ajánlattételi tárgyalási meghívó megküldésének időpontját kell érteni;³⁰⁷

A **Kbt. alanyi hatálya** alá tartozás megítélésére a törvény 6. § (1) bekezdés alkalmazandó. A törvény tételesen felsorolja, hogy mely szervezetek minősülnek **ajánlatkérők**nek. Az ajánlatkérő szervezetek körébe tartozik többek között a **minisztérium**, a Miniszterelnökség, a **központosított közbeszerzés során ajánlatkérésre feljogosított szervezet**, az **állam**, a **helyi önkormányzat és minden költségvetési szerv**, a **közalapítvány**, a **helyi és országos nemzeti önkormányzat** stb, az a jogképes szervezet, amelyet **közérdekű**, de **nem ipari vagy kereskedelmi jellegű tevékenység folytatása céljából hoznak létre**, vagy amely ilyen tevékenységet lát el, ha az előbb meghatározott egy vagy több szervezet felett az Országgyűlés vagy a Kormány külön-külön vagy együttesen, közvetlenül vagy közvetetten meghatározó befolyást képes gyakorolni vagy működését többségi részben egy vagy több ilyen szervezet (testület) finanszírozza, a „közszolgáltatók” (pl. a postai vagy vízügyi, vagy az energia vagy a közlekedési ágazatokban) stb.

³⁰⁶ Kbt. 3. § *A közbeszerzési eljárás alapján megkötött szerződésekre az e törvényben foglalt eltérésekkel a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: Ptk.) rendelkezéseit kell alkalmazni.*

³⁰⁷ Kbt. 4. §.

Előfordulhat, hogy egy vállalkozás, egy **pályázati kedvezményezett** a támogatás felhasználása miatt kerül a Kbt. hatálya alá, vagyis **az alapvetően nem közbeszerzés köteles szervezetek** – például gazdasági társaságok – **is a Kbt. hatálya alá kerülhetnek**, ha az adott beszerzéshez költségvetési forrásból és/vagy az Európai Unióból származó forrásból támogatást kapnak.³⁰⁸ Az előzőek alapján megállapítható, hogy **uniós értékhatárt elérő** (lásd: lentebb) értékű beszerzés esetén a Kbt. alkalmazása akkor kötelező, ha a támogatás mértéke a közbeszerzés értékének **50%-át meghaladja**, míg a **nemzeti értékhatárt elérő** (lásd: lentebb), de az uniós értékhatárt el nem érő értékű beszerzés esetén csak akkor, ha a támogatás mértéke a közbeszerzés értékének **75%-át meghaladja**.

A közbeszerzési törvényre a pályázati útmutatók és a támogatási szerződések is – különböző megszövegezéssel ugyan, de – egyértelmű hivatkozást tartalmaznak, valamint meghatározzák annak szankcióját, ha a kedvezményezett nem tartja be a közbeszerzésre vonatkozó rendelkezéseket. **Amennyiben a kedvezményezett közbeszerzési kötelezettség fennállása ellenére közbeszerzési eljárás lefolytatása nélkül köt szerződést, szabálytalanságot követ el, ami a támogatás visszavonását eredményezheti.** A közbeszerzési eljárás nem szabályos, a közbeszerzési törvényt vagy végrehajtási rendeleteit sértő lefolytatása szintén megalapozhatja a támogatás egy részének vagy egészének visszavonását. A pályázónak (vagy pályázatrónak) a közbeszerzéssel összefüggő szabályok (legalább felszínes) megismerése, azért is fontos, mert egy jól kidolgozott és közbeszerzési szempontból is átgondolt munka- és költségtervvel megkímélheti a kedvezményezettet közbeszerzéssel járó szigorú adminisztrációs terhektől és a közbeszerzés folyamata során felmerülő esetleges hibalehetőségektől, valamint időt és költséget takaríthat meg. A támogatásból megvalósuló beszerzések során mindig érdemes figyelmet fordítani arra, hogy ha közbeszerzési eljárást bármilyen oknál fogva (pl. a beszerzés becsült értéke miatt) nem folytatnak le a kedvezményezettek, akkor is ajánlatos megkeresni a versenyztetés azon formáját, amely biztosítja a beszerzési alapelvek, célkitűzések érvényesülését.

A törvény nem határoz meg minden eljárásrendben külön **beszerzési tárgyat**, hanem a közbeszerzés lehetséges tárgyát a jogszabály 7. §-a átfogóan szabályozza. **A közbeszerzés tárgya árubeszerzés, építési beruházás, szolgáltatás megrendelése, építési koncesszió és szolgáltatási koncesszió.**³⁰⁹ Az **árubeszerzés** olyan visszerthes szerződés, amelynek tárgya forgalomképes és birtokba vehető **ingó** dolog tulajdonjogának vagy használatára, hasznosítására vonatkozó jognak megszerzése az ajánlatkérő részéről. Az árubeszerzés magában foglalja a beállítást és üzembe helyezést is. Az **építési beruházás** olyan visszerthes szerződés, amelynek tárgya építmény tervezésére és kivitelezésére irányuló munka megrendelése (és átvétele) az ajánlatkérő részéről.³¹⁰ A **szolgáltatás megrendelése** – árubeszerzésnek és építési beruházásnak nem minősülő – olyan visszerthes szerződés, amelynek tárgya különösen valamely tevékenység megrendelése az ajánlatkérő részéről. Az **építési koncesszió** olyan építési beruházás, amely alapján az ajánlatkérő ellenszolgáltatása az építmény

³⁰⁸ A Kbt. 6. § (1) bekezdésének g) pontja alapján „a támogatásból megvalósuló beszerzés vonatkozásában az a)-f) pontok hatálya alá nem tartozó szervezet – az uniós értékhatárt el nem érő beszerzés esetén az egyéni vállalkozó kivételével –, amelynek szolgáltatás-megrendelést, árubeszerzést vagy építési beruházást az a)-d) pontok hatálya alá tartozó egy vagy több szervezet az uniós értékhatárt elérő értékű beszerzés esetében többségi részben, a nemzeti értékhatárt elérő, de az uniós értékhatárt el nem érő értékű beszerzés esetében betevőt származékot meghaladó részben közvetlenül támogatja”.

³⁰⁹ Kbt. 7. § (1) bek.

³¹⁰ Kbt. 7. § (3) bek.

hasznosítási jogának meghatározott időre történő átengedése vagy e jog átengedése pénzbeli ellenszolgáltatással együtt, ahol a hasznosításhoz kapcsolódó kockázatokat teljes egészében vagy legalább jelentős részben a nyertes ajánlattevő viseli. A **szolgáltatási koncesszió** olyan szolgáltatás-megrendelés, amelynek alapján az ajánlatkérő a szolgáltatás nyújtásának jogát (hasznosítási jog) meghatározott időre átengedi, és ellenszolgáltatása a hasznosítási jog vagy e jog átengedése pénzbeli ellenszolgáltatással együtt, ahol a hasznosításhoz kapcsolódó kockázatokat teljes egészében vagy legalább jelentős részben a nyertes ajánlattevő viseli. A közbeszerzés tárgyainak meghatározását követően a Kbt. 9. §-a felsorolja azokat az eseteket, amelyek esetén nem kell közbeszerzési eljárást lefolytatni, illetve amelyeket a Kbt. a törvény tárgyi hatálya alóli **kivételeknek** nevez.

A törvény 10. §-ában meghatározott **közbeszerzési értékhatárok** a következők: **a) az Európai Unió joga által meghatározott közbeszerzési értékhatárok (uniós értékhatárok); b) a költségvetési törvényben nemzeti értékhatárokként meghatározott közbeszerzési értékhatárok (nemzeti értékhatárok)**. Megállapítható tehát, hogy a hatályos **közbeszerzési törvény** kettős közbeszerzési értékhatárrendszert különböztet meg, oly módon, hogy **nem tartalmazza az egyes értékhatárok számszerű értékét**. Az uniós értékhatárokat meghatározott időszakonként az Európai Bizottság állapítja meg és teszi közzé az Európai Unió Hivatalos Lapjában, a nemzeti értékhatárokat pedig a költségvetési törvényben határozzák meg minden évben. A közbeszerzési eljárások szereplőinek tájékoztatására minden év elején megjelenik a Közbeszerzési Hatóság Elnökének tájékoztatója az adott évre irányadó közbeszerzési értékhatárokról.³¹¹

A közbeszerzés becsült értéke irányadó a közbeszerzési kötelezettség fennállásának megállapításánál és az alkalmazandó eljárásrendnek a meghatározásánál is. A közbeszerzés becsült értéke fogalmát a Kbt. 11. § (1) bekezdése tartalmazza. E szerint a közbeszerzés becsült értéke a közbeszerzés megkezdésekor annak tárgyáért általában kért, illetőleg kínált, általános forgalmi adó nélkül számított és a Kbt. szabályai szerint megállapított, legmagasabb összegű teljes ellenszolgáltatás³¹². A becsült érték megállapításának részletes szabályait a Kbt. 12. § - 18. §-ai tartalmazzák. Ilyen például, hogy a 14. § (1) bekezdés szerint a szolgáltatás becsült értéke olyan szerződés esetében, amely nem tartalmazza a teljes díjat „*a) határozott időre, négy évre vagy annál rövidebb időre kötött szerződés esetén a szerződés időtartama alatti ellenszolgáltatás; b) határozatlan időre kötött szerződés vagy négy évnél hosszabb időre kötött szerződés esetén a havi ellenszolgáltatás negyvennyolcszorosára.*”³¹³

A törvény számos **tilalmat** megállapít annak érdekében, hogy a törvény célja érvényesüljön, és ne lehessen azt megkerülni. Így különösen a) tilos a törvény megkerülésének céljával

³¹¹ Orientáló jelleggel ismertetjük, hogy a 2013-as évre vonatkozó közbeszerzési értékhatárok a következők:

Uniós közbeszerzési értékhatárok **árubeszerzés** esetén 130 000-200 000 euró, **építési beruházás** esetén 5 000 000 euró, **építési koncesszió** esetén 5 000 000 euró; szolgáltatás megrendelése esetén 130 000-200 000 euró; A Kbt. II. részének a Kbt. XIV. fejezetével történő együttes alkalmazásakor: árubeszerzés esetén: 400 000 euró, építési beruházás esetén: 5 000 000 euró, szolgáltatás megrendelése esetén 400 000 euró. Nemzeti közbeszerzési értékhatárok árubeszerzés esetén: 8-50 millió forint, építési beruházás esetén: 15-100 millió forint, építési koncesszió esetén: 100 millió forint, szolgáltatás megrendelése esetén: 8-50 millió forint, szolgáltatási koncesszió esetén: 25 millió forint.

³¹² Kbt. 11. § (1) bekezdés A közbeszerzés értékén a közbeszerzés megkezdésekor annak tárgyáért általában kért vagy kínált – általános forgalmi adó nélkül számított, a 12-18. §-okban foglaltakra tekintettel megállapított – legmagasabb összegű teljes ellenszolgáltatást kell érteni (a továbbiakban: becsült érték). A teljes ellenszolgáltatásba bele kell érteni az opcionális részt tartalmazó ajánlatkérés esetén az opcionális rész értékét.

³¹³ Kbt. 14. § (1) bek.

alkalmazni a törvény szerinti becslési módszert; b) tilos a közbeszerzést részekre bontani; c) tilos a törvény szerint egybeszámítási szabályt megkerülni. Itt érdemes megjegyezni, hogy a támogatott szervezetek számára a becslült érték meghatározásához segítséget nyújthat a pályázati dokumentációban szereplő költségterv. Az **egybeszámítási kötelezettség** azt jelenti, hogy a becslült érték kiszámítása során „*az ajánlatkérőnek egybe kell számítania azon hasonló árú beszerzésére, vagy szolgáltatások megrendelésére irányuló szerződések értékét, amelyekkel kapcsolatban a beszerzési igény egy időben merül fel, valamint az ugyanazon építési beruházás megvalósítására irányuló szerződések értékét*”³¹⁴. Az egybeszámítási kötelezettség fennállásához a fenti feltételeknek egyszerre kell teljesülnie, azaz, ha a feltételek bármelyike nem teljesül, az egybeszámítási kötelezettség nem áll fenn.

A közbeszerzési eljárások dokumentálásának alapelveit a Kbt. 34. §-a tartalmazza. Az ajánlatkérő minden egyes közbeszerzési eljárását – annak előkészítésétől az eljárás alapján megkötött szerződés teljesítéséig – írásban, vagy az eljárási cselekmények elektronikus gyakorlása esetén külön, a Kbt. felhatalmazása alapján alkotott jogszabály szerint elektronikusan köteles dokumentálni. A közbeszerzési eljárás lezárulásától, illetőleg a szerződés teljesítésétől számított öt évig meg kell őrizni a közbeszerzési eljárás előkészítésével, lefolytatásával és a szerződés teljesítésével kapcsolatban keletkezett összes iratot. Az ajánlatkérő köteles a Közbeszerzési Hatóság vagy más feljogosított szervek kérésére a közbeszerzéssel kapcsolatos iratokat megküldeni vagy részükre elektronikus hozzáférést biztosítani.

A közbeszerzési tervet³¹⁵ az ajánlatkérőknek a költségvetési év elején, legkésőbb **március év 31. napjáig** éves összesítésben kell elkészíteniük az adott évre tervezett közbeszerzéseikről. A közbeszerzési terv és annak módosításai nyilvánosak, ezért azokat az ajánlatkérőnek a honlapján, ha nem rendelkezik saját honlappal, akkor a Közbeszerzési Hatóság vagy önkormányzati intézmény esetén a fenntartó honlapján közzé kell tennie. A tervet legalább öt évig meg kell őrizni. A közbeszerzési terv tartalmazza: az ajánlatkérő nevét, a tervezéssel érintett időszak megjelölését, a tervezett közbeszerzés tárgyát és mennyiségét, az irányadó eljárásrendet, a tervezett eljárás típusát, valamint az időbeli ütemezését. Elkészítése előtt is lehet közbeszerzési eljárást lefolytatni, de azt szerepeltetni kell a közbeszerzési tervben. Fontos megjegyezni, hogy a terv nem vonja maga után a közbeszerzésre vonatkozó eljárás lefolytatásának kötelezettségét, illetve, hogy előre nem látható okból előállt közbeszerzési igény vagy változás esetén lefolytatható a tervben nem szereplő eljárás, de a közbeszerzési tervet módosítani kell a változás felmerülésekor és meg kell jelölni a módosítás indokát is. **A közbeszerzési szabályzatra** vonatkozó rendelkezéseket a Kbt. 22. §-a tartalmazza. Az ajánlatkérő köteles meghatározni a közbeszerzési eljárások előkészítésének, lefolytatásának, belső ellenőrzésének felelősségi rendjét, az ajánlatkérő nevében eljáró, illetőleg az eljárásba bevont személyek, illetőleg szervezetek felelősségi körét, a közbeszerzési eljárásai dokumentálási rendjét, valamint az eljárás során hozott döntésekért felelős személyt, személyeket, illetőleg testületeket. A szabályzat lehet általános jellegű (tipikusan klasszikus ajánlatkérők esetében) vagy eseti jellegű. Ha az ajánlatkérő nem rendelkezik általános jellegű közbeszerzési szabályzattal, vagy a szabályzattól való eltérés feltételei fennállnak, legkésőbb az adott közbeszerzési eljárás előkészítését megelőzően kell meghatároznia az előzőeket. A közbeszerzési eljárás előkészítése, a felhívás és a dokumentáció elkészítése, az ajánlatok értékelése során és az eljárás más szakaszában **az ajánlatkérő nevében eljáró, illetőleg az eljárásba be-**

³¹⁴ Kbt. 18. § (2) bek.

³¹⁵ Kbt. 33. §.

vont személyeknek, illetőleg szervezeteknek megfelelő a közbeszerzés tárgya szerinti, közbeszerzési, jogi és pénzügyi szakértelemmel kell rendelkezniük. Az ajánlatkérő az előzőekben meghatározott szakértelemmel rendelkező, legalább **háromtagú bírálóbizottságot** köteles létrehozni. A bíráló bizottság feladata, hogy írásbeli szakvéleményt és döntési javaslatot készítsen elő az ajánlatkérő nevében a közbeszerzési eljárást lezáró döntést meghozó személy vagy testület részére. A bíráló bizottság munkájáról jegyzőkönyv készül, melynek részét képezik a tagok indokolással ellátott bírálati lapjai.

A közbeszerzési tervezés több lépésből álló tervezési folyamat. Ennek keretében az **előzetes belső vizsgálat** magában foglalja a Kbt. alanyi hatálya alá tartozás tisztázását (vagyis, hogy klasszikus ajánlatkérők vagyunk-e vagy a támogatotti minőségünk indokolja a Kbt. szabályainak alkalmazását), fontos a beszerzés(ek) Kbt. hatálya alá tartozásának megállapítása (tárgy, becsült érték, beszerzési terv) és a közbeszerzési felkészültség felmérése (szakemberek és fedezet rendelkezésre áll-e.) A konkrét közbeszerzés iránti igény felmerülése esetén, fontos az eljárás alapos és körültekintő **előkészítése**: a megfelelő szakértelemmel rendelkező humánerőforrás megszerzése, a fedezet rendelkezésre állása, a közbeszerzési szabályzat megalkotása, a részletes helyzETFelmérés (piaci, jogi körülmények, kockázatok feltárása, becsült érték meghatározása), az eljárás fajtájának/típusának kiválasztása, a közbeszerzés feltétrendszerének kidolgozása (ezek az alkalmassági és értékelési feltételek, valamint a kizáró okok), műszaki leírás (feladat-specifikáció megadása), a felhívás és dokumentáció (tartalmazza a részletes szerződési feltételeket vagy a szerződés tervezetét) kidolgozása.

A közbeszerzési törvény pontosan meghatározza a **kizáró okok** körét, vagyis azokat a körülményeket, amelyek fennállása esetén az adott szervezet nem vehet részt ajánlattevőként a közbeszerzési eljárásban. Pl. végelszámolás alatt áll, közbeszerzési eljárásokban való részvételtől jogerősen eltiltásra került vagy bünszervezetben vett részt. Ezeket az ajánlatkérő a törvény erejénél fogva köteles alkalmazni. A kizáró okok másik körének alkalmazása az ajánlatkérő mérlegelésén alapul, vagyis maga az ajánlatkérő döntheti el, hogy azokat kizáró okként alkalmazza-e vagy sem az adott közbeszerzési eljárásban. (Természetesen csak akkor alkalmazhatja, ha azt az ajánlati felhívásban előírta.) Pl. gazdasági vagy szakmai tevékenységével kapcsolatban jogerős bírósági ítélet szerint jogszabálysértést követett el vagy nem rendelkezik a szolgáltatás nyújtásához a letelepedése szerinti országban előírt engedéllyel.

Az ajánlatkérő az eljárást megindító felhívásában köteles meghatározni az ajánlatok **értékelési szempontjait**, amelyek a jogszabály 71. §-ában foglaltak szerint a következők lehetnek:

- a) a legalacsonyabb összegű ellenszolgáltatás, vagy
- b) az összességében legelőnyösebb ajánlat kiválasztása.

Érdeemes néhány szót szentelni az ún. **PraG**³¹⁶ eljárásrendnek. A közbeszerzésekről szóló jelenleg hatályos 2011. évi CVIII. törvény 9. § (1) e) pontja alapján a közbeszerzési törvényt nem kell alkalmazni *a nemzetközi szervezet által meghatározott külön eljárás alapján történő beszerzésekre*. A „Gyakorlati Kézikönyv az EK külső segélyei szerződés-kötési eljárásaihoz” című útmutató meghatározza azokat a gyakorlati eljárásokat, amelyeket az Európai Unió központi költségvetéséből megvalósuló, az Európai Bizottság előzetes jóváhagyásával működő decentralizált rendszerekben, valamint az utólagos ellenőrzéssel megvalósuló decentralizált

³¹⁶ PraG: Practical Guide to contract procedures for EC external actions.

rendszerekben kell használni. A Gyakorlati Kézikönyv az EU külső segélyei szerződés-kötési eljárásaihoz (Practical Guide to contract procedures for EU external actions (a továbbiakban: PraG) tartalmazza a szolgáltatás-megrendelés, eszközbeszerzés, valamint építési beruházás odaítélésére vonatkozó rendelkezéseket, valamint annak mellékleteit. Ezeket a dokumentum-sablonokat fordítás nélkül kell alkalmazni, módosításuk csak annyiban megengedett, amennyiben az eljárás, vagy a szerződés természete ezt megköveteli, azzal, hogy a módosítás nem lehet ellentétes a PraG alapelveivel. A PraG szerinti fogalmak szerint a Partner (Kedvezményezett) mint ajánlatkérő Szerződés-kötő Hatóságnak minősül. A Gyakorlati Kézikönyv az alábbi táblázatban összefoglalva található beszerzési értékhatárrendszert és ehhez kapcsolódó eljárási rendet különböztet meg, amelyek az útmutató külön-külön részében kerültek szabályozásra.

2. táblázat: A PraG szerinti beszerzési értékhatárrendszer és eljárási rend

Szolgáltatás-megrendelés	≥ € 300,000 Nemzetközi meghívásos eljárás	< € 300,000 de > € 20,000 • Keretszerződések • Versenytárgyalásos eljárás		
Eszközbeszerzés	≥ € 300,000 Nemzetközi nyílt eljárás	< € 300,000 de ≥ € 100,000 Helyi nyílt eljárás	< € 100,000 de > € 20,000 Versenytárgyalásos eljárás	≤ € 20,000 Egyszerű eljárás
Építési beruházás	≥ € 5,000,000 • Nemzetközi nyílt eljárás • Nemzetközi meghívásos eljárás	< 5,000,000 de ≥ € 300,000 Helyi nyílt eljárás	< € 300,000 de > € 20,000 Versenytárgyalásos eljárás	≤ € 2,500 (szolgáltatás-megrendelés és eszközbeszerzés esetén számla alapján)

Az egyes beszerzési eljárásokat az ajánlatkérő egyéb eljárásaitól függetlenül kell megtervezni. Az egyes eljárások becsült időigénye a következő: egyszerű eljárás: 10-20 nap; versenytárgyalásos eljárás és a helyi nyílt eljárás: 40-90 nap; közösségi eljárás: 80-150 nap. A lehetséges közbeszerzési tárgyak köre: árubeszerzés, építési beruházás és szolgáltatás megrendelés. A becsült érték megállapításánál a legfontosabb alapelv, hogy a projekt szükségtelen szétaprózódásának elkerülése érdekében a beszerzési eljárásokat úgy kell tervezni, hogy a lehető legkevesebb számú és legnagyobb összegű szerződés jöjjön létre. A PraG szabályai szerint tilos a szerződéseket – az eljárásrend előírásait megkerülendő – különválasztani.

IRODALOM

1. BOYTHA GYÖRGYNÉ – HARGITA ÁRPÁD – SÁRAI JÓZSEF – TÓTH TIHAMÉR – Versenyjogi esetek, Az Európai Bíróság gyakorlata, Osiris, Budapest 2000.
2. BOYTHA GYÖRGYNÉ – TÓTH TIHAMÉR – BACHER GUSZTÁV ET AL. – Versenyjog, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, Budapest 2010.
3. BOYTHA GYÖRGYNÉ – Versenyjog, Szent István Társulat, Budapest 1998.
4. BOYTHA GYÖRGYNÉ – Versenyjogi ismeretek, Szent István Társulat, Budapest 1998.
5. MISKOLCZI BODNÁR PÉTER – Versenyjog, egyetemi jegyzet, ÁJK Novotni Kiadó, Miskolc 2007.
6. PATAY GÉZA – A közbeszerzés joga: kommentár a gyakorlat számára HVG-ORAC, Budapest 1999.
7. POSTEINERNÉ TOLDI MÁRTA (szerk.) – Iparjogvédelem, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest 2012.
8. TÓTH TIHAMÉR – Az Európai Unió versenyjoga, Complex, Budapest 2007.

9. FEJEZET

FELELŐSSÉG: A POLGÁRI ÉS A BÜNTETŐJOGI FELELŐSSÉG, GAZDASÁGI VISSZAÉLÉSEK, GAZDASÁGI BŰNCSELEKMÉNYEK³¹⁷

A gazdasági tevékenység, az értékteremtő folyamat során tanúsított jogellenes magatartások jogkövetkezménye a felelősség. A felelősség nagyon tág és komplex jogi fogalom, aminek a részletes ismertetése nem tartozhat a jelen jegyzet célkitűzései közé. Célunk sokkal inkább a felelősséghez tartozó alapfogalmaknak a gyakorlathoz közel álló bemutatása, és olyan mértékű ismertetése, hogy az egyes konkrét, visszaélészerű cselekményekhez társuló felelősségi alakzat érthetővé váljon. Az egész fejezet célja pedig annak megvilágítása, hogy az értékteremtő folyamat során a jogot mint korlátozó miliőt kell tekintetni, és akkor is be kell tartani a vonatkozó jogi normákat, ha az üzletileg nem indokolt, kényelmetlen, vagy éppen az üzleti modell versenyképességének az elvesztésével jár. A jogi normák szándékos vagy gondatlan megszegése, szándékos félreértelmezése, vagy a jogok visszaélészerű gyakorlása ugyanis szükségszerűen maga után vonja azokat a negatív következményeket, amelyeket a jelen fejezet elején ismertetünk.

Polgári jogi felelősség akkor keletkezik, ha valamely kötelesség, kötelem elmulasztása, megszegése miatti következményeket kell rendezni. A polgári jogi felelősség lehet **szubjektív**, azaz a felelős felróhatóságától függő,³¹⁸ és lehet objektív, amikor nem nyer jogi értékelést az a körülmény, hogy a felelősséget megalapozó tény bekövetkezése a felelősnek felróható volt-e. Az alkalmazott szankciók a polgári jogban alapvetően a vagyoni viszonyok megsértésének kiküszöbölését, illetve a megbomlott egyensúly helyreállítását célozzák. Ennek megfelelően a polgári jogi felelősség funkciója kettős: a) prevenció: megelőzés, nevelés; b) reparáció: helyreállítás. **A kártérítés általános szabályát a Ptk. adja meg.** Ennek értelmében **aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentésül a felelősség alól a károkozó, ha bizonyítja, hogy magatartása nem volt felróható.**³¹⁹ A felelősség megállapításának feltételei tehát a jogellenes magatartás, a kár, okozati összefüggés a magatartás és a kár között és a **felróhatóság**.³²⁰ **A jogellenes magatartás** minden károkozás, amely nem minősül jogszerűnek, tehát jogellenes és kiváltja a kártérítési szankciót (a jogellenes magatartásnak nem feltétlenül kell aktívnek lennie: megvalósulhat tevőlegesen és nem tevéssel egyaránt). **A kár** olyan hátrány, amely valakit valamely károsító esemény folytán személyében vagy vagyonában ér. **Okozati összefüggésnek** azt az esetet nevezzük, amikor a károsodás és a jogellenes magatartás között közvetett és közvetlen kiváltó okok állnak fenn. Végül **felróható** annak a magatartása, aki az adott helyzetben nem tanúsítja az általában elvárható magatartást. Hangsúlyozzuk, hogy a károkozó kártérítési felelőssége mellett a károsultat **kármegelőzési és kárenyhítési felelősség** terheli:³²¹ a kár elhárítása, illetve csökkentése érdekében úgy köteles eljárni, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható, ezért nem kell megtéríteni a kárnak azt a részét, amely abból származott, hogy a károsult e

³¹⁷ Molnár István – Bartha Ákos

³¹⁸ Azaz, azt kell vizsgálni, hogy a felelős tanúsította-e a korábban ismertetett, általában elvárható gondosságot, amelynek zsinórmértéke a római jogban az ún. jó és gondos családapa volt – máig ezt tartjuk a legszemléletesebb magyarázatnak a fogalomhoz.

³¹⁹ Ptk. 6:519. §.

³²⁰ A fentiek alapján látható, hogy a kártérítési felelősség általános alakzat szubjektív.

³²¹ Ptk. 6:525. §.

kötelezettségének nem tett eleget. **A károkozás megvalósulhat szerződészegés útján és a szerződésen kívül** egyaránt; ennek a felelősség szempontjából nincs jelentősége: azonos elvek és szabályok szerint kell megítélni mind a felelősséget, mind pedig a kártérítés mértékét a szerződésben és a szerződésen kívül okozott károkért.

A szerződészegésért való esetleges kártérítési felelősség **mellett** azonban a szerződés **hibátlan teljesítéséért** is helytállási kötelezettség, ún. **szavatosság** terheli a kötelezettet. Hibásan teljesít a kötelezett, ha a szolgáltatott dolog a teljesítés időpontjában a) nem felel a jogszabályban vagy szerződésben meghatározott tulajdonságoknak; b) a kötelezett szakszerűtlenül szerelte össze; c) az összeszerelést a jogosult végezte el, de a hiba a használati útmutatóban volt. Ennek megfelelően alakította ki a magánjog az egyik legrégebbi fogyasztókat végző szabálypárosát, a **kellékszavatosságot** és a **jogszavatosságot**. A **kellékszavatosság** helytállási kötelezettség a szolgáltatás hibátlanságáért,³²² a **jogszavatosság** jelentése pedig az, hogy szerződés szerinti dolgon nincs harmadik személynek olyan joga, amely a jogosult jogainak érvényesítését akadályozná vagy meggátolná.³²³ A szavatossággal kötelezett **mentesül** a szavatossági felelősség alól, ha a) a jogosult a hibát a szerződéskötés időpontjában ismerte, vagy azt ismernie kellett; b) a hiba a jogosult által adott anyag hibájára vezethető vissza, feltéve, hogy az anyag alkalmatlanságára a kötelezett a jogosultat figyelmeztette. Láthatuk, hogy az általános kártérítési felelősség szubjektív. A **szavatosság** ezzel szemben **alapvetően objektív kötelezettség**: nincs helye kimentésnek, azaz annak bizonyításának, hogy az adott helyzetben úgy járt el a kötelezett, ahogyan az általában elvárható. A szavatosság **objektív jogkövetkezményei** keretében hibás teljesítés esetén a jogosult a) kérhet kijavítást vagy kicserélést; b) megfelelő árleszállítást igényelhet³²⁴ vagy elállhat; c) a hibát a kötelezett költségére kijavíttatja; d) a kijavításig vagy kicserélésig az ellenszolgáltatás arányos részét visszatarthatja. Amennyiben a szavatosságra kötelezett a hibás teljesítéssel felróhatóan kárt okoz, **szubjektív jogkövetkezményként kártérítési felelősség is terheli**.³²⁵

A kártérítésnek vannak ún. **speciális felelősségi alakzatai** is. Az általános felelősség mellett a Ptk. kiemel olyan területeket, amelyeken a felelősség szabályai eltérőek, ezek a) a **veszélyes üzem** működéséből eredő károk; b) a felelősség a **belátási képességgel nem rendelkező** személyek károkozásáért; c) az **állatok** által okozott károk megtérítéséért való felelősség; és d) a felelősség **épületekkel** kapcsolatos károkozásért.³²⁶ Ezek közül csak a veszélyes üzemmel és az állatkárokkal kapcsolatos felelősséget ismertetjük. **Veszélyes üzem** pl. gépi erővel hajtott járművek, energiatermelő üzemek, mozgólépcső, bánya, lőfegyver tartása stb. A **felelősség** ilyen esetekben **az üzembentartót terheli**. Üzembentartó az, aki az üzemet fenntartja, akinek az érdekében a veszélyes üzem működik, aki az alapvető döntéseket hozza. A **felelősség objektív**: a kimentés a felelősség alól csak külső elháríthatatlan ok bizonyítása alapján lehetséges; az tehát nem elegendő a mentesüléshez, hogy a felelős úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható. Az ipari termelő folyamatok üzembentartóinak tehát a személyek, a természeti és az épített környezet stb. védelmében fokozott gondosságot kell tanúsítaniuk. A bizonyítási teher ilyen esetekben mindig a károkozón van.³²⁷ A másik általunk tárgyalt speciális felelősségi alakzat **az állattartók felelőssége**. Aki

³²² Ptk. 6:159. §.

³²³ Ptk. 6:175. §.

³²⁴ „*actio quanti minoris*”; lásd: Molnár – Jakab; 294. o.

³²⁵ Ptk. 6:159. § (2) a) és b); 6:139. §; 6:174. §.

³²⁶ Ptk. 5:560-561. §§.

³²⁷ Ptk. 5:535. §.

állatot tart, **általános szabályok szerint felel** azért a kárért, amelyet az állat másnak okoz. A **veszélyes állat tartója** úgy felel, mint az, **aki fokozott veszéllyel járó tevékenységet folytat** (lásd: veszélyes üzem). A veszélyes állatok körébe tartoznak pl. az egzotikus vadállatok, de az ún. harci kutyák is. A vadászható állat által okozott kárért (vadkár) az felel, aki a kárt okozó vad vadászatára jogosult, akinek a vadászterületén a károkozás bekövetkezett vagy ahonnan a vad kiváltott (a kárigényt ez esetben a kár bekövetkeztétől számított 30 napon belül lehet érvényesíteni).³²⁸

A **felelősség megállapíthatósága esetén a kártérítésért felelős személy köteles** a) első sorban **az eredeti állapotot helyreállítani**;³²⁹ b) ha ez nem lehetséges vagy a károsult azt nem kívánja, a **károsult** vagyoni és nem vagyoni **kárát megtéríteni**. A kárt **pénzben** kell megtéríteni, kivéve, ha a körülmények a kár természetben való megtérítését indokolják. A **kártérítés mértéke** általában károsult vagyonában beállott értékcsökkenés, elmaradt vagyoni előny és az a költség, amelyet a károsult a vagyoni és nem vagyoni hátrány csökkentésére vagy kiküszöbölésére fordított.³³⁰ A fent ismertetett polgári jogi felelősségnek jegyzetünk 3. fejezetében bemutatott polgári eljárás segítségével lehet érvényt szerezni.

Áttérve a büntetőjogi felelősségre, a tudományosság minimális igénye nélkül úgy fogalmazhatunk, hogy polgári jogi felelősségről akkor beszélünk, amikor bűncselekményért való felelősség nem valósul meg, és a büntetőjogi felelősség akkor állapítható meg, amikor az elkövető cselekménye valamilyen bűncselekményt (is) megvalósít. Nem győzzük hangsúlyozni: **ha adott cselekmény bűncselekmény, és egyidejűleg polgári jogi (kártérítési) felelősséget is megalapoz, akkor nem csak a büntetőjogi hátrányokat (tipikusan pl. szabadságvesztés büntetés) kell elszenvednie a felelősnek, hanem a fent említett polgári jogi szankciókat is maradéktalanul teljesítenie kell.** A büntetőjog rendkívül erőteljes államhatalmi beavatkozás az emberek magánszférájába, ezért számos garanciális alapelvet kell érvényesíteni az egyén biztonsága és általában a jogrendszer funkcionalitása érdekében. A jogrendszer egészére ható elv a **jogállamiság, emberi méltóság és jogegyenlőség**, humanitás védelmére vonatkozó kötelesség a büntetőjog gyakorlása során.³³¹ Speciális büntetőjogi alapelvek az a) anyagi jogi legalitás elve, b) a tettefelelősség elve, c) a bűnösségen alapuló felelősség elve, d) az arányosság elve, e) a kétszeres értékelés tilalmának elve; és f) a büntető jog ultima ratio jellege, szubszidiaritása. Az **anyagi jogi legalitás** vagy törvényesség elve a jogbiztonság megtestesülése, két követelményben nyilvánul meg. Az egyik az ún. **nullum crimen sine lege elv**: csak az a cselekmény minősülhet bűncselekménynek, amit a törvény már elkövetése előtt annak nyilvánít. A másik a **nulla poena sine lege elv**: az elkövetővel szemben csak olyan büntetés (szankció) szabható ki, amit törvény ír elő, és amely már az elkövetés idején ismert.³³² Az állami büntetőhatalom gyakorlásának feltételeit tehát előre törvényben kell rögzíteni. A tettefelelősség vagy tettbüntetőjog szerint büntetőjogi felelősség megállapításánál az **elkövetett cselekményt** kell figyelembe venni, a felelősség a tetthez kapcsolódik. A tettesbüntetőjogi felfogás összeegyeztethető a jogállamiság elvével, itt az **elkövető személye**, személyisége dominál. **Ante deliktuális felelősség**: szélsőséges irányzat, amely szerint a bűncselekmény elkövetésére hajlamos személy a deliktum elköveté-

³²⁸ Ptk. 5:562-563.§§.

³²⁹ „in integrum restitutio” lásd: Molnár – Jakab; 2008. 102. o.

³³⁰ Ptk. 6:522. §.

³³¹ Nagy; 1998. 44-47. o.

³³² Nagy; 1998. 47-48. o.

se előtt felelősségre vonható.³³³ A bűnösségen alapuló felelősség értelmében a **bűnösség a büntetőjogi felelősségre vonás előfeltétele** és a bűncselekmény fogalmának nélkülözhetetlen ismérve. A bűnösség megalapozza a büntetést, a bűnösség foka pedig befolyásolja a konkrét ügyben kiszabandó büntetés mértékét és súlyát.³³⁴ Az **arányosság** kettős fogalom: egyrészt jelenti a büntetendővé nyilvánítást és ennek arányosságát. A büntetendővé nyilvánítás alapjog korlátozását jelenti. Az állam csak akkor korlátozhat alapjogot, ha más alkotmányos alapvető jog védelme más módon nem érhető el. Másrészt az arányosság a jogkövetkezmény arányosságát jelenti: súlyosabb bűncselekményhez súlyosabb jogkövetkezmény kapcsolódik, továbbá hasonló tett elkövetői hasonló büntetést érdemelnek.³³⁵ A **kétszeres értékelés tilalma** azt jelenti, hogy a bűnelkövetőt ugyanazon cselekmény miatt nem lehet kétszer büntetőjogi hátránnyal sújtani. A büntetőjog **ultima ratio jellege, szubszidiaritása** (legvégső esetben a legutolsó eszköz) értelmében a büntetőjogot az állami kontrolleszközök között csak utolsóként szabad alkalmazni, csakis akkor, ha a büntetőjog közérdek érvényesítéséhez, illetve a közrend megőrzéséhez elengedhetetlen.³³⁶

A **büntetőjog** alapvető **jogforrása a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.)**. A Btk. szerint **bűncselekmény az a szándékosan vagy – ha a törvény gondatlan elkövetést is büntetni rendeli – gondatlanságból elkövetett cselekmény, amely veszélyes a társadalomra, és amelyre a törvény büntetés kiszabását rendeli.**³³⁷ Úgy is fogalmazhatunk, hogy bűncselekmény az olyan cselekmény, amely tényállásszerű, jogellenes és bűnös.³³⁸ A **cselekménynek emberi magatartásnak** kell lennie, **hatóképességnek** kell lennie, azaz a kifejtett vagy elmulasztott magatartás hatása, vagy erre való alkalmassága révén válhat objektíve társadalomra veszélyessé, és **akaratlagosnak** kell lennie, tehát a magatartás és tanúsítója közötti akarati viszony nélkül nem beszélünk cselekményről.³³⁹ Cselekményt kizáró körülmény pl. ha a) hiányzik az emberi magatartás (ilyenek pl. a természeti események), b) hatóképesség hiánya, azaz ha az emberi magatartás nem lép a külvilágba (gondolat marad), c) akaratlagosság hiánya: nem cselekmény a tisztán szomatikus reflexmozgás, vagy az öntudatlanság különböző formáiban végzett testmozgás (kivéve, ha az akaratlagosság hiánya az elkövető megelőző felróható magatartásából származik).³⁴⁰ A bűncselekménynek **tényállásszerűnek** kell lennie. Amelyik cselekmény nem hordozza a büntetőjogi tényállás valamennyi ismérvét, nem tekinthető bűncselekménynek, tehát a tényállás a cselekményt és a jogellenességet köti össze. **A tényállás elemei** az ún. **objektív tényállási elemek**, a **tettességhez szükséges ismérvek** és a **szubjektív tényállási elemek**. Az objektív tényállási elemek a) az elkövetési tárgy: az a személy vagy dolog, akire vagy amire az elkövetési magatartás behatást gyakorol; b) az elkövetési magatartás, amely lehet aktív tevékenység, mulasztás, illetve egyes bűncselekményeknél a mindkettő; c) az ún. szituációs elemek, így az elkövetés helye, ideje, módja, eszköze; d) az eredmény: az a külvilági változás, amely az elkövetési magatartással összefüggésben jön létre; és e) az okozati összefüggés: az elkövetési magatartás és az eredmény között, csak eredmény bűncselekményeknél.³⁴¹ A **tet-**

³³³ Nagy; 1998. 54-55. o.

³³⁴ Nagy; 1998. 55-56. o.

³³⁵ Nagy; 1998. 57-59. o.

³³⁶ Nagy; 1998. 59-60. o.

³³⁷ Btk. 4. § (1) bek.

³³⁸ Nagy; 1998. 101. o.

³³⁹ Nagy; 1998. 106. o.

³⁴⁰ Nagy; 1998. 108-109. o.

³⁴¹ Nagy; 1998. 114-128. o.

tességhez szükséges ismérvek körében megkülönböztetjük a közönséges bűncselekményeket (*delictum commune*), amelyeknek a tettese bárki lehet, a különös bűncselekményektől (*delictum proprium*), amelyeknek a tettese csak törvényben meghatározott személyes kvalifikáltsággal rendelkező személy lehet (pl. hivatalos személy). Vannak végül öbb tettes közreműködésével megvalósítható bűncselekmények (*concursum necessarius*). Pl. kettős házasság; bűnszervezet.³⁴² A **szubjektív tényállási elemek** körébe tartozik a) a szándékosság: szándékosan követi el a bűncselekményt, aki magatartásának következményeit kívánja, vagy e következményekbe belenyugszik; és b) a gondatlanság: gondatlanságból követi el a bűncselekményt, aki előre látja cselekményének lehetséges következményeit, de könnyelműen bízik azok elmaradásában, vagy cselekménye lehetséges következményeit azért nem látja előre, mert a tőle elvárható figyelmet vagy körültekintést elmulasztja.³⁴³

A büntetőjogi felelősség megállapíthatóságához cselekmény tényállásszerűségén túlmenően szükség van a (büntető)jog ellenességére és a bűnösségre is. A **büntetőjog-ellenesség** megállapítható, ha az előbb részletezett (tényállásszerű) magatartás **társadalomra veszélyes**, továbbá **nem áll fenn jogellenességet kizáró ok**. A jogellenességet kizáró okok körét több jogforrásban elszórva találhatjuk. Így pl. a Btk. általános része szabályozza a **jogos védelem**³⁴⁴ és **végszükség**³⁴⁵ eseteit; vannak olyan jogellenességet kizáró okok, amelyeket a Btk. különös része szabályoz; és más törvény szabályoz jogellenességet kizáró okokat, így pl. a jogszabályi engedélyt, hivatali, hatósági jog gyakorlását, kötelesség teljesítését. Ezek közül csak a jogos védelem és a végszükség definícióját kívánjuk e helyütt ismertetni. Jogos védelem miatt nem büntetendő annak a cselekménye, aki a saját, illetve a mások személye vagy javai elleni jogtalan támadás megelőzése céljából telepített, az élet kioltására nem alkalmas védelmi eszközzel a jogtalan támadónak sérelmet okoz, feltéve, hogy a védekező mindent megtett, ami az adott helyzetben elvárható annak érdekében, hogy az általa telepített védelmi eszköz ne okozzon sérelmet.³⁴⁶ Végszükség következtében nem büntetendő annak a cselekménye, aki saját, illetve más személyét vagy javait közvetlen és másként el nem hárítható veszélyből menti, vagy a közérdek védelme érdekében így jár el, feltéve, hogy a cselekmény nem okoz nagyobb sérelmet, mint amelynek elhárítására törekedett.³⁴⁷ A bűncselekmény miatti felelősség negyedik feltétele a **bűnösség**, azaz a társadalomra veszélyes cselekmény, illetve ennek következményei és az elkövető közti pszichikus viszony, amelynél fogva a cselekmény az elkövetőnek felróható.³⁴⁸ A bűnösség maga is komplex, feltételektől függő fogalom, amelynek elemei a megfelelő életkor, a beszámítási képesség, a szándékosság vagy gondatlanság megállapíthatósága és az elvárhatóság. Ezek valamelyikének hiánya a bűnösséget kizárja. Ennek megfelelően bűnösséget kizáró ok a gyermekkor: nem büntetendő, aki a cselekmény elkövetésekor a tizenegyedik életévét nem töltötte be (kivéve néhány kirívóan erős szakos bűncselekményt, ahol a jogalkotó a büntetethetőség alsó életkori határát tizenkét évben határozta meg). A bűnösséget kizárja továbbá a beszámítási képesség hiánya, így a kóros elmeállapot, a patológiás részegség, a kényszer és a fenyegetés; végül a tévedés, amely lehet ténybeli és társadalomra való veszélyességre vonatkozó.

³⁴² Nagy; 1998. 128. o.

³⁴³ Btk. 8. §.

³⁴⁴ Btk. 21-22. §§.

³⁴⁵ Btk. 23. §.

³⁴⁶ Btk. 21. §.

³⁴⁷ Btk. 23. §.

³⁴⁸ Nagy; 1998. 163. o.

Ha a bűncselekmény meg is valósul, az nem feltétlenül von maga után büntethetőséget. Bizonyos (ritka) körülmények esetén az elkövető nem büntethető, ilyen pl. a társadalomra veszélyesség elkövetéskori csekély foka. Megszünteti a büntethetőséget az elkövető halála, a kegyelem, a bűncselekmény elévülése, a tevékeny megbánás és néhány a Btk-ban meghatározott egyéb ok.

Ami a **büntető jogkövetkezményeket** illeti, le kell szögezni, hogy büntetőjogi **büntetés csak bűncselekmény elkövetése miatt**, a bűncselekmény következményeként alkalmazható.³⁴⁹ Büntetés csak beszámítási képességgel rendelkező, bűncselekményt megvalósító **természetes személlyel** szemben kerülhet alkalmazásra, és kiszabására csak **bíróság** jogosult. A büntetőjogi büntetés végrehajtását az állam erre hivatott szervei útján **kényszerrel** is érvényesítheti. A **büntetési nemek** főbüntetésként a) a szabadságvesztés, b) az elzárás, c) a közérdekű munka, d) a pénzbüntetés, e) a foglalkozástól való eltiltás, f) a járművezetéstől való eltiltás, g) a kiutaltás, h) a sportrendezvények látogatásától való eltiltás és i) a kiutasítás. Mellékbüntetésként a közügyektől való eltiltás alkalmazható.³⁵⁰ A **szabadságvesztés határozott ideig vagy életfogytig** tart. A határozott ideig tartó szabadságvesztés legrövidebb tartama három hónap, leghosszabb tartama húsz év; bünszervezetben, különös vagy többszörös visszaesőként történő elkövetés, illetve halmazati vagy összbüntetés esetén huszonöt év. Ha a bíróság szabadságvesztést szab ki, annak végrehajtását fogházban, börtönben vagy fegyházban rendeli végrehajtani.³⁵¹ Az elzárás tartamát napokban kell meghatározni, annak legrövidebb tartama öt, leghosszabb tartama kilencven nap. Az elzárást büntetés-végrehajtási intézetben kell végrehajtani.³⁵² A közérdekű munkára ítélt köteles a számára meghatározott munkát elvégezni. Az elkövető olyan munka végzésére kötelezhető, amelyet – figyelemmel egészségi állapotára és képzettségére – előreláthatóan képes elvégezni.³⁵³ A pénzbüntetést úgy kell kiszabni, hogy - figyelemmel a bűncselekmény tárgyi súlyára - meg kell állapítani a pénzbüntetés napi tételeinek számát és - az elkövető vagyoni, jövedelmi, személyi viszonyaihoz és életviteléhez mérten - az egy napi tételnek megfelelő összeget.³⁵⁴ A foglalkozás gyakorlásától azt lehet eltiltani, aki a bűncselekményt szakképzettséget igénylő foglalkozása szabályainak megszegésével követi el, vagy foglalkozásának felhasználásával, szándékosan követi el.³⁵⁵ A járművezetéstől azt lehet eltiltani, aki az engedélyhez kötött járművezetés szabályainak megszegésével követi el a bűncselekményt, vagy bűncselekmények elkövetéséhez járművet használ.³⁵⁶ Azt, akinek ott tartózkodása a közérdeket veszélyezteti, egy vagy több településről, vagy egy település, illetve az ország meghatározott részéből ki lehet tiltani.³⁵⁷ Azt a nem magyar állampolgár elkövetőt, akinek az országban tartózkodása nem kívánatos, Magyarország területéről ki kell utasítani. A kiutasított köteles az ország területét elhagyni, és a kiutasítás tartama alatt nem térhet vissza.³⁵⁸ A közügyek gyakorlásától el kell tiltani azt, akit szándékos bűncselekmény elkövetése miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélnék, és méltatlan arra, hogy azok gyakorlásában részt vegyen.³⁵⁹

³⁴⁹ Lásd: a nulla poena sine lege elvet.

³⁵⁰ Btk. 33. § (1)-(2) bek.

³⁵¹ Btk. 34-36. §§.

³⁵² Btk. 46. §.

³⁵³ Btk. 47. § (4) bek.

³⁵⁴ Btk. 50. § (1) bek.

³⁵⁵ Btk. 52. § (1) bek.

³⁵⁶ Btk. 55. § (1) bek.

³⁵⁷ Btk. 57. § (1) bek.

³⁵⁸ Btk. 59. § (1) bek.

³⁵⁹ Btk. 61. § (1) bek.

A **PriceWaterhouseCoopers** vállalat 2011-ben átfogó elemzést³⁶⁰ készített a gazdasági bűnözés magyarországi megnyilvánulásairól. A következőkben az elemzésből teszünk néhány, a fejezetünk szempontjából érdekesnek vélt kiemelést. Az elemzés már a bevezető részében rámutat: „*A gazdasági bűnözés nem válogat; batással van a vállalatokra mindenütt a világon. Nincs az az iparág vagy vállalat, amely immunis lenne rá. Nemcsak közvetlen költségei lehetnek; a gazdasági bűnözés súlyosan károsíthatja a márkanéveket vagy megtéptázhhatja a vállalatok jó hírnevét, piacvezető vállalatok elveszíthetik piaci részesedésüket. Abogy a társadalom egyre kevésbé toleráns az etikátlan magatartással szemben, úgy a vállalatoknak is biztosítaniuk kell a közbizalom megszerzését – és fenntartását.*” Az előbb említett felmérés során megkérdezett **vállalkozások 28 %-a** úgy nyilatkozott, hogy **tapasztalt egy vagy több gazdasági visszaélést az elmúlt 12 hónap során**. Valójában ez az arány lényegesen magasabb is lehet: a vállalkozások többsége nem biztosítja sem a gazdasági visszaélések anonim bejelentésének a lehetőségét, sem a csalási kockázatok rendszeres felmérését. Ez is az oka annak, hogy Magyarországon **a gazdasági visszaélések és bűncselekmények 17%-a a véletlen során derül ki**, és ez jóval magasabb a régiós (10%) és globális (8%) aránynál. A tanulmány kimutatta, hogy **a gazdasági bűnözés okozta károk nagysága 20 millió és 1 milliárd forint közötti** mértékre tehető azon válaszadók **42%-ánál**, akik visszaélést szenvedtek az elmúlt 12 hónapban hazánkban. A válaszadók **46%-a 20 millió forint alatti összegű kárt szenvedett el. A gazdasági bűncselekmények legsúlyosabb járulékos költsége** a válaszadók szerint – a közvetlen költségek mellett – **a munkavállalók moráljára (42%) és az üzleti kapcsolatokra gyakorolt negatív hatás (33%)**, illetve **a vállalat jó hírnevének csökkenése (13%)**.

A tanulmány arra is fényt derít, hogy a munkavállalók moráljára és az üzleti kapcsolatokra gyakorolt hatás sokkal nagyobb hazánkban, mint regionális vagy globális szinten. A felmérés eredményei szerint **a magyar esetek több mint felében (54%) vállalaton kívüli elkövetők a gazdasági bűncselekmények fő elkövetői. Belső elkövetőket az esetek 38%-ban jeleltek meg** a válaszadók. A vállalaton kívüli elkövetők kiszűrésében kiemelt jelentősége lenne a partnerek átvilágításának, de Magyarországon hajlamosak a cégek az üzleti partnerek háttérvizsgálatát elhanyagolni, így sok esetben nem rendelkeznek arról pontos képpel, hogy üzleti partnereiknek milyen a múltja illetve hírneve. A tanulmány szerint **sok esetben külső és belső elkövetők összejátszással követik el a gazdasági bűncselekményeket**. Azonban az, hogy az összejátszás során a belső elkövetőjére is fény derül-e, nagyban függ a kivizsgálás során alkalmazott objektív feltáró munkájától. Miután a cégek többsége a bűncselekményekkel kapcsolatos gyanúk kivizsgálást elsőként belső erőforrásokra bízta, a bűncselekmények felderítési esélye is lecsökken. A tanulmány készítésekor feltett kérdésekre adott válaszok alapján hazánkban **sokszor következmények nélkül marad a gazdasági bűncselekmények elkövetése**. A feltárt esetek ötödében (22%) semmit nem tettek a vállalatok a belső elkövetőkkel szemben, ami sokkal magasabb érték mind a regionális (7%), mind a világviszonylatbeli (4%) mutatókhoz képest. Amíg világviszonylatban az elkövetők csupán 25%-ának maradt meg a munkahelye, addig Magyarországon ennek közel duplája (44%) maradt a munkahelyén a válaszok alapján. Ami **a vállalatok reakcióját** illeti a gazdasági visszaélésre, a külső elkövetőkkel szemben leggyakrabban a hatóságokat értesítették (54%), felfüggesztették az üzleti kapcsolatokat (46%) valamint polgári peres eljárást kezdeményeztek és az okozott kár megtérítését követelték a vállalatok (46%).

³⁶⁰ <http://www.pwc.com/hu/hu/publications/gazdasagi-bunozes-magyarorszagon-2011.jhtml>; a letöltés időpontja: 2013. március 16.

A gazdasági visszaélések és bűncselekmények rendkívül sokféle esete ismert. Ezek kimerítő ismertetésére nem vállalkozhatunk. Néhány, az értékteremtő folyamat hétköznapjaiban nagy gyakorisággal megjelenő esetkört fogunk a következőkben kiemelni, amelyekről úgy véljük, hogy már egy kezdő vállalkozó környezetében is tapasztalható, adott esetben „kísértést” jelent az elkövetése, vagy éppen az üzleti kapcsolatok alanyi köréből érkezik a felhívás a visszaélésszerű magatartásba való bekapcsolódásba. A jelen fejezet jogi tananyagát azzal kívánjuk összekötni a valóságban tapasztalható gyakorlattal, hogy szemelvényként ismertetünk néhány, a sajtóban megjelent elemzést a gazdasági visszaélések témakörében.³⁶¹

A vállalkozások által elkövethető, legismertebb gazdasági visszaélési kör számos büntetőjogi tényállást foglal magában: ezek a visszaélések a gazdálkodó szervezetek adó- és járulékfizetési kötelezettségeinek a terén vagy más néven **pénzügyi visszaélések**. A visszaélések felderítésére a NAV hatósági hatáskörében jogosult és köteles; a közigazgatási körben való eljárása mellett – titkosszolgálati eszközök bevonásának lehetősége mellett – nyomozati tevékenységet is végezhet, és a visszaélések egészen enyhének tűnő eseteitől kezdődően a jogalkotó büntetőjogi következményeket állapít meg. Ezeket a korábban pénzügyi bűncselekményeknek nevezett tényállásokat a Btk. XXXIX. fejezetében, a költségvetést károsító bűncselekmények körében szabályozza. Ezek tipikus tényállása **a köznyelvben adócsalás-ként ismert költségvetési csalás**³⁶², amely szerint aki

a) költségvetésbe történő befizetési kötelezettség vagy költségvetésből származó pénzeszközök vonatkozásában mást tévedésbe ejt, tévedésben tart, valótlan tartalmú nyilatkozatot tesz, vagy a valós tényt elhallgatja,

b) költségvetésbe történő befizetési kötelezettséggel kapcsolatos kedvezményt jogtalanul vesz igénybe, vagy

c) költségvetésből származó pénzeszközöket a jóváhagyott céltól eltérően használ fel,

és ezzel a költségvetésnek vagyoni hátrányt okoz, szabadságvesztéssel büntetendő. Vagyoni hátrány alatt érteni kell a költségvetésbe történő befizetési kötelezettség nem teljesítése miatt bekövetkezett bevételkiesést, valamint a költségvetésből jogosulatlanul igénybe vett vagy céltól eltérően felhasznált pénzeszközt is.

A fenti – egyszerűsített – tényállás **alanya** az, akinek valamilyen adó, járulék vagy állami támogatás (pl. agrártámogatás, fejlesztési pályázati támogatás) tekintetében bevallási, befizetési, jogszerű felhasználási vagy elszámolási kötelezettség terhel. A bűncselekmény **elkövetési tárgya** az előbb említett adó, járulék vagy támogatás. Az **elkövetési magatartás** a klasszikus csalási tényállásnak megfelelően tévedésbe ejtés, illetve tévedésben tartás, és ezzel vagyoni hátrány okozása. Tipikus esetei a tényállásnak, hogy a vállalkozás a forgalom után járó adót nem vallja be, ennek megfelelően nem fizeti be; hogy a vállalkozásnál foglalkoztatott, nem bejelentett munkatársak után a járulékokat nem fizetik be (ún. fekete foglalkoztatás), hogy a megkapott pályázati támogatást nem a pályázatban megadott módon használják fel, és csak „lepapírozzák”, és még sokáig lehetne sorolni a megvalósítási alakzatokat. A szabadságvesztés-büntetés mértéke – a minősített alakzatok megvalósulása esetén – elérheti a 10 évet is. Itt említjük meg, hogy a fenti tényállások büntetőjogi következményei mellett a NAV az adó- és járulékhiany és kamatait polgári jogi úton is érvényesíti.

³⁶¹ A szemelvények tartalma nem feltétlenül tükrözi a szerző véleményét.

³⁶² Btk. 396. §.

A pénzügyi jellegű visszaélésektől külön, XLI. a gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények körében fejezetében tárgyalja a Btk. a **vállalkozások számvitelével, tartozásaival és csődjével kapcsolatos visszaéléseket**. Ezek körében a legfontosabbnak a számvitel rendjének megsértése, a csődbűncselekmény és a tartozás fedezetének elvonása tényállásainak a megemlítését tartjuk. A **számvitel rendjét megsérti**, aki a számviteli törvény szerinti bizonylati rendet megsérti vagy könyvvezetési, beszámoló készítési kötelezettségét megszegi, és ezzel a vállalatról alkotott megbízható és valós képet lényegesen befolyásoló hibát idéz elő, vagy aki az üzleti évet érintően vagyoni helyzete áttekintését, illetve ellenőrzését meghíúsítja, és büntett miatt szabadságvesztéssel büntetendő.³⁶³ **Csődbűncselekményt** követ el, aki a csődközeli állapotba jutott szervezet fizetéseképtelenséggel fenyegető helyzete esetén a) a vagyon elrejtésével, eltitkolásával, megrongálásával, megsemmisítésével, használhatatlanná tételével, b) színlelt ügylet kötésével vagy kétes követelés elismerésével, vagy c) az ésszerű gazdálkodás követelményeivel ellentétes más módon a gazdálkodó szervezet vagyonát csökkenti, és ezzel hitelezők kielégítését részben vagy egészben meghíúsítja, ezért büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.³⁶⁴ A Transparency International nevű szervezet korrupcióra vonatkozó országtanulmánya³⁶⁵ szerint külön üzletág alakult ki Magyarországon a vállalatok piacról történő kivezetésére, és sok ügynevezett „cégtemető” működik az ország egész területén. A **tartozás fedezetének elvonása** tényállását valósítja meg, aki a követelés fedezetéül szolgáló vagyont részben vagy egészben elvonja, és ezzel a tartozás kiegyenlítését részben vagy egészben meghíúsítja, és vétség miatt szabadságvesztéssel büntetendő.³⁶⁶ Látható, hogy a gazdálkodó szervezetek korlátolt felelőssége mögé történő elrejtőzésnek számos büntetőjogi tényállás gátat szab, ami a szervezetek képviselői és tulajdonosai részéről átgondolt, felelős gazdálkodói magatartást tesz szükségessé.

A következő, a napi sajtóban is jelentős publicitást kapott gazdasági jellegű visszaélési kör a vesztegetési (korrupciós) jellegű visszaélések és bűncselekmények köre. Az ilyen típusú visszaélések megvalósítási módjukat és gazdasági motívumaikat tekintve igen jól elhatárolhatók az előbb említett két visszaélés-típustól, és nagyon nehezen határolhatók el a következőkben említendő versenyjogi, közbeszerzési típusú visszaélésektől. Utóbbi két magatartásforma ugyanis igen nagy gyakorisággal együtt jár a vesztegetés valamilyen megnyilvánulásával. **A vesztegetés olyan cselekményeknek összessége, amikor egy döntéshozót a vesztegető a saját érdekeinek megfelelő döntés meghozatalára jogosulatlan előny nyújtásával próbál ösztönözni.** A korrupció nemcsak az üzleti világot jellemzi, lényegében a társadalomgazdaság valamennyi szegmensében szükségszerűen megnyilvánul, hiszen a vesztegetés mint interakció lényege, hogy legyen egy döntéshozói (hatósági) pozícióban és egy vesztegetői oldalon (üzletileg érdekelt) fél. A Transparency International korrupcióra vonatkozó, előbb említett országtanulmánya mindazonáltal Magyarországon az üzleti szektort a korrupciónak leginkább kitett alrendszerként mutatja be. A korrupció elterjedtségének nem kellőképpen szab gátat az a körülmény, hogy a jogalkotó ma a vesztegetést igen szigorú szankciókat tartalmazó tényállásokban kriminalizálja. A Btk. XXVII. fejezetében ismertetett korrupciós bűncselekmények körében a legfontosabb tényállások a vesztegetés, a vesztegetés elfogadása, a hivatali vesztegetés, és a hivatali vesztegetés elfogadása. **Vesztegetést** követ el, aki gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személynek

³⁶³ Btk. 403. § (1) bek.

³⁶⁴ Btk. 404. § (1) bek.

³⁶⁵ http://www.transparency.hu/uploads/docs/Korrupcios_kockazatok_final.pdf, 243. o.

³⁶⁶ Btk. 405. § (1) bek.

azért ad vagy ígér jogtalan előnyt, hogy a kötelességét megszegje, és ezért büntett miatt szabadságvesztéssel büntetendő.³⁶⁷ Külön tényállásban, az aktív vesztegetővel egy sorban kriminalizált cselekmény a **passzív vesztegetés** vagy a **vesztegetés elfogadása**, amely szerint aki gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében végzett tevékenységével kapcsolatban jogtalan előnyt kér, avagy a jogtalan előnyt elfogadja, büntett szabadságvesztéssel büntetendő.³⁶⁸ A megatartás társadalomra való veszélyessége indokolja, hogy mind az aktív,³⁶⁹ mind a passzív vesztegetés³⁷⁰ hivatali alakzatait külön tényállásban fenyegetse a jogalkotó. A **korruptió alanyi oldalán** tehát az aktív és a passzív vesztegető áll. A passzív vesztegető, aki a jogosulatlan előnyt elfogadja, bizonyos (hivatali) esetkörben még az aktív alanyi oldalnál is szigorúbban büntetendő. Az **elkövetési tárgy** az anyagi előny, amelynek azonban nem feltétlenül kell realizálódni: az ígért vagy kért vagyoni előny önmagában képes megvalósítani a tényállást. Az **elkövetési magatartás** a kétféle alanyi körnek megfelelően az előny kérése, illetve elfogadása, valamint az előny ígérete, illetve adása. A vesztegetés tényállását nem lehet megvalósítani a társadalmi érintkezésekben szokásos előnyök, pl. kávéra való meghívás stb. nyújtásával. A következőkben a HVG hetilap korrupcióellenes sorozatából átvett szemelvényekkel mutatjuk a be a vesztegetés gyakorlati megvalósulásait. A cikkeket a mondanivaló átadása érdekében változtatás nélkül közöljük.

Misztér Tíz Százalék bármilyen képzést megrendel³⁷¹

Soha akkora összeget nem fordítottak a magyar gazdaságban emberfők kiművelésére, mint az elmúlt húsz évben. A felnőttképzés támogatására kifizetett pénzeknek azonban csak kisebb hányada ment el hasznos képzésre. A pénz nagyobb része azt a készséget fejlesztette, amiben az iparág egyes szereplői amúgy sem voltak rosszak: az ügyeskedést.

A korrupció talán legfiatalabb válfaja a felnőttképzéshez köthető. Születése nagyjából a rendszerváltás környékére tehető, miután addig jellemzően felnőttképzés sem igazán volt. De a 90-es évek elején megjelentek a multik. S velük együtt érkeztek az új elvárások. Olyan készségekre lett hirtelen szükség, amelyekre nem készített fel a szocializmus oktatási rendszere. Így hamarosan a felnőttképzést végző külföldi cégek magyar műhelyei is befutottak. Ügyes és ügyeskedő vállalkozók kezdték árulni tréningjeiket – árakat és minőséget tekintve azonban hatalmas szórással. Jóformán egy veretes réztáblán kívül gyakran még a diploma sem volt elvárás – elég volt egy hevenyészett képzési program, egy angolosan hangzó fantázianév, és önjelölt trénerék árulhatták a nagy tudás titkát. Árulták is. Ha már kifogytak a döntéshozó jó barátokból, nem volt nehéz megtalálni azokat, akik részesedés fejében szívesen megvették valójában bármit. Sok nagyvállalat igazgatója „Misztér Tíz Százalék” néven vált hírhedtté.

³⁶⁷ Btk. 290. § (1) bek.

³⁶⁸ Btk. 291. § (1) bek.

³⁶⁹ Btk. 293. § (1) Aki hivatalos személyt a működésével kapcsolatban neki vagy rá tekintettel másnak adott vagy ígért előnnyel befolyásolni törekszik, büntett miatt szabadságvesztéssel büntetendő.

³⁷⁰ Btk. 294. § (1) Az a hivatalos személy, aki a működésével kapcsolatban előnyt kér, az előnyt vagy ennek ígéretét elfogadja, illetve a rá tekintettel harmadik személynek adott vagy ígért előny kéréssel vagy elfogadójával egyetért, büntett miatt szabadságvesztéssel büntetendő.

³⁷¹ Hvg.hu; 2012. június 21, csütörtök, 14:54 Utolsó frissítés: 2012. december 10, hétfő, 17:10 Szerző: hvg.hu

Erőforrás-menedzser

Ez a fajta korrupció máig dívik a képzési piacon. De újabban inkább a HR-esek zsebe telik a megrendelésért cserébe. A rendszer hiába igyekszik elejét venni az összejátszásnak, például a beszerzési osztály bevonásával. A képzési szolgáltatás természetéből következik a kijátszhatósága: nehezen paraméterezhető és ellenőrizhető, hogy a célok mikor teljesülnek, és az is nehezen összehasonlítható, hogy a képzés színvonala megüti-e a kívánt mértéket. Ezzel szemben, az, hogy szükség van-e egyáltalán valamilyen képzésre, szubjektív kérdés. Viszont a költséget és a teljesítést (pl. óraszám) egyszerű adminisztrálni. Így amikor a vezetőség úgy dönt, hogy szükség van nagyszabású képzésre, akkor elindul egy többlépcsős folyamat. A humán erőforrás igazgató és a beszerzési igazgató megkapja a feladatot. Az utóbbi parancsba adja a beszerzőknek, hogy a legpontosabb paraméterek mentén írják ki a tendert. Ők tanácsot kérnek az oktatási osztálytól, ahol nem mernek dönteni, hanem megkérdik a HR-igazgatót, hogy milyen képzést szerezzenek be. Az igazgató ideje drága, ezért szól a képző cég illetékesének, hogy tegyen javaslatot, milyen képzés lenne a cég alkalmazottainak a legmegfelelőbb. Ő pedig úgy specifikálja a nehezen körülírható feladatot és dolgozza ki a kiválasztási szempontokat, hogy abból csak a saját cége jöhessen ki győztesen. A HR-es megkapja közreműködése ellenértékét; ami nem feltétlenül pénz, lehet egy trópusi nyaralás vagy más nagy értékű szolgáltatás költségeinek az átvállalása.

Játék a járulékokkal

A második generációs képzési csalások egyes adónemeket vettek célba. 2012-ig, amíg nem változott meg a képzési hozzájárulások rendszere, a vállalatok éves bevételük 1,5 százalékát kötelesek voltak képzési célra járulékként befizetni, ugyanakkor ennek az összegnek a harminchárom százalékával szabadon gazdálkodhattak, amennyiben azt az Országos Közoktatási és Értékelési Vizsgaközpontnál regisztrált képző cégnél költötték el. Jobb esetben a megrendelő ténylegesen kapott hasznos tudást, rosszabb esetben megtörtént a „papírgyártás”, vagyis a képző cég leadminisztrálta a képzést, a megrendelő fizetett, a döntéshozó és a képző cég vezetője pedig osztozkodott. A kutatás-fejlesztés területén az innovációs járulék elköltése teremtett papírgyártó cégeket, melyek társasági formájukat tekintve k+f-fel foglalkozó nonprofit kft.-k voltak. Mondvacsínált kutatási témákhoz teremtettek dokumentációt: „jó ollóval rendelkező” egyetemi tanársegédek ütögették a ctrl-c, ctrl-v billentyűket, mázszám termelve a papírt, nemegyszer többször is értékesítve ugyanazt a „tudományos munkát”. (Egy külföldi nagyvállalat például most fizeti vissza az adóhivatalnak az ily módon megtartott tetemes összeget – mivel nonprofit partnere annyira innovatív volt, hogy kétszer adta el ugyanazt a papírhalmazt – s ez kiderült egy ellenőrzésnél.) A képzési és kutatási pénzek elköltése gyakran egy csomagban zajlott: a megrendelő átutalta a pénzt a nonprofit kft.-nek, aki lefőlözte a magáét és dokumentálta az „elvégzett kutatást”, a többit eljuttatta egy képzéssel foglalkozó céghez, amely cserébe képezte a megrendelő alkalmazottait. A legyártott papír nagy terjedelmű, tudományos értékkel nem bíró dokumentáció volt, amelyről azt feltételezte minden szereplő, hogy senkinek eszébe nem jut majd az illetékes szerveknél leellenőrizni, főleg, hogy legtöbbje bonyolult szakszöveggel, képletekkel, levezetésekkel volt telisűfolva. A nonprofit kft.-nek azt is ki kellett eszelnie, hogy milyen szolgáltatást kaphat egy képző cégtől a leszámolt volumenben. De megoldották: például konferenciákat szerveztek, vagy a megrendelő számára megtartott képzések költségeit a nonprofit kft. címére számláztatták. Mivel a megrendelő a képzést jó minőségben megkapta, ezért a megrendelő sem volt elégedetlen, ugyanakkor rengeteg pénzt folyt el a rendszerben „gyéb célra”.

Csilingelő uniós pénzek

Mint minden ágazatban, a szabályozás itt is igyekezett lépést tartani a szereplők leleményességével. A rendszerbe iktatott Felnőttképzési Akkreditáló Testületnek (FAT) az volt a küldetése, hogy a cégek akkreditációjával szakszerűvé, törvényessé és transzparenssé tegye a felnőttképzési piac szolgáltatóit. Ez a lépés egyfelől sokat tett azért, hogy az érintettek legalább egyszer szakszerűen végiggondolják képzési programjaikat. Ugyanakkor a szürkeálmány itt is elővarázsolt a szürke dimenziót: néhány hónap elteltével komplett akkreditációs anyagokat lehetett vásárolni néhány százezer forintért... A „papírgyártás” igazából akkor vált nagyipari méretűvé, amikor a képzési piacon megjelentek az EU-s pénzek. Soha ilyen mennyiségű forrás nem állt legalisan rendelkezésre, csak képzésre. Ilyen volumenben a játszma már csak akkor működtethető, ha minden szereplő részesedik a haszonból. Beiktatódott tehát a képzők és megrendelők közé egy harmadik kedvezményezett fél is, a képzettek köre. Rájuk azért van szükség, mert az uniós pénzek adminisztrálása nagyon aprólékos, még a buszjegyekkel is el kell számolni. Így nem lehetett megkerülni, hogy a képzettek is kedvezményezettjei legyenek a biznisznek. Az ország sok pontján élnek munkanélküliek, akiknek bérletük van képzésekre. Ők azok, akik – legtöbbször csak papíron – már a negyedik-ötödik képzésen vesznek részt, elhelyezkedni pedig még akkor sem tudnának, ha valóban megtartanák a tréninget. Ezekon nemcsak újabb szakmát „kapnak”, hanem munkahelyi konfliktusok kezelésére szolgáló érzékenyítő képzést vagy például a burn-out (munkahelyi kiégés) szindróma feldolgozását segítő tréninget is. A képzettek feladata sokszor csak az, hogy aláírják a jelenléti ívet. Cserébe a tanfolyam idejére jövedelempótló támogatást vagy bért, valamint utazási költségtérítést is kapnak, mivel ezek a képzések rendszerint egy közeli városban vannak. Ahhoz, hogy oda eljussanak, a képzetteknek nem is lenne pénzük. Az uniós támogatásnak csak kisebb része kerül valóban a képzettekhez, a nagyobb rész a képző cég, a megrendelő munkaügyi központ vagy a hátrányos helyzetű munkavállalók képzését támogató alapítvány képviselőinek a zsebébe vándorol. Óvatos és pontos adminisztrációval kicsi a kockázat és nagy a haszon. Persze volt olyan, hogy lebuktak, mert nem figyeltek már arra sem, hogy ne ugyanaz a 30 ember legyen egy időpontban az ország öt pontján továbbképezve. Vagy hogy gyesről visszatért anyukákat ne nehézgépkezelőnek, félanalfabéta harmincas férfiakat pedig ne dadusnak vagy virágkötőnek képezzenek át.

Csak a politika csaphat bele a lecsóba

A képző cég és a képzést megrendelő persze nem csak a képzetteknek járó támogatáson osztozik, hanem a tananyagfejlesztés teljes összegén, valamint a képzőknek kifizetett díjazás jelentős részén is. A tananyagot egyszer kell összerakni, sok esetben elég egy állami szakképző iskola tananyagát átvenni. Ugyanaz a jegyzet tűnik fel ugyanazokkal a helyesírási hibákkal. A kezdők még áttördelik, betűtípust változtatnak, hogy legalább pofára máshogy nézzen ki, de a profik rájönnek, hogy erre nincs szükség, olyan ritka az ellenőrzés és olyan nagy ott a fluktuáció, hogy alig van arra esély, hogy ugyanaz az ellenőr nézze át Kelet- és Nyugat-Magyarországon is a dokumentációt. A képzést tartó oktatók részesedése legnagyobb költség, de a hivatalos óradíjuk olyan magas, hogy valójában a feléért is megcsinálják. Ők ráadásul még le is tanítják az óráik egy részét, hogy legyen mit felmutatni akkor, ha a támogatást folyósító hivatal PR-kampányába bekerül a képző cég példaértékű mintaprojektje. Az uniós beszerzéséknél nem árt, ha kéznél van egy lojális közbeszerzési szakértő, aki úgy specifikálja a kiírás tartalmát, hogy azt csakis egyetlen cég nyerhesse meg – ez az, aki a megrendelőnek legjobban tejel, a legprofibban adminisztrál, így a legkockázatmentesebb üzletmenetet biztosítja. Előfordul, hogy mégis homokszem kerül a gépezetbe. Mégpedig akkor, ha a megrendelő munkaügyi központ vagy alapítvány érintettjeit egy politikai szereplő megszarolja, és újra-

rajzolja az elosztási arányokat vagy másik beszállítót nevez meg. Összességében pedig a piramis legalsó szintjén lévő szereplőknek alig marad valami, mire lecsorog a támogatás. Pedig elvben ők alkotnák a támogatás célcsoportját.

„Micsoda korrupció, pedig csak egy éttermet akarok nyitni”³⁷²

Egy vállalkozás számtalan esetben kerül kapcsolatba az önkormányzattal: sok esetben már akkor, amikor ingatlant vásárol vagy a tevékenysége folytatásához van szüksége bizonyos engedélyekre. Vig Dávid jogász, kriminológus azokat az önkormányzatokkal kapcsolatos korrupciós kockázatokat tekinti át, amelyek egy kisvállalkozás beindításakor, például egy belvárosi étterem indításakor jelentkezhetnek.

Miután évek kemény munkájával összegyűjtöttük a saját vállalkozásunk beindításához szükséges tőkét, eldöntöttük: belevágunk. Céget alapítunk és nyitunk egy éttermet a belvárosban. Időnk sincs elgondolkodni azon, hogy kinek és mennyi „csúszópénzt” lenne célszerű fizetni, hogy minél gyorsabban meglegyen a cég. A cégiratok elektronikus beküldése és a cégnyilvántartásba vételről szóló visszaigazolás érkezése között legfeljebb egy óra telik el. Az elektronikus és egyszerűsített cégeljárás jó példa arra, hogyan csökkenthetők adminisztratív eszközökkel a korrupciós kockázatok. De a pozitív változások ellenére számtalanszor kerülhetünk korrupciós helyzetbe. Például amikor elkezdjük keresni a megfelelő ingatlant, ami alkalmas étteremnek, és amiről hamar kiderül, hogy önkormányzati tulajdonban van. Érdeklődünk az önkormányzatnál a megvásárlás lehetőségeiről, majd egy, a gazdasági életben járatosabb barátunkkal átbeszéljük lehetőségeinket. Szerinte ha biztosra akarunk menni, két út áll előttünk: vagy az önkormányzat egyik (gazdasági vagy tulajdonosi) bizottságánál próbálkozunk „elérni”, hogy döntsenek az ingatlan értékesítéséről. Vagy az egyébként az értékhatár túllépése miatt kötelező licitre vonatkozó felhívást próbáljuk „elrejtetni” az önkormányzat honlapján.

Egyedül a liciten

Az első lehetőség előnye, hogy ha a megfelelő embereknek adjuk a kenőpénzt, az önkormányzat illetékes bizottsága szinte biztosan az eladásról dönt. És mivel a legtöbb ilyen esetben a nyilvánosság kizárásával határoz a bizottság, a döntés részletei nem válnak nyilvánossá. A második esetben ugyan nem biztos a siker, de ha nehezen megtalálható helyre teszük a felhívást, lehetőség van arra, hogy kikiáltási áron vegyük meg az ingatlant, vagy sikertelen licit esetén akár a kikiáltási ár alatt is. Ugyan kicsit hosszabb ideig tart, de barátunk harmadik javaslata talán még olcsóbb vételi árral kecsegtet. Ha kenőpénzzel sikerül elérni, hogy az ingatlan bérlőjévé az önkormányzati bizottság minket jelöljön ki, egy kicsit később, élve elővásárlási jogunkkal, még lényegesen olcsóbban is megvehetjük az ingatlant. Megfogadjuk a tanácsot: a liciten egyedül jelenünk meg, így kikiáltási áron miénk az ingatlan. A földhivatali bejegyzést felgyorsítandó, ajándékkal kedveskedünk az ügyintézőnek. Noha a megvásárolt ingatlan éveken korábban kávézóként üzemelt, a nyilvántartásban máig lakásként szerepel. Ezt ismét csak az önkormányzatnál kell megváltoztatnunk ahhoz, hogy éttermet nyithassunk. Ehhez az építési hatóság és szakhatóságok sorának engedélyét kell beszereznünk, ami hosszú hetekig, hónapokig tarthat. A zavaros jogszabályi háttér miatt nem egyértelmű, hogy mely tevékenységek végzése esetén van szükség a ház többi lakójának a hozzájárulására. A gyakorlat önkormányzatonként eltérő. Nem meglepő, ha némi „rásegítéssel” az ügyintéző eltekinthet ettől.

³⁷² 2013. január 22, kedd, 12:44 Utolsó frissítés: 2013. január 23, szerda, 06:57; szerző: Vig Dávid.

Megnyitás után

Korrupciós helyzetekbe ütközhetünk az étterem megnyitása után is. A tavaszi hónapok közeledtével szeretnénk, ha az étterem előtt lévő járdára is asztalokat tehetnénk ki. Ha a közterület használatának díját négyzetméter alapján határozzák meg, „megfelelő” segítséggel elérhetjük, hogy a fizetendő díjat kisebb területre állapítsák meg. A terasz méretének minden egyes ellenőrzése újabb és újabb korrupciós helyzetet hordoz magában. Ha egy önkormányzat az éjjeli nyitva tartást is korlátozza, ennek ellenőrzésekor is könnyen szükség lehet korrupciós pénzre. Amint a Transparency International integritástanulmánya³⁷³ is mutatja, a sort hosszasan folytathatnánk. A hétköznapi korrupció imént leírt példáihoz képest más minőséget képvisel, amikor a vesztegetés arra irányul, hogy az önkormányzat valamilyen normatív szabályozást megváltoztasson. Példa lehetne erre az éjszakai nyitva tartást korlátozó rendelet vagy a helyi rendezési terv módosítása annak érdekében, hogy a tevékenység szabadon végezhető legyen. Az az információ is értékes, amely alapján tudható, hogy a közeljövőben mely ingatlanok beépíthetősége nő meg, merrefelé érdemes vásárolni. Bár a fenti példák számos olyan hipotetikus helyzetet mutatnak be, melyek a korrupció lehetőségét hordozzák magukban, ami alapján tűnhet úgy, hogy egy étterem alapításánál kikerülhetetlenek a korrupciós helyzetek, de a hivatalos nyomozó hatósági statisztikában az elmúlt években csak néhány száz vesztegetési esetet regisztráltak évente. Ezek az ismertté vált bűncselekmények egy ezrelékét teszik ki, többségükben önkormányzat nem volt érintett.

Ki veszteget ma?

Mást mutatnak azonban azok az adatok, amelyek a lakosság korrupciós érzékelését, illetve konkrét tapasztalásait vizsgálják. Ugyan a Gallup adatai szerint a lakosság 90 százaléka tekintti komoly vagy nagyon komoly problémának a korrupciót, egy néhány évvel ezelőtti felmérés adatai szerint a válaszadók kevesebb mint egytizedétől várták el kenőpénz fizetését. Az adatok tehát azt mutatják, hogy jelentős különbség van a válaszadók korrupciós érzékelése és a tényleges tapasztalása között. Ebben a Gallup kutatásban ugyanakkor a második leggyakrabban említett megvesztegetett fél az önkormányzati tisztviselő volt, őket csak az egészségügyi alkalmazottak előzték meg, akikkel egy átlagos válaszadó feltételezhetően gyakrabban kerül kapcsolatba, így nem meglepő a többszöri említés. A Szonda Ipsos 2007 októberében az Antikorrupciós Koordinációs Testület kérésére kérdőíves felmérést végzett 500 kis- és középvállalkozás vezetője körében, és a vállalatvezetők a közbeszerzéseket és az önkormányzati engedélyek megszerzését is említették a leggyakoribb korrupciós helyzetek között. Ha az olvasó felteszi magában a kérdést, hogy reálisak-e a fenti példában leírt korrupciós kockázatok és tényleg ilyen gyakran fordulhat-e elő vesztegetés egy vállalkozás beindítása során, a válasz feltehetően igen lesz. Felmerül a kérdés: vajon ennyire korruptnak kell lenni Magyarországon? A Társki egy 2009-es globális értékvizsgálat alapján arra a következtetésre jutott, hogy a magyar válaszadók állami intézményekben vetett bizalma más európai országokéval összehasonlítva rendkívül alacsony. Nagyon gyanakvók voltak a válaszadók a magánvagyonnal kapcsolatban is, 80 százalék szerint itthon becsületes, kemény munkával senki sem tud meggazdagodni. A magyarok a szabályszegésekkel szemben elnézőbbek és jobban tolerálják a korrupciót is, mint a környező országok lakói. Az adatok szerint a korrupció feltételezett szintje és a tényleges tapasztalása között hatalmas különbségek vannak. Ha ehhez hozzátesszük, hogy a válaszadók jobban elítélik azt, amikor a hivatalnok kéri a „korrumpálását”, egészen furcsa társadalom képe rajzolódik ki előttünk, melyben a jelentős

³⁷³ http://www.transparency.hu/uploads/docs/Korrupcios_kockazatok_final.pdf

vagyon felhalmozása intézményes társadalmi céllá válik. Ugyanakkor ebben a világban a kenőpénzt kérő hivatalnokot jobban elítélik, mint azt, aki a kenőpénzt adja. És az emberek úgy élik meg, hogy bár a cél eléréséhez mindenki más tisztességtelen eszközöket használ, saját maguk nem vesznek részt az össztársadalmi „Ki veszteget ma?” játékban.

Pedig nem éri meg

Ez a minta futhat végig egy kezdő étteremtulajdonos esetében is. A korrupció mellett dönteni azonban több szempontból sem érdemes. Egyrészt a magyarok úgy érzik, hogy egy olyan piacgazdaságban élnek, ahol „ember embernek a farkasa”. Nem válik kiszolgáltatottá az étterem tulajdonosa a megvesztegetett ügyintézőnek vagy egy ellenőrnek azzal, hogy kötelezettségek, normák megszegéséről állapotnak meg? Furcsa jelenség, hogy egy alapvetően rendkívül bizalmatlan társadalomban épp egy szabály kijátszására érdemes szövetkezni és bízni a másikkban. Másrészt ez a szerződés jogi úton nem kikényszeríthető. A megvesztegetett döntéshozónak is az az érdeke, hogy a megállapodás ne teljesüljön, mert ezzel maximalizálja a hasznát: az akár több megvesztegetőtől kapott előnyért cserébe nem „nyújt” semmilyen szolgáltatást. Ha pedig nem csak egyszeri alkalomról van szó, a kenőpénz-fizetés folyamatos kötelezettsége növelné meg az étteremüzemeltetés költségeit. Ha korlátozottan állnak rendelkezésre azok a javak vagy szolgáltatások, amelyek megszerzése miatt kenőpénzt szándékozunk fizetni, egy kivétellel csak vesztesek lehetünk a korrupciós játékban. Minden étteremtulajdonosnak kárára lesz, ha az utca „legeredményesebb vesztegetője” tudja befolyásolni a közhatalmi döntéseket a többi szereplő kárára. Amíg a többséghez tartozunk, érdekünk a korrupciós kockázatok feltárása és az átlátható önkormányzati döntéshozatal megteremtése minden egyes egyedi döntés szintjén, illetve az önkormányzati rendeletek alkotása és módosítása esetében is. Ha nem így lenne, érdemes lenne belegondolnunk abba, hogyan érintene minket, ha éttermünk felújításakor a bekért árajánlatokat tevő cégek egyeztetnék az árakat és a cégünknek emiatt húsz-huszonöt százalékkal kellene a munkáért többet fizetnie, jelentősen növelve ezzel a cég kiadásait.

A **versenyjog és a közbeszerzések** alapelveit a ismertettük, ezért itt nem kívánunk e jogterületek részletes normatív elemzésébe bocsátkozni. E helyütt csak arra kívánunk rámutatni, hogy a versenyjog által védett érték a tisztességes versenyen alapuló, sokszereplős piac, a visszaélésszerű versenymagatartás tanúsításának a tilalma. A versenyjog alapvető célkitűzése tehát a tisztességtelen piaci verseny, a versenykorlátozás és az erőfölénnyel való visszaélés felszámolása. A versenyjogi visszaélések körében kiemelendő a gazdasági tevékenység tisztességtelen módon – különösen a versenytársak, üzletfelek, valamint a fogyasztók törvényes érdekeit sértő vagy veszélyeztető módon vagy az üzleti tisztesség követelményeibe ütközően – történő folytatása, az üzletfelek megtévesztése, a vállalkozások közötti megállapodás és összehangolt magatartás, amely a gazdasági verseny megakadályozását, korlátozását vagy torzítását célozza. A versenyjogtól aligha függetleníthető közbeszerzési jog célja, hogy garantálja a közpénzek és köztulajdon törvényes és ésszerű felhasználását, hogy a közpénzekkel való gazdálkodás átlátható és széleskörű nyilvánosság által ellenőrizhető legyen, a verseny tisztaságának biztosítása, a korrupció megakadályozása, megelőzése. A versenyjog és a közbeszerzési jog megsértésének szankcióit a 9. fejezetben ismertetjük. A versenyellenes magatartás kirívó eseteit ugyanakkor a büntetőjog is nevesíti és szankcionálja, XLII. „A fogyasztók érdekeit és a gazdasági verseny tisztaságát sértő bűncselekmények” c. fejezetében. A tényállások körében a **versenytárs utánzása** és a **versenyt korlátozó megállapodás közbeszerzési és koncessziós eljárásban** emelendők ki. Aki a versenytárs hozzájárulása nélkül árut olyan jellegzetes külsővel, csomagolással, megjelöléssel vagy elnevezéssel állít elő,

amelyről a versenytárs vagy annak jellegzetes tulajdonsággal rendelkező áruja ismerhető fel, vagy ilyen árut forgalomba hozatal céljából megszerez, tart, vagy forgalomba hoz, ha más bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt szabadságvesztéssel büntetendő.³⁷⁴ Versenyt korlátozó megállapodás büntetést követi el, és szabadságvesztéssel büntetendő, aki a közbeszerzési eljárás, illetve a koncesszióköteles tevékenységre vonatkozóan kiírt pályázat eredményének befolyásolása érdekében az árak, díjak, egyéb szerződéses feltételek rögzítésére vagy a piac felosztására irányuló megállapodást köt, vagy más összehangolt magatartást tanúsít, és ezzel a versenyt korlátozza.³⁷⁵ Az alábbiakban a közbeszerzéssel kapcsolatos visszaélésekre példát ismertető szemelvényt mutatunk be.

Visszaélések a közbeszerzésben: a piac tudja, mi történt³⁷⁶

A potenciális nyertes tanácsot ad a közbeszerzés kiírásához. Az ajánlatkérő részekre bontja a beszerzését, hogy értékhatár alatt ne kelljen közbeszerzetnie. Az esélyes ajánlattevő váratlanul visszalép. Rengeteg az egy-ajánlattevős eljárás. Sokan direkt már el sem indulnak közbeszerzésen, mert nem akarnak az állammal üzletet kötni. Tátrai Tünde közbeszerzési szakértő írása a hvg.hu korrupcióellenes sorozatában.

Érdeemes tisztázni: ami nem etikus, az nem feltétlenül korrupt. A közbeszerzési piac sajátos helyzetben van, hiszen szem előtt vannak eljárásai, nyilvánosak szerződésai. Sokkal többet tudunk erről a piacról, mint például a koncessziós szerződésekről. Mégis rossz a híre, szereplői saját magukról alkotott véleménye szerint kulturálisan közepesen, vagy kevésbé fejlett. A közbeszerzési korrupciót definiálni lehetetlen vállalkozás. A spektrum széles az ajánlattevők összejátszásától egészen az előre lejátszott pályázatokig. A közbeszerzési hatékonyság szempontjából egyaránt veszélyes, ha az ajánlattevő nyomás, vagy valamilyen előny hatására visszalép és a lényegesen drágább második fél lesz a nyertes. Bizonyítani lehetetlen, de a piac pontosan tudja, mi történt.

Variációk közbeszerzés meghekkelésére

Szintén rossz üzenet, amikor az ajánlatkérőnek fogalma nincs arról, mit szeretne beszerezni, ellenben tárgyalni nem hajlandó. Gyakori, hogy eleve a potenciális nyertestől kér tanácsot, míg végül az előkészítést is teljes mértékben kiszervezi. Az etikátlan magatartásformák tehát jóval sokrétűbbek, mint azt a közbeszerzésben gondolnánk, de ennek oka nem mindig az érintettek erkölcstelen magatartása. Ma véleményem szerint például nincs olyan állami kórház, amely képes teljesen törvényesen, minden előírásnak megfelelően beszerezni. Hol valamilyen előírás alapján a helyi bürtöntől köteles rendelni, hol pedig kénytelen engedélyeztetni az utolsó pelenkát is, amit beszerez. Más esetben egy éppen kialakuló, új központi közbeszerző szervezet kéri, hogy mondja fel hatályos szerződéseit és csatlakozzon az éppen kialakuló szervezet beszerzéseihez. Egy gyakran és gyorsan változó jogi környezetben nem lehet teljesen törvényesen eljárni, illetve aki megpróbálja, annak ellátatlan területei, hiányhelyzetei alakulnak ki. Ezt elkerülendő, kreatív megoldások, eredeti jogértelmezések látnak napvilágot. Ha azonban a szabályozás nagyon liberális, esetleg túlzottan megengedő, azzal könnyen visszaélnék az ajánlatkérők. A kiskapuk kinyitása ugyanis bátorítólag hat, és rossz szo-

³⁷⁴ Btk. 419. § (1) bek.

³⁷⁵ Btk. 420. § (1) bek.

³⁷⁶ Hvg.hu; 2012. április 19, csütörtök, 10:30; Utolsó frissítés: 2012. december 10, hétfő, 16:58; szerző: Tátrai Tünde.

kások kialakulását generálja. Ha például alacsonyabb becsült érték esetében nem kell közbeszerezni a hitelfelvételt, akkor a legegyszerűbb az ajánlatkérőnek mindig egy kisebb hitelt felvenni és nem hosszú távú megoldásban gondolkodni, netán esetleg versenyeztetni.

Előkészítés, bírálat, teljesítés: maga a fertő

Hogy milyen mértékben korrupt a hazai közbeszerzés? Valahol az erős középmezőnyben helyezkedünk el. Saját kutatásunkban, mely a közbeszerzési piac szereplőit kérdezte, a száz válaszadó közül – nem véletlenül – nagy számban az eljárások közvetlen ellenőrzését támogatják és igénylik, azaz hisznek a központi ellenőrzés elrettentő hatásában, annak ellenére, hogy lassítja, drágítja és ellehetetleníti a közbeszerzéseket. A Budapesti Corvinus Egyetem 2011-es kutatása alapján a korrupció szempontjából legfertőzöttebbek az építési beruházások, a nagyobb becsült értékű projektek. A legjobban az eljárás előkészítése, majd a bírálat és a teljesítés szakasza fertőzött. Ez jól mutatja, hogy egy közbeszerzési eljárás lefolytatásánál nem lehet abbahagyni a téma elemzését, hiszen nem mindegy, hogy a teljesítés például mennyire ellenőrzött. Ha az ajánlattevő tudja, hogy kevésbé fogják ellenőrizni, többet meg mer megtenni, könnyedebben mer ajánlatot tenni. Léteznek olyan megközelítések, melyek szerint, ha az egy-ajánlattevős eljárások aránya nagy, az eleve nagymértékű korrupciót jelez. Mégis, ennek ellenkezője is igaz, hiszen ha eleve nagy a bizalmatlanság a piacon, úgy a szereplők eleve távol maradnak az eljárásokból, tehát kevesebb ajánlattevőre, mérsékeltbb versenyre lehet számítani. Az ok tehát lehet, hogy okozattá válik és eleve abban a helyzetben vagyunk, hogy a kiábrándultak a korrupció miatt maradnak távol a rendszertől. A szabályozás betartásának is nehezen definiálhatók a határai. Létezik olyan jogorvoslati határozat, melyben maga az ajánlattevő próbál nyomást gyakorolni ajánlatkérőre, mert nem ő az egyetlen szóba jöhető ajánlattevő, azaz az ő szerződésmintáját alkalmazta a pályázat kiírója. Az is előfordul, hogy egy közszolgáltató többszöri nekifutásra ír ki pályázatot azért, hogy biztosan elég ajánlattevője legyen, és ennek érdekében hosszan egyeztet ajánlattevőkkel, annak ellenére, hogy ezt nem tehetné meg a törvény szerint. De törvény szerint az eljárás előkészítésében részt vevő tanácsadót sem lehetne foglalkoztatni a teljesítés során, mégis az esetek többségében ez történik. Tökéletes szabály és tökéletes eljárás tehát nincs, de erősen adminisztrált és ellenőrzött eljárás van. Mi ezt az utóbbi modellt követjük, az európai direktíváknak megfelelően.

Európa: szociális és zöld szempontok

Hogy hová tart Európa? A megoldás kulcsát ott sem sikerült megtalálni. A közbeszerzési irányelvek jelenleg renoválás alatt vannak, ami nem jelenti azt, hogy az EU szakértői tisztában lennének vele, hogyan lehetne a versenyképességét veszített európai közbeszerzést helyre billenteni. A legizgalmasabb téma ma a fenntartható közbeszerzés. Szociális szempontok, zöld közbeszerzés és talán a leggyakrabban hangoztatott kis- és középvállalkozások támogatása az irány, azaz erre kívánja az EU a közbeszerzést felhasználni. A hazai piac válaszadói ettől racionálisabbak. Véleményük szerint elsődleges cél a hatékonyság javítása, ami elsősorban azon múlik, hogy sikerül-e javítani a közbeszerzési kultúrát és visszaszorítani a korrupciót. Minden más célt hátrébb sorolnak. Valamit tudhatnak a válaszadók. Vagy olvassák a világ közbeszerzési szakirodalmát, vagy egyszerűen ráéreznek a jó irányra.

A hazai közbeszerzés tisztításán tehát egyszerűen szólva a hatékonyabb közpénzköltés múlik. Hogy ehhez hogy érdemes hozzáfogni? Az USA-ban a watchdog³⁷⁷ szervezetek azért küzdenek, hogy közvetlenül elérhető és feldolgozott adatokhoz juthassanak a közbeszerzés-

³⁷⁷ Órkuitya

ről. Az új EU irányelv-tervezetek a közbeszerzésben másolják a magyar szabályokat, azaz nyilvános szerződés-közzétételt sürgetnek. A nyilvánosság és a transzparencia ugyanakkor nem az ész nélküli információ-közzététel. Érdemes lenne jelezni, hogy attól, hogy pdf-formában elérhető egy szerződés, még hiába teljesül a transzparencia, valójában nagy mennyiségben értékelhetetlen, feldolgozhatatlan információhoz jutunk. A hibásan szkennelt, rosszul feltöltött anyagok, a megnyithatatlan dokumentumok világában vagy értelmes adatbázist építünk, vagy feleslegesen töltögetünk fel információkat holnapok eldugott zugaiba, ahol garantáltan egyetlen újságíró nem találja meg. Az elektronikusan támogatott, automatizmusokra épülő, adatbányászatra alkalmas informatikai rendszerépítés a kulcs. Ebben az irányba érdemes tehát elmozdulni, az európai szabályok ugyanis nem fognak nekünk segíteni abban, hogy hogyan szabjuk saját arcunkra azt, ami nem a hazai viszonyok ismeretében került szabályozásra. Legjobb megoldás tehát nincs, de ha a hazai korrupció jelenlegi szintjét képesek vagyunk visszaszorítani, akár beszélhetünk más célokról, és talán saját közbeszerzésünket is fenntarthatóvá tehetjük.

Az előbb ismertetett visszaélés-típusok szinte közvetlen és végső vesztesei az adófizetők, a fogyasztók. A **fogyasztók sérelmére elkövetett visszaélésekre** a szerződések érvénytelensége (megtévesztő szerződés, tisztességtelen általános szerződési feltétel), valamint a hibás teljesítés (szabatosság) körében már utaltunk, ezt nem ismételjük meg. Itt a Btk. vonatkozó tényállásait ismertetjük. A legjelentősebb tényállások a rossz minőségű termék forgalomba hozatala, a megfelelés hamis tanúsítása és a fogyasztók megtévesztése. **Rossz minőségű termék forgalomba hozatala** büntetést követi el, aki rossz minőségű termék jó minőségű terméként forgalomba hoz, és ezért szabadságvesztéssel büntetendő.³⁷⁸ A **megfelelés hamis tanúsítása** miatt szabadságvesztéssel büntetendő, aki a jogszabályban előírt megfelelés tanúsítási kötelezettség esetén kiállítandó tanúsítványban jelentős mennyiségű vagy értékű termék megfeleléséről valótlan adatot tanúsít.³⁷⁹ Végül a **fogyasztók megtévesztése** tényállását valósítja meg, aki termékbemutatón árkedvezmény vagy árelőny meglétéről, vagy nyerési esélyről megtévesztésre alkalmas tájékoztatást ad, az áru értékesítése érdekében nagy nyilvánosság előtt valótlan tény vagy valós tény megtévesztésre alkalmas módon állít, illetve megtévesztésre alkalmas tájékoztatást ad, és ezért szabadságvesztéssel büntetendő.³⁸⁰

A gazdasági visszaélések körében tárgyalunk egy olyan felelősség-típust, amely alapvetően polgári jogi felelősség, de a Ptk. külön nem említi, hanem *lex specialis*-ként külön törvény szól róla, ez a **termékfelelősség**. (Szeretnénk rámutatni, hogy a jelen fejezettel szándékosan összemossuk a polgári és büntetőjogi felelősség kategóriát: célunk annak a megvilágítása, hogy a sérelmet szenvedett, védendő érték szempontjából mindegy, hogy polgári jogi karakterű, vagy éppen kriminalizált cselekedetet követnek el.) A termékfelelősség szintén a kiszolgáltatott helyzetben levő fogyasztót védi a rendszerint erőfölényben levő gyártóval szemben, mégpedig a károkozás esetén objektív kártérítési szankció kiszabásával. (Itt jegyezzük meg, hogy amennyiben a termékfelelősséget megalapozó cselekmény az előzőekben ismertetett vagy más büntetőjogi jogkövetkezményt is megalapoz, akkor azt is alkalmazni kell). Ahogy arra a magyar jogalkotó is utalt a termékfelelősségi törvény megalkotásakor,³⁸¹ az áruforga-

³⁷⁸ Btk. 415. § (1) bek.

³⁷⁹ Btk. 416. § (1) bek.

³⁸⁰ Btk. 417. § (1) bek.

³⁸¹ Az 1993. évi X. törvény preambuluma.

lom biztonsága, a fogyasztók érdekvédelme, valamint a minőségi termékek előállítása miatt az általános kellékszavatossági előírásokhoz képest **a hibás termékek által okozott kárért annak gyártóját indokolt az általánosnál szigorúbb, felróhatóságtól függetlenül meglévő speciális felelősséggel terhelni.** Ennek megfelelően a termékfelelősséget szabályozó **1993. évi X. törvény** szerint „a termék akkor hibás, ha nem nyújtja azt a biztonságot, amely általában elvárható, figyelemmel különösen a termék rendeltetésére, ésszerűen várható használatára, a termékkel kapcsolatos tájékoztatásra, a termék forgalomba hozatalának időpontjára, a tudomány és a technika állására.”³⁸² E törvényi megfogalmazás a polgári jog általános kellékszavatossági előírásait kiszélesítve lehetővé teszi, hogy még nagyobb biztonság mellett lehessen különféle termékeket tömegesen gyártani és értékesíteni. **A termékfelelősség négy legfontosabb fogalmi eleme a termék, a gyártó a fogyasztó és a kár.** A termék (minden ingó dolog – akkor is, ha utóbb más ingó vagy ingatlan alkotórészévé vált –, valamint a villamos energia) **gyártója felel a termék hibája által okozott kárért. Kárnak** minősül valakinek a halála, testi sérülése vagy egészségkárosodása folytán bekövetkezett vagyoni és nem vagyoni kár, valamint a hibás termék által más dologban okozott, a kár bekövetkeztekor öt-száz eurónál nagyobb összegű kár, ha az a kárt szenvedett dolog szokásos rendeltetése szerint magánhasználat vagy magánfogyasztás tárgya, és azt a károsult is rendszerint ilyen célra használta. A törvény értelmezésében a gyártó a végtermék, a résztermék, az alapanyag előállítója, valamint aki a terméken elhelyezett nevével, védjeggyel vagy egyéb megkülönböztető jelzés alkalmazásával önmagát a termék gyártójaként tünteti fel, az importáló pedig a külkereskedő, illetve a külkereskedelmi bizományi szerződés esetén a megbízó.³⁸³ A kárt, a termék hibáját és a kettő közötti okozati összefüggést a károsult köteles bizonyítani, **a kárigény elévülési ideje 3 év.** A gyártó a kárt köteles megtéríteni, és felelősségének korlátozása vagy kizárása semmis a károsulttal szemben. **A gyártót főszabály szerint a forgalomba hozataltól számított 10 évig terheli a termékfelelősség.** A gyártó nem mentesül a felelősség alól a károsulttal szemben, ha a kár bekövetkeztében harmadik személy magatartása is közrehatott, de ez nem érinti a gyártónak a harmadik személlyel szemben érvényesíthető igényét. A gyártónak nem kell megtérítenie a kárnak azt a részét, amely a károsult felróható közrehatásából származott. A károsult terhére esik mindazok tevékenysége vagy mulasztása, akiknek magatartásáért felelős.

A fejezetünk által ismertetett utolsó, védendő jogi tárgy, amelynek sérelmére a visszaélések elkövetésre a gazdasági tevékenység során igen gyakran megtörténik, **a szellemi tulajdon.** A szellemi tulajdonnal kapcsolatos alapismereteket a 7. fejezetben ismertettük. A szellemi tulajdonból származó monopoljogok megsértésének esetei és szankciói az egyes ol-talmi formáknaként (szabadalom, használati mintaoltalom, formatervezési mintaoltalom, védjegy) meglehetősen hasonlóságot mutatnak, és ezt a sorozatot a szerzői jog sem töri meg. Szabadalom esetében a bitorlás két esetét különbözteti meg a szabadalmi törvény: a **találmánybitorlást és szabadalombitorlást. Találmánybitorlás** akkor történik, ha a szabadalmi bejelentésnek vagy a szabadalomnak a tárgyát jogosulatlanul másnak a találmányából vették át, azaz úgy tesz valaki szabadalmi bejelentést, hogy a bejelentés tárgyát képező találmányt nem ő hozta létre. Ebben az esetben a sértett bírósághoz fordulhat, és követelheti annak megállapítását, hogy a szabadalom őt illeti meg, valamint kártérítést követelhet. **Szabadalombitorlás** akkor történik, ha valaki a szabadalmas engedélye nélkül hasznosítja a szabadalommal védett megoldást, azaz:a) előállítja, használja, forgalomba

³⁸² Az 1993. évi X. törvény 2.§ (1) bek.

³⁸³ 1993. évi X. törvény 1. § (1)-(4) bek.

hozza, illetve forgalomba hozatalra ajánlja a találmány tárgyát képező terméket, vagy e terméket ilyen célból raktáron tartja, vagy az országba behozza; b) használja a találmány tárgyát képező eljárást, vagy – ha tud arról, illetve a körülmények alapján nyilvánvaló, hogy az eljárás nem használható a szabadalmas engedélye nélkül – másnak az eljárást használatra ajánlja; c) előállítja, használja, forgalomba hozza, illetve forgalomba hozatalra ajánlja, vagy ilyen célból raktáron tartja, vagy az országba behozza a találmány tárgyát képező eljárással közvetlenül előállított terméket.³⁸⁴ A használati minták esetében ugyanezek a megállapítások érvényesek. A formatervezési minta bitorlásának is³⁸⁵ két esetét különböztetjük meg. Az első a **minta bitorlása**; ebben az esetben valamely bejelentés vagy mintaoltalom tárgyát képezi másnak a mintája. A minta bitorlásához képest elkülönülő, de a találmány- és szabadalombitorlás esetkörével analóg eset a **mintaoltalom bitorlása**: ez akkor valósul meg, ha valaki az oltalom alatt álló mintát jogosulatlanul hasznosítja.³⁸⁶ Védjegybitorlásnak minősül a **megjelölés jogosulatlan használata**, azaz ha valaki olyan védjegyet használ gazdasági tevékenysége során, amelynek nem ő a jogosultja, és annak használatára nem is kapott engedélyt. A bitorló személy magatartásával másnak, illetve más áruinak, szolgáltatásainak a jó hírnevét, ismertségét, fogyasztók általi elfogadottságát használja ki tisztességtelen módon.³⁸⁷ Bitorló magatartásnak minősül például más védjegyének elhelyezése az árukon vagy használata szolgáltatásokkal kapcsolatban. Az olyan megjelölések használata is bitorlás, amelyeket a fogyasztók összetéveszthetnek más védjegyével; illetve az ilyen áruk forgalomba hozatala, országba hozatala vagy reklámozásban való használata is. Amennyiben valaki jogosulatlanul hasznosítja bármelyik előbb említett szellemi alkotást, ellene (polgári) **bitorlási per** indítható. **Iparjogvédelmi bitorlási perekben a Fővárosi Törvényszék kizárólagos hatáskörrel és illetékességgel rendelkezik.**³⁸⁸ A szellemi alkotás jogosultja a bitorlóval szemben **polgári jogi igényeket** támaszthat a következők szerint: követelheti a) a bitorlási cselekmények abbahagyását és a bitorló eltiltását a további jogsértéstől; b) hogy a bitorló szolgáltatson adatot a mintaoltalom bitorlással érintett termékek vonatkozásában kialakított üzleti kapcsolatokról; c) hogy a bitorló megfelelő módon adjon elégtételt, és szükség esetén ennek megfelelő nyilvánosságot biztosítsanak; d) követelheti a bitorlással elért gazdagodás visszatérítését; e) a bitorlással érintett termékek lefoglalását, illetve megsemmisítését, valamint szubjektív szankcióként f) követelheti a kárainak megtérítését.³⁸⁹ A szerzői jogok megsértése esetén ugyanezek a polgári jogi következmények követelhetők.

A szellemi tulajdonjogok sérelmét ugyanakkor a jogalkotó kriminalizálja is: a Btk. XXXVII. fejezetében a bitorlás, a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése és az iparjogvédelmi jogok megsértése tényállásaiban egyaránt szabadságvesztés kiszabásának a lehetőségével is fenyeget. **Bitorlást** az követ el, aki a) más szellemi alkotását sajátjaként tünteti fel, és ezzel a jogosultnak vagyoni hátrányt okoz, b) gazdálkodó szervezetnél betöltött munkakörével, tisztségével, tagságával visszaélve más szellemi alkotásának hasznosítását vagy az alkotáshoz fűződő jogok érvényesítését attól teszi függővé, hogy annak díjából, illetve az abból származó haszonból vagy nyereségből részesítsék, illetve jogosultként tün-

³⁸⁴ Török – Molnár – Ujvári – Siklós

³⁸⁵ Lásd: az Fmtv. III. fejezete.

³⁸⁶ Török – Molnár – Ujvári – Siklós

³⁸⁷ Török – Molnár – Ujvári – Siklós

³⁸⁸ A bíróság itt három hivatásos bíróból álló tanácsban jár el, akik közül két tag felsőfokú műszaki vagy ezzel egyenértékű szakképesítéssel rendelkezik. Vagyis a törvényalkotó kiemelten kezeli az ilyen jellegű pereket.

³⁸⁹ Török – Molnár – Ujvári – Siklós

tessék fel, és ezért büntett miatt szabadságvesztéssel büntetendő.³⁹⁰ A **szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése** tényállása szerint aki másnak szerzői vagy ahhoz kapcsolódó jogát vagyoni hátrányt okozva megsérti, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.³⁹¹ Az iparjogvédelmi jogok megsértése értelmében aki a jogosultnak iparjogvédelmi oltalomból eredő jogát *a)* az oltalom tárgyának utánzásával vagy átvételével, *b)* az oltalom tárgyának utánzásával vagy átvételével előállított áru forgalomba hozatalával, vagy az ilyen áru forgalomba hozatal céljából való megszerzésével vagy tartásával megsérti, és ezzel vagyoni hátrányt okoz, vétség miatt szabadságvesztéssel büntetendő.³⁹² Utolsó tényállásunk az **üzleti titkok** Btk 418. §-a szerinti **megsértése**. Ennek értelmében, aki jogtalan előnyszerzés végett, vagy másnak vagyoni hátrányt okozva üzleti titkot jogosulatlanul megszerz, felhasznál, más személy részére hozzáférhetővé tesz vagy nyilvánosságra hoz, büntett miatt szabadságvesztéssel büntetendő.

³⁹⁰ Btk. 384. § (1) bek.

³⁹¹ Btk. 385. § (1) bek.

³⁹² Btk. 388. § (1) bek.

IRODALOM

1. HORVÁTH TIBOR – KERESZTY BÉLA – MARÁZ VILMOSNÉ – NAGY FERENC – VIDA MIHÁLY – A magyar büntetőjog különös része, Korona Kiadó, Budapest 1999.
2. JAKAB ÉVA – Szerzők, kiadók, kalózok, Akadémiai Kiadó, Budapest 2012.
3. MOLNÁR IMRE – JAKAB ÉVA – Római jog, Szeged 2008.
4. MOLNÁR- SIKLÓS – TÖRÖK – UJVÁRI– Alapfokú iparjogvédelmi tankönyv, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest 2011.
5. NAGY FERENC – TOKAJI GÉZA – A magyar büntetőjog általános része, Korona Kiadó, Budapest 1998.
6. TÓTH MIHÁLY – Gazdasági bűnözés és bűncselekmények, KJK Kerszöv, Budapest 2000.
7. UJVÁRINÉ ANTAL EDIT – Felelősségtan, Magyar Polgári Jog, Novotni Kiadó, Miskolc 1998.

10. FEJEZET

AGRÁR- ÉS KÖRNYEZETI JOG I: A TERMŐFÖLDRE ÉS A MEZŐGAZDASÁGI TEVÉKENYSÉGRE VONATKOZÓ JOGSZABÁLYOK

Az értékteremtő tevékenységek legkorábban kialakult, máig szektorálisan elkülönült formája a mezőgazdasági termelés.³⁹³ A mezőgazdaság ipari beágyazottsága megkérdőjelezhetetlen jelenség: a megtermelt javakkal a közgazdászok által második (ipar) és harmadik (szolgáltatás) szektornak nevezett értékteremtő rendszerekbe a mezőgazdaság nélkülözhetetlen erőforrás-szolgáltató. Másrésztől a kapcsolódás az iparral fordított irányú is: az ipari termelés eszközeivel és nyersanyagigényével egyaránt a mezőgazdaság iparszerű működését igényli és szolgálja; a termelés intenzifikálásához pedig elengedhetetlen a csúcstechnológiai kutatás-fejlesztés. Nem gondoljuk, hogy sok magyarázatot kívánna az agrárjognak a jelen tematikába való beiktatása. Az agrárium ugyanakkor – nemcsak Magyarországon – nemzetgazdaságilag stratégiai jelentőségű ágazat. Ennek több oka is van. Egyrészt az (az ágazatilag alapvetően meglehetősen versenyképtelen) mezőgazdasági termelés, illetve a szabályozatlan túltermelés makrogazdasági méretű katasztrófához vezetne, ezért világszerte, a magyar termelőket érintő módon pedig Magyarországon és az Európai Unióban egyaránt erősen regulatív jogszabályi és intézményi környezetben folyik a mezőgazdasági tevékenység. Másrészt a mezőgazdasági termelés alapvető ökológiai erőforrása, a termőföld egy korlátozottan elérhető, és természeti minőségében igen sérülékeny jószág, ami a természet védelmével kapcsolatos, halaszthatatlan kötelezettségeket generál. Harmadrészt az iparszerű mezőgazdasági termelés maga is rendkívül környezetterhelő lehet. Utóbbi két megfontolás a mezőgazdaság és a természetvédelem kérdéskörét közös nevezőre hozza, és az agrárjogi szabályozást elválaszthatatlanul összeköti a környezetvédelmi szabályozással. Jegyzetünkben az előző gondolatmenetnek megfelelő tematikát követtük: első lépésben (10. fejezet) ismertetjük a mezőgazdasági termelés alapját képező, termőföldre vonatkozó szabályokat és az agrártermelés szerződési hátterét, második lépésben (11. fejezet) áttekintjük az agrárpiaci tevékenységre és a mezőgazdasági termeléssel összefüggő természetvédelmi kérdésekre vonatkozó szabályokat.

Jegyzetünk megírásakor a termőföld magyarországi szabályozása erős átalakuláson megy át. A szabályozás a tulajdonszerzést és a termelést egyaránt érinti, és az agrárpolitikai célkitűzések a termelés hatékonyságának a növelését és a felaprózódott birtokszerkezet felszámolását tűzik ki célul. Ennek az átalakuló szabályozásnak a következményeként a jelen jegyzet megírásakor hatályos **jogforrások**, így a 1994. évi LV. törvény a termőföldről (Tft. vagy földtörvény), 2007. évi CXXIX. törvény a termőföld védelméről és a 2010. évi LXXXVII. törvény a Nemzeti Földalapról minden bizonnyal jelentősen meg fog változni a közeljövőben, ami a jogforrások új számokon való kodifikációját fogja eredményezni.

A **termőföld** az a **földrészlet, amelyet a település külterületén az ingatlan-nyilvántartásban szántó, szőlő, gyümölcsös, kert, rét, legelő (gyep), nádas, erdő, fásított terület művelési ágban, vagy halastóként tartanak nyilván.**³⁹⁴ A termőföld korlátozottan forgalomképes dolog. Tulajdonjogát nem minden jogalany szerezheti meg. Termőföldet szerezhethet a) belföldi magánszemély, b) a Magyar Állam, önkormányzat, közalapítvány,

³⁹³ Lásd még: 2008. évi XLVI. törvény az élelmiszerláncról és hatósági felügyeletéről.

³⁹⁴ Tft. 3. § (1) a) pont.

c) a törvényben meghatározott jogcímen az egyházi jogi személy, d) jelzálog-hitelintézet a jelzálog-hitelintézetéről és a jelzáloglevélről szóló törvényben foglalt korlátozásokkal és időtartamra³⁹⁵ és e) meghatározott feltételek mellett uniós állampolgár.³⁹⁶ **Tulajdonszerzésnek kell tekinteni a termőföld tulajdonjogának bármilyen jogcímen (szerzőmódon) történő megszerzését, kivéve a törvényes örökléssel, az elbirtoklással, ráépítéssel, kiszájtással és a kárpótlási célú árverés során történő tulajdonszerzést.** Termőföldet csere jogcímen csak akkor lehet megszerezni, ha a csereszerződésben a felek termőföld tulajdonjogának kölcsönös átruházására vállalnak kötelezettséget, és a) a csere tárgyát képező egyik földrészlet az azt megszerző cserepartnernek már a tulajdonában álló földrészletével azonos településen fekszik, vagy b) a cserepartnernek egyikének bejelentett lakóhelye azon a településen van, amely település közigazgatási területén fekszik a csere címén általa megszerzendő földrészlet. Termőföld tulajdonjogát ajándékozás jogcímen csak közeli hozzátartozók, közalapítvány, önkormányzat, egyház, belső egyházi jogi személy és a Magyar Állam javára, valamint a mezőgazdasági termelők gazdaságátadási támogatása feltételeként lehet átruházni.³⁹⁷ A szerző a félnek a tulajdonjog bejegyzése iránti kérelemben nyilatkoznia kell arról, hogy a tulajdonszerzése nem ütközik szerzési korlátozásba. A nyilatkozat valóságtartalmát az ingatlanügyi hatóság az ingatlan-nyilvántartás alapján ellenőrizheti.³⁹⁸

A **termőföld használata** speciális fogalom, a **termőföld-használati jog** pedig **egy vagyoni értékű jog**, amelyhez a későbbiekben ismertetendő agrárpiaci beavatkozások is köthetnek. A termőföld használat jogcímei a Ptk. alapján a) a tulajdonjog, b) a földhasználati jog, c) a haszonélvezeti jog és használat joga és d) a telki szolgalmi jog; a Ptk és a Tft. alapján a) a termőföld haszonbérleti jog; és a Tft. alapján a) a feles bérlet, b) a szívésségi földhasználat és c) a részesművelés. Belföldi magán- és jogi személy, illetőleg jogi személyiséggel nem rendelkező más szervezet termőföldre **kizárólag határozott idejű haszonbérleti szerződést** köthet. Főszabály szerint a haszonbérleti szerződés legfeljebb 20 éves időtartamra szólhat. A haszonbérlet terület nagysága legfeljebb 300 hektár nagyságú vagy 6000 AK értékű lehet. A **feles bérlet** olyan konstrukció, amelynek értelmében a termőföldre vonatkozó **feles bérleti szerződés** alapján a bérlő meghatározott termőföld időleges használatára és hasznainak szedésére jogosult, és köteles ennek fejében a megtermelt termény felét vagy más hányadát a bérbeadónak természetben átadni. A **szívésségi földhasználat** alapján a tulajdonos által a termőföld vagy tanya használatának közeli hozzátartozója számára történő ingyenes átengedése. A **részesművelés** alapján a szerződő felek közösen határozzák meg, hogy a részesművelésbe adott termőföldön mit termeljenek, a földmegművelésnek egyes feladataiból a szerződő felek milyen részt vállalnak, és a megtermelt terményből milyen arányban részesednek, továbbá meghatározzák az elemi csapás vagy más rendkívüli esemény okozta kár viselésére vonatkozó szabályokat.³⁹⁹

A **mezőgazdasági értékteremtés szerződési oldalához** a normatív háttérrel a Ptk, a Tft. és a nemzeti agrárkár-enyhítési rendszerről és a kárenyhítési hozzájárulásról szóló 2008. évi CI. törvény határozzák meg. Nevesített agrárjogi szerződések a **mezőgazdasági vállalkozási szerződés**, a **mezőgazdasági haszonbérleti szerződés** és az **agrárbiztosítási szerződés**. **Mezőgazdasági vállalkozási szerződés** alapján a vállalkozó a megrendelő

³⁹⁵ 1997. évi XXX. tv.

³⁹⁶ Tft. 4. §.

³⁹⁷ Tft. 4. §.

³⁹⁸ Tft. 9.§ (3) bek.

³⁹⁹ Bobvos – Hegyes; 2011. 56. o.

tulajdonában álló állat nevelésére, vagy terménynek a megrendelő tulajdonában álló területen való megtermelésére, a megrendelő díj fizetésére köteles. A vállalkozó a szerződésnek az állat vagy a termény betegsége miatti lehetetlenné válásáért nem felelős, ha a megbetegedést az ellenőrzési körén kívüli elháríthatatlan ok idézte elő. Ebben az esetben a vállalkozót arányos díj illeti meg. A megrendelő által elszámolásra vagy előlegként adott szolgáltatások visszafizetését a termelő nem tagadhatja meg azon az alapon, hogy azok a termelés eredményéből nem fedezhetők.⁴⁰⁰ A **haszonbérleti szerződést** korábban (lásd: 4. fejezet) ismertettük. A mezőgazdasági termelés jellemző sajátossága, hogy a termények, termékek előállítása olyan körülmények között megy végbe, ahol a természetbeni tényezők fontos szerepet játszanak. A szélsőséges időjárási körülmények megnövelik a mezőgazdasági termelés kockázatát, amely rizikó csökkentése a mezőgazdaságból élők elemi érdeke. A 4. fejezetben ismertett általános alapelvek szerinti **agrárbiztosítási szerződés** alanyai a biztosító, valamint azok, akik az adott földterületen tulajdonosi, bérlői, egyéb minőségben gazdálkodnak, azonkívül egészséges állat esetében az állat tulajdonosa, ill. az állattartó és akinek érdeke az állatállomány védelme.⁴⁰¹ A növényi biztosítások körébe tartoznak a) a jégkárbiztosítás, b) a tűz-, villámcsapás, földcsuszamlás kockázat elleni biztosítás, c) a téli fagykár, d) az árvíz, e) a jégkockázat, viharkockázat elleni biztosítás, f) a tavaszi fagykockázat elleni biztosítás, g) az üvegházi termesztés biztosítása és h) a fóliás termesztés biztosítása.⁴⁰² Az állatbiztosítások körébe tartoznak a) a tűz- és villámcsapás-kockázat elleni biztosítás, b) a vihar- és jégverés kockázat elleni biztosítás, c) az árvíz kockázat elleni biztosítás, d) a földrengés, földcsuszamlás, kő- és földomlás kockázata elleni biztosítás, e) az ismeretlen járművel való ütközés kockázata elleni biztosítás, a víz és gőzvezeték meghibásodásával összefüggő kockázata elleni biztosítás, az áramkimaradás kockázata elleni biztosítás, az állatállományok katasztrófa biztosítása és a ló-tenyészállat-biztosítás.⁴⁰³

Amint azt fentebb említettük, a termőföld sérülékeny ökológiai erőforrás, és mint ilyen védelemre szorul. A **termőföld védelme** megvalósulhat mennyiségi védelemként és minőségi védelemként. A mennyiségi védelem a következő esetkörökben válik relevánssá: a) a **művelési ág megváltoztatása**, b) a **hasznosítási kötelezettség**, c) a **termőföld más célú hasznosítása** és d) a **gyümölcsültetvények telepítése**. A **művelési ág megváltoztatásának** az minősül, ha a) a földrészleten belül alrészletként nyilvántartott **művelési ág határvonala megváltozik**, b) a földrészlet nyilvántartott művelési ágát **más művelési ágra alakítják át**, c) a terület **végleges más célú hasznosítását megvalósították**, d) a **művelés alól kivont területet művelés alá veszik**, feltéve, hogy a változás után az alrészlet területe a legkisebb területi mértéket eléri. A művelési ág megváltozását be kell jelenteni az ingatlanügyi hatóság és a Földhivatal részére, és a megváltoztatáshoz szükséges engedélyeket be kell szerezni. A **hasznosítási kötelezettség** értelmében a **földhasználó köteles a termőföldet művelési ágának megfelelő termeléssel hasznosítani vagy termelés folytatása nélkül a talajvédelmi előírások betartása mellett a gyomnövények megtelepedését és terjedését megakadályozni**. Szőlő és gyümölcsös esetén választási lehetőség nincs, azokat a művelési ágak megfelelő termeléssel kell hasznosítani. Amennyiben a termőföld más célú hasznosítását engedélyezik, a földhasználó köteles termőföld engedélyezett célú felhasználásáig a hasznosítási kötelezettségét teljesíteni (ideiglenes hasznosítás). A termőföld más **célú**

⁴⁰⁰ Ptk. 6:255 §.

⁴⁰¹ Bobvos – Hegyes; 2011. 161-162. o.

⁴⁰² Bobvos – Hegyes; 2011. 163-165. o.

⁴⁰³ Bobvos – Hegyes; 2011. 166-167. o.

hasznosításának minősül a) a hasznosítási kötelezettségtől történő olyan időleges vagy végleges eltérés, amellyel a termőföld a továbbiakban mezőgazdasági hasznosításra alkalmatlanná válik, b) a termőföld belterületbe vonása, c) az erdőről és az erdő védelméről szóló 1996. évi LIV. törvény hatálya alá nem tartozó üzem-, major fásítása, valamint az út, vasút és egyéb műszaki létesítmény tartozékát képező fásítás telepítése. Más célra a termőföldet csak kivételesen – elsősorban gyengébb termőföld igénybevételével – lehet használni. Az átlagosnál jobb minőségű termőföldet más célra hasznosítani csak időlegesen, illetőleg helyhez kötött igénybevétel céljából lehet. Hulladéklerakó céljára csak a mezőgazdasági művelésre alkalmatlan vagy átlagosnál gyengébb minőségű termőföld más célú hasznosítása engedélyezhető. Az igénybevételt az indokolt legkisebb területre kell korlátozni. Az 1500 négyzetméternél nagyobb területen gyümölcsfa-ültetvény, valamint 500 négyzetméternél nagyobb területen boggyógyümölcs ültetvény csak a telepítési hatóság által kiadott engedéllyel telepíthető. Az engedély kiadása kérelem alapján történik. Az engedély határozott időre, legfeljebb 2 évre adható ki kizárólag a Nemzeti Fajtajegyzékben vagy Szállítói Fajtajegyzékben szereplő fajták vonatkozásában. **A termőföld más célú hasznosítása esetén főszabály szerint egyszeri földvédelmi járulékot kell fizetni.** Kivételt a fizetési kötelezettség alól jogszabály állapít meg. A járulék felét kell csak fizetni, amennyiben a) a termőföldet engedély alapján és annak megfelelően, b) mezőgazdasági tevékenység céljára, vagy c) haltenyésztésre is alkalmas víztározó létesítésére hasznosítják. **A földvédelmi bírság viszont szankciós jellegű,** a törvényben meghatározott esetekben fizetendő bírság.

A **Nemzeti Földalap** mint a kincstári vagyon része az **állam tulajdonában lévő termőföldek,** mező- és erdőgazdasági művelés alatt álló belterületi földek, valamint a mező- és erdőgazdasági tevékenységet szolgáló, vagy ahhoz szükséges művelés alól kivett földek **összessége.** A Nemzeti Földalapba kerül az állam által bármilyen jogcímen megszerzett termőföld, kivéve az állam javára kisajátított földrészt. A nemzeti Földalap felett a Magyar Állam nevében a tulajdonosi jogokat és kötelezettségeket az agrárpolitikáért felelős miniszter a Nemzeti Földalapkezelő Szervezet útján gyakorolja. A nemzeti Földalappal kapcsolatos polgári jogviszonyokban az államot a Nemzeti Földalapkezelő Szervezet képviseli. A Nemzeti Földalapkezelő Szervezet a miniszter irányítása alatt álló központi költségvetési szerv. **A Nemzeti Földalapba tartozó termőföldvagyon hasznosításáról** gondoskodni kell, hiszen a Nemzeti Földalapkezelő Szervezet közvetlen mezőgazdasági termelő tevékenységet természetesen nem végez. A hasznosítás főszabály szerinti jogcímei a) a nyilvános pályázat vagy árverés útján történő **eladás,** b) a nyilvános pályázat útján történő **haszonbérbeadás,** c) a nyilvános pályázat alapján történő **vagyonkezelésbeadás** és a d) **csere.**

Mind a termőföld feletti tulajdonjog gyakorlását, mind a mezőgazdasági termelést szigorú közhitelű nyilvántartási kötelezettség kíséri. A **földhasználati nyilvántartás a körzeti földhivatalok által,** az illetékességi területükhöz tartozó termőföldekről, valamint a mező- vagy erdőgazdasági művelés alatt álló belterületi földek használatáról **vezetett önálló nyilvántartás,** amelynek alapja a közhiteles ingatlan-nyilvántartás, tárgya a jogszerű használó által bármilyen jogcímen megszerzett termőföld-használati jog.⁴⁰⁴ **Aki termőföldet használ, és annak területe – a földrészletek számától függetlenül – az egy hektárt meghaladja, köteles a használatot** annak megkezdésétől számított 30 napon belül az **ingatlanügyi hatósághoz** nyilvántartásba vétel céljából **bejelenteni,** és egyúttal nyilatkozni arról, hogy a

⁴⁰⁴ A nyilvántartást a Tft. és a 356/2007. (XII.23.) Korm. rendelet a földhasználati nyilvántartás részletes szabályairól rendezi.

termőföld használata a törvényben foglalt korlátozásokat nem sérti. A földhasználati nyilvántartás tartalmazza a) a földrészlet helyrajzi számát, alrészleteit, hektárban mért nagyságát és aranykoronában számított értékét, b) a használó természetes személy és gazdálkodó szervezet adatait, c) a használat jogcímét és d) a határozott időre kötött szerződés esetén a használat időtartamát.⁴⁰⁵ A földhasználati nyilvántartásba tett bejegyzés deklaratív hatályú: a bejegyzés nem keletkeztet, nem szünteti meg, és nem módosít jogot. A földhasználati nyilvántartás az érintett földrészlet használatára vonatkozóan bejegyzett adatokat hitelesen tanúsítja. Ennek kétirányú hatása, hogy az ellenkező bizonyításáig a bejegyzett adatról vélelmezni kell, hogy az a valóságnak megfelel, másrészt a bizonyítási teher azt terheli, aki az adott adatok valósággal egyezőségét vitatja.⁴⁰⁶ A bejelentést elmulasztó földhasználót az ingatlanügyi hatóság bírsággal sújtja és egyben – határidő megjelölésével – a bejelentés pótlására szólítja fel a mulasztó földhasználót. A határozatban előírt határidő ismételt elmulasztása esetén – újabb határidő megjelölésével – a bírságot ismételten ki kell szabni. Ha a földhasználó személyére vonatkozó bejelentés nem érkezett, a termőföld használójának a tulajdonost, illetőleg haszonélvezet fennállása esetén a haszonélvezőt kell tekinteni.⁴⁰⁷

Az egyes mezőgazdasági tevékenységekre – így az erdőgazdálkodásra, a vadászatra, a halászatra és a szőlőtermesztésre és borgazdálkodásra – speciális szabályok érvényesek. Az erdők meghatározó szerepet töltenek be a termőtalaj, a légkör és a klíma védelmében, a vizek mennyiségének és minőségének szabályozásában, továbbá meghatározzák a táj jellegét, őrzik az élővilág fajgazdaságát, és megújítható természeti erőforrásként a környezet állapot folyamatos javítása mellett nyersanyagot és energiahordozót és élelmet termelnek. Az erdőről, az erdő védelméről és az erdőgazdálkodásról szóló 2009. évi XXXVII. törvény a „fenntartható fejlődés” alapelveinek érvényesítését helyezi előtérbe.⁴⁰⁸ A fenntartható fejlődés biztosítása számos kötelezettséget foglal magában, így a) az erdőtelepítést, b) az erdőfelújítást, c) az erdőt károsító hatások elleni védekezést és d) a faanyag származásának igazolási kötelezettségét. A kötelezettségek megszegése erdőgazdálkodási bírság kiszabását alapozza meg. A vadászati tevékenység fő jogforrása a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról szóló 1996. évi LV. törvény. A vadászati jog a földtulajdon jog elválaszthatatlan részét képező vagyonértékű jog, amely a vadászterületnek minősülő terület tulajdonosát illeti meg. A vadászati jog a vad, valamint védőhelyének védelmével és a vadgazdálkodással kapcsolatos, továbbá a vadászterületen szabadon élő vadnak az arra jogosult által történő elejtésére, elfogására, a hullott agancs, valamint a vadászható szárnyas vad tojásának gyűjtésére, továbbá az elhullott vad tetemének a törvény szerint elsajátításra való kötelezettségének és jogosultságok összessége.

A halászat jogforrása a halászatról és a horgászatról szóló 1997. évi XLI. törvény. A halászati jog főszabály szerint a víz tulajdonjogának elválaszthatatlan részét képező vagyoni értékű jog, magában foglalja a halászattal összefüggő jogosultságok és kötelezettségek összességét. Holtág, bányató és víztározó esetében a halászati jog a Magyar Államot illeti meg, kivéve az önkormányzati tulajdonban lévő holtágot és bányatavat, amennyiben a tulajdonos önkormányzat a halászati jogot gyakorolni kívánja. Önálló halászati jog illeti meg azt a személyt, akinek a halászati vízterület kizárólagos tulajdonában van.⁴⁰⁹ A hal kifogásához

⁴⁰⁵ Bobvos – Hegyes; 2011. 149. o.

⁴⁰⁶ Bobvos – Hegyes; 151. o.

⁴⁰⁷ Bobvos – Hegyes; 2011. 150. o.

⁴⁰⁸ Bobvos – Hegyes; 2011 75. o.

⁴⁰⁹ Bobvos – Hegyes; 2011. 99-100. o.

két okmány, a halászati hatóság által kiadott érvényes halászati vagy horgászati engedély (állami halászejgy, állami horgászejgy), valamint a jogosult által kiadott területi engedély megszerzése szükséges (ún. halfogásra jogosító okmányok). Állami halászejgyet az a személy kaphat, akinek korábban már volt halászejgye, vagy halászvizsgával rendelkezik. Állami horgászejgyet az a személy kaphat, aki rendelkezik horgászvizsgával, vagy az előző évi horgászejgyét bemutatja, horgászszervezeti tagságát igazolja, és a fogási naplóját leadja.

A **szőlőtermesztés és borkészítés**⁴¹⁰ Európa-szerte komplex gazdasági és társadalmi kihívást jelentő, rendkívül szigorúan szabályozott tevékenység. A szabályozás komolyságát a szőlő-túltermelés állandó veszélye, a tevékenység ökológiai veszélyeknek való kitettsége és természetkárosító konzekvenciái, valamint a szőlő-alkohol mint élvezeti cikk és – nem függetlenül ettől – jövedéki termék potenciális kockázatai indokolják. A vonatkozó jogszabályok ennek megfelelően sokrétűek, ahol a közösségi és nemzeti szabályozás egymással kölcsönhatásban és egymásra való tekintettel érvényesül. A **fontosabb jogforrások** a 479/2008/EK tanácsi rendelet a borpiac közös szervezéséről, az ennek végrehajtásáról szóló 555/2008 EK tanácsi rendelet, valamint a 2004. XVIII. évi törvény a szőlőtermesztésről és a borgazdálkodásról. A szabályozás célja az EU bortermelői versenyképességének a növelése, a világos, egyszerű borsabályozás, amely biztosítja a kereslet kínálat egyensúlyát, és az európai bortermelés értékes hagyományainak őrzése⁴¹¹. A szabályozással érintett, telepíthető szőlőfajták lehetnek a) borszőlőfajta: olyan szőlőfajta, amelyet borkészítés céljára ezen osztályba soroltak; b) csemegeszőlő fajta: olyan szőlőfajta, melynek termését rendszerint étkezésre használják; c) alanszőlőfajta: olyan szőlőfajta, amelyet vegetatív szaporítóanyag, illetve oltványkészítés céljából termesztenek. Árutermelő szőlőt (1000 m²-nél nagyobb ültetvény), csak az uniós szabályok által engedélyezett fajtákkal lehet telepíteni, minőség és eredetvédelmi megfontolásokból. Házikerti szőlő (1000 m²-nél kisebb ültetvény), telepítésére bármelyik ajánlott, engedélyezett vagy ideiglenesen engedélyezett fajta szaporítóanyaga használható. Áruteremő, törzs- és kísérleti célú borszőlőt telepíteni a mezőgazdasági és vidékfejlesztési támogatási szerv engedélyével lehet. A telepítéskori tőkeszám 25%-ot meghaladó hiányának pótlása, vagy az ültetvény más fajtára történő cseréje esetén a telepítésre vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni.

⁴¹⁰ Lásd még: 2012. évi CCXIX. törvény a hegyközségekről

⁴¹¹ Bobvos – Hegyes; 2011. 107-109. o

IRODALOM

1. BÉZI-FARKAS BARBARA – CSÁK CSILLA (szerk.) et al. – Agrárjog, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, Miskolc 2006.
2. BOBVOS PÁL – HEGYES PÉTER – Agrárjog, Jatepress, Szeged 2011.
3. CSÁK CSILLA – Az agrárjog alapelemeinek vázlata, Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc 1992.
4. CSÁK CSILLA – Az európai földszabályozás aktuális kihívásai, Novotni Kiadó a Magánjog Fejlesztéséért, Miskolc 2010.
5. LÉDECZI LÁSZLÓ – Agrárjogi Ismeretek Oktatási Segédanyag, Kecskeméti Főiskola Kertészeti Főiskolai Kar, Kertésztechnológiai MSc Szak, Kecskemét 2013.
6. VILLÁNYI LÁSZLÓ – VASA LÁSZLÓ – Agrárgazdaságtan, EU agrár- és környezetpolitika, DE ATC AVK 2006

11. FEJEZET

AGRÁR- ÉS KÖRNYEZETI JOG II: AZ AGRÁRPIACI TEVÉKENYSÉG, A KÖRNYEZET- ÉS TERMÉSZETVÉDELEM JOGA

Az agrárpiaci tevékenységre vonatkozó szabályok az agrárpiaci rendtartás szabályozása, az agrártámogatási rendszer, az európai Unió Közös Agrárpolitikája és az agrár-szakigazgatás intézményi rendszere összességüként határozható meg.⁴¹² **Az agrárpiaci rendtartás az egyes agrártermékek sajátos piaci viszonyaihoz igazodó szabályozási, intézményi és pénzügyi rendszer.**⁴¹³ Az előző fejezetben rámutattunk, hogy az agrárpiaci tevékenység állami tervezés, beavatkozás és a termelő-értékkeremtő folyamat támogatása nélkül – részben a környezeti-időjárási hatásoknak való kitettsége miatt, részben és az előzőtől nem függetlenül a mezőgazdaságban fokozottan érvényesülő konjunkturális-dekonjunkturális hatások érvényesülés következtében – nem lehetne sem versenyképes, sem környezetileg fenntartható. Az állami beavatkozás világkereskedelmi méretekben is érzékelhető piactorzító hatása miatt azonban csak megfelelő garanciális elemek mellett alkalmazható. Ennek jogszabályi hátterét teremti meg –egyebek mellett – a Marrakeshi Egyezmény, amely az agrártermékek kereskedelmi forgalmát szabályozza. A WTO (Világkereskedelmi Szervezet) az egyes támogatásokat megengedettséjük szerint több csoportba osztja: így vannak piros (nem megengedett), sárga (csökkentésre kötelezett), kék (korlátozottan megengedett) és zöld (korlátozás nélkül megengedett)⁴¹⁴ támogatások. A magyar szabályozás célja a) az agrárpiaci szabályozás feltételeinek megteremtése, b) az uniós piacsabályozás gyakorlatának az átvétele, c) a mezőgazdaságból élők számára méltányos jövedelem elérése és d) a mezőgazdasági termelékenység növelése, az agrárpiaci stabilizációja és az állampolgárok élelmiszerekkel történő ellátása biztonságosan és megfelelő áron. **Az agrárpiaci rendtartás legfontosabb eszközei az intervenció ár,** aminek a lényege, hogy a beavatkozás következtében bizonyos mezőgazdasági termények esetén a termelői árak nem eshetnek egy meghatározott szint alá; **az intervenció felvásárlás,** ami azt jelenti, hogy a mennyiben egy adott termékből túlkínálat jelentkezik a piacon, és ennek következtében az adott termék ára a rá kiszabott intervenció ár alá csökken, az Unió Intervenció Ügynökségén keresztül felvásárolja a termékfelesleget (az üzleti kockázatot és a kárveszélyt az EU viseli); az **irányár** alkalmazása, amely azt az elméleti árat jelenti, amelyen az adott termék előállítói akkora jövedelemhez jutnának, mint az ipari foglalkoztatottak.⁴¹⁵ További eszköz a **magántárolási támogatás,** amikor az intervenció felvásárlás helyett a termelő maga gondoskodik a felesleges termék piactól való távoltartásáról a kritikus időszakban. A termelő saját vagy központilag kiépített tárolóhelyen lévő készletére hitelt vehet fel, amelynek kamatait, illetve a tárolás költségeit az EU részben átvállalja. A termelőnek lehetősége van kivárni a jobb piaci helyzetet, és pénzhez is jut. A kárveszély és kockázatviselés a termelőt fogja terhelni. **Kvóta meghatározása** a termeléskorlátozás egyik eszköze. Kvótán belüli termelés esetén a termelőnek jár a kompenzációs támogatás, míg a kvóta feletti termékre nem, sőt erre további költséget is előírhatnak.⁴¹⁶

⁴¹² Az agrárpiaci rendtartást Magyarországon az erről szóló 2003. évi. XVI. törvény és a Termékpálya Bizottságok működésének általános szabályairól és az agrárpiaci rendtartásról szóló törvény hatálya alá tartozó termékek köréről szóló, 88/2003. (VI. 20.) Korm. rend. szabályozza.

⁴¹³ Bobvos – Hegyes; 2011. 171. o.

⁴¹⁴ Bobvos – Hegyes; 2011. 171. o.

⁴¹⁵ Bobvos – Hegyes; 2011. 176. o.

⁴¹⁶ Bobvos – Hegyes; 2011. 177. o.

A 2007-2013 európai közötti agrártámogatási rendszert meghatározó jogforrások rendeletei⁴¹⁷ alakban jelennek meg. A **Közös Agrárpolitika (KAP)** célkitűzései a) a mezőgazdasági termelékenység növelése a műszaki fejlődés előmozdításával, valamint mezőgazdasági termelés ésszerű fejlesztésének és a termelési tényezők, így különösen a munkaerő lehető legjobb hasznosításának biztosításával; b) a mezőgazdasági népesség megfelelő életszínvonalának biztosítása, különösen a mezőgazdaságban dolgozók egy főre jutó jövedelmének növelésével; c) az agrárpiac stabilizálása; d) az élelmiszerellátás hozzáférhetőségének a biztosítása; e) a fogyasztói igények elfogadható áron történő kielégítése.⁴¹⁸ A KAP alapelvei a következők: a) az agrárpiac központi szabályozó eleme az ár; b) az EU agrárárait a világpiaci árak szintje felett kell meghatározni; c) a támogatásokat értékesítéshez kell kapcsolni; d) közös pénzügyi alapokat kell létrehozni; e) a piacpolitika és az agrárstruktúra közötti szoros kapcsolatot kell kiépíteni; e) az agrár-struktúrát fejleszteni kell.⁴¹⁹ A KAP fő szabályozási területei a következők:

a) **közös piacpolitika (első pillér):** a mezőgazdasági termékek előállítás, feldolgozás és értékesítési feltételeinek szabályozása egyes termékek, illetőleg termékcsoportok vonatkozásában kialakított közös piaci rendtartások, közös piaci szervezetek segítségével;

b) **struktúra/vidékfejlesztési politika (második pillér):** a vidéki és környezetvédelmi funkciókat kiemelő, a mezőgazdaságot, mint közjavak előállítóját támogató politika, üzemi-termelői oldal felőli megközelítéssel;

c) az agrárszabályozás további területeinek közösségi harmonizációja.⁴²⁰

A KAP 2003 évi luxemburgi reformja során létrehozta az ún. **összevont (egységes) gazdaságtámogatási rendszert (SPS)**. Ennek során a **mezőgazdasági termelők számára vagyoni értékű jogként támogatási jogosultság kiosztását írják elő**. E támogatási jogosultság jogosít az egységes közösségi mezőgazdasági támogatás igénybe vételére.⁴²¹ Az egységes mezőgazdasági támogatási rendszer lényege, hogy a mezőgazdasági üzemek által korábban különböző jogcímenek igénybe vett közvetlen támogatásokat egységes támogatásban foglalja össze a következőképpen: az üzem által a referencia időszakban igénybe vett támogatásokat hozzárendeli az ebben az időszakban megművelt földterülethez. Ezzel egy arányszámot kapunk, amely az adott üzem szorzandója lesz. A jövőben a kifizetés összege úgy adódik, hogy a szorzandót megszorozzuk az üzem által ténylegesen művelt területtel (az üzem művelt területe hektárban kifejezve a szorzó).⁴²² **Az SPS rendszerben tehát egy korlátozottan forgalomképes, a termelési kötelezettségtől elszakadó jogosultság (mezőgazdasági vagyoni értékű jog) kerül a termelők számára megállapításra.** A támogatás nem termék előállításától függ, hanem területalapon történik. A kiosztott támogatási jogosultság a gazdaság tulajdonába kerül, amit évente a használatban lévő jogosult terület alapján lehet támogatásként érvényesíteni. A támogatási jogosultság olyan vagyoni értékű jog, amely az adott tagországon vagy régióon belül, földterülettel, vagy anélkül: átruházható, ideiglenesen átengedhető (használatba adható), természetes személyek között örökölhető.⁴²³ Amennyiben

⁴¹⁷ Jelenleg a 73/2009. EK rendelet hatályos a közös agrárpolitika keretében tartozó mezőgazdasági termelők részére meghatározott közvetlen támogatási rendszerek közös szabályainak megállapításáról és a mezőgazdasági termelők részére meghatározott egyes támogatási rendszerek létrehozásáról.

⁴¹⁸ Bobvos – Hegyes; 2011 187-188. o, EK Szerződés 32-38. cikkely.

⁴¹⁹ Bobvos – Hegyes; 2011. 188. o.

⁴²⁰ Bobvos – Hegyes; 2011. 188. o.

⁴²¹ Bobvos – Hegyes; 2011. 184. o.

⁴²² Bobvos – Hegyes; 2011. 184. o.

⁴²³ Bobvos – Hegyes; 2011. 185. o.

az üzem a jogosultságát vagy annak egy részét 3 évig nem képes támogatásként igénybe venni, úgy az a nemzeti tartalékba kerül, vagyis az adott gazdaság számára elvész.⁴²⁴ A **kölcsönös megfeleltetési rendszer (KM) egy komplex ellenőrzési rendszer, amely lehetőségteremt a mezőgazdasági termelőknek juttatott közvetlen kifizetések csökkentésére vagy megszüntetésére abban az esetben, ha a termelő nem tartja be a kölcsönös megfeleltetési szabályait.** A KM alapvető elemét képezik az ún. „jogszabályban foglalt gazdálkodási követelmények” (JFGK). Ezen követelmények a 73/2009/ EK tanácsi rendelet II. mellékletében olvashatók.⁴²⁵ A követelmények négy összefoglaló csoportba foglalhatók: a) természetvédelem (madárvédelem, élőhelyvédelem); b) környezetvédelem (felszín alatti vizek védelme, szennyvíziszap felhasználás szabályai, nitrátszennyezés elleni védelem); c) állatjelölés, állategészségügy (megbetegedések bejelentése, élelmiszer- és takarmánybiztonság, állatvédelem); valamint növényegészségügy.⁴²⁶ A **helyes mezőgazdasági és környezeti állapot** (HMKÁ) előírásait a 73/2009/EK rendeletének III. melléklete tartalmazza. Ennek alapján minden uniós tagállam a saját nemzeti jogszabályaiban fekteti le a HMKÁ előírásokat. Hazánkban a vonatkozó feltételrendszert és szabályanyagot az 50/2008. (IV.24) FVM rendelet határozza meg.⁴²⁷ A jogszabályban foglalt gazdálkodási követelmények és a jó mezőgazdasági és ökológiai állapotra vonatkozó előírások betartásáért a támogatást benyújtó gazdálkodó a felelős. A KM rendszeres helyszíni ellenőrzést tartva ügyel az előírt követelmények betartására. A meg nem felelés jogkövetkezménye lehet bírság, vagy a támogatás mértékének a csökkentése. Az ellenőrzés során jelentést készítenek, amelyben a megállapított tényállásokat „szándék”, „súlyosság”, „mérték”, „tartósság”, „ismétlődő jelleg”, és „csekély mértékű meg nem felelés” kritériumok alapján értékeli.⁴²⁸ **A KAP finanszírozásáról** a 2007-2013-as ciklusban 1290/2005/EK tanácsi rendelet és az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról szóló 1698/2005/EK tanácsi rendelet gondoskodik. A jelen jegyzet megírásakor éles vita zajlik az európai döntéshozók körében a 2014-2020-as periódus finanszírozását illetően.

Az agrár-szakigazgatás intézményrendszerét Magyarországon a következő intézményi csoportok határozzák meg: a) a Vidékfejlesztési Minisztérium mint központi közigazgatási szerv; b) szakigazgatási feladatokat ellátó és hatáskört gyakorló központi hivatalok; c) általános hatáskörű államigazgatási szerv (kormányhivatalok); d) mezőgazdasági szakigazgatási szervek; e) szakértői, tanácsadó szervek; f) nem kormányzati szervek.⁴²⁹ A **Vidékfejlesztési Minisztérium** és intézményrendszere kormányzati, társadalmi, gazdasági szerepkörében felelős az agrárpolitika alakításáért, az agrár- és vidékfejlesztés elősegítéséért, a növény- és állategészségügyi, az élelmiszerbiztonsági feladatok ellátásáért, az erdő-, a vad és halgazdálkodás ágazati irányításáért, a mezőgazdasági területi vízgazdálkodás és belvízvédelem, valamint a földügyi térképészeti és ingatlan-nyilvántartási feladatok végrehajtásáért.⁴³⁰ A **tanácsadó testületek** a miniszter illetve a minisztérium szakmai döntéseinek meghozását segítő szervek. Tagjaik a miniszter által felkért szakértők. Ilyen pl. az Agrárgazdasági Tanács. A **szakértői testületek** elsődleges feladata a közigazgatási hatóságok döntéseinek szakmai megalapozása. A szakértői testületek munkájában az a kérdéses szakterület elméleti, gyakorlati

⁴²⁴ Bobvos – Hegyes; 2011. 184. o.

⁴²⁵ Bobvos – Hegyes; 2011. 185. o.

⁴²⁶ Bobvos – Hegyes; 2011. 185. o.

⁴²⁷ Bobvos – Hegyes; 2011. 186. o.

⁴²⁸ Bobvos – Hegyes; 2011. 186. o.

⁴²⁹ Bobvos – Hegyes; 2011. 211. o.

⁴³⁰ Bobvos – Hegyes; 2011. 211. o.

szakemberei, valamint az érdekképviseleti szervek képviselői vesznek részt. Ilyen pl.: az Országos Vadgazdálkodási Tanács, az Országos Erdészeti Tanács. A központi hivatalok körében említendő a Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal, a Magyar Élelmiszerbiztonsági Hivatal, a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal, a Nemzeti Földalapkezelő Szervezet és a Földmérési és Távérzékelési Intézet.⁴³¹ A **nem kormányzati szervek** csoportja maga is heterogén összetételű. Ide tartoznak **közttestületek**, mint amilyenek az agrár-érdekképviseletek, amelyek az agrárkormányzattal való kapcsolattartás, valamint egyes döntés előkészítő feladatok ellátásában való részvételükkel vesznek részt az agrárigazgatás munkájában. A közttestületként működő szervek a kamarák és a hegyközségek.⁴³² Az egyesülési jog alapján létrejött nem kormányzati szervezetek a **terméktanácsok**, amelyek közreműködhetnek a támogatások felhasználásával összefüggő feltételek kialakításában, véleményt nyilváníthatnak támogatási kérelemről, igazolhatják a támogatásokhoz szükséges feltételek meglétét, közreműködhetnek a támogatások felhasználásának ellenőrzésében. Az **elismert tenyésztő szervezetek** tenyésztési programokat hajtanak végre, törzskönyvezést végeznek és megbízás alapján teljesítményt vizsgálnak.⁴³³

Jegyzetünk utolsó gondolatköre a mezőgazdasági értékteremtő folyamaton keresztül a **környezetvédelem** szükségességének, jogi alapelveinek a bemutatása. Szeretnénk hangsúlyozni, a környezetvédelem következő alapelvei a legcsekélyebb mértékben sem korlátozhatók a mezőgazdasági tevékenységre, és nem szükséges ahhoz sem különösebb tájékozottság, hogy felismerjük: az értékteremtő folyamatnak nincs olyan területe, amely ne hordozna súlyos, adott esetben a mezőgazdaságénál sokkal jelentősebb környezeti kockázatokat (lásd: nukleáris technológiák). A környezeti jog itt történő tematikus elhelyezését inkább a jog rendszerére való rálátást, a tananyag elsajátítását, a felkészülést segítő megoldásnak szánjuk. A környezethez való jog az úgynevezett **harmadik generációs jogok** sorába tartozik. A környezeti jog önmagában nem értelmezhető fogalom, mindig valamilyen aspektusból kell vizsgálni, így beszélhetünk pl. „egészséges”, „tisza”, „biztonságos” stb. környezethez való jogosultságokról. A környezethez való jog másik oldala, a környezetvédelem az Alaptörvény mint a témakör legmagasabb szintű hazai jogforrása alapján nem csak az állampolgárt megillető jog, hanem egyben kötelezettség is.⁴³⁴ (Megemlítjük, hogy a környezeti jog mindenkit megillető globális jellegéből fakadóan annak címzettje és sérelmezettje bárki lehet, ebből következik, hogy a jogorvoslathoz való jogot mindenki számára biztosítani kell.)⁴³⁵ A környezeti jog törvényi szintű jogforrásai az 1995. évi LIII. törvény a környezetvédelemlről (Kvt.), az 1996. évi LIII. törvény a természet védelméről (Tvt.) és az 1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről. A környezetvédelmi szabályozás tematikus besorolása a hatályos környezetvédelmi rendszerünk szerint a következő:⁴³⁶ a) az élő szervezetek (életközösségeik) és a környezet élettelen elemei, valamint azok természetes és az emberi tevékenység által alakított környezete; és b) a környezetet igénybe vevő, terhelő, veszélyeztető, illetőleg szennyező tevékenységek köre.⁴³⁷ A környezeti jog anyagi jogának rendszere

⁴³¹ Bobvos – Hegyes; 2011. 214.o.

⁴³² Bobvos – Hegyes; 2011. 171-220.o.

⁴³³ Bobvos – Hegyes; 2011. 221-222 o.

⁴³⁴ Alaptörvény, Alapvetés P cikk 1 §.

⁴³⁵ Miklós; 2011. 8. o.

⁴³⁶ Kvt. 2. §.

⁴³⁷ Miklós; 2011. 15. o.

alapvetően a nemzetközi és az európai környezet szabályozásához igazodik. Az eltérések elsősorban az eltérő természetföldrajzi helyzetből és feladatokból adódnak.⁴³⁸

A **környezeti jog nemzetközi alapelveinek** értelmében az egyes államokat ökológiai rendszerek fenntartása és a természetes erőforrásaikkal történő gazdálkodásuk tekintetében **önrendelkezési jog** illeti meg. A hatékony környezetpolitika kialakítása és megvalósítása érdekében **együttműködés** és partneri viszony kialakítása szükséges a környezethasználók között. A **megelőzés elve** a környezeti károk megelőzését, enyhítését, minimalizálását hangsúlyozza.⁴³⁹ Az **elővigyázatosság elve** értelmében amennyiben visszafordíthatatlan kár bekövetkezése fenyeget, a megelőzés elvéhez képest még egy lépéssel előre kell gondolni, és a kivitelezés előtti tervezési szakaszban is tekintettel kell lenni a környezeti értékekre, azok megóvására. A **fenntartható fejlődés elve** két szempontot juttat érvényre: egyrészt a környezeti értékek megőrzését a jövő generáció számára, másrészt a természeti erőforrások és ökológiai rendszerek teherbíró képességének és megújuló képességének figyelembevételét. A **szennyező fizet alapelve** értelmében aki a környezetet, annak valamelyik elemét szennyezi, illetve abban kárt okoz, köteles azt megfelelő formában megtéríteni.⁴⁴⁰ A **tájékoztatási, értesítési, segítségnyújtási és konzultációs kötelezettség elve** az együttműködési alapelv-ének gyakorlati megvalósulását jelenti. A **védelem és megőrzés elve** körében a védelem magában foglalja a káros tevékenységektől való tartózkodást és a környezetállapot-romlás megakadályozását, míg a megőrzés elve az ökológiai értékek, a genetikai sokszínűség, valamint a fajok és ökoszisztémák megőrzését jelenti.⁴⁴¹

Az általános természetvédelem⁴⁴² alapszabálya, hogy a táj jellegének megóvása érdekében a természetkímélő gazdálkodás, a létesítmények tájba illesztése az irányadó követelmény. A vadon élő szervezetek, továbbá ezek állományai, életközösségei megőrzését élőhelyük védelmével együtt kell biztosítani.⁴⁴³ Az élőhelyek általános védelme természetkímélő módszerek alkalmazását és a biológiai sokféleség védelmét jelenti.⁴⁴⁴ Ennek érdekében a Tvt. a **tiltás** eszközét és az **engedély beszerzésének kötelezettségét** határozza meg. Az általános szabály szerint természeti érték és terület **kiemelt** oltalma védetté nyilvánítással jön létre, amelynek eljárási rendjét a Tvt. szabályozza.⁴⁴⁵ A természeti területet, amennyiben országos jelentőségű terület (pl. nemzeti park) a miniszter, helyi jelentőségű terület (pl. természetvédelmi terület) a települési önkormányzat rendeletben nyilvánítja védetté, illetve fokozottan védetté.⁴⁴⁶ A védett növényfajok illetve állatfajok kapcsán a Tvt. két általános, abszolút hatályú tiltást fogalmaz meg: a) tilos a védett növényfajok egyedeinek veszélyeztetése, engedély nélküli elpusztítása, károsítása, élőhelyeinek veszélyeztetése, károsítása;⁴⁴⁷ b) tilos a védett állatfajok egyedeinek zavarása, károsítása, kínzása, elpusztítása, szaporodásának és más élettevékenységének veszélyeztetése, lakó-, élő-, táplálkozó-, költő-, pihenő- vagy búvóhelyeinek lerombolása, károsítása.⁴⁴⁸ A **Kvt.** a természetes környezet védelmével integráltan **az épített**

⁴³⁸ Miklós; 2011. 16. o.

⁴³⁹ Miklós; 2011. 30-32. o.

⁴⁴⁰ Miklós; 2011. 30-32. o.

⁴⁴¹ Miklós; 2011. 30-32. o.

⁴⁴² Miklós; 2011. 117. o.

⁴⁴³ Tvt. 7-8. §§.

⁴⁴⁴ Tvt. 16-18. §§.

⁴⁴⁵ Tvt. 24-25. §§.

⁴⁴⁶ Miklós; 2011. 117-118. o.

⁴⁴⁷ Tvt. 42.§ (1) bek.

⁴⁴⁸ Tvt 43.§ (1) bek; Miklós; 2011. 118. o.

környezet védelmét is előírja. A törvény tárgyi hatálya a környezet élő és élettelen elemei mellett, azokkal egyező fontosságúnak jelöli az emberi tevékenység által alakított környezetet, valamint a mesterséges környezetet is. A Kvt. ezzel összhangban a környezeti elemekről szóló fejezetben határozza meg az épített környezet védelmének általános elveit. Ennek értelmében az épített környezet védelme kiterjed a településekre, az egyedi építményekre és a műszaki létesítményekre.⁴⁴⁹

⁴⁴⁹ Miklós; 2011. 122. o.

IRODALOM

1. BOBVOS PÁL – HEGYES PÉTER – Agrárjog, JATEPress, Szeged 2011.
2. FARKAS BEÁTA – VÁRNAY ERNŐ – Bevezetés az Európai Unió tanulmányozásába, 3., átdolg. kiadás, JATEPress, Szeged 2011.
3. MIKLÓS LÁSZLÓ – A környezetjog alapjai, JATEPress, Szeged 2011.